MUZEUL JUDEȚEAN SATU MARE
FORUMUL DEMOCRAT AL GERMANILOR DIN JUDEȚUL SATU MARE

300 DE ANI DE LA COLONIZAREA ŞVABILOR DUNĂRENI ÎN COMITATUL SATU MARE

SATU MARE
2012

https://biblioteca-digitala.ro

300 de ani de la colonizarea șvabilor dunăreni în comitatul Satu Mare

https://biblioteca-digitala.ro

Acest volum cuprinde comunicările prezentate în cadrul simpozionului ştiinţific internaţional "*300 de ani de la colonizarea şvabilor dunăreni în comitatul Satu Mare*", mai 2012.

Răspunderea pentru conţinutul ştiinţific al studiilor şi formulărilor revine, în exclusivitate, autorilor.

https://biblioteca-digitala.ro

Muzeul Județean Satu Mare
Forumul Democrat al Germanilor din Județul Satu Mare

300 de ani de la colonizarea șvabilor dunăreni în comitatul Satu Mare

Coordonator
Paula Virag

Editura Muzeului Sătmărean
Satu Mare
2012

https://biblioteca-digitala.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
300 DE ANI DE LA COLONIZAREA ŞVABILOR ÎN COMITATUL SATU MARE. Conferinţă (2012; Carei, Satu Mare)
300 de ani de la colonizarea şvabilor în comitatul Satu Mare: 1712-2012: conferinţă: Carei, Satu Mare, 18-19 mai 2012 / coord.: Paula Virag; trad.: Somogyi-Reszler Réka. - Satu Mare: Editura Muzeului Sătmărean, 2012
ISBN 978-973-1843-62-9

I. Virag, Paula (coord.)
II. Somogyi-Reszler, Reka (trad.)
94(=112.2 Şvabi)(498 Satu Mare)

ISBN: 978-973-1843-62-9

https://biblioteca-digitala.ro

Cuvânt înainte

"Sed et communi bono"
"și pentru binele obștii"

Cu aceste cuvinte încheia contele Alexander Károlyi cu 300 de ani în urma intenţia şi planurile sale privind aducerea în comitatul Satmarului a colonistilor germani.

De la începutul marii acţiuni de colonizare au trecut 300 de ani şi noi ne găsim în anul jubiliar 2012.

În general, este cunoscut faptul că imigrarea şvabilor veniţi din regiunea Oberschwaben (Germania) a durat un secol întreg. Până la încheierea acţiunii din 1815, au fost colonizate în 32 de localităţi peste 2.100 de familii şvăbesti. Ei au fost exclusiv ţarani şi meştesugari şvabi romano-catolici, cu care contele a intenționat pe lângă asigurarea forţei de muncă pentru moşiile lui şi întărirea religiei romano-catolice din aceasta regiune.

Despre istoria mişcată, de multe ori zbuciumată a acestui grup etnic începând cu colonizarea lui şi până după cotitura din decembrie 1989, au apărut de-a lungul secolului al XX-lea multe documente importante (cărţi, studii, articole etc.), dar trecutul, soarta înaintaşilor, problema provenienţei şi originii etnice a fost subiect tabu multă vreme pentru urmaşi, căci marea majoritate a şvabilor n-a avut, în special de-a lungul secolelor XIX-XX acces la propria istorie.

Mulţumită Asociației Şvabilor Sătmăreni din Germania, a colaborării fructuoase şi îndelungate a Forumului Democrat German, organizatia judeţeană Satu Mare, cu Muzeul Judeţean Satu Mare, prin cercetările vaste şi de natură diferită despre şvabii sătmăreni, în colaborare cu instituţii din ţară şi de peste hotare, au fost umplute multe goluri în cunoştinţele de până atunci în acest domeniu, prin apariţia de studii şi cărţi despre rezultatele cercetărilor, dar şi prin sesiuni ştiinţifice, prelegeri, simpozioane, expoziţii etc. La aceasta au contribuit în mare măsură şi importantele manifestări de natură ştiinţifică şi culturală din ultimii 22 ani şi, mai ales, cele organizate în acest an: Zilele Culturale Germane Sătmarene şi Schwabentreffen - marea sărbătoare jubiliară a colonizării, din 18-20 mai 2012 la Satu Mare şi Carei, dar şi în alte localităţi ale judeţului cu populatie germana.

Îmi exprim mulţumirea noastră profundă faţă de Muzeul Judeţean Satu Mare, colectivului de muncă al acestuia, pentru apariţia acestei publicaţii cu ocazia anului jubiliar al şvabilor sătmăreni, exprimându-mi convingerea că ea va fi bine primită atât de apartinătorii etniei germane cât şi de toţi aceia care sunt interesaţi în cunoaşterea mai temeinică a istoriei şi problemelor unui grup etnic cu care convieţuiesc şi vor convieţui încă multă vreme pe meleagurile sătmărene.

Johann Forstenheizler,
Presedintele Forumul Democrat al Germanilor din România, organizatia judeţeană Satu Mare şi a Transilvania de Nord

https://biblioteca-digitala.ro

Vorwort

"Sed et communi bono"
"Zum allgemeinen Wohl"

Mit diesen Worten begründete vor 300 Jahren Graf Alexander Károlyi seine Absicht und seine Pläne betreffs der Ansiedlung deutscher Kolonisten im Komitat Sathmar.

Das sollte heißen, dass diese Ansiedlung nicht bloß seinen eigenen Interessen, sondern dem allgemeinen Wohl dienen sollte.

Seit dem Beginn der großen Siedlungsaktion vergingen drei Jahrhunderte und wir befinden uns im Jubiläumsjahr 2012.

Bekanntlich dauerte die große Ansiedlung, der hauptsächlich aus Oberschwaben (Deutschland) kommenden Schwaben, ein ganzes Jahrhundert. Bis zum Ende der Einwanderung, etwa um 1815, wurden 32 Ortschaften des Komitats Sathmar, mit über 2.100 schwäbischen Familien besiedelt. Es waren römisch-katholisch schwäbische Bauern und Handwerker, mit denen der Graf, neben der Sicherung der Arbeitskräfte für seine Güter, auch die römisch-katholische Religion stärken wollte.

Über die wechselvolle Geschichte der Volksgruppe von der Ansiedlung bis zur Wende im Dezember 1989 erschienen im Laufe des 20. Jahrhunderts zahlreiche wertvolle schriftliche Dokumente (Bücher, Studien, Artikel). Für die Nachfahren, blieb die Vergangenheit, das Schicksal ihrer Vorfahren, das Problem der Herkunft und Abstammung lange Zeit tabu, denn die überwiegende Mehrheit der Schwaben hatte insbesondere im 19. und 20. Jahrhundert kaum Zugang zur eigenen Geschichte.

Dank der Landsmannschaft der Sathmarer Schwaben in Deutschland - ihrer engen Zusammenarbeit mit dem Demokratischen Forum der Deutschen Kreis Sathmar und Region Nordsiebenbürgen, mit dem Kreismuseum Sathmar, sowie durch Forschungen verschiedenster Natur über die Sathmarschwaben in Zusammenarbeit mit in- und ausländischen Institutionen - wurden in den Jahren nach der Wende viele Lücken in den Kenntnissen über die Vergangenheit durch die in diesem Bereich veröffentlichte wissenschaftliche Studien, Bücher, Artikel, wie auch durch die wissenschaftlichen Tagungen, Austellungen, Vorträge und Symposien gefüllt. Dazu trugen und tragen auch weiterhin die im Laufe des Jubiläumsjahres organisierten Veranstaltungen wissenschaftlicher und kultureller Natur - wie die Sathmarer Deutschen Kulturtage, die große Jubiläumsfeier vom 20. Mai in Großkarol und auch andere Feierlichkeiten und Veranstaltungen, die in verschiedenen Ortschaften des Kreises Sathmar mit schwäbischer Bevölkerung stattfanden - bei.

Im Namen des Demokratischen Forums der Deutschen Kreis Sathmar und Nordsiebenbürgen bringe ich unseren aufrichtigen Dank gegenüber dem Kreismuseum Sathmar und seinem engagierten Arbeits- und Mitarbeiterteam, für das besondere Interesse an dem Schicksal und der Zukunft der Sathmarerschwaben zum Ausdruck. Diese wertvolle Veröffentlichung, anläßlich des großen Jubiliäumsjahres der Sathmarerschwaben, wird nicht nur für uns Schwaben, sondern auch für all jene, die an dem Kennenlernen der Volksgruppe, ihrer Kultur, Vergangenheit und Gegenwart, interessiert sind, zugute kommen.

Johann Forstenheizler,
Vorsitzender des Demokratischen Forums der Deutschen in Rumänien, Kreis Sathmar und Region Nordsiebenbürgen

https://biblioteca-digitala.ro

CUPRINS

KERESKÉNYI Sándor

Cavalerul rătăcitor ca artizan al pripăşirii. Narativa genealogică a unui nobil declasat de la începutul secolului al XVIII-lea 9

Der herumschweifende Ritter als Heimatgeber. Die genealogische Narrative eines deklassierten Nobels am Anfang des 18. Jahrhunderts (Zusammenfassung) 16

Paula VIRAG

Şvabii sătmăreni la sfârşitul secolului al XIX-lea-începutul secolului al XX-lea. Evoluţiei demografică şi structuri familiale 17

Die Sathmarer Schwaben am Ende des 19.-Anfang des 20. Jahrhunderts. Demografische Entwicklung und familiale Strukturen (Zusammenfassung) 24

Vendelin Francisc GLAZER

Rolul şcolii şi al bisericii romano-catolice în promovarea şi perpetuarea valorilor şi obiceiurilor şvăbeşti din tiream, judeţul Satu Mare 25

Die Rolle der Schule und der Römisch-Katholischen Kirche in der Förderung und Weiterführung der schwäbischen Werte und Bräuche in Tiream, Kreis Satu Mare (Zusammenfassung) 30

SÁRÁNDI Tamás

A visszanémetesítés tétje: anyanyelvi oktatás kérdése a szatmári sváboknál az 1930-as években 37

Der Einsatz der Regermanisierung: Ausbildung in der eigenen Muttersprache der Sathmarer Schwaben (Zusammenfassung) 52

MARCHUT Réka

A Volksbund tevékenysége a szatmári svábok körében (1940-1944) 55

Die Tätigkeit des Volksbunds bei den Sathmarer Schwaben (1940-1944) (Zusammenfassung) 62

Claudiu PORUMBĂCEAN

Reîntoarcerea şvabilor sătmăreni din plasa Ardud deportaţi în Uniunea Sovietică (1948 - 1949) 65

Die Rückkehr der in die Sowjetunion Deportierten sathmarer Schwaben des Erdeeder Bezirks (Zusammenfassung) 83

BURA László

A Háznevek A megkülönböztetés sajátos formája 113

Die Hausnamen-eine besondere modalität der differenzierung (Zusammenfassung) 118

SZILÁGYI Levente

Határnarratívák Csanáloson és Vállajon 119

Die Grenze in den Erzählungen der Bewohner von Urziceni und Vállj (Zusammenfassung) 140

Camelia BURGHELE

Identitatea grupului minoritar şi memoria culturală. Cazul comunităţilor interetnice (repere teoretice) 141

Die minderheitliche Gruppenidentität und das kulturelle Gedächtnis. Der Fall der interethnischen Gemeinschaften (theoretische Stützpunkte) (Zusammenfassung) 147

Cornel GRAD, Ottmar TRAŞCĂ

https://biblioteca-digitala.ro

Situația comunităților șvăbești din județul Sălaj - oglindită în monografiile locale, redactate în perioada interbelică 149
Die Lage der schwäbischen Gemeinden des Kreises Sălaj wiedergespiegelt in lokalgeschichtlichen Monographien aus der Zwischenkriegszeit (Zusammenfassung) 185
Ioan TRAIA
Colonizărea șvabilor în Banat 189
Ansiedlung der banater schwaben (Zusammenfassung) 203
Claudia M. BONȚA
Așezări germane din Transilvania în grafică de secol XIX 209
Siebenbürgisch-Deutsche Siedlungen in Grafiken des 19. Jahrhunderts (Zusammenfassung) 215

https://biblioteca-digitala.ro

Cavalerul rătăcitor ca artizan al pripăşirii
Narativa genealogică a unui nobil declasat de la începutul secolului al XVIII-lea

KERESKÉNYI Sándor

Cuvinte cheie: colonizare, genealogie, narativă, străinul perfect, şvabii

Putem noi oare astăzi continua să organizăm mulţimea narativelor care ne vin din lume, aşezându-le sub ideea unei istorii universale ale umanităţii? Eventual invers, nici nu se cuvine să acordăm genului narativ un privilegiu absolut faţă de celelalte genuri de discurs în analiza fenomenelor istorice? O fi existând şi un fel de *tertium datur* oarecum îndoielnic, recunoaşterea, cu francheţea silită şi stângace a învinsului, că dacă lumea interacţiunilor sociale este declarată *ab ovo* istorică, este pentru că înţelegem să o tratăm în mod narativ.

Narativa genealogică a unui nobil, al celui declasat, mai ales, îşi are menirea, desigur, de a legitima, într-un sens strict politico-ontologic, coabitarea subiectului creator şi colportor de povestiri existenţiale cu aşa-zisa istorie obiectivă. Acest subiect, încredinţat de nobilitatea sa înnăscută, „ca un înger decăzut din cer pe un pământ duşmănos şi sinistru" (Goethe), simţindu-se izolat şi neajutorat, ştiindu-se nevoit să întreprindă diferite activităţi înjositoare şi chiar compromiţătoare pentru statusul său anterior, îşi etalează un şirag de episteme cu o finalitate axiologică ca să ajungă la concluzia mult dorită, dovedirea unei obârşii compătimitoare şi asiguratoare, totodată, de onorurile şi privilegiile mult râvnite.

Nobilul declasat poate să ne apară, prin periplurile sale vădit acaparatoare de diferite demnităţi de mâna a doua, un personaj ridicol sau cel puţin bizar sau dubios. Tragic rămâne însă faptul că felul lui de a fi pune veşnic la îndoială folosirea corectă a conceptului de nobilitate însuşi, nemaivorbind acum despre justeţea unei contextualizări etico-sociale a expresiei de nobleţe.

Narativa genealogică face posibil însă chiar şi pentru naratorul fatalmente încurcat de iţele realităţii cotidiene considerate josnice să viseze la festinul nobiliar şi astfel menţinerea speranţei unei escapade în lumea feerică a culturii şi cultelor seculare, a riturilor feudale, fiind un *imixtio manum* şi în sens figurat, o îmbrăţişare salvatoare a unei colectivităţi cu o menire socială înaltă[1]. Înălţarea individului prin narativa sa genealogică dintre cei toleraţi în ciuda imperfecţiunii lor congenitale în sfera celor excelenţi şi merituoşi prin bunăvoinţa sorţii face ca această încercare a subiectivităţii să fie tentantă şi astăzi, când farmecele de odinioară a le statusului social indisolubil legat de feudalismul timpuriu au apus de mult.

După antropologi, omul de astăzi se caracterizează prin două sentimente hotărâtoare: angoasa şi disimularea. Istoricul francez Jean Delumeau scrie, că omul secolelor XVII - XVIII era încredinţat de realitatea copleşitoare a nefericirii de o necesitate firească şi logică, izvorâte din esenţa unei fiinţări pătimaşe şi credea totodată într-o resurecţie inevitabilă a Speranţei legate de Mântuire. Astfel, şvabii de odinioară au nutrit speranţa unei evadări providenţiale din acolada nefericirii veşnice şi a regăsirii unei noi patrii aparţinând regimului clement a reparaţiei dreptăţii divine.

Desigur, omul acelor vremuri mai credea în minuni. Nu era vorba de o credulitate naivă a prostului, ci despre o mentalitate adânc înrădăcinată într-un spirit moştenit de la precursorii medievali, înfipţi în realitatea mitică a unei lumi

[1] Jacques Le Goff, *Pentru un alt ev mediu*, Meridiane, Bucureşti, 1986, p. 191.

https://biblioteca-digitala.ro

segmentate conform amalgamului de superstiții amplasate direct în posteritatea ancadramentului de *modus paganus* sau și mai precis de *more pagano*. Șvabul, acest *homo rusticus*, om dedicat întru totul muncilor câmpenești (penetrat de păgânismul milenar al teutonilor, iubitori de libertate dar, prin socializarea lor creștină, așezați, onești și sârguincioși), într-un mod paradoxal de firesc, este gata totdeauna pentru aventură și sacrificiu.

Oare, cum se descurcă cu el un adevărat aventurier, un mercenar de conjunctură[2], un *soldier of fortune*, un individ pentru care aventura a rămas singura soluție de rezolvare a problemelor vitale ale existenței sale personale, ale legăturilor sale organice cu colectivitatea sa etnică?

Mitul străinului perfect

János Kereskényi (1680–1736), un nobil cu o avere neînsemnată de la începutul secolulului al XIX-lea, era și el un credincios nefericit. Fiu al unui tată de familie devenit din ce în ce mai sărac pe parcursul vieții sale și tot mai șovăielnic din punctul de vedere al convingerilor sale politice, nefiind în stare să fie el însuși un vrednic inițiator al unor întreprinderi personale de succes, tânărul nobil credea cu tărie că conducând pe primii coloniști șvabi spre noua lor patrie, face un bine tuturor: nobilimii maghiare, șvabilor, dar mai ales persoanei sale atât de dornică de o afirmare rapidă și definitivă. Apucându-se de meseria de călăuză oarecum împotriva firii sale sedentare, riscându-și o mare parte a micii sale averi, dar folosindu-se din plin de neîndemânarea confraților săi sătmăreni, el reușește să-și facă o carieră demnă de invidiat pe niște meleaguri străine, departe de pământul natal al ținuturilor de nord ale fostei Ungarii regale, astăzi aparținând Slovaciei.

Kereskényi s-a dovedit a fi chiar „străinul perfect" (Edoardo Grendi) în tot timpul acestor ostilități. Executând un ordin pe care nu l-ar fi executat nici cel mai mic și cel mai sărac nobil sătmărean cu conștiință patriotică și de confesiune calvină (cam unul și același lucru în Sătmarul acelor vremuri de după un război civil devastator), acest cavaler rătăcitor a devenit un artizan al pripășirii șvabilor colonizați. De unde deducea el totuși că are o anumită misiune? Că este binefăcătorul unui însemnat grup de străini, pentru care el era un simplu Ausländer? De unde îi venea ideea că bieții șvabi catolici vor mărșălui spre o fericire veșnică, oferită de niște ținuturi pustiite de războiul civil și de epidemii, unde acei oameni care au rămas fideli meleagurilor natale aparțin unei confesiuni dușmănoase catolicismului?

Conceptul "străinului perfect" tematizează aceea tendință a socialului prin care este articulată o intenție de socializare exhaustivă a actanților din spațiul mobilității sociale. Acest concept contextualizează, totodată, și dorința subiectului instrumentalizat de a da un înțeles pentru individual. Conform lui Grendi, trebuie subliniat cu tărie că dacă conceptul apare, pe de o parte, ca un element al discursului totalizator al puterii politice instituționalizate, atunci, pe de altă parte, în structura abisală a lui este prezentă și o "tăcere activă" a individului.

János Kereskényi mărturisea contelui Sándor Károlyi că se simte profund onorat și va îndeplini cu sfințenie cele făgăduite, executând întocmai ordinile primite de la bunul său senior care, zice-se, „le servește pe tavă bucuria de a trăi unor semeni necăjiți și sufletul prigonit." Contele, un realist înnăscut și bănuitor din fire, scria foarte precaut soției sale, (o catolică cu înclinații uneori prea umanitariste, cel puțin pentru un soț atât de grijuliu cum era temutul om de arme) că Kereskényi „deși este un om abil și temerar, trebuie tot timpul controlat și urmărit, fiind un

[2] Eduardo Grendi, *I Balbi. Una famiglia genovese fra Spagna e Imperio*, Einaudi, Torino, 1997, p. 152.

https://biblioteca-digitala.ro

mincinos notoriu, acoperind cu vorbe goale lenea sa proprie şi gesturile sale necugetate”[3].

Narativa genealogică

Ceea ce numim îndeobşte istorie nu este în raport cu realitatea decât o naraţiune simplificată, dramatizată şi învestită cu sens. Ea filtrează trecutul, îl adaptează şi îl deformează, trecându-l prin sita imaginarului şi strecurându-l în sensul ideologilor prezentului (Lucian Boia). Despre condiţia narativei genealogice–ancorată adânc în stâncile unor ţărmuri îndepărtate a unei ţări de mult necunoscute, străine–nobilul declasat şi-a propus să desluşească numai acele reguli potrivit cărora se petrecea deplasarea dinspre real spre imaginar. Multitudinea de evenimente, imagini şi valori în conştiinţa sa a devenit unica istorie adevărată–o istorie a „nostalgiei pervazive”[4].

János Kereskényi era posedat de conştiinţa genealogică al unui *noble countryman*[5] - din rândurile acestora erau racolaţi în acele timpuri acei aventurieri care niciodată n-au cutezat să-şi încerce norocul în toiul unor întâmplări haotice, reordonate după regulile sadice ale războaielor de mercenari. Fiind un adevărat „soldier of fortune”, fiul unui tată copleşit de evenimentele politice petrecute în nord-vestul fostului regat ungar, János era nevoit să-şi părăsească domeniile familiei. Zdruncinat de o dragoste neîmpărtăşită, neavând la îndemână nici o dotă şi văzând atitudinea ezitantă a tatălui–care şi-a început cariera militară în slujba împăratului, terminând-o sub tutela lui Francisc Rákóczi al II-lea–a hotărât să-şi croiască un drum spre glorie printr-un ataşament, şovăielnic, dar plin de precauţiunile mediocrităţii, legat de partea învingătorului, căruia i-a putut oferi numai o povestioară împăunată a familiei sale.

Cândva, la începutul anilor 1200, un meşteşugar comerciant de origine valonă (Maître Pierre) din îndepărtatul orăşel Verviers (Belgia) a venit în Ungaria regilor arpadieni şi a servit ani de-a rândul în castelele domeniilor regale. Conform testamentului unui nepot de-al său, Tiborc, datat din 1289, avuţiile sale erau păstrate într-un cufăr mare, închis cu lacăt, a cărui cheie o purtase, chiar şi pe patul morţii, la cingătoare.

Tiborc, bucurându-se de sprijinul regelui Ladislau al IV-lea Cumanul, era deja latifundiar, iar fiii săi făceau parte din nobilimea maghiară din nordul regalităţii, având diferite domenii în comitatele Bars, Hont şi Nyitra. Orbán Kereskényi era deja notar şef al comitatului Nyitra, servind un timp şi ca judecător regal la curtea lui Ferdinand al II-lea, având totodată relaţii bune şi cu Kristóf Báthori, principele Transilvaniei. Fiul său, György, a parcurs o carieră demnă de atenţia istoricilor care vor să dezlege misterele psihopatologice ale personalităţilor de tip voluntarist. Acest om prea puţin scrupulos (escroc mincinos şi ucigaş de meserie), timp de 20 de ani era şi consilierul juridic (fireşte, sperjur şi perfid) al „vrăjitoarei” Erzsébet Báthori, pe care a trădat-o în cele din urmă fără prea multe remuşcări, trecând de partea guvernatorului de fire machiavelică, Imre Thurzó, şi, astfel, a contribuit din plin la

---

[3] Vonház István, *A szatmármegyei német telepités*, Palatino, Cluj Napoca, 1997, p. 254-261, 284.

[4] "Rebellion against inherited tradition has given rise to the modern cultur of preservation and pervasive nostalgia (...) The past has ceased to be a sanction for inharited power or privilege, as a focus of personal and national identity and as a bulwark against massive and distressing change it remains as potent a force as ever in human affairs." David Lowenthal, *The Past is a Foreign Country*, Cambridge University Press, Cambridge, 1985, p.257.

[5] Acest tip al nobilimii de ţară este folosit la Nagy şi Szluha în poziţionarea socială a familiei Kereskényi în contextul secolelor XVII-XIX; Nagy Iván, *Magyar nemesi családok története és cimerei*, Budapest, 1857, p. 279; Szluha Balázs, *Nyitra vármegye nemes családai*, Budapest, 2003, p. 358.

https://biblioteca-digitala.ro

falsificarea unor documente cheie folosite în cursul procesului intentat de Habsburgi împotriva contesei, în special, şi a familiei Báthori, în general.

Această poziţionare a familiei de partea Habsburgică nu putea fi de lungă durată. Gáspár Kereskényi, majordomul cetăţii princiare de la Sárospatak, aruncându-se întrucâtva neatent în vâltoarea mişcărilor nobiliare anti-habsburgice, în cursul anului 1672 a fost executat datorită participării sale la complotul urzit împotriva Imperiului de familiile nobiliare Frangepán, Nádasdy, Rákóczi şi Wesselényi. Astfel, ajungem la János Kereskényi senior (1647–1710), care a fost de mai multe ori majordomul cetăţii din Léva (Levice, Slovacia), şi, îndeplinind această funcţie, şi-a declarat fidelitatea de-a rândul principelui transilvănean Mihály Apafi, împăratului Leopold I sau rebelului Francisc Rákóczi al II-lea. Deşi şi-a dat toată silinţa, luptând vitejeşte la Érsekújvár (Nove Zamky, Slovacia), asediul căreia fiind unul din evenimentele cheie ale războiului curuţo-lobonţ, n-a reuşit să-şi îmbunătăţească situaţia materială[6].

Mai trebuie precizat că în cursul războiului civil curuţo-lobonţ Farkas Kereskényi şi László Kereskényi, verii lui János au servit ca ofiţeri în rândurile curuţilor[7], participând la campaniile din Nord - Vestul Ungariei şi săvârşind nenumărate fapte de arme, în urma cărora au fost decoraţi de mai multe ori, primul obţinând rangul de căpitan al cavaleriei (conducând însă în majoritatea cazurilor nişte pedestraşi înarmaţi cu furci şi coase), iar al doilea devenind colonel, îndeplinind şi diferite misiuni de diplomaţie militară ca bun cunoscător al limbii şi culturii germane.

Comparându-se cu aceştia, János Kereskényi junior, la vârsta sa de 31 de ani (împliniţi în timpul tratativelor premergătoare Păcii de la Satu Mare), se putea considera un om fără de căpătâi, un fel de perdant al „luptelor frăţeşti" pentru redistribuirea unor privilegii nobiliare[8]. Pus pe fugă şi din cauza unor probleme legate de viaţa sa privată, tăgăduind pe deplin obârşia sa germano-latină, nemaivorbind deloc despre legăturile intime slave ale familiei sale, János Kereskényi s-a prezentat în faţa proaspătului conte Sándor Károlyi ca un patriot vrednic de admiraţie, care cu ani în urmă ar fi prevăzut caracterul naiv, neavenit, ba chiar şi sfârşitul catastrofal al campaniilor curuţe, dirijate cu un elan utopist de Francisc Rákóczi al II-lea. Toate acestea au fost confirmate cu ajutorul unei scrisori de referinţă, întocmită în mare grabă de László Kereskényi, care făcând oarecum haz de necaz, l-a caracterizat pe János junior drept clarvăzător, înzestrându-l cu nişte calităţi aproape supranaturale. Fostul colonel şi diplomat, care, de altfel, cunoştea foarte bine realităţile strategice şi dedesubturile lor, n-a cutezat să facă nişte referiri vagi la unele presimţiri sumbre ale lui János, care pe parcursul războiului civil au devenit de-a rândul nişte fapte adevărate şi mai sinistre.

Ne putem imagina foarte lesne, cam ce fel de sentimente l-au copleşit pe cel adresat, cunoscându-i foarte bine îndeletnicirile expeditorului. Contele Károlyi, deja un *vieux routier* într-ale politicii, magistru de minciuni bine chibzuite şi rostite la timpul potrivit, şi-a dat seama imediat de situaţia neajutorată a cavalerului rătăcitor, şi, fără a sta prea mult pe gânduri, şi-a închegat nişte planuri de folosire a unui străin ambiţios, dornic să se distingă din masa amorfă a muritorilor de rând, neavând însă nicio posibilitate de a-şi selecta mijloacele parvenirii.

János Kereskényi, la rândul lui, ştiind foarte bine că se află în faţa unui senior de mare autoritate, dar totodată perfid şi viclean, temerar până la nesăbuinţă, însă

---

[6] Kereskényi Dávid, *A Kereskényi család története*, 2011 (kézirat), p. 89.

[7] Heckenast Gusztáv, *Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Akadémiai*, Budapest, 2005, p. 142-143.

[8] Kereskényi, *Op. cit.* p. 91.

https://biblioteca-digitala.ro

destul de raţional în organizarea acţiunilor sale, a încercat să facă o figură frumoasă de la bun început. Dornic să se revanşeze pe plan sentimental, dar şi ca un fost ofiţer de *second ordre*, era gata să dea dovadă de nişte facultăţi şi merite extraordinare (fie ele în realitate cu totul inexistente), devenind un abil şi totodată un servil *factotum* pentru un senior cutezător, pentru un om de ispravă, tenace dar lipsit de scrupule.

Colonizarea: de la idei la fapte

Istoria ne oferă cu generozitate tot ce îi cerem: justificări, legitimare, modele pentru individ şi colectivitate. Ea este prin excelenţă, cum bine se ştie, sau cum credem că ştim, învăţătoare a vieţii, *magistra vitae*. Dacă antichitatea nu putea trăi fără mituri fondatoare şi lungi narative genealogice, atunci sub egida unei modernităţi, bazate pe disoluţia relaţiilor feudale, se proliferează un raţionalism atotcuprinzător (pretinzând a fi precursorul iluminismului, dar în realitate fiind numai expresia unei minţi ştiinţifice strălucite, însă prihănite de experienţa lugubră a josniciei realităţilor cotidiene, ca în cazul foarte grăitor al lui Galileo Galilei), pragmatic, de un voluntarism cinic şi agresiv, pentru care narativa genealogică, cândva sacralizatoare, devine ceva profan şi utilitar. Această narativă, devenind un pretext pentru uzurparea privilegiilor, în relaţia Károlyi-Kereskényi nu este altceva, decât o simplă unealtă, folosită în comun de senior şi subaltern, pentru dobândirea unor obiecte demult râvnite de nişte caractere dubioase, hotărâte să învingă orice le stă în preajmă.

Sándor Károlyi, mai întâi un persecutor vajnic al ţărănimii şi micii nobilimii protestante, apoi răzvrătit împotriva împăratului, în primii ani ai războiului civil apare deja ca un aliat de nădejde al lui Rákóczi. Până la urmă însă îl trădează pe principe şi încearcă să-şi fundamenteze noua sa carieră (de această dată nu militară, ci politică) prin acest act de un pragmatism real, dar de o moralitate foarte îndoielnică. Fostul comandant sperjur al curuţilor se simte încredinţat în vederea săvârşirii unui gest aproape incredibil: schimbarea voit autoritară şi silnică a raporturilor etno-confesionale legate de un teritoriu vast al Partiumului, înlesnind astfel pătrunderea ideologiei contrareformiste şi, de fapt, filogermane în „inima calvinismului maghiar sătmărean".

János Kereskényi, acest gentilom fără onoare, avid de o reabilitare rapidă prin asigurarea unor domenii îndestulătoare pentru a dobândi măcar un prestigiu de faţadă, îşi oferă serviciile contelui cu cea mai mare bucurie. Desigur, contele cu greu ar fi putut găsi pe cineva din rândurile nobilimii din Partiumul acelor vremuri (cu relaţii foarte organice într-ale calvinismului), care să-i cânte în strună în privinţa planificării şi săvârşirii colonizării şvabilor. Ideea, de altfel, era a camarilei vieneze, mai bine zis, a ministrului de stat şi a contelui arhiepiscop Leopold Karl von Kolonitz (Kollonich), care, încă în primii ani ai secolului al XVIII-lea, plănuia deja o mobilizare demografică masivă a maselor catolice spre teritoriile de est ale imperiului Habsburgic. Deviza contelui Kollonich „Faciam Hungariam captivam, postea mendicam, deinde catholicam"[9] corespundea de minune cu tendinţele germanizatoare ale unor personalităţi marcante de la Curte. Singurul impediment rămânea găsirea unor nobili maghiari care să participe la înfăptuirea unor asemenea planuri care, după cele spuse de un observator papal, în privinţa maghiarilor protestanţi era hotărât „vincere in glorium et atteri sordidum arbitrabat"[10].

---

[9] Kalmár János, *Kollonich biboros kortársi jellemzése*, în *Tanulmánykötet a 60 éves Gebei Sándor tiszteletére. Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Nova Series Tom. XXXIV. Sectio Historiae*, Eger, 2007, p. 157.

[10] Rákóczi Ferenc, *Emlékiratai a magyarországi háborúról 1703-tól annak végéig*, Osiris, 2004, p. 187.

https://biblioteca-digitala.ro

În realizarea unor asemenea „victorii glorioase" Sándor Károlyi s-a dovedit a fi un partener de nădejde, cutezător şi consecvent–urmărind scopuri personale şi interese individuale. Desigur, acestea erau mascate cu fraze catolic-patriotarde şi chiar umanitariste, contele devenind astfel şi un bun părinte al ţărănimii maghiare de pe domeniile sale întinse, totodată un binefăcător al şvabilor care sperau a dobândi nişte condiţii social-economice mult mai avantajoase decât cele posedate în ţara lor de baştină. Sándor Károlyi însă se declara un nobil maghiar solidar cu membrii clasei sociale din care făcea parte, şi a cărei parte destul de însemnată se afla deja într-o totală stare de sărăcire în urma războiului.

Un bun catolic maghiar, cum se declara János Kereskényi, se dedicase cu corp şi suflet urmăririi scopurilor preconizate de conte. El la rândul său se credea un artizan al pripăşirii şvabilor colonizaţi pe care îi trata în felul lui, deci cu o falsă modestie, sugerând celor din împrejur o atitudine catolic-umanitară, de bunăvoinţă grijulie, dorind să se facă neapărat simpatic mai ales în rândurile mai marilor celor colonizaţi, şi, desigur, în faţa preoţimii catolice germane şi maghiare. Astfel, János Kereskényi a trecut la o imitare aproape perfectă a atitudinii senioriale, deşi având la îndemână bani foarte puţini, contribuind deseori numai cu vorbe frumoase la ameliorarea stării coloniştilor.

Nu trebuie să se uite, că în rândurile acestora se aflau şi câteva minţi mai luminate, cu o educaţie mai aprofundată, cunoscători ai marilor tendinţe ideologice ale vremii. Aceştia socoteau cu totul inadecvat atitudinea „umanitaristă" a contelui şi a iscoadelor sale. Dreptul la rezistenţă faţă cu suveranul legitim, dar nelegiuit (Hugo Grotius), rezistenţa faţă de uzurpator (Samuel Pufendorf) erau deja cunoscute, dar în acelaşi timp etichetate ca idei protestante. Teoria catolică despre servitutea voluntară (Etienne de la Boetie) sau teoria apărării inocenţilor şi a dreptului la ingerinţă (Francisco Suarez) erau însă adresate mai mult elitei culturale, capabilă să mediteze şi asupra consecinţelor aplicării lor[11]. Astfel, a rămas ca singur remediu bunăvoinţa clericilor, mai ales a acelora, care erau destul de curajoşi să articuleze responsabilitatea morală a părintelui spiritual[12].

Suferinţa zilnică a colonştilor a devenit o experienţă determinantă pentru călăuza lor.

În aplanarea acestor conflicte uneori trecătoare sau vremelnice, alteori dureros de durabile János Kereskényi a jucat un rol important. Superficialitatea acestui personaj, spiritul său uşuratic s-a transformat treptat într-o specifică capacitate de mediere. Abilitatea medierii între cei suferinzi şi cei care puteau, într-un fel sau altul, a face ceva pentru ei, a constituit principala preocupare a călăuzei. Astfel, vara anului 1712, drumul lung parcurs cu coloniştii până în Sătmar a devenit pentru el drumul mult aşteptatei autoevaluări corecte şi reale.

Ceea ce a fost viaţa sa anterioară a pierdut mult din contururile sale apăsător de naturaliste, ba chiar s-a spiritualizat rapid şi definitiv. Ceea ce a urmat în schimb, în viitorul apropiat, s-a deschis treptat, dezvelindu-şi orizonturile încurajatoare. Imaginarul individual al călăuzei s-a ancorat, în sfârşit, în apropierea unor ţărmuri liniştitoare, iar contesa Károlyi a preluat de la el cu o tandreţe tipic feminină, dar neaşteptat de prompt, grija căutătorilor de noul cămin şi de noua patrie.

Astfel, pentru János Kerekényi s-au şi epuizat binefacerile genealogiei. Subtila ţesătură a imaginarului colectiv s-a rupt, iar întreaga-i încărcătură spirituală (registrul funcţional al narativei) s-a revărsat asupra pământului roditor al

---

[11] Michel Senellart, *Artele guvernării. De la conceptul de regimen medieval la cel de guvernare*, Meridiane, Bucureşti, 1998, p. 263–268.

[12] Vonház István, *A szatmármegyei német telepités*, Palatino, Cluj Napoca, 1997, p. 281.

https://biblioteca-digitala.ro

prezentului. În cadrul unui proces de comunicare cu celălalt, arhetipul blestemului s-a convertit în cel al binecuvântatului, iar *imaginea pribeagului privilegiat* (al "străinului perfect") a devenit o simplă amintire a persoanei conformizate cu ambigua ideologie a acţiunilor sale. Crezând însă că deja şi-a ispăşit păcatele (chiar şi acelea săvârşite de ai lui), cavalerul rătăcitor se afla în plină iluzie. Pe parcursul evenimentelor şi-a dobândit, într-adevăr, un anumit sentiment de securitate. Însă ritualurile de deculpabilizare, de reconciliere, protejare şi vindecare s-au petrecut numai propriul imaginar, iar realitatea istorică aparţinătoare biografiei sale a rămas, în esenţă, neschimbată[13].

Relaţia dintre imaginarul colectiv şi cel individual este una complexă[14]. Există, desigur, un conflict între încercarea individului de a diminua filele albe ale trecutului personal şi memoriei colective, introducând deseori o viziune mitică asupra trecutului. Memoria istorică personificată şi memoria colectivă a marilor narative istorice sunt într-un raport de opoziţie binară: memoria individuală versus imaginaţia colectivă. Subiectul istoric încearcă de fiecare dată să influenţeze, să fraudeze grosolan sau să manipuleze delicat memoria colectivă–fenomen deloc străin diferitelor contextualizări ale istoriilor etno sau socio-centriste[15].

Bibliografie:

Botond Ágnes, *Pszichohistória*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1991.

Delumeau, Jean, *Liniştiţi şi ocrotiţi, Sentimentul de securitate în occidentul de altădată*, vol.I, Polirom, Iaşi, 2004.

Grendi, Eduardo, *I Balbi. Una famiglia genovese fra Spagna e Imperio*, Einaudi, Torino, 1997.

Heckenast Gusztáv, *Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban?*, Akadémiai, Budapest, 2005.

Kalmár János, *Kollonich biboros kortársi jellemzése*, în *Tanulmánykötet a 60 éves Gebei Sándor tiszteletére, Acta Academiae Paedagogicae Agriensis, Nova Series Tom. XXXIV, Sectio Historiae*, Eger, 2007.

Kereskényi Dávid, *A Kereskényi család története*, 2011. (kézirat).

Köpeczi Béla (ed.), *Erdély története II. 1606 - 1830*, Akadémiai, Bubapest, 1987.

Le Goff, Jacques, *Pentru un alt ev mediu*, Meridiane, Bucureşti, 1986.

Lowenthal, David, *The Past is a Foreign Country*, Cambridge University Press, Cambridge, 1985.

Manent, Pierre, *Originile politicii moderne*, Nemira, 2000.

Nagy Iván, *Magyar nemesi családok története és cimerei*, Budapest, 1857.

Rákóczi Ferenc, *Emlékiratai a magyarországi háborúról 1703-tól annak végéig*, Osiris, 2004.

Senellart, Michel, *Artele guvernării. De la conceptul de regimen medieval la cel de guvernare*, Meridiane, Bucureşti, 1998.

Szluha Balázs, *Nyitra vármegye nemes családai*, Budapest, 2003.

Vonház István, *A szatmármegyei német telepités*, Palatino, Cluj Napoca, 1997.

Wellmann Imre, *Erdély népessége és agrárfejlődése (1660–1830)*, în Rácz István (ed.), *Tanulmányok Erdély történetéről*, Csokonai, Debrecen, 1988.

---

[13] Botond Ágnes, *Pszichohistória*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1991, p. 76; Jean Delumeau, *Liniştiţi şi ocrotiţi, Sentimentul de securitate în occidentul de altădată*, vol.I, Polirom, Iaşi, 2004 p. 57-69.

[14] Pierre Manent, *Originile politicii moderne*, Nemira, 2000, p. 227–244.

[15] Köpeczi Béla (ed.), *Erdély története II. 1606–1830*, Akadémiai, Budapest, 1987, p. 107–118 şi Wellmann Imre, *Erdély népessége és agrárfejlődése (1660–1830)*, în Rácz István (ed.), *Tanulmányok Erdély történetéről*, Csokonai, Debrecen 1988, p. 128.

https://biblioteca-digitala.ro

Der herumschweifende Ritter als Heimatgeber
Die genealogische Narrative eines deklassierten Nobels am Anfang des 18. Jahrhunderts

Zusammenfassung

Nach den Wissenschaftlern der Mann heutigen Zeiten karakterisiert zwei Gefühle: die Angst und das Geborgenheit. Der französische Historiker Jean Delumeau schreibt, dass der Mann 17-18. Jahrhunderts glaubt im gewöhnlicher Leiden und in der unvermeindbarer Auferstehung der Hoffnung. Z.b.S. die ehemaligen Schwaben haben ihre Hoffnung darauf gesetzt, dass sie die Ketten des Leidens, die sie zu Hause nicht abschütteln konnten, können sie in ihrer neuen Heimat machen. Der Mann von Anfang des 18. Jahrhunderts hat noch in Wunder geglaubt. Auch Janos Kereskényi hat geglaubt: wenn er die Schwaben auf dem Karolyi-Grundbesitz führt, wird jedermann gut machen: den Ungarn, den Schwaben und natürlich für sich selbst.

Natürlich, möchte ich jetzt nicht über den Glaube sprechen. Meine Frage ist: woraus hat Kereskényi geglaubt, dass er eine Mission hat? Auch er meinte, dass die Schwaben die Erde ihren Leidenschaft zurücklassend auf die Erde der Hoffnung ankommen werden? Es scheint so: er hat darauf nicht geglaubt. Aber er - mit Abstammung aus einer verarmente adelige Familie mit viel Kindern als das jüngste Familienmitglied – glaubte, dass er seine Rechnungen finden kann. Er hat nicht gern über das finanzielle Situation seiner Familie gesprochen, aber er war stolz auf seine Abstammung. Es ist wahrhaft, seine erste evidenzhaltender Vorfahr war ein Wanderkerl. Nach der Legende der Wallon maitre Pierre ist am Anfang des Jahres 1200 als Kaufmann im Ungarn angekommen.. Sein Enkel, Tiborc, war ein wichtiger Beauftragte des Königs und er ist in der Reihe den Gutbesitzers aufgestiegen. Der berüchtigste Familienmitglied war der Vertraute und der Rechtsberater der legendarische Erzsebet Bathori – aber György Kereskényi hat seine Gutmacher verraten und in ihren Hexenprozess hat auf die Seite des Anklägers Palatin György Thurzó abgestellt.

Der Vater von János Kereskényi (auch er heisste János) hat seine Name an die Belagerung der Stadt Érsekújvár (Nove Zamky) berühmt gemacht und aus der Dankbarkeit Rákóczi hat ihn den Titel Hauptmann Nyitra geschenkt. Während der Krieg die zwei Neffen von János (Farkas und László) waren kuruzen Haupmänner. Im 1711 er war schon 27 Jahre alt, aber er hat keine besondere Rolle in der Armee gespielt. Er war ein sehr ambiziöser Kerl aber er war manchmal auch agressiv und auch heimtückisch. Trotzdem er hat ein Schwachpunkt gehabt: er hat Heiterangst vor dem Armut.

Für die historische Antropologie oder für ethnohistorische Mentalitätsgeschichte bietet die Person von János Kereskényi ein Erforschungsgebiet an. Er ist kein Held des Bürgerkriegs, sondern ein Held der Zeiten nach dem Sathmarer Friede – der Held der „Ordnungszeiten".Er ist ein klein Held aber sehr charakteristisch, ein vagabundierender Ritter, der tretet als Heimatsucher auf.

https://biblioteca-digitala.ro

Şvabii sătmăreni la sfârşitul secolului al XIX-lea-începutul secolului al XX-lea. Evoluţiei demografică şi structuri familiale.

Paula VIRAG

Cuvinte cheie: populaţie, evoluţie, demografie, etnie, confesiune, căsătorie, concubinaj, divorţ.

Cercetarea istoriei demografice a populaţiei şvăbesti, dar şi a celorlalte etnii conlocuitoare, evoluţia numerică sinuoasă, cu suişuri şi coborâşuri determinată de numeroşi factori care s-au manifestat de-a lungul timpului, analiza mutaţiilor care se produc în cadrul comunităţilor şi familiilor ţărăneşti au fost prea puţin aflate în atenţia cercetătorilor români. Spre sfârşitul secolului XX, ea începe să atragă interesul istoricilor demografi şi a celor interesaţi de modificarea şi transformarea mentalităţilor. În deceniul 9 al secolului XX, Simion Retegan, prin cercetările sale asupra satului ardelean, a atras atenţia asupra posibilităţilor multiple de explorare a registrelor parohiale de stare civilă. După evenimentele din 1989, istoriografia românească şi-a sporit interesul asupra unor teme oarecum marginalizate în perioada anterioară, iată, deci, o "redescoperire" a registrelor de stare civilă. În cadrul *Institutului de Istorie* de la Cluj-Napoca, al *UBB*, al *Arhivelor Naţionale filiala Cluj* şi al *Centrului de Studii Transilvane din Cluj - Napoca* s-au lansat teme de cercetare legate de aceste izvoare. Se remarca astfel activitatea istoricului Ioan Bolovan care a pus în valoare diferite genuri de surse primare: statistici şi recensăminte oficiale, registre parohiale, documente din fonduri familiale sau personale. Reconstituirea familiei româneşti din Transilvania este foarte bine surprinsă de Sorina Paula Bolovan, care realizează cea mai completă şi complexă cercetare din acest domeniu.

Problema constituirii familiei şi structurilor familiale din comitatul Satu Mare nu a fost un subiect abordat nici de istoriografia românească şi nici de cea maghiară. Subiectul este foarte important mai ales dacă se urmăresc comparativ pentru etniile conlocuitoare diferitele aspecte ale modului de formare a familiei, a relaţiilor matrimoniale, într-un cadru rural dominat de interferarea variatelor mentalităţi şi obiceiuri izvorâte dintr-o apartenenţă etnică şi confesională diferită. Studiul populaţiei germane din comitatul Satu Mare este deosebit de important şi aduce informaţii noi şi interesante, datorita specificităţii acestui grup etnic (izolarea sa într-o arie înconjurată de alte grupuri etnice, pierderea legaturilor cu locurile de origine, maghiarizarea puternică la care a fost supus). Particularităţile sale pot fi evidenţiate doar printr-un studiu aprofundat şi apoi prin comparare cu alte grupuri germane de pe teritoriul fostei monarhii dualiste.

Principalele surse de documentare ale acestei lucrări sunt:

- Recensămintele şi alte statistici oficiale organizate de autorităţile maghiare în perioada 1870–1914 publicate în *Magyar Statisztikai Évkönyv* şi în *Magyar Statisztikai Közlemények*;
- Şematismele Diecezei Romano-Catolice de Satu Mare, precum şi ale Episcopiei Greco-Catolice de Gherla;
- Registrele parohiale de stare civilă, mai precis cele pentru localităţile Beltiug, Căpleni, Craidorolţ, Urziceni;

Pentru început doresc să precizez motivele pentru care au fost alese localităţile mai sus menţionate pentru analiza *registrelor parohiale*. În primul rând, s-a dorit ca aceste matricole să acopere un interval de timp cât mai mare, fără întreruperi. Un alt criteriu a fost cel legat de faptul că s-a încercat să se cuprindă suprafeţe cât mai

https://biblioteca-digitala.ro

întinse din comitat pentru a se putea face o comparaţie între situaţia demografică din diferite regiuni ale Sătmarului. În cele din urmă, s-a urmărit ca localităţile să fie locuite fie preponderent de populaţie germană (Urziceni, Căpleni, Beltiug), fie de populaţie maghiară şi română (Craidorolţ).

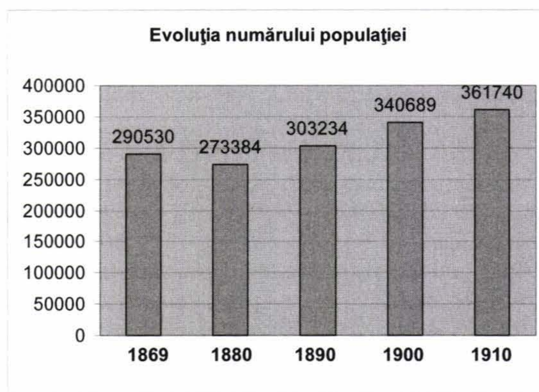
Pentru perioada supusă analizei noastre, *şematismele* Episcopiilor Romano-Catolice de Satu Mare, precum şi cele ale Episcopiei Greco-Catolice de Gherla, oferă informaţii bogate şi importante privind populaţia din teritoriile care le sunt subordonate. Datele conţinute de documentele respective trebuie însă coroborate cu cele din statisticile oficiale civile, obţinându-se astfel o mai bună imagine asupra evoluţiei demografice din comitatul Satu Mare, dar nu numai.

Recensămintele şi alte statistici oficiale întocmite de autorităţile maghiare în perioada 1867–1914 reprezintă principala sursă de informaţii privind evoluţia demografică din Transilvania, Ungaria, sau din comitatul Satu Mare supus analizei noastre, ele reprezentând imaginea oficială a situaţiei demografice din Ungaria şi teritoriile aflate sub autoritate maghiară în perioada dualismului austro-ungar.

3. Evoluţia populaţiei comitatului Satu Mare

Istoria comitatului Satu Mare cunoaşte în perioada dualismului austro-ungar, schimbări importante în plan economic, social şi cultural. Aceste modificări au influenţat în mod evident structura demografică a regiunii aflată în atenţia noastră.

Graficul nr. 1 prezintă într-un mod cât se poate de evident evoluţia numărului populaţiei de la începuturile monarhiei dualiste, mai precis din 1869 şi până în 1910, an în care s-a organizat ultimul recensământ coordonat de autorităţile maghiare pentru Transilvania, şi, implicit, pentru comitatul Satu Mare. Din analiza sa, observăm o descreştere a numărului populaţiei înregistrată în perioada 1869-1880, descreştere urmată apoi de o evoluţie ascendentă care atinge punctul culminant în 1910.

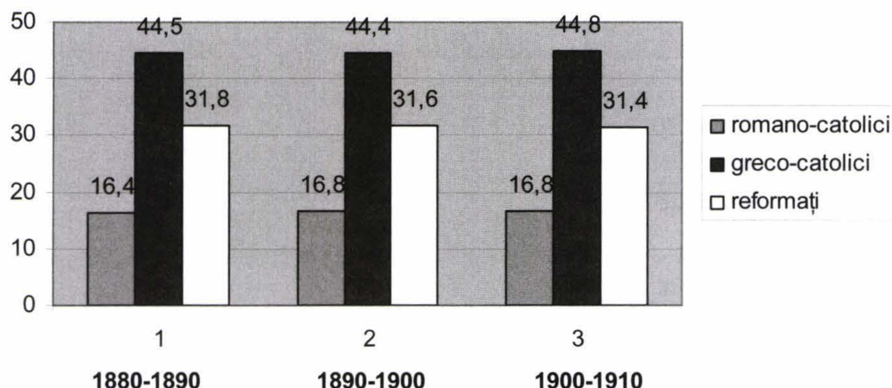
Graficul nr. 1-**Evoluţia numărului populaţiei conform recensămintelor din 1869, 1880, 1890, 1900, 1910**

Sporirea numărului de locuitori din comitatul Satu Mare, dar şi din întreaga Transilvanie, se datorează îmbunătăţirii condiţiilor de viaţă, a creşterii economice provocată de dezvoltarea industriei, dar şi a agriculturii, a organizării mai bune a sistemului sanitar, pe scurt, a creşterii nivelului de trai.

3.1. Evoluţia numărului populaţiei din comitatul Satu Mare în funcţie de limba maternă

Datele statisticilor oficiale care coincid cu cele ale statisticilor realizate de autorităţile ecleziastice prezintă faptul că din punct de vedere al limbii materne, predomină vorbitorii de limba maghiară, urmaţi apoi de cei care s-au declarat ca vorbitori ai limbii române şi apoi de cei care aparţin grupului vorbitor de limbă germană ca limbă maternă. Având în vedere că limba maternă reprezintă principalul elemet definitoriu al unui grup etnic şi luând în considerare informaţiile prezentate de statisticile oficiale, putem afirma că în comitatul Satu Mare, preponderentă era populaţia maghiară urmată de cea română şi apoi de cea germană.

https://biblioteca-digitala.ro

3.2. Evoluția numărului populației din comitatul Satu Mare în funcție de confesiune (în %)

Din punct de vedere confesional, populația comitatului Satu Mare este dominată de comunitatea greco-catolicilor, din care făceau parte românii și rutenii. Reformații maghiari îi devansau, ca număr, pe credincioșii romano-catolici de grupul cărora aparțineau etnicii germani, dar și un număr relativ redus de maghiari.

4. Aspecte ale vieții de familie a populației șvăbești din comitatul Satu Mare (studiu de caz localitățile Beltiug, Căpleni, Urziceni, Craidorolț)

4.1. Evoluția numărului căsătoriilor depinde foarte mult de condițiile social-economice care se manifestă la un moment dat. Atunci când nu sunt mari probleme din punct de vedere economic, când crește nivelul de trai, crește și numărul celor care doresc să pună bazele unei familii. Reciproca este, de asemenea, valabilă, deoarece în condiții de criză economică, de scădere a nivelului de trai, numărul celor interesați în încheierea unei căsătorii este mai mic.

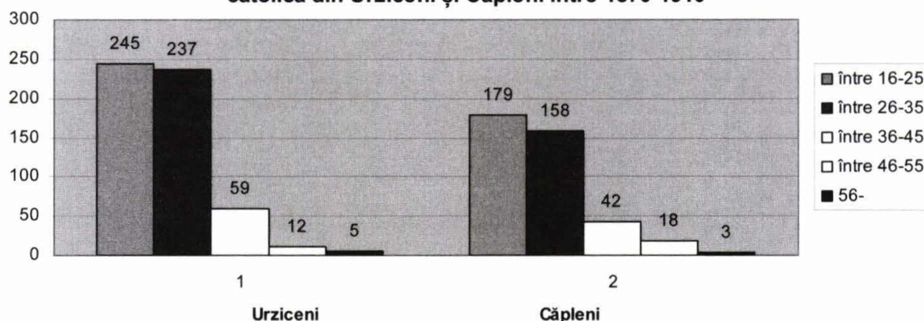
Toate aspectele enunțate mai sus sunt valabile și pentru populația germană a comitatului Satu Mare. Studiul registrelor parohiale romano-catolice ale cununaților pentru satele Beltiug, Căpleni, Craidorolț, Urziceni, dar și al șematismelor Diecezei Romano-Catolice de Satu Mare duce la concluzia că în satele șvabești numărul căsătoriilor urmează aceeași traiectorie ca și cel din întregul comitat. Astfel, în intervalul 1970-1880, numărul șvabilor care s-au căsătorit a fost mic, fapt determinat de realitățile economico-sociale din perioada respectivă. Însă, în deceniile următoare el crește simțitor, dovedind faptul că și germanii sătmăreni s-au bucurat de creșterea nivelului de trai adus de progresele din agricultură și indrustrie. Cele mai multe căsătorii au fost înregistrate între 1880 și 1900, când nivelul de trai a crescut simțitor.

4.2. Calendarul căsătoriilor

La sfârșitul secolului XIX–începutul secolului XX, calendarul celebrării căsătoriilor era puternic influențat de către biserică, în ciuda introducerii obligativității căsătoriei civile. La fel ca și celelalte fenomene sociale, cu multiple implicații, căsătoria a avut, mai ales în comunitățile rurale, dar nu numai, perioade

https://biblioteca-digitala.ro

tari şi perioade slabe. Ritmurile calendarului agrar, ca şi cele ale sărbătorilor religioase au influenţat în mod evident dispoziţia sezonieră a căsătoriilor.

La începutul secolului XX, cel mai mare număr de căsătorii pe teritoriul comitatului Satu Mare, potrivit statisticilor oficiale, a fost înregistrat în luna februarie şi, apoi, în luna noiembrie. Acesta deoarece, în cele două intervale de timp, nu existau nici impedimente religioase (încă nu au început posturile Paştelui şi al Crăciunului), nici munci agricole, ele fiind deja încheiate. Deci, existau condiţii prielnice pentru organizarea unei căsătorii şi a petrecerii care, de regulă, urmează unui astfel de eveniment, cununia unui cuplu fiind un prilej de bucurie şi sărbătorire pentru aproape întreaga comunitate.

Se poate constata că în lunile (martie, aprilie, iulie, august, septembrie, decembrie) în care existau impedimente religioase sau muncile agricole erau în plină desfăşurare, numărul căsătoriilor este mic. Trebuie să precizăm însă că tinerii care doreau să se cunune în perioadele de post sau în perioade cu alte interdicţii bisericeşti, puteau obţine dispense de la forurile ecleziastice, dacă îşi argumentau foarte bine intenţia

Pentru a analiza mai amănunţit frecvenţa pe luni a căsătoriilor încheiate în a doua jumătate a secolului XIX, au fost studiate şi registrele parohiale romano-catolice de stare civilă din localităţile Beltiug, Căpleni, Craidorolţ, Urziceni[1].

4.3. Vârsta la care se încheiau căsătoriile

Un aspect important conectat la problema formării familiei îl reprezintă vârsta soţilor la prima cununie. Potrivit tradiţiei, femeile trebuie să fie mai tinere decât soţii în momentul încheierii căsătoriei. De aceea, deviaţiile de la aceste prejudecăţi erau rare, doar jocul intereselor materiale putând determina mariaje disproporţionate ca vârstă.

Datele privind vârsta la care au fost încheiate căsătoriile au fost preluate din registrele parohiale romano-catolice ale localităţilor Beltiug, Căpleni, Craidorolţ şi Urziceni. Studiind rubrica în care este notată vârsta celor care s-au cununat, se observă că bărbaţii care sunt la prima căsătorie au vârste cuprinse între 23-32 de ani. A fost întâlnit doar un caz, în localitatea Căpleni, când mirele era „holtei", sau „fecior" şi s-a căsătorit la 42 de ani. Fetele s-au prezentat pentru prima dată la taina cununiei la vârste cuprinse între 16 şi 22 de ani. Aşa cum am mai menţionat, potrivit legii, băieţii apţi pentru armată nu se puteau căsători decât după îndeplinirea stagiului militar pe care îl începeau la vârsta de 20 de ani şi îl încheiau

[1] Direcţia Judeţeană Satu Mare a Arhivelor Naţionale, Colecţia de Registre Parohiale.

https://biblioteca-digitala.ro

la 22 de ani. Pentru fete, potrivit legii, vârsta optimă de încheiere a căsătoriei începea la 16 ani. Se poate concluziona că, în localitățile aflate în atenția noastră, au fost respectate prevederile legale cu privire la vârsta optimă pentru încheierea căsătoriei.

4.4. Nașii de cununie

O altă problemă care trebuie urmărită pentru reconstituirea familiei este cea a nășitului. Aceasta poate fi studiată tot pe baza registrelor parohiale ale cununaților. Urmărind rubrica dedicată nașilor se observă faptul că aceștia erau aleși dintre rude sau dintre familiile de bază ale localității mirilor, ori ale localităților învecinate. În general, nașii de cununie erau și cei care botezau copiii tinerilor căsătoriți. Există și cazuri în care nașii de botez sunt și nașii de cununie. S-au întâlnit și situații în care cuplul a avut ca nași pe copiii nașilor de botez. Pentru toate cununiile care au fost înregistrate în registrele parohiale romano-catolice studiate, nașii au avut, în cel mai mare procent confesiunea romano-catolică, chiar dacă unul dintre miri era de altă religie. Au existat și cazuri, puține la număr, în care ei aparțineau comunității reformate sau greco-catolice. Această din urmă situație se regăsește doar în cazul căsătoriilor mixte confesional, când mirii își aleg nașii și în funcție de confesiunea lor.

Au fost întâlnite și cazuri când nașii de la prima cununie au fost solicitați să joace același rol și la următoarea căsătorie. Prin această participare ei demonstrau că sunt de acord cu recăsătoria finului sau finei lor. Nu puține au fost însă cazurile când, la cea de-a doua căsătorie, mirii au apelat la o altă familie de nași[2].

4.5. "Publicarea căsătoriei" juca un rol însemnat în încheierea unei căsătorii. Prin realizarea sa se aduce la cunoștința comunității intenția de întemeiere a unei familii a celor care urmau să se prezinte în fața preotului. Importanța „vestirilor" sau a „strigărilor" este dovedită și de faptul că existau prevederi legislative bine stabilite de legislația civilă și bisericească în ceea ce privește realizarea lor. Prin „publicarea" căsătoriei se dorea aflarea de către preot a tuturor impedimentelor care stăteau în calea mariajului, dacă acestea existau.

În registrele parohiale ale cununaților există o rubrică specială dedicată acestor vestiri, unde se specifică dacă ele au fost realizate de trei ori sau nu. Din studiul acestora, pentru localitățile aflate în atenția noastră, nu s-au întâlnit cazuri în care preotul să nu fi realizat aceste trei strigări. Și, de asemenea, nu s-au întâlnit situații în care, prin facerea publică a căsătoriei să se afle o serie de impedimente care să facă imposibilă încheierea căsătoriei[3].

4.6. Recăsătoria era admisă de biserica romano-catolică și trecea drept o toleranță față de slăbiciunile umane. În primul rând era acceptată recăsătoria văduvilor și văduvelor, dar și a persoanelor divorțate, dacă acestea nu se făceau vinovate de desfacerea căsătoriei.

Din studiul registrelor parohiale ale localităților Beltiug, Căpleni, Urziceni și Craidorolț se observă că cele mai frecvente recăsătorii erau ale văduvilor cu tinere necăsătorite, iar diferențele de vârstă puteau fi foarte mari. Și în cazul recăsătoriei, comunitatea a recunoscut poziția privilegiată a bărbatului, care, spre deosebire de o văduvă, putea încheia o nouă căsătorie, chiar încălcând timpul de doliu.

Pentru regiunea aflată în atenția noastră, vârsta la care bărbații s-au recăsătorit variază între 30 și 74 de ani, iar pentru femeii între 27 și 55 de ani. Au existat

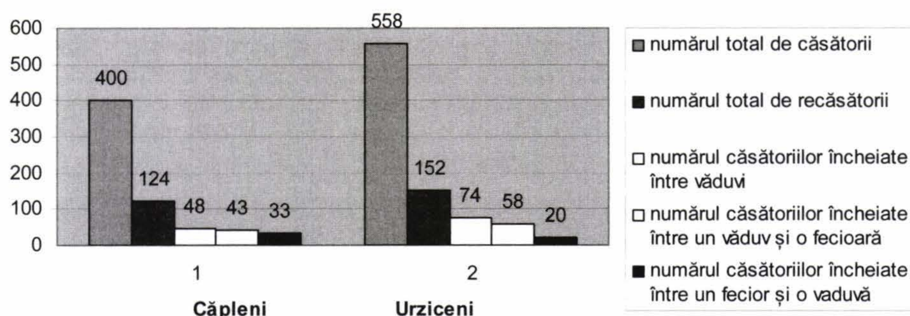
---

[2] Direcția Județeană Satu Mare a Arhivelor Naționale, Colecția de registre parohiale, dosar nr. 79, 516, 526, 1.195, 1.196, 1.197, 1.200.

[3] Direcția Județeană Satu Mare a Arhivelor Naționale, Colecția de registre parohiale, dosar nr. 79, 516, 526, 1.195, 1.196, 1.197, 1.200.

https://biblioteca-digitala.ro

diferențe mari de vârstă între bărbat și femeie, ajungându-se chiar până la 20 de ani, aceasta pentru cazul în care bărbatul era văduv, iar fata nu mai fusese măritată. Dar, diferența medie de vârstă, pentru cei care se recăsătoreau, era de 5–7 ani.

4.7. Endogamia și exogamia

Există o regulă observată cu foarte mare atenție după care în societatea tradițională fiecare categorie socială își căuta și alegea partenerul de viață între indivizii de aceeași condiție. Mezalianțele erau aspru sancționate, la fel ca și aducerea unui partener din altă comunitate, pentru că un asemenea fapt reducea șansele unui membru din societatea respectivă să-și realizeze o familie. În lumea satelor șvăbești sătmărene, avem de a face cu un fenomen de endogamie foarte puternic. În mod obișnuit peste două treimi din căsătorii se realizau între membrii aceleiași comunități, iar ce mai rămânea din cealaltă treime își aduce partenerul/partenera din comunitățile imediat învecinate, situate pe circumferința unui cerc cu raza de 15–20 km. Căsătoriile cu parteneri din localități îndepărtate sunt o excepție destul de rară.

4.8. Căsătoriile mixte

Căsătoriile mixte, mai ales cele din punct de vedere confesional, care s-au încheiat în comitatul Satu Mare, în perioada sfârșitului secolului XIX-începutul secolului XX, pot fi ușor urmărite și în registrele parohiale de stare civilă ale căsătoriților, unde există o rubrică în care este trecută confesiunea mirelui și a miresei. Numărul căsătoriilor mixte încheiate în comitatul Satu Mare de către populația șvabă a fost foarte mic. Acest fapt s-a datorat, pe de o parte numărului mare de formalități pe care cuplurile trebuiau să le îndeplinească, iar pe de altă parte, datorită atitudinii negative pe care comunitatea a manifestat-o față de aceste mariaje.

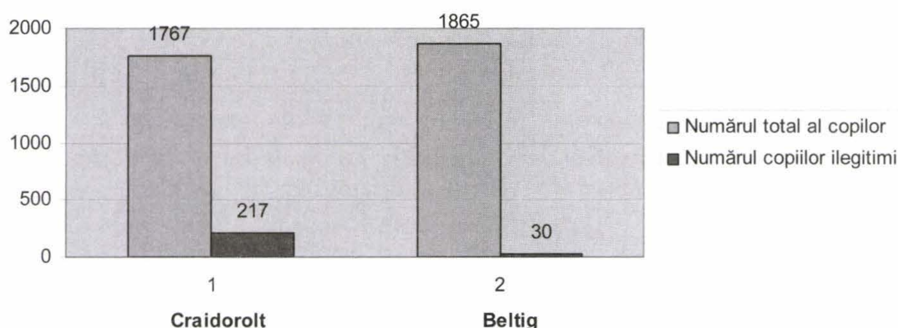
Astfel, pentru intervalul 1870-1910, în registrele parohiale romano-catolice din localitățile Beltiug, Căpleni și Urziceni, nu au fost înregistrate decât un număr de 5 căsătorii mixte, și anume 4 în localitatea Căpleni și 1 în localitatea Beltiug. Au existat trei cazuri în care mirele avea confesiune reformată și două în care era greco-catolic. Au existat însă și situații în care băiatul romano-catolic s-a căsătorit cu o fată de altă confesiune, cununia respectivă fiind realizată în parohia miresei, unde a și fost înregistrată în registrul parohial.

4.9. Deviații comportamentale

4.9.1. Concubinajul reprezintă unul din cele mai interesante aspecte ale vieții de familie. Acest fenomen este destul de ușor de urmărit în registrele parohiale

https://biblioteca-digitala.ro

romano-catolice ale botezaților, preotul notând la rubrica de observații faptul că părinții nu erau cununați, ci "trăiau în pacat", copilul fiind considerat ca ilegitim și consemnat ca atare. Pentru comunitățile șvăbești din comitatul Satu Mare putem

afirma că numărul concubinajelor era redus, fapt reflectat și în numărul relativ mic de copii ilegitimi. Craidorilț este localitatea în care în 1903 s-au înregistrat 15 copii ilegitimi.

Recurgerea la acest mod de conviețuire are o serie de cazuri, precum sărăcia, opoziția părinților fața de partenereul ales, legile militare care impuneau o anumită vârstă pentru încheierea căsătoriilor.

Autoritățile civile și ecleziastice au luat o serie de măsuri pentru a împiedica răspândirea lui. Poziția Bisericii față de concubinaj, este sugerată și prin pedepsele aspre pe care preotul trebuia să le aplice persoanelor care conviețuiau într-o astfel de legătură. Nici comunitatea nu vedea cu ochi buni acest tip de legătură. Cuplurile care trăiau în concubinaj erau marginalizate, foarte rar ele putând dobândi o poziție privilegiată în cadrul lumii satului în care trăiau.

4.9.2 Desfacerea căsătoriei

Societatea secolului XIX a fost una axată pe familie, majoritatea oamenilor având drept scop să se căsătorească, să aibă copii, să întemeieze un spațiu vital, să rezolve un cadru legal legat de moștenirea bunurilor. Excepțiile de la această regulă erau aspru pedepsite atât de comunitate cât și de biserică, fie ea catolică sau reformată. Însă, monotonia unei căsniciei dominate de grija zilei de mâine, sărăcia și lupta pentru supraviețuire, oboseala, epuizarea fizică, îmbătrânirea prematură a femeii, copii ce plâng și cer de mâncare, certurile, violența fizică și verbală, reproșurile sunt suficiente motive pentru individ să dorească evadarea dintr-o lume nefericită, în care iubirea nu mai exista sau, poate, nici nu a existat vreodată. Cu toate acestea puține erau cuplurile care riscau să cadă în dizgrația satului și a bisericii prin solicitarea despărțirii, mai ales a divorțului așa cum este el înțeles din punct de vedere al legilor civile.

5. Concluzii

Ca o concluzie a acestei cercetări, putem afirma că populația germană din comitatul Satu Mare evoluează în funcție de factorii economico-sociali care se manifestă la sfârșitul secolului XIX-începutul secolului XX în monarhia austro-ungară, cunoscând aceeași traiectorie sinusoidală ca și întreaga populație în totalul ei.

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie:

Sorina Bolovan, Ioan Bolovan, *Considerații privind vârsta căsătoriei la românii transilvăneni în secolul XIX*, în Ioan Bolovan (coordonator), *Transilvania în epocile modernă și contemporană, Studii de demografie istorică*, Cluj Napoca, 2002.

Vasile Chirvaiu, *Codul Matrimonial*, vol III, Chiriașii Tipografiei Românești, Oradea, 1933.

Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc din Transilvania*, în *Centrul de Studii Transilvane*, Fundația Culturală Română, Cluj Napoca 1999.

Izvoare de demografie istorică, secolul XIX–1914, Transilvania, Vol. II, București, 1987.

Die Sathmarer Schwaben am Ende des 19.–Anfang des 20. Jahrhunderts. Demografische Entwicklung und familiale Strukturen

Zusammenfassung

Als Fazit dieser Studie kann man sagen, dass sich die deutsche Bevölkerung im Komitat Satu Mare abhängig von den am Ende des 19. – Anfang des 20. Jahrhunderts in der österreichisch-ungarischen Monarchie wirkenden sozialen und wirtschaftlichen Faktoren entwickelte, und zeigte die gleiche sinusförmige Flugbahn wie die Bevölkerung in ihrer Gesamtheit. Die höchste Anzahl an Eheschließungen innerhalb der Sathmarer schwäbischen Gemeinde erfolgte in den Jahren 1880 und 1900. Die Ehepartner wurden vor allem aus dem gleichen Dorf oder aus den umliegenden Dörfern gewählt, unter Berücksichtigung der rechtlichen Vorschriften betreffend das Alter. Interkonfessionellen Ehen waren selten.

Die Wiederheirat war ein recht häufiges Phänomen in schwäbischen Dörfern, vor allem Witwer haben mit ledigen Mädchen Ehe geschlossen. Außereheliches Zusammenleben oder Auflösung der Ehe waren selten, unter Berücksichtigung der kirchlichen Regeln, der Beanstandung der Gemeinschaft, und aus Angst davor, dass diese im Vererbungssystem Schwierigkeiten verursachen kann.

https://biblioteca-digitala.ro

Rolul școlii și al bisericii romano-catolice în promovarea și perpetuarea valorilor și obiceiurilor șvăbești din Tiream, județul Satu Mare

Vendelin Francisc GLAZER

Cuvinte cheie: colonizare, școlile confesionale, cancelarie regală, conviețuire, conte, piariști, franciscani, congregație, misionariat, naționalizare, proces de succesiune, coerciție, „Kupelmann"(mediator), misterul Întrupării.

1. Istoricul localității

Popularea localitații Tiream datează de la începutul epocii bronzului.

Tireamul se situează la sud de localitatea Carei. În 1435 a fost în proprietatea familiei Vetésy și a membrilor acesteia.

În 1544, Vetésy Antal și Ferenc au semnat un acord care prevedea că țăranii din Tiream pot intra doar în cârciuma proprietarului lor.

La 19 februarie 1582, familia Vetésy a primit permisiunea de a construi poduri la granițele localității și, tot în același an, la 21 februarie, au primit aprobarea regală de a organiza patru târguri naționale.

După dispariția familiei Vetésy, Károlyi Sándor a primit moșiile lor din Tiream prin dispoziția cancelariei regale[1].

„Primele documente din 1215, amintesc de mai mult de 12 gospodării care au supraviețuit năvălirii tătarilor, până la revoluția burgheză au traversat secole furtunoase de neliniște și greutăți, cu toate acestea astăzi numărul locuitorilor fiind de 2800 de persoane reprezentând 1100 de familii care conviețuiesc în pace, având gospodării bine îngrijite, case frumoase cu grădini pline de flori"[2].

Dr. Borovszky Samu vorbește în lucrarea sa monografică despre colonizarea șvabilor în Tiream, amintind că înainte de venirea acestora, comunitatea era preponderent maghiară, dar cel care a populat Tireamul cu șvabi din zone învecinate a fost contele Károlyi Sándor[3].

„Majoritatea caselor păstrează cu sfințenie arhitectura simplă caracteristică șvabilor încă de la colonizare (1810), cu casele lungi, deși 80% din case sunt noi sau renovate în ultimul deceniu"[4].

În 1958 s-au făcut săpături arheologice care atestă existența locuitorilor din vremuri de mult apuse[5].

2. Colonizarea șvabilor

Deja prin anii 1780 a fost vorba de colonizarea șvabilor în satul Tiream. Astfel, prefectul Ferenc Somogyi, în a doua jumătate a lunii august 1788, la comanda lui Károlyi Antal a spus executorului judecătoresc să încerce să promoveze așezarea șvabilor în Tiream. Dar ceea ce și-au propus nu s-a realizat.

Numai în 1810 au fost colonizați primii șvabi. Începând din acest an până în anul 1816 numele a 42 de locuitori șvabi din Tiream ne sunt cunoscute. Dintre aceștia, 37 de persoane s-au mutat din satele șvăbești învecinate (din Tășnad 2,

---

[1] Éble Gábor, Pettkó Béla (coord.), *A nagy-károlyi gróf Károlyi család összes jószágainak birtoklási története*, Vol. 2, Budapest, 1911.

[2] *Szatmari Hirlap*-iunie 21, joi 1984, p. 1, articol redactat de Hudy Gitta.

[3] Borovszky Samu, *Szatmár vármegye*, Budapest, 1908.

[4] *Szatmari Hirlap*-iunie 21, joi, 1984, p. 2-3, articol redactat de Hudy Gitta.

[5] Tiberiu Bader, *Epoca bronzului în Nord-Vestul Transilvaniei*, București, 1977, p. 34.

https://biblioteca-digitala.ro

Carei 15, Petreşti 7, Urziceni 5, Vállaj 3, Şandra 1, Moftinu Mare 1, Foieni 1, Cămin 1, dintr-un oarecare sat şvăbesc 1), colonişti noi fiind în număr de 5 (şi anume în 1811 - l, 1812 - 1, 1814, - l, l815 - 1, în 1816 - 1).

Hirmli János 1810.
Hefele József 1812.
Rost Símon 1810.
Schradi Márton 1816.
Zimmermann János 1811-1816.
Amma János 1811.
Echlinger Ágota 1816.
Fuchsschwanz Erzsébet 1816.
Haas Gertrúd 1813.
Haller Antal 1816.
Kinzli Erzsébet 1812.
Knedli Katalin 1816.
Lieb Rozália 1813.
Lindenmajer György 1814.
Manz Genovéva 1816.
Mellau Mária 1813.
Rauch Anna 1813.
Riedle Jozsef 1816[6].

Şvabii colonizaţi aveau unele responsabilităţi faţă de grof. Amintim aici câteva puncte:

- erau obligaţi să lucreze pământul stăpânului 15 zile de lucru pe an cu animalele din gospodărie (cai, vaci);
- pentru fiecare parcelă trebuiau să plătească trei forinţi anual;
- din recolta de primăvară şi toamnă a noua parte revenea stăpânului;
- la sărbătorile mari trebuiau să cadorisească stăpânul cu găini, ouă, unt;
- de tăiat lemne şi de transportat lemne din pădure.

3. Elemente culturale locale

„La marginea satului <Tiream>se află o grădina uriaşă îngrădită, cu fazani. Se fac plimbări printre copacii plantaţi, sunt puse bănci pentru locuri de odihnă. Se găseşte şi un lac în mijlocul căruia este o insulă înconjurată de balustrade pictate, nu departe se găseşte o zonă de plajă şi scăldat. Între lac şi moară este un drum ce duce spre cimitir, iar de o parte şi de alta a drumului sunt plantaţi plopi”[7].

3.1. Şcoala romano-catolică

Episcopul de Eger, Barkoczy Ferenc consemnează în procesul verbal întocmit în anul 1748 că enoriaşii români de rit greco-catolic aveau şcoală; în acea vreme nu locuiau romano-catolici în Tiream, în schimb sunt menţionaţi reformaţi ai căror copii probabil erau învăţaţi de pastorul reformat. Familii de români erau 30.

După colonizarea şvabilor, aceştia fiind de religie romano-catolică, nu exista şcoală, iar copiii erau învăţaţi de către un cantor care făcea naveta din Carei. Oficierea liturghiei era făcută de către un călugăr piarist.

În 1819, scrierile arată că în Tiream există şcoală, elevii fiind instruiţi de cantorul Hoffman Jakob.

În planul de învăţământ editat de episcopie sunt redactate regulile pe care trebuie să le îndeplinească şcolile care funcţionează pe lângă biserici: „frecventarea

[6] Vonház István, *A szatmármegyei német telepités* , Pécs, 1931.

[7] Sipos Ferenc, *Însemnări despre „bogăţia” ţinutului localităţii Tiream.*

https://biblioteca-digitala.ro

şcolii este obligatorie de la vârsta de 6 ani până la vârsta de 12 ani, respectiv 15 ani împliniţi"[8].

3.2. Biserica romano-catolică

La vizita Episcopului din1748, procesul-verbal menţionează că în casa de cult reformată a funcţionat o biserică catolică. Adepţii protestanţi s-au mutat din sat la sfârşitul secolului al XVIII-lea, ultimul preot fiind menţionat în 1778. Biserica şi imobilele au intrat în posesia Piariştilor. În ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, în sat trăiau numai ţăranii români.

Şvabii catolici s-au mutat în sat între anii 1810-1816. Îngrijirea spirituală a congregaţiei a fost făcută de Piariştii din Carei până în 1833.

În procesul-verbal din 1812 (cu ocazia vizitei Episcopului Petru Klobusitzky în Carei) este menţionat faptul că biserica din Tiream era într-o stare deplorabilă, iar, mai târziu, în 1819, în urma vizitei de protocol, sunt evidenţiate deja îmbunătăţiri semnificative în ceea ce priveşte construcţia bisericii. Episcopul Hám János, în 1834, menţionează că Tireamul are biserică cu hramul *Înălţarea Sfintei Cruci* (Szent Kereszt Feltalálása).

Din anul 1836 până în anul 1840, comunitatea credincioasă din Tiream a crescut numeric încât a fost nevoie de construcţia unei noi biserici. Ea a fost construită între 1854-1859, iar sfinţirea a fost făcută de episcopul Haas Mihály cu hramul consacrat *Înălţarea Sfintei Cruci.*

După ce biserica s-a constituit ca parohie în anul 1860, numărul credincioşilor romano-catolici s-a ridicat la 711[9].

Clopotele bisericii au dispărut în primul război mondial. În 1922 au fost înlocuite cele două clopote (315 şi 204 kg).

Biserica parohială a ţinut activităţi de misionariat în anii1909, 1932 şi în 1946.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în Tiream, pe lângă biserica romano-catolică a funcţionat şi şcoala elementară, până la naţionalizarea care a avut loc în 1948.

Preoţii parohiei: Cziereizer Alajos (1860-1911), Bötsch Károly (1911-1914), Dr. Reize György (1914-1919), Kuliffay Mihály (1919-1956), Szönyi László (1956 1957). Berendi József (1957-1974), Fehér István (1974-1984), Erős Sándor (1984-1987), Merk Mihály (1987-1990), Vojtku László (1990-1993) Vekker Ferenc (1993-1998), Néma Sándor (1998-2003), Ulmer Mihály (2003-)

Vocaţii preoţeşti: Kuliffay Mihály (1907), Diczig Béla (1911), Dr. Kuncz József (1933) Függ Márton (1925), Sipos (Stocz) Ferenc (1943), Rozs István (1982) Tzier Ernő (1998).

Conform extrasului de carte funciară din 12 iulie 1947, biserica romano catolică deţine în proprietate pământuri arabile, terenuri şi cimitirul[10].

4. Tradiţii şi obiceiuri şvăbeşti

4.1. Căsătoria

În trecut, datorită procesului de succesiune, căsătoriile nu au fost lipsite de coerciţie. În ce consta acest proces de succesiune?

Proprietarul, de obicei, dădea jumătate din averea sa întâiului născut, iar cealaltă jumătate trebuia să i-o plătească celui cu care se căsătoreşte fiica/fiul (adică părinţilor acestuia). Astfel, proprietatea rămânea întreagă. Banii primiţi au fost împărţiţi de părinţi celorlalţi copii ai lor. Prin urmare, părinţii deja cu mult înainte s-au hotărât cine să fie logodnicul sau logodnica, cine va fi capabil să plătească a

---

[8] *Decret episcopal*–1868 XXXVIII cap. 1 art. 1.

[9] *Schematismus Centenarius*, 1804-1904, p. 158.

[10] Vezi anexa 1 şi 2–Foaie de avere.

https://biblioteca-digitala.ro

doua parte a averii. Setul de negocieri a fost făcut de un intermediar angajat de proprietar care spiona familia, urmărind dacă aceasta este capabilă şi cât de mult este dispusă să plătească. Acest intermediar se numea „Kupelmann". În cazul în care intermediarul reuşea să realizeze mariajul între tineri, obţinea de la părinte o plată în natură numită Kupelbeltz.

Deci, nu atracţia unei persoane faţă de cealaltă a fost baza căsătoriei, ci banii, pentru că părinţii erau cei care hotărau cu cine să se căsătorească tinerii. Dacă tinerii erau împotriva acestei proceduri şi din cauza că nu aveau nici o atracţie unul faţă de celălalt, părinţii îi încurajau astfel: „O să vă obişnuiţi voi".

Au fost cazuri în care tinerii care se iubeau şi vroiau să scape de o altă căsătorie forțată şi-au anunțat părinţii că fata este însărcinată, iar părinţii, neavând încotro, şi-au dat acordul.

Cu câteva săptămâni înainte, tinerii mergeau să împartă invitaţiile de nuntă. Musafirii, în schimb, duceau găini, făină, unt etc.

În ziua nunţii, înainte de a porni la biserică, se rugau cu toţii împreună, iar apoi îşi luau rămas bun de la părinţi. Alaiul de nuntă mergea pe jos până la biserică, în faţă mergea mireasa cu cavalerul de onoare, însoțit fiind de mire cu sora sa sau cu sora miresei.

După oficierea cununiei religioase, se îndreptau spre iesirea din biserică, dar găseau uşile închise. Cei care închideau biserica erau clopotarul şi sacristanul. După ce naşii plăteau o sumă de bani, uşile bisericii erau deschise. În timpul drumului, aveau parte de o nouă surpriză, furatul miresei la colţ de stradă. Se desfăşurau negocieri între naşi şi făptaşi. Până la urmă se ajungea la un compromis şi se putea porni mai departe.

Despre căsătorie vorbeşte în cartea sa Degré Alajos[11] care scrie că aceste obiceiuri sunt urmări ale căsătoriilor între cupluri de tineri în care fata provenea dintr-un alt sat, unde, după cununia religioasă, se închideau uşile bisericii sau poarta din sat în faţa lor, şi astfel, conform tradiţiei, mirele trebuia să răscumpere mireasa.

Surprize erau şi în timpul cinei: copiii furau pantofii miresei, iar negocierile s-au purtat cu naşii de la care se alegeau cu câţiva lei.

La miezul nopţii, inevitabil era dansul miresei. Nuntaşii care au dansat cu mireasa lăsau o sumă de bani în farfurie.

În timpul cinei cei care serveau la mese spuneau diferite strigături specifice felului de mâncare servit.

4.2. Sărbătoarea pascală

„Jocurile de Paşte" au însufleţit comunitatea şvăbească din Tiream. În a doua zi de Paşte, învăţătorul Stutz împreună cu tinerii din sat organizau jocuri cu tematică specifică sărbătorii pascale. Fetele erau îndrumate de educatoarea Winkler Teri; îmbrăcate în costume populare şvăbeşti întreţineau atmosfera cu cântece de Paşte. În sala mare a casei de cultură se adunau toţi localnicii care stăteau înghesuiţi pentru a viziona spectacolul. Cei din Tiream, inclusiv populaţia maghiară au recunoscut că aceşti copii au învăţat numai lucruri bune şi frumoase de la învăţătorul lor[12].

4.3. Balul şvăbesc

Un alt obicei bine păstrat în comunităţile şvăbeşti şi ţinut şi în zilele noastre este balul şvăbesc. Presa interbelică aminteşte un astfel de episod.

---

[11] Degré Alajos, *Földesúri jogok a jobbágyok házasságkötése körül*, în *Regnum*, 1942/43, p. 177.

[12] *Szatmarer Schwabenpost*, 2 mai, 1935, Carei.

https://biblioteca-digitala.ro

„Balul şvăbesc din Carei a ajuns la a treia ediţie, fiind cea mai mare sărbătoare a etnicilor germani din ţinutul sătmărean. Tinerii îmbrăcaţi în straie populare au prezentat dansuri şvăbeşti, apoi fanfara militară a deschis balul propriu-zis printr-un vals, invitându-i pe toţi participanţii, din Tiream fiind prezente 24 de perechi îmbrăcate în haine de sărbătoare.

Muzica a fost asigurată de brigada militară din Carei şi fanfara din Tiream. Invitaţii au petrecut până la orele dimineţii în cea mai bună dispoziţie"[13].

4.4. Clopotitul

Cel mai vechi obicei este clopotitul de seară. Acesta a fost introdus de franciscani în secolul al XIII-lea, şi în acest caz, se rosteau trei "Născătoare", în amintirea Misterului Întrupării.

În secolul al XIV-lea, s-a introdus clopotitul de dimineaţă. Atunci se rosteau trei "Tatăl Nostru" şi trei "Născătoare".

Clopotitul de la amiază se făcea în memoria răstignirii lui Hristos. În acest timp oamenii rosteau"Tatăl nostru" şi cinci "Născătoare".

În anul 1456, Papa Calixt III a ordonat ca, în memoria lui Ioan de Hunedoara şi a Sf. Ioan de Capistrano, credincioşii să se roage la amiaz pentru a comemora victoria acestora asupra turcilor de la Belgrad.

Vineri la ora trei după amiază, se trăgeau clopotele în memoria Patimilor lui Hristos.

În timpul săptămânii, clopotele se trăgeau la ţară la ora 4 după amiază, iar credincioşii se rosteau trei "Tatăl nostru" şi trei "Născătoare". Aceştia se rugau ca Dumnezeu să-i protejeze pe oameni de ciumă şi de toate bolile.

Clopotele se trăgeau şi la înmormântări. În cazul în care mortul era bărbat, clopotele se trăgeau de trei ori, iar dacă mortul era femeie, se trăgeau de două. În aceste cazuri se trăgea clopotul mare, iar în cazul morţii unui copil, clopotul mijlociu. Clopotul mic se trăgea pentru muribunzi.

4.5. Procesiunea

Procesiunea se făcea în prima duminică a fiecărei luni şi de Ziua Domnului. Bărbaţii purtau un baldachin, prevăzut cu torţe de jur împrejur.

Aceste obiceiuri din comunitatea creştină au fost menţionate în manuscrisele lui Sipos Ferenc[14], conducătorul episcopiei la acea dată, funcţia de episcop fiind suspendată prin decretul nr. 178/1948 art. 1 şi publicată în Mon. Of. nr. 34415 din 16 septembrie 1948, iar Schefler János[15], episcop până în acel moment, este întemniţat şi moare la Jilava în 1952.

Concluzii

De la colonizarea şvabilor în Tiream şi până astăzi au trecut mai bine de două secole, dar valorile şi obiceiurile şvăbeşti au rămas intacte, păstrându-se şi astăzi cu sfinţenie.

Rolul cel mai important în promovarea lor l-au avut de-a lungul vremii în primul rând biserica romano-catolică, şi apoi şcolile confesionale. Limba, dialectul şvăbesc a avut de suferit în timp. Astăzi vorbim, din păcate, de etnici germani a căror limbă maternă este maghiara sau, într-un procent mic, româna, din cauza contextului istoric care a precedat primul război mondial cu toate schimbările survenite la nivel central şi local.

---

[13] *Szatmarer Schwabenpost*, 15 ianuarie 1936, Carei.

[14] Vezi anexa nr. 3.

[15] Vezi anexa nr. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

Perioada interbelică avea să aducă noi modificări în ceea ce priveşte structura etnică a localităţii Tiream, prin colonizarea a 34 de familii de români[16].

Astăzi, în localitatea Tiream trăiesc în armonie şi înţelegere alături de şvabi, etnici maghiari şi români care respectă şi promovează valorile şi tradiţiile şvăbeşti.

Bibliografie:

Bader, Tiberiu, *Epoca bronzului în Nord-Vestul Transilvaniei,* Bucureşti, 1977.

Borovszky Samu, *Szatmár vármegye,* Budapest, 1908.

Degré Alajos, *Földesúri jogok a jobbágyok házasságkötése körül,* în *Regnum,* 1942/43, p. 177-199.

Éble Gábor, Pettkó Béla (coord.), *A nagy-károlyi gróf Károlyi család összes jószágainak birtoklási története,* Vol. 2, Budapest, 1911.

Szatmari Hirlap, joi, 21 iunie 1984.

Schematismus Centenarius 1804-1904.

Szatmarer Schwabenpost 2 mai 1935, Carei.

Szatmarer Schwabenpost 15 ianuarie 1936, Carei.

Vonház István, *A szatmármegyei német telepités* , Pécs, 1931.

Die Rolle der Schule und der Römisch-Katholischen Kirche in der Förderung und Weiterführung der schwäbischen Werte und Bräuche in Tiream, Kreis Satu Mare

Zusammenfassung

Seit der Ansiedlung der Schwaben in Tiream sind bis heute schon mehr als zwei Jahrhunderte vergangen, die schwäbischen Werte und Bräuche sind aber intakt geblieben, viele sind noch heute lebendig.

Die wichtigste Rolle bei ihrer Förderung hatten im Laufe der Zeit vor allem die römisch-katholische Kirche und dann die konfessionellen Schulen. Die Sprache, der schwäbische Dialekt nahm Schaden im Laufe der Jahrhunderte, heute sprechen wir leider über ein deutsches Ethnikum, dessen Muttersprache - als Folge des historischen Kontexts nach dem ersten Weltkrieg mit allen zentralen und lokalen Änderungen - Ungarisch oder in einem kleinen Prozentsatz Rumänisch ist.

Die Zwischenkriegszeit brachte neue Änderungen betreffend die ethnische Struktur der Gemeinde Tiream, durch die Ansiedlung von 34 rumänischen Familien[17].

Heute leben hier in Harmonie Schwaben, Ungarn und Rumänen, die die schwäbischen Werte und Bräuche bewahren und weiterführen

[16] Vezi anexa 5, referitor la colonizarea familiilor de români 1926-1934.

[17] Siehe Anhang Nr. 5, betrf. die Ansiedlung der rumänischen Familien 1926-1934.

https://biblioteca-digitala.ro

Anexa 1

Copie.

Nr.11. Tiream.

A./Foaia de avere.

Nr. de ord.	Nr. top.	I. Templom jövedelmei	Suprafata cu intidere de 1600 stj. Jugh.	stj.
1.	3451.	Vizállás a Középrét dülőben	3	7.
2.	3452.	Rét " "	—	[illegible]
3.	3453	" " "	7	408
		II.		
1.	623.	Árok a Deltelekben	—	866
2.	624.	[illegible] "	1	1015

B./ Foaia de proprietate

1. A mezőteremi róm.kat. egyház egy/ketted részben,
2. A " gör.kat. " egy/ketted "

[illegible]ketten.

Az A./ I. 1-3 sorsz.a.jószágtestre tényleges birtoklás [illegible] 1902. január 12.én 265.szalatt./

C./Foaia de sarcini

Semmi.

1947.II.

Hogy ezen másolat a nagymároki telekkönyvből kiirt másolattal megegyezik, nevem aláírásával és a plébánia pecsétjével igazolom.

Tiream-Mezőterem 1947, julius 12.

N. Kulifay Miklós

cp.lelkész.

https://biblioteca-digitala.ro

Anexa 2

Reforma agrara. **Copie.** Judetul Salaj.

Plasa: Carei.

Estras

Cartea funduara cadastrala al comunei Tiream.

Nr. sectiunei.	Nr. Top.	Numirea n. top. terenului	Numele:	Suprafata Jugh.	Stj.p
				Aratura	
5, 7, 8,	1482/304.	Csűrös kert [illegible]	Rom. cat. Biserica	5.	
"	1482/305.		Rom. cat. Cantor	6.	
8.	1482/309.		Rom. cat. preot.	5.	
5.	628/2 629/2	Intravilan	Cimitir rom. cat.	-	1152.

12/1947 ? Hogy ezen másolat a nagykárolyi telekkönyvből kiirt másolattal megegyezik, nevem aláírásával és a plébánia pecsétjével igazolom.

Tiream-Mezőterem 1947, julius 12.

[illegible]

esp. lelkész.

https://biblioteca-digitala.ro

Sipos Ferencz
Conducătorul episcopiei de Satu Mare şi Oradea

https://biblioteca-digitala.ro

Episcopul Scheffler Janos
(1942-1952)

https://biblioteca-digitala.ro

Anexa 5

b./ROMÁN TELEPÍTÉS 1926-1934 között.

S.sz.	A férj neve	Kora	A feleség n.	A gyermek neve, kora		Honnan	Megye	Mikor jött
1.	Ioan Gavril gr.cat.	27	Măgurea Magdalena	Valeria	2	Negreia	SM.	1926.
	Lenghel Ioan gr.cat	29	Făt Maria	-	-	Tetiş	SM.	1926.
3.	Bud Ioan gr.cat.	34	Puţ Terezia	Maria Viorica	5 2	Surdeşti	SM.	1927.
4.	Vidican Gheorghe, gr.cat.	27	Gherghel Maria	Floare	2	Dăneşti	SM.	1927.
5.	Vidican Gavrilă, gr.cat.		Berindean Iustina	Ciprian Parasca Lucreţia	9 6 4	Dăneşti	SM.	1927.
6.	Florian Roman gr.cat.	27	Ardelean Ileana	-	-	Dăneşti	SM.	1927.
7.	Dan Gavrilă gr.cat.	47	Făt Maria	Costan	3	Surdeşti	SM.	1927.
8.	Demian Ioan gr.cat.	28	Leş Hermină	Maria	2	Surdeşti	SM.	1927.
9.	Cotuţiu Mihai gr.cat.	34	Horea Ana	-	-	Surdeşti	SM.	1927.
1o.	Sciop Costan gr.cat.	42	Sciop Eugenia	Maria Pălăguţa Parasca Gheorghe	9 5 3 2	Surdeşti	SM.	1927.
11.	Făt Alexa gr.cat.	3o	Duncă Marta	Ioana Zamfira Costan	4 3 2	Surdeşti	SM.	1927.
12.	Gherman Ilie gr.cat.	61	özvegy	Floare Gavril Ileana	23 18 13	Dăneşti	Sm	1927.
13.	Ciceu Toma gr.cat.	45	Horvath Parasca	Gheorghe Pălăguţa Lazar Iustina	12 9 5 1	Dăneşti	SM.	1928.
14.	Mănciu Gheorghe gr.cat.	31	Făt Eudochia	-	-	Capnic	SM.	1927.
15.	Ciocătişan Atanasiu, gr.cat.	29	Florian Maria	Ioana Ioan	4 2	Dăneşti	SM.	1928.
16.	Demian Toma gr.cat.	54	Ardelean Ioana	Nicolae	5	Surdeşti	SM.	1927.
17.	Horgoş Cozma gr.cat.	47	Incan Parasca	Vasile Victoria Silvia	4 3 1	Negreia	SM.	1929.

https://biblioteca-digitala.ro

18.	Maghiar Vasile xxxxxxx ort.	43	Leşnitzki Maria	Valeria Ana	9 5	Baia sprie	SM.	1929.
19.	Ilieş Gheorghe ort.	34	Ghemman Maria	Ioan Nicolae	4 2	Dăscaia	SM.	1929
2o.	Fâtu Gheorghe gr.cat.	26	Tănaş Viorica	Silvia	1	Dăneşti	Sm.	1934.
21.	Manciu Ioan gr.cat.	32	Danciu Rozalia	Ileana Aurelia	3 1	Capuic	[illegible]	193
22.	Rus Ioan gr.cat.	27	Lemian Năstasia	Victoria	1	Surdeşti	SM.	193
23.	Rus Dumitru gr.cat.	25	-	-	-	Surdeşti	Sm.	193
24.	Rus Vasile gr.cat.	23	-	-	8-	Surdeşti	SM.	193
25.	Demian Gavril gr.cat.	25	Florina Dem	-	-	Surdeşti	SM.	192
26.	Cufioan Gheorghe gr.cat.	5o	-	Costan Ioan Gheorghe Gavrilă	19 9 7	Dăneşti	SM.	193
27.	Cufioan Mihai gr.cat.	21.	Inoan Dominica	-	-	Dăneşti	SM.	193
28.	V.Mărean Ana gr.cat.	46	-	Vasile Nichită Achim	21 19 7	Dăneşti Dăneşti	SM. SM.	193 193
29.	Gherghel Vasile gr.cat.	25	Tentiş Parasca	-	-	Dăneşti	SM.	1931
3o.	Timărman Ioan gr.cat.	54	Măran Parasca	Ana	1	Sişeti	SM.	1931
31.	Timărman Cornel gr.cat.	19	-	-	-	Sişeti	SM.	1931
32.	Timărman Victor gr.cat.	17	-	-	-	Sişeşti	SM.	1931
33.	Făt Ioan gr.cat.	27	Toduţ Maria	Valer Gheorghe	1 3	Dăneşti	SM.	1934
34.	Ciocan Ioan ort.notar.	4o	Coraciu Maria	Rica	7	Gălămboaia	Sibiu	19 1928.

(Dr.Ioan German:Plasa Carei,1938.pag.254-256).

https://biblioteca-digitala.ro

A visszanémetesítés tétje: anyanyelvi oktatás kérdése a szatmári sváboknál az 1930-as években

SÁRÁNDI Tamás

Kulcsszavak: szatmári svábok, két világháború közötti periódus, visszanémetesítés, iskolakérdés, asszimiláció.

A szatmári svábok két világháború közötti történelmében mai napig több feltáratlan terület is van. Ennek részbeni oka a korábbi időszakban (19. század) lezajlott folyamatok pontos feltárásának hiánya, így a kiindulási pontnak tekinthető év (1918) kapcsán több kérdés is megválaszolatlan.[1] Ezek közé tartozik pl. a svábok pontos száma, illetve az asszimilációjuk mértéke.[2]

Ami mindenképpen elmondható a Szatmár vidéki sváb lakosságról, hogy szinte teljes mértékben földműveléssel foglalkozó falusi elemből állt össze, és tagjai közül mindenki római katolikus volt. Ez nagymértékben meghatározta későbbi történelmüket is, ugyanis soha nem rendelkeztek nemzetiségi alapon megszervezett egyesületekkel, sem saját elitjük nem alakult ki. A köreikből felemelkedő egyének (papok, tanítók) már egyértelműen a magyar kultúra hordozói s ezáltal annak terjesztőivé is váltak. Ehhez nagyban hozzájárult, hogy soha nem létezett Szatmár vidékén német nyelvű középiskola, így a továbbtanulás csak magyar nyelven történhetett. A másik fontos tényező, hogy a mindig is „jó katolikusoknak" tartott svábok körében a Szatmári római katolikus püspökségnek volt a legnagyobb szerepe, mind a közösség megszervezésében, mind identitásuk formálásában. A 19. század közepétől kezdődően a magyar nyelv terjedése egyre nagyobb méreteket öltött, ami elvezetett a svábok gyors asszimilálásához. Ha erőszakos asszimilációról nem is beszélhetünk, de a sváb településeken működő egyházi iskolákba történő magyar oktatási nyelv bevezetése révén a szatmári püspökség is jelentős szerepet játszott a svábok asszimilálásában. Ennek eredményeként 1918-ra a megyében egyetlen iskolában sem tanítottak már németül, illetve a mise nyelve is a magyar lett.[3]

Ennek ellenére a svábok körében végbemenő asszimiláció nem tekinthető egységesnek. A sváb falvakat 4 nagy csoportra szokás osztani[4] az asszimiláció

---

[1] A szatmári svábok kutatástörténetére vonatkozóan bővebben lásd: Sárándi Tamás, Consideraţii privind primul val de recrutare SS din 1942 în judeţul Satu Mare (Az 1942-es első SS sorozás Szatmár megyei vonatkozásai), in *Satu Mare Studii şi comunicări*, 2008, p. 224-226.

[2] Az utóbbi években több kutatás is lezajlott a szatmári svábok történetével kapcsolatban. Itt elsősorban a Szatmár Megyei Múzeum és a tübingeni Dunai Svábok Kutatóintézetének közös projektjére gondolok, aminek munkacíme: *A szatmári svábok a két világháború között - egy kisebbség a különböző nemzeti érdekek játékában 1918-1940* volt. A tanulmány megírásáig a kutatás eredményei egyelőre nem kerültek publikálásra. Mint a címéből is kiderül, ezen kutatás is a két világháború közötti periódusra fókuszált, így a 19. században lezajlott események továbbra is feltáratlanok maradnak.

[3] Sárándi Tamás, Kísérletek a szatmári svábok visszanémetesítésére a két világháború között, in. *Németek a Kárpát- medencében konferencia anyaga. Bonyhádi evangélikus füzetek 2*, Bonyhád 2009, p. 296-297.

[4] Nagykárolyi, erdődi, nagymajtényi és tasnádi csoport. A csoportok a falvak földrajzi elhelyezkedése alapján kerültek kialakításra. Annak ellenére, hogy betelepítésük tekintetében különböznek ezen falvaktól, de 1918 utáni történelmük szorosan összekapcsolódik, így a szatmári sváb falvak csoportjához számítható még Túrterebes és Hadad falu is.

https://biblioteca-digitala.ro

tekintetében, azonban véleményem szerint 2 nagy csoportról beszélhetünk: a Nagykároly környéki falvak[5], ahol az asszimiláció előrehaladott volt, illetve a Bükk vidéki falvak[6], ahol ez a folyamat éppen csak elindult. Ennek a kettősségnek több oka is volt, az első kategória települései ugyanis magyar többségű falvak szomszédságában éltek, illetve hatott rájuk az ugyancsak magyar többségű városok vonzása (Nagykároly, Szatmárnémeti, de akár Debrecen is) ahová elsősorban ügyintézés végett vagy piacnapokon jártak be. Ezzel szemben a Bükk vidéki települések román falvak szomszédságában terültek el, ahol nem létezett magyar többségű város sem.

1922-től kezdődően Szatmár vidékén is kibontakozott a német nemzeti mozgalom, ami e vidék esetében a sváb lakosság visszanémetesítését tűzte ki feladatul. Itt nem célom a mozgalom kibontakozásának ismertetése, az azonban szükségeltetik elmondani, hogy a mozgalom kívülről (elsősorban a bánáti svábok) hatására érkezett el a vidékre, illetve azt egy idő után felkarolta a román kormány is, ezáltal is csökkentve a magyar lakosság létszámát. A kibontakozó mozgalmat nevezhetjük egyben küzdelemnek is, ami egyszerre több fronton is zajlott: a legfelsőbb szint a szatmári katolikus püspökség és a mindenkori román kormány, ami különböző törvényekkel és rendeletekkel igyekezett elérni a német nyelv bevezetését, ami ellen a püspökség beadványokkal tiltakozott. A második szint a sváb falvak katolikus papjai, illetve a német szervezet vezetői között zajlott, aki aláírásokkal bizonygatták igazukat. A 30-as évek végére több településen sikerült a lakosságot is végletesen megosztaniuk, így az ellenségeskedés már a magyar érzelmű svábok és a német érzelmű svábok között is elkezdődött. A küzdelem tétje egyértelműen az iskola tanítási nyelve volt, a Gaüamt ezáltal látta biztosítottnak a lakosság visszanémetesítését. Ezzel párhuzamosan azonban több helyen olyan kéréssel is előálltak, hogy a templomokban a mise nyelve is német legyen ismét.[7]

Jelen tanulmányban két fő kérdést vizsgálok: egyrészt az asszimiláció mértékét, ami mindenképpen kulcskérdésnek számít a mozgalom megítélése szempontjából, másrészt a mozgalom hatására az 1930-as években előretörő német tanítási nyelv elterjedését igyekszem nyomon követni.

A visszanémetesítési mozgalom és a szatmári svábok két világháború közötti történelmének kutatásában nagy előrelépésnek számít Baumgartner Bernadette 2010-ben megvédett doktori disszertációja.[8] Az én előadásom forrásanyagának jelentős része is e dolgozatból származik, egészen pontosan egy 1931 februárjában a püspökség utasítására elvégzett felmérés adatainak kiértékelése.[9] Ekkor a püspökség elrendelte, hogy a papok írják össze, hogy a sváb lakosság milyen nyelven beszél, milyen nemzetiségűnek és anyanyelvűnek vallja magát, illetve milyen a mise és a tanítás nyelve.[10] A beérkezett jelentések adatgazdagsága változó, több falu esetében

---

[5] Ebbe beleértem a nagymajtényi és részben a tasnádi csoport falvait is.

[6] Ez alatt az erdődi csoport falvait értem.

[7] Bővebben lásd: Kísérletek a szatmári svábok visszanémetesítésére a két világháború között, in. *Németek a Kárpát- medencében konferencia anyaga. Bonyhádi evangélikus füzetek 2*, Bonyhád 2009, p. 295-319.

[8] Baumgartner Bernadette, *Kisebbség a kisebbségben. A Szatmár megyei németek a két világháború között 1918-1940.* Doktori értekezés (Kézirat). http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/baumgartnerbernadettephd.pdf. (Letöltve: 2012. március 5.).

[9] A felmérés adatainak falvankénti leírása a kézirat 183-193. lapjain találhatóak.

[10] A felmérés hátterében az 1930-ban kinevezett új püspök, Fielder István állt, aki nem az egyházmegye papja lévén (Bánáti származású), nem rendelkezett pontos információkkal az új egyházmegyéje helyzetéről s annak egyik kulcsproblémájáról, a sváb kérdésről.

https://biblioteca-digitala.ro

is csak részben válaszoltak a feltett kérdésekre, így sok esetben nagyon nagy az adathiány, másrészt a forrás születési körülményeinél fogva (a település plébánosa állította össze) is eleve szubjektív. Eme felmérés adatait szeretném kiegészíteni egy, a szatmári egyházmegye iskoláinak 1939-40-es állapotáról szóló, magyar külügyminisztériumhoz eljuttatatott forrással.[11] A forrás sorra veszi a sváb falvak iskoláinak 1939 őszi állapotát, de röviden kitér a korábbi eseményekre is (német nyelv bevezetésének éve, hívek reakciói, Nemzetiségi Statutum megjelenése utáni próbálkozások, stb.)

A püspökség által elrendelt felmérésre 21 településről érkezett be válasz. Mint említettem, a nagy adathiány, illetve a kis elemszám miatt az általam elvégzett elemzés semmiképpen nem reprezentatív, illetve csak ennek alapján nagyobb általánosítás sem lehetséges. De úgy véljük, hogy egyes tendenciák levonására így is alkalmas. A falvakat ez esetben is csak 2 csoportra osztom (Nagykároly- és Bükk-vidék) illetve a kis elemszám miatt nem vizsgálom az iskola típusát (állami vagy egyházi), hanem csak tanítás nyelvét (magyar, német vagy vegyes).

A most elmondottak megértéséhez előzményként mindenképpen megemlítendő 4 fontos mozzanat. Egyik 1924, amikor megalakult Szatmár vidékén is a sváb szervezet (*Gaüamt*), aminek révén először jött létre nemzetiségi alapon szervezett német egyesület Szatmár megyében.[12] A következő lépés az 1926-ban elfogadott magániskolai törvény, ami szerint az iskolafenntartónak (a mi esetünkben az egyházközség) a joga a tanítási nyelv meghatározása. A papok ezt kihasználva szabotálták el a sorozatban kiadott rendeleteket, amik a német nyelv bevezetését sürgették.[13] Ezt követően az 1934-ben megjelent rendelet fordulópontot hozott, amikortól nem maradt újabb eszköz a papok és szülők kezében, mivel amennyiben nem vezették be a német nyelvet, az iskola bezárásával fenyegettek. Ez több esetben meg is történt, ilyenkor állami iskolát hoztak létre a településen.[14] Újabb fordulópontnak tűnt megszületése pillanatában, az 1938-ban meghozott Nemzetiségi Statutum, ami a szülők jogának tartotta fenn a gyerek anyanyelvének a megállapítását. Ennek nyomán a szülők és egyházközségek több esetben ismét kérték a magyar nyelv bevezetését, illetve ezirányú kéréseket jutattak el a román kormányhoz.[15] A vizsgálatban ezt is igyekszem nyomon követni, hogy a gyakorlatban volt-e ennek bármilyen hozadéka?

---

[11] A dokumentum nincs pontosan datálva, illetve szerzője is ismeretlen, de legkésőbb 1940 elején keletkezhetett, stílusát, illetve szóhasználatából ítélve pedig egy, a püspökséghez közel álló egyént kell sejtenünk megalkotójaként. A dokumentum a külügyminisztérium erdélyi magyar kisebbségről szóló 1940 körül keletkezett sérelmei anyagai között van, bekeveredve más, hasonló jelentések közé, így az sem deríthető ki, hogy milyen úton jutott el Budapestre.

[12] A szervezet a Német-sváb Népközösség tagszervezeteként jött létre Nagykároly központtal 1926-ban. Baumgartner, *Kisebbség a kisebbségben...*, p. 119.

[13] Sárándi, *Kísérlet a szatmári svábok...*, p. 302.

[14] Baumgartner, *Kisebbség a kisebbségben...*, p. 201.

[15] A Statutum megszületésének hátterében a II. Károly által bevezetett királyi diktatúra, illetve az új rendszer konszolidálásáénak igénye ált. A Statutum rendelet formájában jelent meg 1938 augusztusában, ekkor került felállításra a miniszterelnökségen belül a Kisebbségügyi Főkormánybiztosság is, élén Silviu Dragomirral. Papíron előrelépést jelentett a korábbi állapotokhoz képest, azonban a gyakorlatban kevés konkrét változás történt ennek nyomán. Statutum korabeli értékelése: Bölöni István, Románia kisebbségvédelmi statutuma, in. *Kisebbségvédelem* 1938/4-5, p. 24-41. Újabb összefoglaló: Egry Gábor, Megoldás vagy halogatás? A román királyi diktatúra és a magyar kisebbség 1938-1940, in. *Limes* 2010/1, p. 65-78; illetve Horváth Sz. Ferenc, *Elutasítás ás alkalmazkodás között. A romániai magyar kisebbségi elit politikai stratégiái 1931-1940*, Csíkszereda, 2007, p. 215-277.

https://biblioteca-digitala.ro

Az 1931-es felmérés számadatai alapján megállapítató, hogy a plébános véleménye szerint a családok 14% beszélt németül, 23% magyarul, míg többségük (47%) vegyesen.[16] Ez már eleve meglepő eredmény, azonban a kép tovább árnyalható, ha a nyelvhasználatot megvizsgáljuk generációk szerint. A nagy adathiány ellenére megfigyelhető, hogy a szülők esetében teljesen kevert a kép, ahol megadtak adatot, ott a nagyszülők esetében mindenki németül beszélt, a gyerekek esetében viszont mindenki magyarul. Ha ezt külön megvizsgáljuk csak a Nagykároly környéki falvak esetében, akkor hasonló képet kapunk: a nagyszülők 40% használja a német nyelvet, ennek megfelelően a családok 40%-nál vegyes az otthon beszélt nyelv, a gyerekek közül viszont már senki nem beszél németül. Ez mindenképpen meglepő eredmény, tekintetbe véve azt, hogy ezen falvakat tekintik a leginkább asszimiláltaknak, ahol egyes szerzők szerint már szinte senki nem beszélte a német nyelvet.

A nemzetiség és anyanyelv szerinti megoszlásnál a településeket 3 csoportba osztottam: magyar, német és vegyes. Eszerint a települések több mint fele (52%) magyar többségűnek tekinthető, míg 14%-a német többségűnek. Ez nagyrészt meg is felel az általános képnek. Anyanyelv esetében csak annyit lehet megállapítani a nagy adathiány miatt, hogy a német anyanyelvűek aránya megegyezik a német nemzetiségűekével.

A következőben a mise nyelvét vizsgáltam a sváb falvak esetében, mivel a Gaüamt kérései között ez is szerepelt. E téren megállapítható, hogy nem sikerült nagy eredményt elérniük, sehol nem lett tiszta német nyelvű mise és vegyes vagy felváltva tartott mise is csak a falvak 14%-ban van. Sokkal fontosabb ennél az a kérdés, hogy mikortól vált magyarrá a mise nyelve? E kérdés kapcsán megállapítható, hogy a folyamat már az 1870-es években kibontakozott, a többség esetében azonban 1870-1900 között tértek át fokozatosan a magyar misére. Érdemes azonban külön vizsgálni a Bükk-vidéki falvak csoportját, ahol a települések többségénél csak a 20. század elején vezették meg a magyar nyelvű misét, míg a Nagykároly kornyéki falvak esetében erre pár évtizeddel korábban sor került. Ha nem is ilyen élesen kirajzolódva, de ugyanez mondható el a tanítási nyelv esetében is.

A tanítás nyelvét vizsgálva a 30-as éveken belül (1930, 1934 és 1939) azt látjuk, hogy a 40%-os siker ellenére (ennyinél vezették be a német tanítási nyelvet) a falvak egy (20%) csoportja sikeresen ellenállt. Ezek mindegyike Nagykároly környékén helyezkedett el. Radikális váltás 1934-ben, a fent említett rendelet nyomán következett be, akkortól kezdve 1 település kivételével[17] mindenhol megszűnt a magyar oktatás, és az iskolák 2/3-ában tisztán németül folyt. 1938-at követőn semmilyen lényegi változás nem történt, a magyar tanítás teljesen felszámolódott, így az iskolákban továbbra is vagy németül vagy románul tanítottak, vagyis a Nemzetiségi Statutumnak a gyakorlatban semmilyen hatása nem volt érzékelhető.

Elsődleges következtetésképpen megállapíthatjuk, hogy a felmérés adatai szerint magasabbnak tűnik a német nyelvtudás mértéke a korábban gondoltakhoz képest, az idős generáció, illetve a szülők egy része is beszélt németül a Nagykároly környéki falvakban is. A gyerekek viszont már csak magyarul beszéltek, így erre hivatkozva a papok éveken át sikeresen tagadták meg a német tanítási nyelv bevezetését. A magyar nyelvű oktatás tekintetében különbséget kell tenni a Nagykároly-környéki települések esetében, ahol a favak többségében 1880-1900 között vezették be a

[16] A továbbiakban külön nem jelzem, a számadatok forrásai minden esetben a Baumgartner kézirat 183-193 lapjairól származnak.

[17] Ez a kivétel Krasznabéltek település.

https://biblioteca-digitala.ro

német nyelvet, míg a Bükk-vidéki falvak esetében erre csak 1900 után került sor. Vagyis 1930-hoz viszonyítva Nagykároly esetében a nagyszülők, míg a Bükk esetében a szülők életében került sor a váltásra.

Szociológusok szerint egy népcsoport teljes asszimilációjához minimum 3 generáció szükséges, ez azonban mint láttuk a szatmári svábok esetében szinte egyik településnél sem volt meg. Emiatt félbemaradt (Bükk-vidéki) vagy nem teljes (Nagykároly-vidéke) asszimilációról beszélhetünk. Ugyanakkor véleményünk szerint ebben rejlik az egész német visszanémetesítési mozgalom ellentmondása is: vagyis részben igaza volt a Gaüamtnak, amikor azt állította, hogy a lakosság jelentős része még beszél németül, de ugyanakkor igazuk volt a római katolikus papoknak is, aki arra hivatkozva tagadták meg a német nyelv bevezetését, hogy a gyerekek már csak magyarul beszélnek.

A továbbiakban az 1940-ben született összefoglaló jelentés szövegét közöljük le. Ennek amiatt látjuk szükségét, mert egy összefoglaló, a települések nagy részére kiterjedő jelentésről van szó, ahol nemcsak az 1939-1940-es állapotokról kapunk betekintést, hanem a korábbi küzdelmekre is kiterjed, vagyis az egész két világháború közötti periódus rövid kivonataként is értelmezhető. A szöveget mai helyesírás szabályai szerint közöljük, az esetleges rövidítéseket, elírásokat és helyesírási hibákat jelzés nélkül javítottuk. A korszakra jellemző szófordulatokat azonban meghagytuk.

Jelentés
A szatmári római katolikus egyházmegye egyházközségeinek iskolai sérelmeiről az 1939/40 tanév elején[18]

1. Ardud /Erdőd, Szatmár megye/:[19] 1934. ápr. 20.-án a kolozsvári iskolai inspectoratus[20] 15208. szám alatt a közoktatásügyi minisztérium 61407/1934 számú rendeletére hivatkozva az egyházközség akarata ellenére elrendelte a német tannyelvet. Az egyházközség, hogy a román nyelven kívül nem kelljen még külön a nekik idegen német nyelven is tanulniok,[21] a gyermekeknek, áttértek a román tannyelvre: az apácaiskolában.[22] A fiúiskolában kényszerből bevezették a német nyelvet. Az állam ezenkívül a nagykárolyi Gauamt szorgalmazására a román állami iskola tagozata gyanánt felállította a német tagozatot. Ma 174 gyermek tanul kényszerből román nyelven az apácaiskolában, 66 gyermek tanul németül a fiúiskolában és 51 gyermek tanul németül az állami német tagozatban.[23] A szülők

[18] A felsorolásból hiányzik Mezőfény, Krasznasándorfalú, Nagyszokond, Színfalú, Alsóhomoród, Barlafalú, Kisdengeleg, Nagymadarász és Kismajdtény települések iskoláinak a leírása.

[19] Az erdődi (Bükk-vidéki) csoport legjelentősebb települése, egyben esperesi székhely, ahol a svábok és magyarok, illetve románok a kezdetektől együtt laktak, emiatt a 19. században több konfliktus is volt a két közösség között. Az 1930-as években Függ Márton (1929-30), Botlinger Pál (1930-43) voltak a plébánosok.

[20] Román szó magyarosított változata. Helyesen tanfelügyelőség.

[21] Helyesen tanulniuk.

[22] Irgalmas Nővérekre való utalás, akiknek 1834-től működött rendházuk Szatmárnémetiben. A betegápolás mellett jelentős szerepet játszottak a magyar nyelvű oktatásban is. Tagjai tanítottak Erdőd mellett Túrterebesen és Felsőbányán is.

[23] Az erdődi helyzet (ahol minden iskolában más nyelven tanítottak) a korszakban is nagy feltűnést keltett és az eset a hivatalos diplomácia szintjére is eljutott, s a magyar kormány egy 1931-ben, a német kormánynak átadott memorandumában külön is kiemelte az esetet, a német mozgalom ellentmondását

https://biblioteca-digitala.ro

túlnyomó többsége a magyar tannyelvet akarja, mert otthon is azt beszéli és nem tűri, hogy ráerőszakoljanak olyan nyelvet, amelyet ő nem akar.

2. Baia-Sprie /Felsőbánya, Szatmár megye/:[24] öt tanerős apácaiskola,[25] melynek nyilvánossági jogát 1938. május 6-án 206566/37 számú közoktatásügyi minisztériumi rendelettel egyszerűen elvették.[26] Az iskola a szatmári egyházmegye legkitűnőbb iskoláinak egyike. Az állami iskolák sem szellemben, sem eredményben meg sem közelítik. Az intézkedés háttere a következő: a kis bányaváros plébánosa, dr. Czumbel Lajos[27] (aki az impériumváltozás után az első román-magyar nyelvtanit írta középiskoláink számára!).[28] Törhetetlen kemény magyar ember, akinek magyarságát nem bírja elviselni sem az ottani bányafőnök (aki egyszer egy úrnapi körmenetbe kocsijával a hívek nagy fölháborodására belehajtott), sem pedig az ottani rendőralbiztos (valami Zsonga nevű). Ezért elhatározták, hogy kiszekirázzák[29] onnan. Haditörvényszék elé vitték többször: persze a haditörvényszék felmentette. Mindenen ütni igyekeztek, ami katholikus. A bányász-hívek[30] férfiai alig mernek a templomba járni, különösen a félénk altisztek, mert áthelyezés és állandó rémítéssel igyekeznek távol tartani a katholikus templomtól és lelkipásztortól őket. A rendőralbiztos most a katonai mozgósítás idején[31] március óta gyűlöletből az apácák udvarát, több helyiségét és a plébániát telezsúfolta katonasággal, lovakkal. Sem éjjel, sem nappal nyugalma nincsen sem az apácáknak, sem a plébániának. A bányásznép néma dühvel és elkeseredéssel nézi a katholikus egyházának ezt az állandó gyötrését. Elkeseredését fokozza az a körülmény is, hogy a nyilvánossági jog elvétele miatt külön vizsgadíjat kell fizetni a vizsgáztató bizottságnak: pedig a fizetése még megélhetésre is szűkös. Hogy türelme meddig bírja, nem lehet tudni.

bizonyítandó. Bővebben lásd: Tilkovszky Lóránt-Weidinger Melinda, Magyar memorandum és német válasz. A Duna-medencei kisebbségi problémákról, 1931, in. *Századok*, 2003/6, p. 184.

[24] Nem tartozik a szatmári sváb települések sorába, az 1930-as népszámlálás szerint hivatalosan csak 4 személy vallotta magát németnek. A városias település magyar többsége miatt (ekkor 55% a magyar lakosság aránya) a szatmári egyházmegye egyik legjelentősebb plébániája működött itt. Mint a dokumentumból kitűnik az iskola nyilvánossági jogát csak 1938-ban vonták meg, s ekkor sem merül fel a német nyelv esetleges bevezetésének problémája. Az intézkedés a magyar iskolahálózat gyengítésére tett lépésként értelmezhető s nincs kapcsolatban a sváb mozgalommal.

[25] Lásd fentebb.

[26] A nyilvánossági jog elvétele azt jelentette, hogy az iskola nem rendezhetett érettségit, illetve nem adhatott ki diplomát, diákjai más iskolákban voltak kénytelenek levizsgázni fizetség ellenében.

[27] Czumbel Lajos (1891-1967) a szatmári egyházmegye egyik legműveltebb papja, tanulmányait Insbruckban és Rómában végezte, filozófiából és teológiából doktorált. 1915-ben szentelték pappá, 1931-1941 között Felsőbányai plébános, emellett a szatmári püspöki papnevelde tanára. Scheffler János püspök letartóztatásakor őt nevezi ki titkos ordináriusnak s ebben a minőségében vezeti a püspökséget haláláig. Aktív közéleti tevékenységet folytatott, Országos Magyar Párt vezetőségi tagja volt.

[28] 1921-ben jelent meg Kolozsváron, *Román nyelvtan gyakorlatokkal és feladatokkal* címmel.

[29] Zaklat, elűz.

[30] A nagybányai bányavidék egyik központja, így a város lakosság többségének foglalkozása a bányászat volt.

[31] A külpolitikai helyzetben bekövetkezett változások miatt (csehszlovák vállság, kisantant felbomlása, Kárpátalja megszállása) 1938-tól Románia mozgósítást rendelt el s a hadsereg jelentős egységei épp Szatmár megye területén állomásoztak. A beszállásolások és a rekvirálások miatt folyamatos konfliktus volt a hadsereg és a lakosság között.

https://biblioteca-digitala.ro

3. Beltiug /Krasznabéltek, Szatmár megye/:[32] amíg lehetett, tisztán magyar tannyelvű iskolát tartott fenn. 1928 óta kényszerből felállította a német tagozatot, amelybe meglehetősen gyéren akartak beiratkozni. A tanfelügyelőség állandó nyomására és fenyegetőzéseire (hogy bezárják az iskolát, ha nem lesz erősebb a német tannyelvű tagozat): kényszerből rábeszélésre többen beiratkoztak. A magyar tagozat ma is működik,[33] de csak a magyar nevűeket engedik beírni. 1938. dec. 21-én Pop Dárius[34] tanügyi inspector[35] a kolozsvári tanügyi inspectoratus[36] 42939/1938 számú rendeletére hivatkozva 20 német nyelvű, gyermeket átparancsolt a német tagozatba. A plébános[37] helyzete igen nehéz. A tanügyi hatóságok folytonos fenyegetései miatt kénytelen végrehajtani a rendelkezést. A szülők pedig háborognak a plébános ellen, hogy mért nem szerez érvényt az ő (1938 augusztusi kisebbségi statútumban is biztosított) szülei joguknak.

4. Cămin /Kálmánd, Szilágy megye/:[38] Az iskola nyelvét 1938. december 9-én (tehát az 1938 augusztusi statútum után!) változtatta át a tanfelügyelőség erőszakkal, a hívek tiltakozása ellenére, németté. Az egyházközség nemcsak szóban, hanem írásban is kifejezésre juttatta tiltakozását, mikor a törvénytelen és embertelen intézkedés ellen 1938 végén a kisebbségi minisztériumtól, sőt, felség folyamodvánnyal (!) őfelségétől is kérték a magyar tannyelv visszaállítását.[39] Az

---

[32] Az erdődi csoporthoz tartozik, sváb és román lakosság élt itt vegyesen. Ennek megfelelően a két világháború között a hívek jelentős része még németnek vallotta magát. A sváb mozgalomban is fontos szerepet játszott, mivel Fritz Winterhofennek (1887-1960) a Gaüamt egyik vezetőjének itt volt földbirtoka. A 30-as években Schwegler Alajos (1928-1932), és Weisz József (1932-1950) voltak a plébánosok.

[33] Az egyházmegye sváb falvai közül egyedüliként itt működött magyar tagozat. Ennek pontos magyarázatára további kutatások szükségesek. A plébánia Historia Domusa szerint ennek egyik magyarázta talán az lehet, hogy folyamatosan tudták biztosítani a kellő számú magyar gyereket az iskolában, adott esetben úgy is, hogy a szomszéd falvakból (Nántűről és Rákosterebesről) gyerekeket hoztak át az iskolába. *Krasznabélteki Római Katolikus Plábánia Historia Domus*, 1939-es bejegyzés, számozatlan.

[34] Dariu Pop (1887-1965), tanfelügyelő, zeneszerző, néprajzgyűjtő. Iskoláit Losoncon és Kolozsváron végezte, majd az első világháború kitörésekor Romániába menekült, s a román hadsereg tagjaként végigharcolta az egész háborút. Már a Kormányzótanács idején kinevezték Szatmár megye tanfelügyelőjévé, s ezt a tisztséget a két világháború között végig ő töltötte be. Jelentős érdemei voltak a román nyelvű oktatás fejlesztésében, s egyben benne látták megtestesülni a két világháború közötti román iskolapolitikát, így a német nyelvű oktatás töretlen szószólója is volt. Aktív közéleti tevékenységet fejtett ki, az összes helyi román kulturális egyesületnek alapító tagja, több lap (Satu Mare, Ţara de Sus, Viaţa Şcolară) főszerkesztője.

[35] Tanfelügyelő.

[36] Tanfelügyelőség.

[37] Weisz József.

[38] A nagykárolyi csoport tagja, tiszta sváb település, az egyik legelmagyarosodottabb. A két világháború között a nagykárolyi járással együtt Szilágy megye része, 1968-tól ismét Szatmár megyéhez tartozik. Az 1910-es népszámlálás szerint már senki sem vallotta magát német nemzetségűnek, s ez a szám később is csak keveset növekedett. A harmincas években Kőrösi Károly (1916-1937) volt a plébános, a német nyelv visszavezetése elleni küzdelem egyik legharcosabb alakja, aki nézetei mellett a püspökével szemben is kitartott. A német nyelv viszonylag kései bevezetése egyértelműen az ő érdeme volt. Kisebségi Statutumra való utalás.

[39] 1935-ben már próbálkoztak egyszer egy memorandumot eljuttatni a királyhoz, a plébános bevallása szerint az akkor a Gaüamt miatt nem ért célt. A Nemzetiségi Statutum megszületése után az iskola visszaállt a magyar tanítási nyelvre, majd az év végén végleg bezáratták a magyar tagozatot. Az új

https://biblioteca-digitala.ro

eredmény házkutatás lett, melynek során sok erre vonatkozó ügyiratot, köztük az előbb említett két folyamodványt is elkobozták.

A miniszteri rendelet száma: 222748/1938, melyet karhatalommal a Gauamt engedelmes eszöze, Germán János[40] nagykárolyi primpretor[41] 3343/1938 számú rendelkezésére Pop Ágoston altanfelügyelő hajtott végre.

A szülők elkeseredése állandóan fokozódik.

5. Căpleni /Kaplony, Szilágy megye/:[42] 1934 novemberében a Szilágy megyei tanfelügyelőség csendőrrel bezáratta az iskolát, mert a szülők semmi áron sem voltak hajlandók és ma sem hajlandók német nyelvű iskolát fenntartani. A gyermekek sokáig iskoláztatás nélkül lézengtek. Most az állami iskolába kényszerítették őket azzal, hogy iskolamulasztás miatt súlyos bírságokat rónak ki. Itt tehát római katholikus iskola nincs. A tanítók állás nélkül nyomorognak és elkeseredésükben perrel akarják kényszeríteni az egyházközséget arra, hogy nyugdíjat adjon nekik: holott az egyházközség nyugdíjalapra soha illetéket nem szedett, tehát nem is kötelezhető nyugdíjfizetésre.[43]

6. Carei /Nagykároly, Szilágy megye/:[44] A közoktatásügyi minisztérium 1935. szeptemberben elvette minden indoklás nélkül a nagy többségben római katholikus magyarságú város római katholikus iskoláinak (apácaiskola a leányok részére, férfitanerős iskola a fiúk részére)[45] nyilvánossági jogát. Azóta a szülők végletekig fokozódó elkeseredésére a gyermekek kénytelenek idegen vizsgáztató bizottság előtt

---

plébános (Lőrincz János) nem tesz említést a királyhoz eljuttatott újabb memorandumról. *Kálmándi Katolikus Plébánia Historia Domus*, 1935-ös, 1938 és 1939-es bejegyzés, számozatlan.

[40] Ioan Gherman, 1924-1940 között a nagykárolyi járás szolgabírája, a svábok visszanémetesítésének egyik szószólója. 1938-ban könyvet jelentetett meg a járásáról (*Plasa Carei, jud. Salaj. Descrierea teritoriului, populaţiunei, stărilor: sanitare, culturale, morale, religioase, economie, financiare şi de comunicaţie. Date statistice*, Carei, 1938), amiben az 1918 után elért eredmények mellett a sváb mozgalom jelentőségéről is ír. A bécsi döntés követően nem menekült el azonnal, hanem felajánlotta szolgálatait a magyar államnak.

[41] Szolgabíró.

[42] A nagykárolyi csoport tagja, a településen mindig is vegyesen laktak svábok és magyarok, egyben az egyik legelmagyarosodottabb település. A két világháború között a nagykárolyi járással együtt Szilágy megye része, 1968-tól ismét Szatmár megyéhez tartozik. Az 1910-es népszámlálás szerint már senki sem vallotta magát német nemzetségűnek, az uralomváltás és a népszámlálási technikáknak köszönhetően ez a szám 1920-ban ezer fölé ugrott, majd folyamatos csökkenéssel 1941-re ismét 4-re apadt. A település életében a 18. század elejétől fontos szerepet játszott az itt működő ferences kolostor, így a mindenkori plébános egyben a kolostor vezetője is volt. Az 1930-es években ezek Kassay Kelemen (1927-1933), Gáll Ferenc (1933-1934), Olasz Pacifik (1934-1936), Stöckl Odorik (1936-1940) voltak.

[43] Mindez utalásként is értelmezhető a két világháború között, a kisebbségi társadalom egyik legfőbb szervező elveként felfogott népszolgálatra, illetve annak mozgatórugóira is.

[44] A nagykárolyi csoport tagja s egyben névadója, 1924-ig a megye központja is. Habár számszerűen nem itt élt a legtöbb sváb lakos, mindig is a szatmári sávok központjaként tartották számon. Ezt jó mutatja, hogy az 1926-ban megalakult Gaüamt is itt állította fel székhelyét, illetve itt jött létre az első német középiskolai osztály is. A 18. századtól kezdődően a településen, egymástól viszonylag jól elhatárolódva folyamatosan együtt éltek magyarok, svábok, románok és zsidók. A környék más településeihez hasonlóan a 20. század első felére az itt élő sváb lakosság szinte teljesen elmagyarosodott. A 30-as években Schweighoffer János (1928-1934) és Földvári György (1934-1940) voltak a plébánosok.

[45] A városban több katolikus jellegű iskola is működött. Legrégebbi és legismertebb az 1727-ben alapított s a Piarista Rend által vezetett gimnázium, ez azonban 1922-ben megszűnt. Emellett 1779-ben katolikus nemzeti iskolát, 1840-ben pedig katolikus leányiskolát is létrehoztak a településen. A szövegben ez utóbbi kettőre történik utalás.

https://biblioteca-digitala.ro

vizsgázni éspedig vizsgadíj lefizetése mellett. Az egyházközség az 1938. évi augusztusi kisebbségi statútumban bízva a közoktatásügyi minisztériumhoz folyamodott sérelmes ügyének jóvátételéért s a 300 éves magyar iskola kérelmét 113818/1939 szám alatt a minisztérium elutasította azzal az indokkal, hogy a folyamodás elkésett. A józsefházai (Iojib) erőszakkal elnémetesített iskola ügyét, mint majd később lesz róla szó, a Gauamt közbenjárására évközben egy hét alatt el lehetett intézni!

7. Ciumeşti /Csomaköz, Szilágy megye/:[46] 16 éve állandó küzdelemmel 1938. decemberig állandóan magyarul tanítottak. 1938. dec. 8-án tiltotta be a Szilágy megyei tanfelügyelőség miniszteri rendeletre hivatkozva *de a miniszteri rendeletet követelésre sem mutatva meg az érdekelteknek) a magyar tannyelvet. A szülők elkeseredésükben az állami román iskolába iratták be gyermekeiket. Erre a Gauamt kétségbeesve szállt ki a faluban, és házról-házra járva (nekik mindent szabad!) nagy nehezen 23 gyermeket visszavettek egy általuk alapított német-nyelvű iskolába. Tehát az úgynevezett kisebbségi statútum itt is csak írott malaszt[47] maradt.

8. Dara /Szatmár megye/:[48] Ősi magyar nép. 1927 novemberében egy Pintea-nevű görögkeleti pappá szentelt tanító holtrészegen beállított az iskolába és kijelentette, hogy be van zárva. Az egyházmegyei hatóság hiába írt tanfelügyelőségnek, minisztériumnak: az iskola ma is zárva van. A gyermekeket a szülők akarata ellenére átírták az állami román iskolába, színmagyar községben. A következő tanévtől kezdve az ottani református iskolába íratták be a szülők gyermekeiket, hogy azok anyanyelvükön tanulhassanak tovább. Egyébként kis plébánia 36 tanköteles gyermekkel.

9. Ghilvaci /Gilvács, Szatmár megye/:[49] Pop Darius tanfelügyelő még 1923-ban kényszeríteni akarta az iskolát a német tannyelvre, sikertelenül egészen 1934-ig. A kisebbségi statútum megjelenése előtt a Szilágy megyei tanfelügyelőség (mivel közben Szilágy megyébe osztották be a falut)[50] a 210555/1934 számú közoktatásügyi minisztériumi rendeletre hivatkozva, bezárás fenyegetésével és az idős, nagy családú római katholikus tanító rémítésével németre erőszakolta az iskola nyelvét. A kisebbségi statútum megjelenése után föllélegezve elhatározták, hogy visszaállítják a szülők közös óhajának megfelelően a magyar tannyelv visszahozatalát. A tanfelügyelőség 1938. december 7-én fenyegetések és rémítések alkalmazásával erőszakkal visszaállította a német tannyelvet. Az iskolafenntartó egyházközség erre a

---

[46] A nagykárolyi csoport része, itt is vegyesen éltek magyarok és svábok, a 20. századra azonban a sváb lakosság teljesen elmagyarosodott. Az 1910-es népszámlálás szerint már senki sem vallotta magát német nemzetségűnek, az uralomváltás és a népszámlálási technikáknak köszönhetően ez a szám 1920-ban ezer fölé ugrott, majd folyamatos csökkenéssel 1941-re ismét 38-ra apadt. Az 1930-as években Merlák Ferenc (1928-1935) és Gábriel János (1935-1941) voltak a plébánosok.

[47] Jelentése: irgalom, kegyelem.

[48] Magyarul Szamosdara. Nem tartozik a szatmári sváb települések sorába. Lakossága a kisszámú román közösséget leszámítva többségében magyar. A magyar lakosság kétharmad-egyharmad arányban oszlik meg a református és római katolikus vallás között. Így az iskola bezárása nem hozható összefüggésbe a német mozgalommal, a bezárás pontos okának a kiderítése azonban további kutatást igényel.

[49] Nagymajtényi csoport tagja, kisszámú román közösség mellett, a lakosság többsége sváb volt. A két világháború között a lakosság jelentős része még beszélt németül. Az 1930-as népszámlálás szerint is döntő többségük német nemzetiségűnek vallotta magát. A lakosság kis száma miatt nem alkotott önálló plébániát, hanem a nagymajtényi plébánia filiája.

[50] 1925-ben, az új közigazgatási törvény értelmében az egész nagykárolyi járást, benne Givács falut Szilágy megyéhez csatolták.

https://biblioteca-digitala.ro

kisebbségi minisztériumhoz fordult a mellékelt kérvényben[51] (ajánlva küldve postán).[52] Választ sem kapott.

10. Hurez /Nántű, Szilágy megye/:[53] 1929-ben a Szilágy megyei tanfelügyelőség csendőrrel bezárta a felállított egy állami iskolát a katholikus növendékek részére. Az egyházközség a püspökség útján tanfelügyelőséghez, minisztériumhoz hiába fordult; hiába hivatkozott a népakaratra: az erőszakkal szemben nem boldogult.

11. Iojib /Józsefháza, Szatmár megye/:[54] 1930. nov. 8-án a szatmári tanfelügyelőség bezárta az iskolát, mert a nép nem volt hajlandó a magyar tannyelvet elhagyni. Nyolc évig szünetelt az iskola. 1938. nov. 15-én megjelent a nagykárolyi Gauamt egyik embere és az egyházközség egy-két emberét (köztük egy éppen nem is német származású Panek nevű tótot) megfogva gyűlést tartatott s azt püspöki jóváhagyás nélkül felterjesztette a minisztériumhoz, ahol minden törvény által előírt forma mellőzésével egy hét alatt megtörtént az iskola megnyitása német nyelvvel, tanítók kinevezése a Gauamttól biztosított fizetéssel, s azóta működik német nyelven a katholikus iskola, amelynek nincsen a legilletékesebb egyháztanács-iskolaszéki elismerése, püspöki jóváhagyása nélkül![55]

12. Moftinu Mare /Nagymajtény, Szilágy megye/:[56] A Szilágy megyei tanfelügyelőség, amely állami iskolát tart fenn, a római katholikus egyházközség tulajdonát képező iskola-épületben (1934-ben a közoktatásügyi miniszter 210555/1934 számú rendeletére hivatkozva) bezárással való fenyegetés mellett erőszakkal németté tette az iskola tanítási nyelvét. A szülők felháborodásukban 200 gyermeket átírtak az állami román iskolába. Ma a németté tett katholikus iskolába 77 növendék jár. Az 1938. évi kisebbségi statútumtól felháborodva[57] kérvénnyel fordultak a kisebbségi minisztériumhoz, amely választ sem adott nekik, pedig ajánlva küldték levelüket.

13. Petreşti /Mezőpetri, Szilágy megye/:[58] 1933. június 17-én German János nagykárolyi primpretor személyesen zárta be az iskolát egy 139249/1932 számú

[51] A dokumentum mellett nem voltak mellékletek.

[52] Erre többször történik utalás a dokumentumban, feltételezhetően arra való célzás, hogy anyagi áldozatot nem kímélve, mindent megtettek az iskola visszaállítása érdekében.

[53] Mai hivatalos neve: Hurezu Mare. Tasnádi csoport része, a két világháború között a lakosság fele-fele arányban volt román és sváb. A két világháború között Szilágy megye része, 1968-tól ismét Szatmár megyéhez tartozik. A két világháború között a katolikus lakosság kétharmad-egyharmad arányban vallotta magát svábnak, illetve magyarnak.

[54] Különálló település, magyarok, románok és svábok vegyesen éltek a településen. A sváb lakosság a 20. század elejére elmagyarosodott, 1910-ben már senki nem vallotta magát németnek, s ez később sem változott jelentősen. Az 1930-as években Horváth György (1907-1933) és Csonth Ignác (1933-1943) voltak a plébánosok.

[55] A józsefházi eset példátlan a tekintetben, hogy ilyen hosszú időn át szünetelt az oktatás az iskolában.

[56] A nagymajtényi csoport tagja, egyben névadója. A két világháború között a nagykárolyi járással együtt Szilágy megyéhez csatolták, 1968-tól ismét Szatmár megye része. Az egyik legnagyobb lélekszámú sváb település, ahol kisszámú román lakosságot leszámítva a település tiszta sváb falunak minősült. A 20. század elején a sváb lakosság nagy része elmagyarosodott, 1910-es népszámláláson csak 3% vallotta magát németnek. Az uralomváltásnak és a népszámlálási technikáknak köszönhetően 1920 és 1940 között a hivatalos népszámlálásokkor a lakosság döntő része svábnak vallotta magát. Az 1930-as években Zádor József (1928-1934), Fischer János (1934-1937) és Diczig Béla (1937-1960) voltak a plébánosok.

[57] Elírás, helyesen felbátorodva.

[58] A nagykárolyi csoport része, tiszta sváb település. A két világháború között a nagykárolyi járással együtt Szilágy megyéhez csatolták, 1968-tól ismét Szatmár megye része. A 20. század elejére a sváb

https://biblioteca-digitala.ro

közoktatásügyi miniszteri rendeletre hivatkozva. Az iskola sokáig szünetelt, majd állami német nyelvű iskolát állítva fel saját római katholikus iskolaépületében kényszerítették a szülőket, hogy irassák a gyermekeket a német iskolába. Megfenyegették őket, hogy súlyos bírságot vetnek ki rájuk, ha a gyermekeket nem engednék iskolába. A kisebbségi statútum megjelenése után a szatmári római katholikus püspökség 1119/1938 számú jóváhagyása mellett újra felállították a magyar tannyelvű iskolát. Határozatát végrehajtani nem tudta, mert a nagykárolyi Gauamt a nagykárolyi csendőrőrmestert kiküldve Mezőpetribe, durva közbelépéssel megakadályozta. A plébánosnál házkutatást tartott és 13 ügyiratot elkobzott.

14. Rătești /Szakasz, Szatmár megye/:[59] Igen sokat szenvedett iskola. 1931-ben aug. 22-i keletű 108666/1931 számú közoktatásügyi minisztériumi rendelettel vezették be a hívek többségének tiltakozása ellenére a német nyelvet. A szülők törvényes jogukra hivatkozással nem engedték végrehajtani a rendeletet. Erre a tanfelügyelőség egy 210555/1934 számú közoktatásügyi minisztériumi rendeletre hivatkozva súlyos fenyegetésekkel kényszerítette az egyházközséget, hogy iskolájába vezesse a német nyelvet be. Kényszerből bevezették, de a lelkésznek kijelentették, hogy legalább a hittant tanítsa magyarul.[60] Az 1938. augusztusi kisebbségi statútum által felháborítva[61] folyamodvánnyal fordultak a kisebbségi minisztériumhoz, hogy újra magyarul tanítsanak az iskolában. A mai napig sem kaptak reá választ, pedig a folyamodványban bizottságot kértek, hogy szálljon ki a hely színére egy vegyes bizottság és hallgassa meg őket.

Az elkeseredés általános.

15. Sanislău /Szaniszló, Szatmár megye/:[62] A legmagyarabbá lett sváb eredetű egyházközség. Iskolája nagyon sokat szenvedett, de soha még nem vezette be a német nyelvet. Ezért a plébánosnál sokszor házkutatást tartottak és mindenféle fenyegetésekkel (államsegélyét is elvették, hivatali vizsgálatokat is tartottak ellene) akarták kényszeríteni, hogy germanizálják az iskolát. Miután minden üldözés sikertelen maradt, 1935. július 5-én[63] a bukaresti un. Permanens Iskolai Bizottság 1396/1935 számú rendeletével bezárta az iskolát. Az iskola ma is zárva van. A gyermekek sokáig nem is jártak semmiféle iskolába. Mivel azonban súlyos

---

lakosság teljesen elmagyarosodott, ennek ellenére a hivatalos népszámlálásokkor ez a falu produkálta a legradikálisabb mozgásokat. 1900-ban a lakosság 86% még németnek vallotta magát, 1910-re ez a szám nullára csökken, majd 1920-ra ismét 89% fölé ugrott a németek aránya. Ez az adat is egyértelműen rámutat a hivatalos statisztikák kritikával való kezelésének fontosságára, s arra, hogy az mindig az éppen aktuális politikai kurzushoz igazodik. Az 1930-as években Zahoránszky István (1908-1934) és Zádor József (1934-1942) voltak a plébánosok.

[59] Az erdődi csoport része, svábok és románok vegyesen éltek a településen. A csoport többi falujához hasonlóan a lakosság döntő része végig németnek vallotta magát az általunk tárgyalt periódusban. Az 1930-as években Diczi Béla (1916-1937) és Fischer János (1937-1969) voltak a plébánosok.

[60] A hittan magyar nyelven való tanítása minden faluban kulcskérdésnek számított, s e téren, törekvése ellenére szinte semmilyen eredményt nem tudott elérni a német mozgalom.

[61] Elírás, helyesen felbátorodva.

[62] Nagykárolyi csoport része, az egyik legnépesebb település, ahol románok, németek és magyarok együtt éltek. A 20. század elejére a sváb lakosság elmagyarosodott, 1910-ben csak valamivel több, mint 1% vallotta magát németnek. A hatalomváltásnak és a népszámlálási eljárásoknak köszönhetően 1920 és 1940 között a katolikus lakosság döntő része ismét németnek vallotta magát. Az 1930-az években Magyar Bálint (1921-1956) volt a plébános.

[63] Bizonytalan olvasás, a dokumentum sérülése miatt lehetséges, hogy 15-e.

https://biblioteca-digitala.ro

iskolamulasztási bírságokkal fenyegették meg őket, a szülők beiratták az állami román nyelvű iskolába őket, ahova most 400 római katholikus tanköteles jár.[64]

16. Seini /Szinérváralja, Szatmár megye/:[65] A kis mezőváros katholikus lakosságának 2/3 része származásában is magyar, nevében is. Egyharmada sváb eredetű, de a német nyelvről fogalma sincs. A nagykárolyi Gauamt azonban erre az iskolára is rá akarta tenni a kezét. 1933 februárjában egy Lates nevű csíkszeredai revizor jelent meg az iskolában és kijelentette, hogy az iskola tannyelvének németnek kell lennie, miután a hívek svábok. Az ottani akkori plébános az anyakönyvből igazolta, hogy a gyermekek 2/3 része nevében is magyar. A tanfelügyelő meglepődött, mert a Gauamt révén helytelenül volt informálva. Erre a tanerők román tudása ellen emelt kifogást. Ez a kifogás helytálló lévén, az egyházközség mind a két tanerőt nyugdíjazta és az iskolákat a szatmári irgalmas nővérekre bízta rá, közben azonban az iskola létének megmentésére a sváb-nevűek részére közoktatásügyi miniszteri engedéllyel a szülők akarata ellenére felállította az iskola román tagozatát.[66] A szülők a plébános felvilágosítása után nagy nehezen belementek a román tagozatba, de állandóan lesték a lehetőséget, hogy a gyermekeket a magyar tagozatba irathassák. Érdeklődtek is a kisebbségi statútum megjelenése után, hogy beirathatják-e gyermekeiket a magyar tagozatba: de tagadó választ kaptak. Csak azért tudnak még egy ideig belenyugodni a román tannyelvbe, mert az anyanyelv iskolai elmaradásáért kárpótlást látnak az irgalmas nővérek mély vallásos nevelésében.

17. Terebeşti /Krasznaterebes, Szatmár megye/:[67] Sokat küzdött a magyar tannyelvért. 1934-ben súlyos bírságokkal való fenyegetés következtében a közoktatásügyi minisztérium 210555/1934 számú rendelete következtében kényszerből bevezették a német tannyelvet. A kisebbségi statútum által felbátorítva 1938 augusztusában kérvényt küldtek a kisebbségi minisztériumhoz, mely nem is válaszolt kérésükre.

Az elkeseredés folyton nő, mert látják, hogy minden engedély vagy nekik kedvező rendelet, csak látszólagos. Minden jogtalanság a régiben marad.

18. Tiream /Mezőterem, Szilágy megye/:[68] Ez a nagykárolyi Gauamt vezetőjének, ki a nagykárolyi állami gimnázium sváb tagozatának tanára,

---

[64] Szaniszló esete is speciálisnak mondható a katolikus iskola éveken át tartó bezárása miatt, illetve egyedüli falunak mutatkozik, ahol a német nyelv soha nem került bevezetésre.

[65] Nem tartozik a szatmári sváb falvak sorába. A 20. század elejére a kisszámú német lakossága teljesen elmagyarosodott, 1910-ben csak 57-en vallották magukat németnek s ez a szám a későbbiekben sem változott jelentősen. Az 1930-as években Pakocs Károly (1916-1933), Lengyel József (1933-1936) és Kőrösi Károly (1936-1967) voltak a plébánosok.

[66] Ezt az eljárást több településen is alkalmazták, hogy a német nyelv előli menekülésként a román nyelv bevezetését választották.

[67] Nagymajtényi csoport része, a román többségű településen magyar és sváb közösség élt együtt. A 20. század elejére a sváb lakosság elmagyarosodott, ennek ellenére, ugyan csökkenő tendenciát mutatva, de egy részük végig németnek vallotta magát a népszámlálások alkalmával. Az 1930-as években Weisz József (1927-1932) és Tillinger Ferenc (1932-1938) voltak a plébánosok.

[68] Nagykárolyi csoport része, kisszámú román közösség mellett a lakosság döntő része német volt. A 20. század elejére a sváb lakosság elmagyarosodott, 1910-ben csak 12 fő vallotta magát németnek. A hatalomváltásnak és a népszámlálási eljárásoknak köszönhetően 1920 és 1940 között a katolikus lakosság döntő része ismét németnek vallotta magát. A településhez kapcsolódik a sváb mozgalom kiélezõdésének egyik szomorú esemény, amikor 1937-ben az egyik sváb érzelmű hívő leszúrta a vele egy udvarban lakó, de magyar érzelmű szomszédját. Az 1930-az években Kuliffay Mihály (1919-1956) volt a plébános.

https://biblioteca-digitala.ro

szülőfaluja.[69] Innét érthető az az elszánt és elkeseredett küzdelem, melyet ennek az iskolának elnémetesítéséért folytat a nagykárolyi primpretor és a Gauamt együttesen. Mint a többinél, ennél is az 1931. évi 108.666 számú közoktatásügyi miniszteri rendelettel, majd mivel a szülők nagy része ellenszegült, az 1934. évi 210.555 számú közoktatásügyi miniszteri rendelettel németesítették el az iskolát. Az 1938. évi kisebbségi statútum megjelenése után a szülők a látszólag elismert joggal élve, kérték a kisebbségi minisztériumtól a magyar tannyelv kieszközlését. Választ a kisebbségi minisztériumtól nem kaptak, de kaptak a tanfelügyelőségtől, mely a magyar nyelvért folyamodó összes szülők gyermekeit hivatalból beírta az állami román iskolába. Erre megijedt[70] Wiener[71]- Gauamt vezető és közbenjárására a szülők tudtán és akaratán kívül egyszerűen átírták őket a német nyelvű iskolába. A szülők hallani sem akartak a német iskoláztatásról, hanem hogy meneküljenek a német nyelvtől, a tanfelügyelőségtől való közbenjárás után visszairatták gyermekeiket a román nyelvű állami iskolába.

19. Turulung /Túrterebes, Ugocsa megye/:[72] A hívek harmadrésze ősmagyar származású (Ocskay stb. nevűek), a többi annyira elmagyarosodott sváb, hogy fogalmuk sincs a német nyelvről. 1928. május 7-én a szatmári tanfelügyelő egyszerűen bezárta az iskolát, mert a hívek hallani sem akartak arról, hogy bevezessék a német tannyelvet. A közoktatásügyi minisztériumi rendelet száma 166029/1927. A rendeletet a minisztérium azzal indokolta, hogy a német nyelvet az egyházközség törvényes és valóságos képviselői kérték. Az indoklás hazugságosan, vagy hamisított kérvényen alapult, mert senki sem kérte a német tannyelvet. Megtörtént többször, hogy a közoktatásügyi minisztérium a Gauamt által gépen írt és a gépírással hamisított aláírásokkal ellátott kérvényeket okmányok által kezelt és az egyházközségek nagy meglepetésére azok alapján intézkedett. Az egyházközség, hogy iskoláját és a katholikus vallásos nevelést megmentse, a tanfelügyelőségtől kieszközölte, hogy román tannyelven nyithassa meg az iskolát a szatmári irgalmas nővérek vezetése alatt.[73] Ezt megengedték. Az iskola tehát kényszerből a hívek anyanyelve helyett a román nyelvet alkalmazza a tanításban. 300 magyar anyanyelvű gyermek kénytelen anyanyelvét nélkülözni a tanulásnál, a legelemibb és természetes jog ellenére.

20. Urziceni /Csanálos, Szilágy megye/:[74] Mivel a nép elszántan kitartott a magyar tannyelv mellett, a tanfelügyelőség felállított az egyház használatában levő

---

[69] Utalás Stefan Wieserre (1879-1980), aki 1927-1936 között a Gaüamt titkára, majd 1940-ig vezetője volt.

[70] Burkolt utalás a romanizálás veszélyeire, amit a korszakban sokan a román kormány végső céljának tekintettek, s a német mozgalom támogatását csak ideiglenesnek tartották. Ioan Gherman a könyvében nem tartotta járható útnak a svábok elrománosítását, ezért inkább a visszanémetesítést szorgalmazta.

[71] Helyesen Wieser.

[72] Különálló település, magyarok, svábok és románok vegyesen éltek a településen. Asszimiláció tekintetében a település bizonyos tekintetben tipikus Szatmár vidéki falunak számít, mivel a 20. század elejére, a sávok mellett az itt élő román lakosság is elmagyarosodott. Az 1930-as években Bagossy Bertalan (1926-1942) volt a plébános.

[73] A Historia Domus szerint a román nyelven való tanítás megengedése az Irgalmas Nővéreknek köszönhető. Ezzel ugyanakkor a plébános is egyetértett, s nem látott abban kivetnivalót, hogy a gyerekek románul tanuljanak: "*...hiszen magyar uralom alatt a román gyerekek is jártak magyar iskolába mégsem vetköztek ki nemzetiségükből*" Túrterebesi Római Katolikus Plébánia Historia Domus, 1928-as bejegyzés, számozatlan.

[74] Nagykárolyi csoport része, a legrégibb telepítés. A két világháború között a nagykárolyi járással együtt Szilágy megyéhez csatolták, 1968-tól ismét Szatmár megye része. A tiszta sváb falu lakossága a 20. század

https://biblioteca-digitala.ro

községi telken épült iskolában egy német állami iskolát. A magyar hitvallásos iskolában 1938-ig magyarul tanítottak. 1938. december 8-án a Szilágy megyei tanfelügyelőség a kisebbségi statútum megcsúfolására súlyos bírságokkal való fenyegetésekkel és karhatalommal bevezette a német tannyelvet a közoktatásügyi miniszter 22784/1938 számú és a zilahi tanfelügyelőség 7051/1938 számú rendeletére hivatkozva. Az iskolafenntartó nép felháborodással vette tudomásul ezt a törvénytelen és embertelen rendelkezést: tehetetlenségében a nagykárolyi primpretor zsarnoki uralma miatt nem tud akaratának érvényt szerezni, nem akarván csendőrszuronyoknak kitenni magát.

Ebbe az erőszakos ténybe bele nem akar törődni a nép, hanem megvárja az első kedvező alkalmat, hogy legszentebb jogával élve újra visszavezesse azt a magyar tannyelvre, amelyet 1938-ig állandó elkeseredett küzdelem árán fenntartott és a kisebbségi statútum meghazudtolása-képpen éppen 1938-ban elveszített.

21. Vişeul de Sus /Felsővisó, Máramaros megye/:[75] Pteancu akkor nagyváradi inspector rendeletére még 1923. szeptember 13-án karhatalommal egyszerűen elfoglalták a római katholikus egyház nevén álló és általa használt római katholikus iskolaépületet. Az egyházközség ettől a hallatlan rablástól, melyet a görög katholikus pap merészelt elkövetni, felháborodva pert indított az állam ellen, melynek ügyiratai azonban eltűntek és a perben a mai napig sincsen semmi végzés. Az épület ma is törvénytelen úton hozzája jutott gazda birtokában van. A tanfelügyelőség, hogy a többségében német-eredetű lakosság előtt valamennyire mentse magát, német tagozatot állított fel gyermekeik részére. Később, azonban fokozatosan leépítette s végre megszüntette a német tagozatot s ma tisztán román nyelven tanít az iskola. Így 250 német eredetű és 150 magyar gyermek kénytelen román tannyelvű iskolában tanulni.

22. Băiţa /Láposbánya, Szatmár megye/:[76] 1935-ben a szatmári tanfelügyelőség bezárta az iskolát azzal az indoklással, hogy tanítója nem felel meg a követelményeknek. A tanító tényleg gyenge volt. A törvényszerű elintézés azonban az lett volna, hogy az iskolafenntartó egyházközséget más megfelelő tanító választására kellett volna felhívni. Ezt azonban nem tették, mert a cél nem is ez volt, hanem egy magyar iskola eltüntetése. A bányászokból levő egyházközség érdeklődött, hogy a kisebbségi statútum után megnyithatja-e újból iskoláját. Tagadó választ kapott. Azt mondták nekik, hogy nyújtsanak be kérvényt a minisztériumhoz úgy, mintha most nyitnák meg újonnan az iskolát. Akkor megkapják majd a nyilvánossági jog nélküli-iskola engedélyt s majd a revizorok jelentései alapján, ha azok nagyon kedvezőek, idővel megkaphatják a nyilvánossági jogot is. A nép ismervén a tanfelügyelőség állandó és húsz éven át keservesen tapasztalt jóindulatát a magyar iskolákkal szemben s ezért elkeseredve várja a jobb alkalmat, amikor a kisebbségi statútum nem csak szó, ígéret, hanem valóság lesz.

---

elejére teljesen elmagyarosodott, 1910-ben már csak 19-en vallották magukat németnek. A hatalomváltásnak és a népszámlálási eljárásoknak köszönhetően 1920 és 1940 között a katolikus lakosság döntő része ismét németnek vallotta magát. Az 1930-as években Reiter Endre (1925-1939) volt a plébános.

[75] Nem tartozik a szatmári sváb települések sorába. A román többségű településen jelentős sváb közösség élt, aki az általunk tárgyalt időszakban, a népszámlálások alkalmával mindig németnek vallotta magát. Az 1930-as években Korompai Alajos (1931-1944) volt a plébános.

[76] Nem tartozik a szatmári sváb települések sorába. A román többségű településen a jelentős magyar közösség mellett csak pár sváb család élt. Mind a dokumentumban is utalás történik rá, az iskola bezárása nem hozható összefüggésbe a sváb mozgalommal. Az 1930-as években Bakkay Kálmán (1922-1937) és Hentes Miklós (1937-1942) voltak a plébánosok.

https://biblioteca-digitala.ro

Megjegyzés: 1. A sváb eredetű római katholikus hívek iskoláinak sorsa nemcsak a szatmári egyházmegyében, hanem a nagyváradiban is azonos a tönkretett iskolákéval.

A nagyváradi római katholikus egyházmegye területén levő iskolák:

Tăşnad /Tasnád, Szilágy megye/

Santău /Tasnádszántó, Szilágy megye/

Craidorolţ /Királydaróc, Szatmár megye/

Hasonló súlyos küzdelemben hasonló erőszakkal szemben szűntek meg, illetve lettek német nyelvűekké.

A hívek felháborodott lélekkel és elkeseredetten várják a kisebbségi statútumban felderülni látszó, tényleg azonban semmit sem jelentő joguk érvényesülését.

Bibliografie:

Kálmándi Római Katolikus Plébánia Historia Domus.

Krasznabélteki Római Katolikus Plébánia Historia Domus.

Túrterebesi Római Katolikus Plébánia Historia Domus.

Baumgartner Bernadette, *Kisebbség a kisebbségben. A Szatmár megyei németek a két világháború között 1918-1940,* Doktori értekezés (Kézirat).

Sárándi Tamás, Consideraţii privind primul val de recrutare SS din 1942 în judeţul Satu Mare, in. *Satu Mare Studii şi comunicări*, 2008, p. 223-247.

Sárándi Tamás, Kísérletek a szatmári svábok visszanémetesítésére a két világháború között, in. *Németek a Kárpát- medencében konferencia anyaga. Bonyhádi evangélikus füzetek 2,* Bonyhád 2009, p. 295-319.

Tilkovszky Lóránt-Weidinger Melinda, Magyar memorandum és német válasz. A Duna-medencei kisebbségi problémákról, 1931, I-II, in. *Századok,* 2003/6, p. 1333-1364, *Századok*, 2004/1, 159-206.

https://biblioteca-digitala.ro

Der Einsatz der Regermanisierung: Ausbildung in der eigenen Muttersprache der Sathmarer Schwaben

Zusammenfassung

In der Geschichte der Sathmarer Schwaben zwischen den zwei Weltkriegen gibt es bis heute noch unerforschte Gebiete. Als Ursache dafür kann man das Fehlen der Erforschung von Prozessen nennen, die in der Vorperiode (19. Jh.) stattfanden, so gibt es beim Ausgangspunkt (1918) noch viele unbeantwortete Fragen, wie z.B. die genaue Anzahl von Schwaben, bzw. das Ausmaß ihrer Assimilation. Mangels dieser Daten ist es schwierig sich ein genaues Bild über den Regermanisierungsprozess zu machen, der zwischen den zwei Weltkriegen auch in der Sathmarer Gegend stattfand.

In meiner Arbeit beschäftigte ich mich, bezüglich der Gesichte der Sathmarer Schwaben in der Zwischenkriegszeit, mit zwei Hauptfragen: einerseits das Ausmaß der Assimilation, die sicherlich ein wichtiges Thema in der Beurteilung dieser Bewegung ist, anderseits verfolge ich die Ausbreitung der deutschen Unterrichtssprache in den 1930er Jahren, als direkte Folge der Bewegung.

Die im Jahre 2010 verteidigte Doktorarbeit von Bernadette Baumgartner ist ein großer Schritt nach vorn in der Forschung der Regermanisierungsbewegung und der Gesichte der Sathmarer Schwaben in der Zwischenkriegszeit. Die meisten Informationen und Daten aus dieser Studie stammen aus Quellenmaterial dieser Doktorarbeit, genauer gesagt, hierbei handelt es sich um die Analyse einer Aufnahme, die 1930 auf Anordnung des Bistums stattfand. 1930 verordnete der Bischof den Pfarrern die Verzeichnung der schwäbischen Bevölkerung, ihre Nationalität und Muttersprache, welche Sprache sprechen sie, bzw. welche ist die Sprache der Unterricht und der Messe. Die eingegangenen Berichte haben in vielen Fällen nur teilweise auf die Fragen geantwortet, so sind die Informationen sehr lückenhaft, die Quelle ist auch wegen der Umstände ihrer Entstehung subjektiv. Ich möchte die Daten dieser Aufnahme mit einem Bericht über den Zustand der Schulen im Jahr 1939 ergänzen. Der Bericht wurde dem ungarischen Außenministerium geschickt.

Als Prämisse erwähne ich vier wichtige Momente: 1924 mit Gründung der Organisation der Schwaben wurde zum ersten Mal im Kreis Satu Mare ein deutscher Verein aufgrund ethnischer Kriterien gegründet; das im Jahre 1926 erlassene Gesetzt über die Privatschulen, laut diesem ist der Schulträger (in unserem Fall die Kirchengemeinde) berechtigt die Sprache der Unterricht zu bestimmen. Die Pfarrer haben diese Rechte ausgenutzt und die Einführung der deutschen Sprache sabotiert. Dann die im Jahre 1934 herausgegebene Verordnung bildet einen Wendepunkt, es gab für die Eltern und Pfarrer keine Alternative mehr, denn wenn es die deutsche Sprache in den Unterricht nicht eingeführt wurde, gab es die Bedrohung der Einschließung der Schulen. Dies geschah in einigen Fällen und so wurden in mehreren Ortschaften öffentliche Schulen gegründet. Ein weiterer Wendepunkt war 1938 das Statut der Nationalitäten. Dieses garantierte den Eltern das Recht die Muttersprache ihrer Kinder zu bestimmen. Als Ergebnis, in vielen Fällen haben die Eltern und die Kirchengemeinden die Einführung der ungarischen Sprache beantragt, ihre Anträge sind der rumänischen Regierung zugegangen. In dieser Studie versuche ich zu verfolgen, ob diese in der Praxis irgendwelche Auswirkungen hatte?

Aus dem in der Studie diskutierten Bericht kann man die Schlussfolgerung ziehen, dass der Grad der deutschen Sprachkenntnisse, laut den Ergebnissen der

https://biblioteca-digitala.ro

Umfrage höher war, als man früher dachte, in Dörfern in der Umgebung von Carei sprachen die ältere Generation und sogar einige Eltern Deutsch. Die Kinder hatten aber nur Ungarisch gesprochen, aus diesem Grund verweigerten die Pfarrer jahrelang die Einführung der deutschen Unterrichtssprache. In Hinsicht auf den Unterricht in deutscher Sprache soll man einen Unterschied machen zwischen den Dörfern in der Umgebung von Carei – wo die deutsche Sprache in den meisten Dörfern zwischen 1880-1900 eingeführt wurde – und den Dörfern in der Umgebung von Bükk, wo dies erst nach 1900 geschah, d.h. bezogen auf 1930, erfolgte dieser Sprachwechsel in Carei bei den Eltern, in Bükk bei den Großeltern.

Die Soziologen behaupten, dass mindestens 3 Generationen für die vollständige Assimilation einer Volksgruppe erforderlich sind, dies verlauf aber ganz anders bei Sathmarer Schwaben. Aus diesem Grund sprechen wir über unvollendete (in Bükk und Umgebung) oder unvollständige (in Carei und Umgebung) Assimilation. Darin liegt die Diskrepanz der ganzen Regermanisierungsbewegung: Gaüamt hat teilweise recht, er ist der Meinung, dass ein großer Teil der Bevölkerung im Alltag Deutsch gesprochen hat, aber auch die römisch-katholischen Pfarrer hatten recht, als sie die Einführung der deutschen Sprache verweigerten, weil die Kinder nur Ungarisch sprachen.

Da das Dokument aus dem Jahr 1939, was dieser Analyse zugrunde liegt, bis heute den Forschern nicht bekannt ist, und auch wegen seiner Vollständigkeit und Komplexität, halten wir seine Veröffentlichung für nötig. So beinhaltet der zweite Teil dieser Studie die Wiedergabe dieses Textes.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

A Volksbund tevékenysége a szatmári svábok körében (1940-1944)

MARCHUT Réka

Kulcsszavak: szatmári svábok, Volksbund, népcsoportegyezmény, lojalitás, SS toborzás.

70 évvel ezelőtt-1942-ben - a szatmári svábok, akárcsak mint most, megünnepelték betelepítésük 230. évfordulóját. 1712–1942–2012: ugyanarról az eseményről beszélünk, ám merőben más politikai konstellációban. 1712-ben egy évvel a Rákóczi szabadságharcot lezáró szatmári béke megkötése után érkezett a szatmári svábok első csoportja arról a német földről, mely a vesztfáliai béke után számos önálló fejedelemségre bomlott. 1942-ben a Harmadik Birodalom az európai hegemóniáért és világhatalmi pozíció megszerzéséért küzdött, Magyarország területe majd kétszeresére növekedésének fejében a németek oldalán harcolt a Szovjetunióban. 2012-ben az egyesített Németország az Európai Unió legerősebb gazdasági hatalma, Magyarország és Románia ma úgy tartozik egy nagyobb egységhez, az Unióhoz, hogy közben kapcsolatuk messze jobb, mint Adolf Hitler szövetségi rendszerében volt. A szatmári svábok nagy része Németországban él, az itthon maradottak pedig Románia területén. Mindez jól mutatja, hogy sorsunkat a nemzetközi erőtér igen erősen befolyásolja.

Így volt ez 1940-1944 között is.

1918-ra a szatmári svábok a magyarországi németeken belül a legerősebben asszimilálódott csoporttá váltak, az impériumváltást követően a román kormány az erdélyi szászok és a bánáti svábok erős német öntudattal rendelkező értelmiségeit használták arra, hogy a szatmári svábokat újra öntudatra ébresszék elsősorban a velük együtt élő magyarokkal szemben (természetesen ennek jó ideológiai talaját adta a Bismarck korától egyre erőteljesebben jelentkező, idővel náci fajelméleti tartalommal telítődő völkisch gondolat),[1] azonban 1940. augusztus 31-e után - a második bécsi döntés nyomán - a szatmári svábok újra a magyar állam keretein belül élték és szervezték mindennapjaikat.[2] Lapjuk a Sathmarer Schwabenpost 1940. október 6-i számában vont mérleget a megelőző 20 évről: a világháború után a szatmári területen egyetlen német iskola sem volt, 1940 nyarán 25 községben 2800 tanuló részesült német oktatásban 57 tanítóval; 1918-ban 5 községben volt német nyelvű prédikáció, 1940-ben már 17-ben, az értelmiségi réteggel szinte nem rendelkező szatmári svábok körében 1940-re már 56 diplomást számoltak és további

---

[1] A „völkisch"- gondolatról bővebben lásd, Romsics Gergely: *Nép, nemzet, birodalom. A Habsburg Birodalom emlékezete a német, osztrák és magyar történetpolitikai gondolkodásban, 1918–1941.* Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2010.

[2] A szatmári svábok két világháború közötti történetéről az eddigi legátfogóbb tudományos munka: Baumgartner Bernadette: *Kisebbség a kisebbségben. A Szatmár megyei németek a két világháború között 1918–1940,* Pécs, 2010. Rajta kívül foglalkozott még a témával egy-egy tanulmány erejéig Tilkovszky Loránt és Sárándi Tamás, Tilkovszky Loránt, *A szatmári németség a két világháború között,* in: *Relații interetnice în zona de contact româno - maghiaro - ucraineană din secolul al XVIII-lea până în prezent.* Szerk.; Gehl, Hans. Satu Mare–Tübingen, 1999, (továbbiakban: Tilkovszky 1999.) 226-243; Sárándi Tamás, Nem kérték. Kísérlet a szatmári svábok visszanémetesítésére a két világháború között - http://itthon.transindex.ro/?cikk=13516 (Letöltés: 2012.09.12).

https://biblioteca-digitala.ro

30 ifjú volt német tanítóképzőkben és egyetemeken.[3] A német öntudat erősítésében elért eredmények tehát nagyon kecsegtetőek voltak. Kérdés viszont az, hogy ebből a folyamatból a visszacsatolás után a magyar állammal szembeni illojalitás származott-e vagy sem, illetve ha igen, akkor mennyiben? Előadásunkban erre próbálunk választ adni.

1940 júliusában kezdődtek el a tárgyalások Erdély visszacsatolásáról. Hitler azt közölte Telekivel Pállal, hogy az erdélyi németek nem támogatják a terület visszacsatolását, mert ragaszkodnak ahhoz, hogy megőrizhessék azokat a jogaikat, amelyek Romániában is megilletik őket. Így Csáky külügyminiszter tárgyalásokat kezdett az erdélyi szászok képviselőjével, Hans Otto Roth-tal, aki egyértelműen Csáky tudomására adta, hogy csak abban az estben támogatják a revíziót, ha Magyarországon ugyanazokat a jogokat megkapják, és ezeket a jogokat Magyarország minden németajkújára kiterjesztik.[4] A magyar kormány minden erőfeszítésével sem tudta a németek egy népcsoportba egyesülését megakadályozni. A második bécsi döntésért a Harmadik Birodalom benyújtotta a számlát: és abban az ország területén élő németségnek népcsoportjog nyújtása is szerepelt.

Teleki Pál miniszterelnök, amikor először olvasta a szerződéstervezetet, állítólag idegrohamot kapott és öngyilkossággal fenyegetőzött.[5] Kérte a szerződéstervezet módosítását, és elérte, hogy a *„népcsoport közjogi különállásáról”* kifejezést a *„népcsoporthoz tartozó személyekre változtassa.”*[6] Így a bécsi döntéssel egy napon írták alá a népcsoportegyezményt is, mely a németség egyedüli törvényes képviselőjének a Volksbundot ismerte el és egyben (papíron) szabad kezet adott a nemzetiszocialista ideológia terjesztésének. Bécsből egyedül Teleki jött haza lelkiismeret-furdalással.[7] A népcsoportegyezményt a miniszterelnök nem akarta kihirdetni jogszabályként, ám Berlin ragaszkodott hozzá. Teleki azonban ellenérzését kifejezve nem törvényként, hanem rendeletként hirdette azt ki.[8] A németek különböző *„fejlődési szintje”* miatt a magyarországival egy időben Romániával is megkötöttek egy népcsoportegyezményt, melynek következtében újabb fordulat következett be a romániai németség életében: megalakult a Romániai Németek Nemzetiszocialista Munkáspártja.[9]

Már 1939-től a Német Birodalomban mérlegelték, hogyan lehetne megvédeni a szatmári svábokat a visszacsatolást követő magyar asszimilációs ellentámadástól. Így a népcsoportegyezmény egy külön passzust tartalmazott: *„A Magyarországgal ismét egyesített, előzőleg romániai területeken élő és a német népcsoporthoz tartozó személyekre nézve a következő különös megállapodás létesült: A m. kir. kormány az ezeken a területeken letelepült népi németek kérelmére biztosítani fogja azt a lehetőséget, hogy a német birodalomba költözködhessenek. Azoknak a népi*

[3] Hockl, Nikolaus Hans: *14 éve harc a németségért.* Sathmarer Schwabenpost, 1940. október. 6. 1. (A lap németül és magyarul is megjelent. Ennek nyilvánvaló oka a szatmári németség anyanyelvében már előrehaladott asszimiláltsága.)

[4] Spannenberger, Norbert, *A magyarországi Volksbund Berlin és Budapest között.* Budapest, Lucidus Kiadó, 2005, (továbbiakban: Spannenberger 2005.), 206–208.

[5] Macartney, Carlisle A, *October fifteenth. A History of modern Hungary 1929-1945,* Edinburgh, 1957. I. kötet 432.; Ablonczy Balázs, *Teleki Pál.* Budapest, Osiris Kiadó, 2005, (továbbiakban: Ablonczy 2005.) 463.

[6] Tilkovszky Loránt, *Ez volt a Volksbund. A német népcsoport-politika és Magyarország 1938–1945,* Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1978. (továbbiakban: Tilkovszky 1978.) 91.

[7] Spannenberger *A magyarországi Volksbund...,* 2005, 211.

[8] Ablonczy, *Teleki Pál,* 476

[9] i.m. 221.

https://biblioteca-digitala.ro

németeknek, akik ezzel a joggal élni akarnak, kérelmüket a megállapodás napjával számított két évi határidőn belül kell előterjeszteniök."[10] Közvetlenül a döntés után a szatmári svábok körében megjelent az áttelepülési felhívás, azonban az nem lelt népszerűségre.[11] A Sathmarer Schwabenpost minden számában beszámolt arról, hogy a környező országokban élő németek áttelepülnek Németországba, a szatmári svábokat azonban óvva intették attól, hogy Románia javára optáljanak, csak azért mert az ottani németeket már áttelepítik. A szatmári svábok azonban nem akartak menni. Tiltakozó üléseket tartottak, s 1940 októberében az áttelepítési propagandát leállították.

Ez után a népcsoport vezetősége azt kérte Berlintől, hogy tagozódhassanak be a magyarországi Volksbundba. Ez 1940. szeptember 21-én a budapesti Német Házban meg is történt.[12] A visszacsatolt keleti és észak-erdélyi területeket is bevonták a Volksbund működési körébe. Két területet hoztak létre: a szatmárvidéki és felvidéki területet (Bihar, Szatmár, Szilágy, Ugocsa, Máramaros, Bereg és Ung vármegyék) illetve az északerdélyi területet (Kolozs, Szolnok -Doboka, Beszterce-Naszód és Maros-Torda vármegyék).[13]

A szatmári vezetésben is változások történtek. Stefan Wiesert, aki mezőpetri születésű és 1928-tól tevékenykedett a svábok körében, 1933-tól a körzetvezetés titkára, majd 1937-től a vezetője is volt, Basch Ferenc más pozícióba osztotta és ideiglenesen 2-3 hónapnyi időtartamra a bánáti Nikolaus Hans Hockl-t nevezte meg vezetőnek.[14] Hockl szeptember 30-án így szólt a sváb „néptársaihoz": *„A szatmári területnek Magyarországhoz való csatolása által a német mozgalom új feladatok elé lett állítva. Az egész népi munkának alkalmazkodni kell az új viszonyokhoz és új utakra kell lépnie. A cél a régi marad: az egész szatmári németségnek a német öntudathoz való visszavezetése. A mi példás lojalitásunk és államhűségünk mellett még az eddiginél is szorosabbra akarjuk fűzni a barátság kötelékét és férfias vallomást akarunk tenni népünkhöz és a Führerhez."*[15] Hockl természetesen lojalitásról és államhűségről beszélt – ha ezt nem tette volna, akkor az újságot valószínűleg azonnal beszüntették volna, a Führerhez való ragaszkodás mellé ezt oda kellett tennie; és azért is kellett így fogalmaznia, hogy sugallja a svábok felé: a Führer és az államhoz való lojalitás egymással összeférnek. Nagyon sokan – kellő tájékozottság hiányában - valóban így gondolták ezt, de azért ez messze nem így volt.

Hockl valóban nagyon rövid ideig volt a szatmári terület vezetője, már októberben átadta a pozíciót az ugyancsak bánáti származású Josef Schönborn-nak, Hockl pedig a romániai német népcsoport iskolaügyének lett a vezetője.[16]

Szeptember 27-én Basch Ferenc és Stefan Barth, a szatmári német iskolaügy vezetője, elmentek tárgyalni Hóman Bálinthoz a német iskolák ügyében. Azt az ígéretet kapták, hogy amennyiben 20 tanköteles gyerek szülei kérik, a tanítási nyelv német lesz. A tanítók kinevezésénél a Volksbund ajánlását fogják figyelembe venni. A nagykárolyi gimnáziumot meghagyják, a tanítás november 1. előtt nem fog elkezdődni.[17] Ezzel szemben a községek hatóságai szembe mentek ezekkel az

[10] *A magyar állam és a nemzetiségek 1848-1993*, Szerk.: Balogh Sándor-Sipos Levente. Budapest, Napvilág Kiadó 2002. 65. sz. irat.

[11] Tilkovszky, *Ez volt a Volksbund...*, 100.

[12] *Wir gehören zum Volksbund.* Sathmarer Schwabenpost, 1940. október 20. 1.

[13] U.o.

[14] Hockl, Nikolaus Hans, *14 éve harc a németségér,.* Sathmarer Schwabenpost, 1940. október. 6. 1.

[15] Sathmarer Schwabenpost, 1940. szeptember 30.

[16] *Wir gehören zum Volksbund.* Sathmarer Schwabenpost, 1940. október 20. 1.

[17] *Sathmarer Schwabenpost*, 1940. szeptember 30.

https://biblioteca-digitala.ro

ígéretekkel. *„Meg vagyunk győződve, hogy ezek csak egyes lelkipásztorok és túlbuzgó egyének túlkapásai és mi nem fogjuk megengedni, hogy ezek az egyének elvegyék az anyanyelvünkön való tanítás jogát."* – olvashattuk a Schwabenpost-ban.[18] A helyi közigazgatás élére azonban magyarok vagy magyar érzelmű németek kerültek, akik nem nézték jó szemmel a Volksbund tevékenységét. A szatmári svábok közül kikerült német öntudatú hivatalnokokat elbocsátották vagy nem-német községbe helyezték át. A szatmári német népiskolák számát 18-ra csökkentették (viszont engedélyezték Vállaj községben is ilyen létesítését), az óvodákat magyar nyelvűvé tették, s a német kultúrotthonok működését betiltották.[19] Basch szót emelt ez ellen. A magyar kormány erre azzal reagált, hogy a románok alatt teremtett abnormális állapotok nem tarthatók fenn. A helyi hatóságokat azonban mérsékletre intették, ami azonban nem sokat ért, mert eljárásukat nem ellenőrizték.[20] A Volksbund azonban nem késlekedett a reagálással. Egy nagykárolyi svábbál alkalmával – ahol a kitűzött drapérián az szerepelt, hogy *„Du bist nichts, dein Volk ist alles!"* – Schlitt Ádám országos vezetőségi tag elmondta, hogy Szatmár és környékének visszacsatolása Adolf Hitlernek köszönhető, és *„akik a németeket büdös svábozzák, azt üzeni, hogy ők nem felejtenek és ha majd vége lesz a nagy világégésnek és osztozkodásra kerül sor, ők is tudni fogják, hogy kinek mily mértékkel fizessenek."*[21]

Nagy port kavart az Erdélyből behívott képviselői mandátumok kiosztása is. A 48 magyar képviselő október 10-én ünnepélyesen helyet foglalt a parlamentben, az átcsatolt területek román lakosságának képviseletére előirányzott 12 mandátumot megegyezés hiányában nem töltötték be, a német képviselők kiválasztásánál viszont nagy huzavona volt. Teleki ellenezte, hogy a szatmári svábok képviselői helyet kapjanak a parlamentben, mondván, hogy a „román időkben" sem rendelkeztek parlamenti képviselettel.[22] Ez azonban nem volt igaz, mert a bánáti Josef Schönborn képviselte őket, és Basch most is őt szerette volna képviselőnek, amit Telekinél véghez is vitt: Schönborn bekerült a felsőházba.

A megnagyobbodott Magyarországon 1941 elején vált esedékessé a népszámlálás megtartása, amihez a Volksbund nagy reményeket fűzött. A második bécsi döntés nyomán visszacsatolt németek számát a németországi Deutsches Auslandsinstitut (DAI) 90 000-re becsülte: 43 000 észak-erdélyi szász és 47 000 szatmári sváb.[23] Tulajdonképpen ezek az adatok jelentek meg a Deutsche Zeitung-ban is. Ezek az adatok nyilvánvalóan túlzóak. A Sathmarer Schwabenpost 1940 októberében röviden írt arról, hogy Stefan Wieser 1940 tavaszán a román tilalom ellenére népszavazást tartott és 35 000-en vallották magukat németnek.[24] A népszámlálás eredményei viszont mást mutattak, ami természetszerűleg vonta maga után a németek felháborodását.

---

[18] U.o.

[19] Tilkovszky, *A szatmári németség....*, 242.

[20] u.o.

[21] Magyar Országos Levéltár (továbbiakban: MOL) K 149 Belügyminisztérium rezervált iratai 100.d. 5.t. 6793/1941.

[22] Tilkovszky, *Ez volt a Volksbund....*, 109–110.

[23] i.m. 99.

[24] Hockl, Nikolaus Hans, *14 éve harc a németségért. Sathmarer Schwabenpost*, 1940. október. 6. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

Népszámlálási adatok (1890 - 1941)[25]

Megye	1890	1910	1920	1930		1941	
	anyanyelv	anyanyelv	anyanyelv	anyanyelv	nemzetiség	anyanyelv	nemzetiség
Szatmár	14 030	6 709	34 982[26]	15 610	24 893	7 289	5 910
Baranya	112 896	112 297	94 705	90 474	n.a.	94 928	67 976
PPSK	88 131	83 496	101 052	93 875	n.a.	94 134	45 185
Tolna	80 114	74 376	75 243	66 646	n.a.	71 917	54 683

Az adatokból jól látható, hogy a két világháború közötti román népszámlálásokhoz képest drasztikusan csökkent a szatmári svábok száma. Egyszerűen arról van szó, hogy a nyelvében már a századfordulóra erősen asszimilálódott szatmári svábság román fennhatóság alatt élt azokkal a jogokkal, amelyeket nekik megadtak (sokkal előnyösebb volt a két világháború között németnek, mint magyarnak lenni), viszont visszatérve Magyarországhoz jobbnak látták magukat magyarnak vallani és az erdélyi szászokkal ellentétben sokkal fontosabbnak érezték a Magyarországhoz való lojalitás kifejezését. Ahogy – ebben a tekintetben – a szatmári svábok is megosztottak voltak, úgy a magyarországi németek is, ugyanis 1941-ben a nemzetiség megvallása egyértelműen lojalitás kérdése volt. Hiszen a magyar kormány propagandája összekapcsolta a németek esetleges áttelepítési tervével.

A lakosság megosztottságát jól példázza az az eset, amikor Mezőpetriben táncmulatságon egy Volksbund-tagot leszúrtak. Basch az elhunytból vértanút csinált: a budapesti Német Házon két napig fekete lobogó lengett.[27]

Hasonló incidens történt a nagykárolyi Volksbund alakuló ülésén is, ahol csak a csendőrség tudta megakadályozni a verekedést. Éjszaka azonban ismeretlen tettesek Kádár József német tanító lakásának ablakait betörték és több német hangadó kútjába (állítólag) olajat öntöttek.[28]

1941 tavaszán azonban betiltották a Sathmarer Schwabenpost-ot. Már az egyik januári számban is erősen antiszemita cikket közölt és azt is írta, hogy a szatmári németség nyomorog, de az 1941-es év (reményük szerint) meghozza Hitler győzelmét és a „legszörnyűbb népet" elpusztítja.[29] A pohár akkor telt be, amikor a lap azt ajánlotta olvasóinak, hogy a Mein Kampf-nak minden házban ott kell lennie.[30] Két és fél hónapnyi szünet után, azonban a szatmári svábok újabb sajtóorgánuma jelent meg a Sathmarer Deutsche Zeitung, mely az országos napilapjuk a Deutsche Zeitung vidéki lapja volt, a felelős szerkesztője viszont ugyanaz lett, mint az előző orgánumnak, Sepp Leili. Először 1941. június 20-án

---

[25] *Magyar Statisztikai Közlemények* 2.; 15.; 69.; 86. kötet.; *Az 1941. évi népszámlálás. Demográfiai adatok.* Budapest, KSH, 1947., Erdély etnikai és felekezeti statisztikája (1850–1992)-lásd: http://varga.adatbank.transindex.ro/ - Letöltés: 2012. szeptember 18.

[26] Ez a szám a német nemzetiségűek számát jelöli. Romániában ekkor erre kérdeztek rá.

[27] MOL ME K28 Miniszterelnökség Nemzetiségi és Kisebbségi Osztályának iratai 117.cs. 194.t. 15344/1941.

[28] MOL ME K28 Miniszterelnökség Nemzetiségi és Kisebbségi Osztályának iratai 117.cs. 194.t. 16693/1941.

[29] MOL ME K28 Miniszterelnökség Nemzetiségi és Kisebbségi Osztályának iratai 117.cs. 194.t. 16671/1941.

[30] *Sathmarer Schwabenpost*, 1941. március 23.

https://biblioteca-digitala.ro

megjelenő lap alkalmat adott, hogy kifejezzék a lojalitásukat a kormányzó felé, köszöntötték Horthyt születésnapja alkalmából. Köszöntésükben a magyar állam iránti feltétlen hűségüknek adtak hangot.[31] Szükség volt erre az induló lap első számában. Ugyanakkor Basch Ferenc címlapon írta, hogy az újságnak harcos lapnak (Kampfblatt) kell lennie, harc a német jogokért és a német jövőért. Tehát a mondanivaló az volt, hogy legyenek hűségesek, de harcoljanak.

Az 1941-es év eseményei igen kedveztek a Volksbund-mozgalomnak. Az év tavaszán visszacsatolt délvidéki területen élő bácskai németséggel minden addiginál öntudatosabb német népcsoport került Magyarországra. A következő fordulópont az ország júniusi hadba lépése volt a Szovjetunió ellen, így az egyesület az illojalitás kérdését tudta tompítani Magyarországgal szemben. Mind a helyi csoportok, mind a taglétszám növekedett. A Deutscher Volksbote című országos hetilap és a Sathmarer Deutsche Zeitung óriási sikerről számolt be: 1941 folyamán 66 csoportot sikerült megalakítani.[32] (Nota bene ennyi német település nem is volt a megyében. Nyilván hozzászámolták a bihari és a felvidéki szórványtelepüléseket is.) Ugyancsak az 1941-es év mérlegéhez tartozik, hogy megnyílt a nagykárolyi Volksbund iskola 230 gyerekkel. Míg 1940 novemberében 13 iskolában indult meg a német tanítás, addig 1941/42-es tanévben már 33 ilyen iskola volt. A legnagyobb eredménynek a sajtót tekintik: míg korábban a településeken 2-3 példányszámú volt a lapjuk, addig 1941 végén már 40-50, de egyes településeken 120 előfizetőjük is volt.[33]

A helyi hatóságok továbbra is mederben akarták tartani a Volksbund tevékenységét. Az erdődi járás főszolgabírója a túlkapásoktól sem riadt vissza. A járás németajkú községeiben nem adta meg az engedélyt a nyári napközis táborok szervezésére formaságokra (nincs elég törülköző, WC, nem padlózott a szoba stb. stb.) hivatkozva.[34] Schönborn – aki mint már említettük országgyűlési képviselő lett – szót emelt ez ellen. Balla Pál miniszteri osztályfőnök megállapította, hogy a főszolgabíró eljárása téves: *„a főszolgabíró intézkedése a magyarországi nemzetiségpolitikai viszonyok ferde megvilágítására és a magyarországi és romániai állapotok megtévesztő összehasonlítására rendkívül alkalmas."* – írta a belügyminiszternek.[35] A mondatból érezhető a magyar kormánynak a jövőbeni határmódosításoktól való félelme. A magyar kormánynak a nemzetiségi kérdés kulcsfontosságú volt és egyben nagyon kényes kérdés, ezért a helyi magyar hatóságok túlfűtött nacionalizmusát is mederben kellett tartaniuk.

Mindeközben felmerült a népi németek háborús bevetésének a terve is. 1942. február 12-én szóbeli megállapodás született a magyar és a német kormány között a népi németek önkéntes SS toborzásáról. A népszámlálás után ez volt a lojalitás újabb próbája, ugyanis a besorozottak elveszítették magyar állampolgárságukat (a Romániával kötött hasonló egyezmény szerint a jelentkezettek román állampolgárok maradhattak). A levéltári források arról tanúskodnak, hogy arányaiban a visszacsatolt területekről sokkal többen jelentkeztek az SS-be, mint a Csonka-Magyarország területéről. Az SS-be jelentkezettek számát illetően élen járt Bácska, de a visszacsatolt erdélyi területek is „szép" eredményt hoztak.[36] Az egyik jelentésben nagyon képszerűen írták mindezt le: *„A Nagykároly környéki*

[31] *Sathmarer Deutsche Zeitung,* 1941. június 20.

[32] *Sathmarer Deutsche Zeitung,* 1942. január 9.

[33] *Sathmarer Deutsche Zeitung,* 1941, október 17.

[34] MOL K149 Belügyminisztérium rezervált iratai 101.d. 5.t. 7551/1941.

[35] u.o.

[36] *Akten des Volksgerichtsprozesses gegen Franz A. Basch.* Szerk.: Gerhard Seewann - Norbert Spannenberger. München, Oldenbourg Verlag, 1999, 367.

https://biblioteca-digitala.ro

településekről nagy tömegben tódultak fiatalok a városba. Egyesek hosszú szánoszlopokban tették meg az utat. A szánkókat vonó lovakat feldíszítették tarka papírszalagokkal. Maguk a fiatalok is fel voltak szalagozva. A szánoszlopokon zászlók is voltak. A nemzeti lobogó mellett a napkorongos zászló is gyakran látható volt. Kb. 600-an álltak a bizottság elé, és szinte valamennyit alkalmasnak találták."[37] A megyei létszámot illetően a különböző források között vannak eltérések, a legpontosabb forrásunk azonban 447 besorozottról szól,[38] ami a népszámlálás adataival egybevetve soknak mondható. Az egész ország területéről kb. 20 000 önkéntest toboroztak. Viszont rejtett ellenpropaganda is jelentkezett mindenekelőtt Szatmár megyében és Nyugat-Magyarországon. Krasznasándorfaluban ablakbeverések is előfordultak.[39] A megállapodással egyidőben szatmári püspökké szentelt – tavaly (2011-ben) boldoggá avatott Scheffler János igyekezett a szatmári svábokat otthon tartani, és a magyar államhoz való hűséget erősíteni és Ferdinand Flesch alapján mondjuk, hogy hatására 30 egyházmegyés pap tagadta meg nevének visszanémetesítését.[40] Ez a körülmény nyilván gátja volt az önkéntes SS toborzásoknak is.

Az 1943. május 22-én kötött második önkéntes SS toborzási megállapodás már sokkal vontatottabban haladt. Ennek számos oka volt. Valószínűleg a legdöntőbb a sztálingrádi vereség híre lehetett. Sokan elfordultak a Volksbundtól, a harcoló SS katonák hazacsempészett levelei a Volksbund vezetőket hibáztatták, amiért azok rávették őket a jelentkezésre. Lényeges, hogy az angolszászok felé tapogatózó Kállay kormány is erőteljesebb ellenpropagandát fejtett ki. Közben mind a trianoni területen, mind Szatmárban a Volksbund a panaszok sokaságával támadta a magyar államot. Ennek egyik iskolapéldáját láthatjuk Kálmánd – meg kell jegyezünk, hogy Scheffler püspök is kálmándi származású volt - esetében. A területi Volksbund panaszt emelt Kölcsey Ferenc Szatmár vm-i főispánhoz a községi elöljáróság ellen. Azzal vádolta az elöljáróságot, hogy propagandát folytat a névmagyarosítások mellett és ezzel gátolja a toborzó akciót.[41] Ezzel szemben az SS alakulatokba való toborzás érdekében a Volksbund kiküldöttei oly irányú propagandát fejtettek ki, hogy mindazok a német származású emberek, akik az SS-be jelentkeznek, 30–60 hold földbirtokot fognak kapni, míg azokat, akik nem jelentkeznek, a német állam által ugyan feltétlenül áttelepíti, anélkül azonban, hogy földbirtokhoz jutnának.[42] A Volksbund propagandája az év tavaszán felbőszítette a magyar érzelmű lakosságot és valóban tömegesen jelentkeztek az emberek névmagyarosításra azért, hogy ne akarják őket beléptetni az SS-be. Annak ellenére, hogy a Sathmarer Deutsche Zeitung propagálta az önkéntes jelentkezést, 1943. november 5-én Nagykárolyból mindössze 100 főt búcsúztattak.[43] Országos szinten is alig tudták teljesíteni a megállapodásban szereplő 20 000-es létszámot.

---

[37] MOL ME K28 Miniszterelnökség Nemzetiségi és Kisebbségi Osztályának iratai 117.cs. 194.t. 18987/1942.

[38] Az adatot közli: Sárándi Tamás, *Consideraţii privind primul val de recrutare SS din 1942 în judeţul Satu Mare* In: *Satu Mare Studii şi comunicări*, 2008, p. 223-247.

[39] Tilkovszky, *Ez volt a Volksbund...*., 109 – 110.

[40] Ferdinand Flesch, *Die katholischen Donauschwaben in Sathmar 1918–1945*, in: *Die katholischen Donauschwaben in den Nachfolgestaaten 1918-1945* Szerk.; Lehmann, Michael. Stuttgart, *Verlag Buch und Kunst Kepplerhaus*, 82-101.

[41] MOL K149 Belügyminisztérium rezervált iratai 155.d. 5.t. 1050/1943.

[42] u.o.

[43] MOL K149 Belügyminisztérium rezervált iratai155.d. 5.t. 1050/1943.

https://biblioteca-digitala.ro

1943-ban a Volksbund sokat veszített népszerűségéből. A tagok tömegesen léptek ki a szervezetből és így az 1944. április 12-én kötött megállapodás a németek kényszersorozásáról elkeseredést váltott ki a németségen belül, amit a szökések nagy száma is jelez.

Románia 1944. augusztus 23-i átállása a szövetségesek oldalára fordulópontot jelentett a német kisebbségnek is. 1944 őszén a szatmári svábok és a magyarországi németek sorsa újra különvált. Az egész közép-kelet európai németség felelősségrevonása kapcsán az előzőekre többnyire deportálás vált, míg utóbbiakra a deportálások mellett leginkább a kitelepítés.

Végezetül az előadás elején feltett kérdést szeretnénk megválaszolni. A visszacsatolás után úgy az magyar politikai elit egy része, mint a szélesebb magyar közvélemény döntő többsége előtt a területi integritás megóvása volt az elsődleges cél. A kormány jól tudta, hogy a nemzetiségi kérdést - főleg a németet - körültekintő óvatossággal kell kezelni, a helyi közigazgatás embereiben azonban többnyire hiányzott a politikai érzék, az ellenérzés mind a román, mind a német nemzetiséggel szemben konfliktusokhoz vezetett. Az igazság másik oldala viszont, hogy a Volksbund tevékenysége (tehát tagságának jelentős része) messze kimerítette az illojalitás fogalmát.-Másfelől az 1941-es népszámlálás eredményei és az a tény, hogy a katolikus egyház mérsékelni tudta a Volksbund mozgalmát azt mutatja, hogy a szatmári svábok döntő többsége nem állt a Volksbund mögé, nekik a magyar államhoz való hűségük fontosabb volt és bár a korszellem nagyban befolyásolja az egyének identitását, mégis a történeti közös sors a magyarsághoz csatolta a szatmári svábokat is.

A múltat fel kell dolgozni, s ebben az elfogulatlan, felkészült történész munkája sokat segíthet. A történelmi igazságot a sérelmekből kiindulva soha nem fogjuk tudni megtalálni. Ahogy Wilhelm von Humbold mondta: a történelmi igazság a felhőkhöz hasonlít, *„amelyek a messzeségből nézve öltenek alakot."*[44]

Die Tätigkeit des Volksbunds bei den Sathmarer Schwaben (1940-1944)

Zusammenfassung

Dieser Aufsatz beschäftigt sich mit der Tätigkeit des Volksbunds während des zweiten Weltkriegs im Kreis der Sathmarer Schwaben. Die Hauptfrage dieser Studie ist: in welchem Maße konnte der Volksbund die bis 1918 überwiegend assimilierten, aber in der Zwischenkriegszeit durch die rumänische Regierung teilerwiese regermanisierten Sathmarer Schwaben beeinflüssen? Die zweite Frage ist, ob dieser Regermanisierungsprozess nach dem Zweiten Wiener Schiedspruch zur Illojalität dem ungarischen Staat gegenüber führte oder nicht?

Bis zum Ende des ersten Weltkrieges waren die Sathmarer Schwaben ein Teil der Ungarndeutschen, aber aus verschiedenen Gründen wurden sie am meist magyarisiert. Nach dem Imperiumswechsel begann die rumänische Regierung diese Gruppe der Deutschen Schritt zum Schritt zu regermanisieren um durch eine rumänische-deutsche Einheitsfront die ungarischen Bestrebungen zurückzudrängen. Dieser Regermanisierungsprozess ging aber nicht so leicht ab und wurde bis 1940 nicht beendet, aber es waren schon sehr sehenswerte Ergebnisse. In diesem Zustand der Volksidentität kam der nächste

[44] Humboldt, Wilhelm von: *A történetíró feladatáról*, in: *Történetelmélet* II. Szerk.; Gyurgyák János-Kiasantal Tamás, Budapest, Osiris Kiadó, 2006, 9-21.-A történelemelméleti források megismerését (is) hálásan köszönöm Tanáromnak, Pritz Pálnak.

https://biblioteca-digitala.ro

Imperiumswechsel, und die Sathmarer Schwaben sich wieder in das Ungarndeutschtum hineingegliederten.

Zusammen mit dem Zweiten Wiener Schiedspruch unterschrieben Berlin und Budapest das Wiener Volksgruppenabkommen, das den Volksbund als einziger Vertreter der duetschen Minderheit in Ungarn anerkannte und der Verbreitung der nationalsotialistischen Ideologie freie Hand gewährte. Im rückgegliederten nord-siebenbürgischen Gebiet standen zwei Volksbund - Gebiete auf, darunter die eine das Sathmar-Gebiet war. Im Rahmen der Hitlers „Heim ins Reich" Politik gab die Möglichkeit der Sathmarer Schwaben ins Deutsche Reich anzusiedeln, aber sie wollten damit nicht leben.

In den Herbstmonaten des Jahres 1940 waren die Konfrontierungen zwischen des Volksbundes und der neuorganisierten, überhaupt ungarischen lokalen Verwaltungen häufig. Der Volksbund wollte die Sathmarer Schwaben für sich mit kräftiger Propaganda-Arbeit einnehmen, aber die Volkszählung im Jahre 1941 zeigte, dass die Schwaben – natürlich aus verschiedenen Gründen – neben ihrer ungarischen Identität optierten. Das war eindeutig der Ausdruck der Lojalität Ungarn gegenüber. Neben all diesen aber die Zahl der Volksbund-Ortsgruppen steigte sich rasch. Über die Zahl der Mitglieder wissen wir aber im Stand der heutigen Forschung gar nichts.

Eine Bruchlinie war auch innerhalb der ungarndeutschen Einwohnern die zwei SS-Rekrutierungen in den Jahren 1942 und 1943. Der Unterschied zwischen den beiden war aber ziemlich groß. Bei der ersten Rekrutierung war die Zahl der Rekrutierten im Bezug auf die Volkszählungsergebnissen zu hoch, aber 1943 schon unter veränderten Bedingungen gelang die Rekrutierung dem Volksbund nicht mehr. In diesem Jahr traten viele Mitglieder aus dem Volksbund hinaus. Auch deshalb verursachte die Zwangsmusterung im Jahre 1944 große Erbitterung.

Das Schicksal der Sathmarer Schwaben und der Ungarndeutschen trennte sich im Herbst 1944 wieder ab. Das gemeinsame Zeichen war: alle beide deutsche Gruppen wurden zur Verantwortung gezogen.

Die Antwort auf unsere Frage ist: Nach der Rückgliederung des Nord-Siebenbürgens war das Ziel sowohl des bedeutensten Teils der ungarischen, politischen Elite, als auch der breiten ungarischen Öffentlichkeit der Schutz der Gebietsintegrität. Die Regierung wußte, dass die Minderheitenpolitik vorsichtig behandelt werden muß, aber es fehlte der lokalen Verwaltungen an den entsprechenden politischen Sinn, und diese führte zur Konfrontierungen mit der deutschen und rumänen Einwohnern. Die Tatigkeit des Volksbundes war in mehreren Punkten illojal Ungarn gegenüber, aber die Mehrheit die Sathmarer Schwaben standen nicht neben dem Volksbund, sondern dem ungarischen Staat.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Reîntoarcerea şvabilor sătmăreni din plasa Ardud deportaţi în Uniunea Sovietică (1948 - 1949)

Claudiu PORUMBĂCEAN

Cuvinte cheie: deportare, lagăr, ordin, reforma agrară, şvabii sătmăreni.

Contextul istoric intern şi extern al deportării şvabilor

Subiect tabu până în 1989 în România, drama etnicilor germani din această ţară, declanşată la sfârşitul anului 1944 şi începutul lui 1945, a ieşit din conul de umbră al istoriei asemenea unui meteorit, cu efect şocant în opinia publică românească, îndeosebi la nivelul generaţiilor mai tinere, după cinci decenii de tăcere aproape absolută[1].

Despre deportarea etnicilor germani din Transilvania de către autorităţile militare sovietice nu s-a scris nici un rând până în 1989, din motive uşor sesizabile, puţin şi lapidar în primii ani după 1990, cu precădere în presă[2].

Col.(r.) dr. Ioan Marinescu avansează cifra de peste 100.000 de etnici germani deportaţi, din care aproape un sfert a pierit în lagărele de muncă din Ucraina[3]. Cifrele formulate cu prilejul Sesiunii comemorative organizate la Braşov de către Forumul Democrat German din România, în zilele de 13 – 14 ianuarie 1995, sunt de 70.000 deportaţi, respectiv cca. 10.000 decedaţi. Oricare ar fi cifrele, fenomenul a fost de amploare şi, din păcate, cum de altfel se întâmplă foarte adesea în mai toate conflictele militare, a fost pedepsită populaţia civilă germană din Transilvania pentru distrugerile cauzate de armatele Germaniei naziste.

Lucrările apărute în străinătate abordează parţial sau în extenso problema deportării şvabilor din ţinuturile sătmărene. În prima categorie se înscriu lucrările publicate de dr. Füzes Miklós în anul 1990[4] şi prof. Ernst Hauler (născut în 1917 la Moftinu Mare, jud. Satu Mare) în 1994[5]. Din cea de a doua categorie face parte un studiu excelent, de detaliu şi analiză, întemeiat pe surse documentare aflate în păstrarea Arhivelor Naţionale Satu Mare, pe cercetarea atentă a arhivei Asociaţiei Foştilor Deţinuţi Politici din România – filiala Satu Mare, pe mărturiile orale ale unora dintre supravieţuitori precum şi pe cercetarea inscripţiilor de pe morminte, monumente funerare şi cenotafe existente în cimitirele localităţilor sătmărene cu populaţie şvăbească, aparţinând prof. univ. dr. Doru Radosav[6]. În partea finală a lucrării, în anexe, sunt redate listele nominale ale unui număr de 1.958 de persoane deportate, 84 de persoane decedate originare din Foieni, 3 din Şandra, 28 din

---

[1] Potrivit recensământului din 7 ianuarie 1992, numărul cetăţenilor de etnie germană se cifra la 119.500. În judeţul Satu Mare numărul era de 14.351.

[2] Grigore I., *Drama şvabilor din Ungaria*, în "Tribuna" (Cluj Napoca), Serie nouă, II, nr.27 (2750) din 5 iulie 1990; *Minorităţile etnice germane din Estul Europei*, în "Adevărul" (Arad), VI, nr.1323 din 9 noiembrie 1994; Col (r) dr. Ioan Marinescu, *50 de ani de la deportarea de către ruşi a etnicilor germani din România*, în "Politica" (Bucureşti), III, nr.150 din 14 ianuarie 1995; Bujor Dulgău, *Drama etnicilor germani*, în "Poliţia sătmăreană", Serie nouă, nr.20 (38) din 26 ianuarie 1995; Dr. Ernst Hauler, *Istoria nemţilor din regiunea Sătmarului*, în "Gazeta de Nord – Vest" (Satu Mare), serial editorial ianuarie – aprilie 1996 ş.a.

[3] Col. (r) dr. Ioan Marinescu, *art.cit.*

[4] Dr. Füzes Miklós, *Modern rabszolgaság Magyar állampolgárok munkatáboraiban 1945 – 1949*, Budapest, 1990.

[5] Dr. Ernst Hauler, *A 900 éves Nagymajtény és 200 éves temploma*, Passau, 1994.

[6] Doru Radosav, *Donbas, O istorie deportată*, Ravensburg, 1994.

https://biblioteca-digitala.ro

Tiream, 46 din Căpleni şi 72 din Urziceni. Lucrarea a apărut la Ravensburg în anul 1994, cu sprijinul Forumului Democrat German - organizaţia Satu Mare.

Revenind la problema supusă analizei, se ridică, fireşte, o întrebare esenţială: cine i-a predat pe şvabii sătmăreni autorităţilor militare sovietice? Autorităţile române sau cele maghiare? Judeţul şi oraşul Satu Mare au fost eliberate de către armata română la 25 octombrie 1944, dar Uniunea Sovietică nu a permis reintroducerea administraţiei româneşti. După părerea lui Füzes Miklós, deportarea şvabilor sătmăreni a avut loc în temeiul ordinului 0060/22 decembrie 1944 al comandantului militar sovietic din Szigetvár (Ungaria) privind organizarea şi îndeplinirea muncilor obşteşti în spatele frontului operaţional. Toţi bărbaţii între 16 - 45 ani şi femeile între 18 - 30 ani, de origine germană, urmau să se prezinte la organele administrative locale[7]. Pe de altă parte, prin nota nr. 031/6 ianuarie 1945 a Comisiei Aliate de Control, se transmitea acelaşi lucru şi pentru România[8]. Având în vedere că Ardealul de Nord a fost restituit României, cu acordul personal al lui Stalin, abia la 9 martie 1945, opinăm că şvabii sătmăreni au fost deportaţi în calitate de cetăţeni ai Ungariei, potrivit ordinului 0060. Articolul 21 al Tratatului de pace dintre URSS şi Ungaria, semnat la 10 februarie 1947, prevedea eliberarea şi reîntoarcerea la vetrele lor a prizonierilor şi a persoanelor civile din Ungaria. Cei din Socond şi Moftin vor reveni în anul 1947 în baza acestui articol, figurând la sovietici ca cetăţeni unguri[9]. Nota 031 a avut în vedere cetăţenii români de etnie germană din restul Transilvaniei şi din Banat, teritorii care n-au făcut obiectul Arbitrajului de la Viena din 30 august 1940. Dintr-un raport al Prefecturii judeţului Sibiu adresat guvernului român, datat 20 ianuarie 1945, reiese că nemţii din oraş şi judeţ au fost deportaţi în conformitate cu prevederile Convenţiei de Armistiţiu. Se preciza că delegaţii sovietici nu au respectat vârsta fixată pentru persoanele deportate[10]. Familiile etnicilor germani deportaţi se adresează guvernului român, în iulie 1945, cu un memoriu prin care solicitau grabnica repatriere a celor duşi la muncă la 11 ianuarie 1945 şi în zilele următoare. "Nu suntem străini. Suntem cetăţenii Statului român, leali, cinstiţi şi corecţi". În memoriu se făcea trimitere la comunicatul guvernului din 12 ianuarie 1945 şi la cele ulterioare, conform cărora aceşti cetăţeni ar fi fost ridicaţi doar în mod provizoriu, dar un provizorat prelungit, fără nici o veste de la deportaţi[11].

Dincolo de orice speculaţii ori interpretări, fără a stabili vinovăţii la adresa guvernanţilor din România sau Ungaria (cine se mai putea opune în acel context Uniunii Sovietice?), un lucru rămâne foarte clar: deportarea s-a executat la ordinul sovieticilor, sub îndrumarea şi supravegherea nemijlocită a acestora, ajutaţi de unităţile speciale N.K.V.D., cu experienţă în domeniu. Aceştia realizaseră deja un succes, după 22 iunie 1941, dislocarea germanilor din regiunile baltice, colonizaţi aici de Ecaterina a II-a în veacul al XVIII-lea, în Siberia şi Asia Centrală.

Deportarea şvabilor sătmăreni

Acţiunea de ridicare şi deportare a etnicilor germani din România s-a făcut începând cu luna ianuarie 1945. Aproape în fiecare zi a lunii ianuarie se pot

---

[7] Dr. Füzes Miklós, *op. cit.*, p.17.

[8] Doru Radosav, *op. cit.*, p.17.

[9] Bujor Dulgău, Lucian Cucuiet, *Drama unei etnii. Deportarea şvabilor sătmăreni*, în "Sovietizarea nord - vestului României 1944 - 1950", Ed. Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1996, p.287.

[10] *România şi Armistiţiul cu Naţiunile Unite. Documente*, vol. II, coord. Marin Radu Mocanu, Bucureşti, 1995, doc. nr. 43, p. 170-171.

[11] *România. Viaţa politică în documente 1945*, coord. Ioan Scurtu, Bucureşti, 1994, doc. nr. 26, p. 159-162.

https://biblioteca-digitala.ro

reconstitui, pe baza surselor arhivistice, astfel de acțiuni. Comisiile de deportare au dat dovadă de zel fără precedent în ridicarea și concentrarea șvabilor sătmăreni, zel explicabil prin faptul că erau inspirate și conduse de sovietici, animați de o ideologie comunistă, indiferenți față de sărbătorile creștine. Ridicarea și concentrarea șvabilor este o parte integrantă a procesului de mobilizare a etnicilor germani din România.

La 6 ianuarie 1945, Comisia Aliată trimite ordinul nr. 031 către Consiliul de Miniștri privind mobilizarea pentru lucru a locuitorilor germani. În ordin se specifică faptul că "în perioada 10-20 ianuarie să fie mobilizați la muncă toți cei apți indiferent de cetățenia lor. Femeile care au copii sub un an să fie exceptate. Cei mobilizați să aibă asupra lor îmbrăcăminte de iarnă, bocanci, cămăși, lenjerie de pat, cuțit și furculiță, obiecte sanitare, hrană pentru 15 zile, greutatea lor nedepășind 20 de kg. Cei care nu se vor supune, ca și familiile lor, sau cei care-i vor ajuta să se sustragă deportărilor vor fi aspru sancționați"[12]. Începând cu 3 ianuarie 1945 a sosit în fiecare reședință de județ un ofițer sovietic pentru coordonarea operației de adunare a celor internați. Poliția și autoritățile de stat trebuiau să dea tot concursul solicitat.

Cei concentrați au fost duși la anumite locuri de adunare, iar hrana a fost asigurată pentru 2 - 6 zile de autoritățile române. Locurile de adunare erau situate neapărat lângă o stație de cale ferată. Acțiunea de deportare a etnicilor germani a început la București în 10 ianuarie 1945, Brașov-11 februarie, Sibiu-12 ianuarie, Timișoara-13 ianuarie, Brăila- 3 februarie, Satu Mare -3 ianuarie 1945.

Aceste aspecte le găsim și-n cazul deportărilor din județul Satu Mare. Aici deportarea a început încă înainte de a se da ordinul de ridicare, fiind ridicați și români sau maghiari. Numărul celor concentrați trebuia îndeplinit fără nici o derogare și de multe ori completat cu cei de altă etnie.

Între 1-31 ianuarie 1945 se poate reconstitui calendarul și ritmul deportărilor. Majoritatea celor deportați au fost ridicați între 3-6 ianuarie din următoarele localități ale județului Satu Mare: Sanislău, Carei, Tășnad, Ardud[13], Mădăras, Socond, Rătești, Cămin, Sandra, Hurezu Mare, Moftinul Mare și cel Mic, Căpleni, Ciumești, Tiream, Urziceni, Santău, Beltiug[14], Foieni, Terebești, Turulung. Craidorolț și Satu Mare. Unii au fost deportați chiar din 1 ianuarie 1945, exemplu: Andrek Ștefan din Moftinul Mare, Glazer Iosif din Ardud etc. Al doilea val de deportări masive a fost făcut între 13-15 ianuarie 1945 și au fost ridicați cetățeni din următoarele localități: Hurezu Mare, Sanislău, Santău, Terebești, Petrești, Căpleni, Foieni, Moftinul Mare, Craidorolț, Cămin, Poiana Codrului. La Căpleni s-au făcut deportări în zilele de 4-9 ianuarie, Moftinul Mare 6, 8, 31 ianuarie, Carei 4, 5, 31 ianuarie, Sanislău 8, 9, 10, 13 ianuarie, Ardud 22, 29, 30 ianuarie, Mădăras 5, 13 ianuarie, iar Turulung 4, 5 ianuarie, Urziceni 5, 9 ianuarie, Satu Mare 5, 22 ianuarie etc.[15] Au fost depistate câteva cazuri de deportare încă din luna decembrie 1944, exemplu Schiesz Iacob din Rătești (2 decembrie), până în mai 1945 ex. Czunbel János din Sanislău (3 mai). Au fost, de asemenea, deportați copii, în ciuda prevederilor foarte clare, exemplu: Trunk Rozalia din Tiream (15 ani), Tempfli

---

[12] Doru Radosav, *op. cit.*, p. 41.

[13] AN-DJSM, *Comitetul Județean PCR Satu Mare*, dosar nr. 20/1945, f. 13-17. Este vorba de un tabel nominal întocmit la data de 1 noiembrie 1945 de notarul Vasile Podariu, din care rezultă cifra de 247 persoane deportate din localitatea Ardud.

[14] *Ibidem*, f. 8-12. Este vorba de un tabel nominal întocmit la data de 30 octombrie 1945 (semnătură indescifrabilă a unui notar), din care rezultă cifra de 239 persoane deportate din localitatea Beltiug.

[15] *Ibidem*, p. 22.

https://biblioteca-digitala.ro

Veronica din Răteşti (13 ani) sau soţ şi soţie sau frate şi soră ex. Hermann Matilda şi Ioan din Terebeşti, Merk Maria şi Ernest din Moftinu Mare.

Încercând o concentrare a informaţiei, în mare parte extrasă din fondurile arhivistice consultate în Arhivele Naţionale, se observă clar că acţiunea pregătitoare a demarat şi la Satu Mare în ultima decadă a lunii decembrie 1944, când autorităţile administrative locale au trecut la întocmirea tabelelor nominale cu locuitorii şvabi. Au fost trecute în aceste tabele, pe lângă şvabi, şi persoane cu nume maghiare rezultate din căsătorii mixte sau având soţii de etnie germană. Printre persoanele deportate s-au aflat şi români: Sanislău - 94 persoane, Ciumeşti - 35[16], Foieni - 2, Seini - 3, Oraşu Nou - 2, Borleşti - 1[17], Tăşnad - 6, Mecenţiu (azi Ady Endre) - 2[18], Berea[19], Aciua - 3[20], Terebeşti - 1[21] ş.a. Prezenţa românilor pe listele deportaţilor se poate explica prin obligativitatea îndeplinirii criteriului numeric, dar şi prin răzbunarea unora dintre autorităţile locale asupra persoanelor incomode, cum a fost cazul notarului Pál János din Sanislău. Aşa a ajuns şi Bulbuc Maria Cornelia, fiica fostului primar Sălăgean din Sanislău, să fie deportată timp de cinci ani în Donbas[22].

Scenariul a fost cam acelaşi în toate localităţile. Imediat după sărbătoarea Anului Nou, cei vizaţi au fost convocaţi la şcoala sau primăria comunală, apoi deplasaţi pe jos, sub escortă militară sovietică, spre centrele de plasă, iar în final la Carei şi Satu Mare. În oraşul Satu Mare au fost cazaţi la Liceul "Unio" şi Şcoala generală nr. 1 (azi Grigore Moisil). În zilele de 10 - 12 ianuarie 1945 au fost îmbarcaţi în trenuri de marfă şi duşi spre necunoscut. După mărturia lui Iuliu Hager, în 6 ianuarie în gara din Timişoara au fost văzute primele garnituri cu deportaţi din Ungaria. Deplasarea a avut loc pe ruta Oradea - Arad - Timişoara - Râmnicu Sărat - Focşani - Iaşi, de aici fiind transportaţi în vagoane ruseşti, unde se îngrămădeau 80 - 90 de persoane. Vagoanele erau îngheţate, cu şipcile din podele rupte spre a putea respira. Apă de băut primeau cu concursul localnicilor doar în staţiile mai mari. Din cauza lipsei de locomotive, deplasarea la locurile de destinaţie a durat între 14 - 28 de zile. În acest timp au primit hrană doar de două - trei ori, cunoscutul arpacaş[23].

Ridicarea populaţiei şvăbeşti s-a făcut la nivelul localităţii respective. În general, concentrarea celor care urmau să fie deportaţi s-a petrecut sub semnul derutei, al necunoaşterii situaţiei reale deşi toţi simţeau un pericol iminent. Dislocarea şvabilor sătmăreni şi deportarea lor s-a făcut cu multă greutate, fiind o întrerupere bruscă a unei vieţi integrate organic în lumea satului, cu o mentalitate exclusiv rurală, fără seisme care să marcheze comunitatea. S-a făcut o fracturare a unor existenţe constituite pe continuitatea unui ciclu vital caracteristic entităţii săteşti. Impactul cu o lume necunoscută a generat deruta în rândul oamenilor mai ales a celor tineri, nedislocaţi până atunci din universul satului la aşa o mare distanţă de locurile natale şi într-o manieră aşa de bruscă. Acest impact asociat cu o lume necunoscută, a făcut ca deportarea să fie considerată în lumea ţărănească ca o fatalitate încorporată destinului lor. Cu toate că, în general, deportarea s-a făcut intempensiv, găsind pe majoritatea nepregătiţi, au existat totuşi semnale că acest lucru se va petrece.

---

[16] A.N.-D.J.SM, *fond Prefectura*, dosar nr. 18/1945, f. 134.

[17] *Ibidem*, f. 94.

[18] Bujor Dulgău, Lucian Cucuiet, *op.cit.*, p. 288.

[19] *România. Viaţa politică în documente 1945*, doc. nr.33, p.169.

[20] A.N.-D.J.SM, *fond Prefectura*, dosar nr. 89/1945, f. 2.

[21] *Ibidem*, dosar nr. 33/1945, f. 76.

[22] Doru Radosav, *op.cit.*, p. 27.

[23] Bujor Dulgău, Lucian Cucuiet, *op.cit.*, p. 288.

https://biblioteca-digitala.ro

Nu insistăm aici asupra procesului de deportare a şvabilor sătmăreni, unul foarte complex de altfel, pentru că am publicat şi susţinut cu alte ocazii materiale documentare referitoare la acest aspect[24].

Şvabii sătmăreni şi reforma agrară din 1945

Între timp în România fusese legiferată reforma agrară prin decretul-lege nr.187 din 23 martie 1945. Numeroase confuzii şi chiar greutăţi în aplicare reformei agrare au fost cauzate de interpretarea art.3, lit. d şi e, din Legea 187 (exproprierea în totalitate a terenurilor şi bunurilor absenteiştilor şi a celor care în ultimii şapte ani nu şi-au cultivat terenurile în regie proprie, cu excepţia loturilor până la 10 ha). Faptul că Sătmarul se afla într-o zonă care a cunoscut atât ocupaţia horthystă, cât şi cea militară sovietică (30 august 1940-9 martie 1945), urmând apoi reinstaurarea administraţiei româneşti într-o perioadă de haos şi incertitudine politică (exista încă teama ca Ardealul să fie reluat de unguri)[25] face ca noţiunea de "absenteist" să fie foarte subiectiv înţeleasă şi aplicată, iar o dată ce o persoană este absentă, fie şi din motive obiective, ea nu şi-a putut lucra în regie proprie suprafeţele arabile. Aceste două aliniate din lege nu numai că au creat confuzii dar, mai mult, au dat prilejul unora, prin comitetele locale, să îndeplinească o serie de abuzuri, fiind expropriate şi suprafeţele de teren aparţinând unor oameni "vinovaţi" că au părăsit Ardealul de Nord în 1940, odată cu retragerea administraţiei româneşti. În această situaţie s-au aflat de exemplu dr. Ilie Carol Barbul, refugiat la Arad în 1940, proprietar a 115 jugăre de teren la Păuleşti[26], Alexandru Bohăţiel din Hrip (80 jugăre), refugiat timp de 5 ani la Sibiu[27], sau prof. Vasile Corodan din Cicârlău (azi jud. Maramureş) aflat în aceeaşi situaţie, confiscându-i-se o suprafaţă de 20 ha[28].

Pentru a stopa aceste nereguli şi pentru a clarifica situaţia, preşedintele Comisiei judeţene de reformă agrară solicită sprijinul MAD, explicând într-o adresă din 25 iulie 1945 situaţia deosebită pe care o comportă termenul de "refugiat" sau "absenteist" pentru unii locuitori ai judeţului Satu Mare[29].

Într-o situaţie asemănătoare s-a aflat şi populaţia de origine germană (şvabii sătmăreni), foarte mulţi fiind acuzaţi de colaborare cu Germania nazistă (art.3, lit. a) sau că au părăsit ţara cu armatele de ocupaţie (art.3, lit. c). Având acest suport legal Comitetele locale de reformă agrară au expropriat în întregime numeroase proprietăţi deţinute de şvabi, cu precădere în comunele Lipău, Cărăşeu, Boineşti, Sâi, Homorodul de Jos ş.a.[30]. În această ultimă localitate, exproprierea a continuat şi în 1947, când în baza procesului verbal nr.941/18 iulie al Comisiei judeţene de reformă agrară au fost confiscate un număr de 10 proprietăţi aparţinând şvabilor.[31] În acest act se mai

---

[24] Zilele academice arădene. Ediţia a XIV-a, 2004, Univ. de Vest "Vasile Goldiş" Arad, cu lucrarea *Deportarea şvabilor sătmăreni în gulagurile sovietice (decembrie 1944 - ianuarie 1945)*; Porumbăcean, C., 2003, *Deportarea şvabilor sătmăreni în gulagurile sovietice (decembrie 1944 - ianuarie 1945)*, in Studia Universitatis "Vasile Goldiş" Arad, seria Ştiinţe socio-umane, nr. 13, p. 200-212, ISSN 1584-0700; RAZBOI ŞI PACE. POVESTIRI ALE GERMANILOR DIN ROMANIA director Doru Radosav, proiect finantat de IFA -Stuttgart. Proiect derulat de Institutului de Istorie Orala cu sprijinul Institut für Auslandsbeziehungen e.V. Stuttgart, in colaborare cu Institut für Wirtschafts- u. Sozialgeschichte, Universität Wien, valoare 7.600 E. nov.2002-apr. 2003.

[25] Reuben H. Markham, *România sub jugul sovietic*, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 1996, p.418-419.

[26] A.N.-D.J.SM, fond D.A.III, dos.nr.27/1945, f.94.

[27] Loc.cit., fond *D.A.I*, dos. nr. 409, f.14.

[28] *Ibidem*, dos. nr. 390, f. 67.

[29] Loc. cit., fond *D.A.III*, dos. 26/1945, f. 76-79.

[30] Loc. cit., *D.A.II*, dos. nr. 1058, f. 1-94.

[31] Loc. cit., fond *D.A.I*, dos. nr. 488, f. 38.

https://biblioteca-digitala.ro

menţiona că "şvabii din Homorodul de Jos au mai fost expropriaţi şi pe baza avizului Comisiei judeţene nr.725 din 24 septembrie 1946 şi că în temeiul legii de reformă agrară se expropriază toate averile acestora indiferent unde s-ar găsi în România"[32].

Verificând cotoarele titlurilor de împroprietărire reiese că s-au acordat numeroase titluri pe moşiile şvabilor refugiaţi cu armata germană: Ardud-81, Beltiug-36, Răteşti-94, Socond-45, Sâi-67[33] ş.a., însă pe pământurile celor deportaţi deloc. Ba mai mult, într-o adresă confidenţială a Primăriei Satu Mare din 10 iulie 1946, adresată Poliţiei Satu Mare, se solicită clarificarea de urgenţă a situaţiei unor etnici germani, la solicitarea ministerului Agriculturii, în vederea "aşezării acelora din ei care se întorc la vetrele lor"[34]. Aceştia nu puteau fi decât şvabi deportaţi în Ucraina.

De asemenea, se întâlnesc multe cazuri de împroprietărire a locuitorilor din plăşile Baia Mare (Firiza, Chiuzbaia, Baia Mare) şi Seini cu loturi în Sâi şi Borleşti (din moşiile şvabilor fugiţi) sau în comuna Medieşu Aurit[35].

Realitatea este că absenteismul şvabilor nu se datora în totalitate refugiului în Germania, ci mai ales datorită faptului că cca. 4000 de etnici germani din zona Sătmarului au fost deportaţi în lagărele din URSS. Aşadar, dacă reforma agrară din 1921 a împroprietărit un număr de 1.121 de şvabi, cu o suprafaţă de 2.765 ha, la care se adaugă încă 1.664 de familii din plasa Carei (atunci în judeţul Sălaj)[36], cea din 1945 a defavorizat puternic această categorie de populaţie, foarte puţini aflându-se pe listele cu împroprietăriţi.

Revenirea în ţară a şvabilor sătmăreni

Plecarea şi perioada detenţiei în lagăr constituie două etape ale fenomenului deportării. Întoarcerea din lagăr reprezintă o a treia etapă, care necesită o analiză aparte deoarece prin maniera în care acest "come-back" s-a petrecut, cât şi prin modul în care întoarcerea sau aşteptarea întoarcerii s-a reflectat în memoria deportaţilor, se pot evidenţia aspecte semnificative privind statutul deportaţilor, dimensionând exact acest fenomen social şi politic al dislocării de populaţie de la sfârşitul celui de-al doilea război mondial.

Etapa întoarcerii din lagăr se poate realiza prin intermediul a două surse: cea dintâi este aceea care cuprinde actele ce au fost emise odată cu întoarcerea deportaţilor şi care au însoţit dosarul lor personal, iar a doua sursă este constituită din mărturiile celor deportaţi şi care redă nemijlocit, în formă narativă, momentul plecării din lagăr şi impactul celor plecaţi cu locurile de baştină regăsite[37]. Prima sursă redă prin intermediul actelor de repatriere, pe de-o parte, informaţii referitoare la etapele întoarcerii, iar pe de altă parte modul în care deportaţii sunt recepţionaţi de autorităţile române şi statutul lor postconcentraţionar.

Întoarcerea din lagăr s-a petrecut pe etape. În afară de repatrierea din lagăr a celor bolnavi în perioada 1945-1946, urmează o a doua etapă în 1947, când au loc o serie de repatrieri a unor cetăţeni din Foieni, Căpleni etc. Această etapă de repatriere se pare că are loc datorită disponibilizării de mână de lucru, ca urmare a dobândirii de forţă de muncă mai eficientă, prin calificarea deportaţilor în diverse meserii. Majoritatea întoarcerilor au loc în anul 1949, la capătul a aproape 5 ani de

---

[32] *Ibidem.*

[33] Loc. cit., *fond Direcţia Agricolă a judeţului Satu Mare*, dosar nr. 1015, 1014, 999, 1068, 1087.

[34] Loc. cit., *fond Primăria Satu Mare*, dosar nr. 5/1945, f. 74.

[35] *Ibidem*, D.A. II, dos.nr.1053/1945, f.1-100.

[36] Bujor Dulgău, *Aspecte ale aplicării reformei agrare din 1921 în judeţul Satu Mare*, în Satu Mare. Studii şi comunicări, V-VI, 1981-1982, p.424-425.

[37] Doru Radosav, *op.cit.*, p. 64.

https://biblioteca-digitala.ro

deportare. Campania de repatriere se desfăşoară în principal în perioada lunilor octombrie–decembrie, până în preajma sărbătorilor de iarnă. Există şi cazuri când repatrierile s-au făcut şi în ultima zi a anului 1949 sau chiar pe parcursul anului 1950. Cea mai târzie dată a repatrierilor a fost 2 aprilie 1952, când s-a întors acasă Lovas Iosif din localitatea Petreşti[38].

În prima fază au fost repatriate persoanele mai în vârstă, urmate apoi de cele mai tinere. Sătmărenii au intrat în ţară prin punctul Sighetul Marmaţiei, întâmpinaţi de grănicerii români. În Baia Mare au primit foile de repatriere şi de drum. Revenind acasă, unii nu şi-au mai găsit familiile, altele s-au despărţit ori destrămat. Cifra celor decedaţi în taberele de muncă este estimată cam la 1.000 de persoane, din totalul celor aproximativ 4.000 de deportaţi din judeţul Satu Mare. Ernst Hauler a identificat nominal 886 de persoane[39], Doru Radosav a publicat listele nominale cu decedaţii din localităţile Foieni, Şandra, Tiream, Căpleni şi Urziceni[40] (233). În registrele parohiale de stare civilă a le decedaţilor mai sunt consemnate nominal 30 de persoane din Cămin[41], 4 din Căpleni[42], 13 din Santău[43] şi 7 din Turulung[44].

Analiza actelor de repatriere relevă modul în care comunitatea deportaţilor era evaluată de autorităţi în momentul întoarcerii din lagăr, precum şi situaţia lor în perspectiva imediată a reintegrării în localităţile natale. Pe de altă parte, aceste documente pun în evidenţă atenţia specială a autorităţilor faţă de comunitatea celor deportaţi, atenţie care era circumscrisă unei problematici politice, confirmându-se că acţiunea deportării a făcut parte din cadrul mai general al procesului de ofensivă şi de instalare a comunismului în această parte a Europei. Dosarul deportaţilor oferă o serie de date atât în ceea ce priveşte momentul exact al repatrierii, cât şi condiţiile în care deportatul este reintegrat şi supravegheat apoi în locurile natale. Se pot identifica mai multe modalităţi de realizare a acestui proces. S-au creat câteva organisme de repatriere şi anume: Comisia de Triere a repatriaţilor, instituită în baza Ordinului Direcţiunii Generale a Poliţiei, nr.5327/11 mai 1945, Misiunea Română de Repatrieri, iar la nivel local, Biroul Evacuaţilor şi Refugiaţilor[45]. Repatrierea s-a făcut în principal în trei centre: Iaşi, Focşani şi Sighet. Conform actelor de repatriere emise la nivelul acestor centre, comisiile de repatriere funcţionau sub autoritatea unui preşedinte, ca delegat al Prefecturii judeţului în care era plasat centrul de repatriere, iar ca membri, delegatul Chesturii de Poliţie, delegatul Legiunii de Jandarmi şi delegatul Biroului Evacuaţilor şi Refugiaţilor.

Dosarul deportaţilor cuprindea cu predilecţie următoarele acte: certificatul de repatriere, ordinul de plasare la domiciliu şi fişa declaraţie. Dacă primele două acte au un caracter strict administrativ şi de evidenţă civilă, ultimul act încorporează o serie de semnificaţii politice, care plasează reportatul într-un mecanism de supraveghere specială. Dosarul politic care s-a născut din această fişă-declaraţie a reprezentat în epoca comunismului principala identitate a individului, într-un moment în care creditarea individului se făcea în exclusivitate pe un dosar "curat

---

[38] *Ibidem*, p. 65.

[39] Dr. Ernst Hauler, *Istoria nemţilor din regiunea Sătmarului (X)*, în "Gazeta de Nord-Vest" (Satu Mare), VI, nr.1640 din 12 martie 1996.

[40] Doru Radosav, *op.cit.*, p. 157-163.

[41] A.N.-D.J.SM, colecţia *Registre parohiale de stare civilă*, reg. nr. 375.

[42] *Ibidem*, reg. nr. 385.

[43] *Ibidem*, reg. nr. 1304.

[44] *Ibidem*, reg. nr. 1975.

[45] Doru Radosav, *op.cit.*, p. 66.

https://biblioteca-digitala.ro

politic". Tocmai de aceea statutul deportaţilor a depăşit cadrul strict al anilor de concentrare şi s-a prelungit în biografia ulterioară a acestora.

Ordinul de plasare la domiciliu, eliberat în baza Certificatului de repatriere era emis fiecărui deportat şi era semnat de comandantul Centrului de primire, care avea grad de ofiţer. Acest act cuprindea date despre starea civilă a deportaţilor şi prevedea că cel repatriat poate călători cu orice mijloc de locomoţie, de la centrul de primire (Iaşi, Focşani sau Sighet) până la localitatea de reşedinţă. Aici repatriaţii urmau să se prezinte "organelor poliţieneşti din oraşe şi autorităţilor comunale de la sate, pentru înscrierea la Biroul de Populaţie". Deportaţii bărbaţi erau obligaţi să se prezinte în prealabil la cercurile teritoriale pe rază cărora domiciliază, pentru clarificarea situaţiei lor militare. Ordinul de plasare avea valabilitate de 15 zile, timp în care titularul lui urma să-şi rezolve obţinerea Buletinului de Identitate[46].

Cei repatriaţi erau obligaţi ca în termen de 15 zile "să se prezinte la primăria comunei de domiciliu, care urma să anunţe imediat şi obligatoriu Comisia de Triere de pe lângă Chestura Poliţiei, Biroul Siguranţei, dacă repatriatul se găseşte sau nu în registrele de naţionalitate înainte de 28 iunie 1940", cu indicarea exactă a "anului, lunii şi a zilei, precum şi numărul sub care se găseşte înscris, sau dacă a pierdut sau nu cetăţenia până în prezent, conform legii"[47]. Procesul repatrierii nu se încheie însă odată cu definitivarea înscrierii în actele de stare civilă, deoarece deportatul este supus în continuare supravegherii. Se confirmă că repatriatului i se acordă în continuare o atenţie aparte, rămânând în vizorul autorităţilor şi purtând astfel stigmatul lagărului.

Asupra numărului celor deportaţi planează încă multe incertitudini datorită faptului că lipseşte numărul exact al celor morţi în lagăre, celor neidentificaţi în arhive sau cei emigraţi în Germania sau morţi acasă şi care nu au avut sau nu le au mai rămas urmaşi şi în final cei care intră în coeficientul inerent de pierdere ale informaţiei, atât de frecventă în istorie. De asemenea, în unele cazuri, nu s-au putut reconstitui date legate de perioada de detenţie datorită lipsei documentelor sau mărturiilor participanţilor. Astfel, la 15 august 1949, Institutul Naţional de Statistică stabileşte numărul celor deportaţi la 70.148, Direcţia Siguranţei Publice, la 19 februarie, stabileşte numărul lor la 64.419, Hanelore Baier în cartea sa estimează la 70.000 numărul celor deportaţi. Alţi cercetători situează numărul lor la 85.000 de persoane. Comisia Română a prevăzut, potrivit criteriilor Comisiei Aliate, un număr de 41.300 de persoane care se încadrează în aceste limite. La 12 noiembrie 1949, un raport al Direcţiei Siguranţei Naţionale a stabilit că 46.540 de persoane au fost deportate din care 1.200 au decedat în lagăre, 40.000 s-au reîntors acasă, 5.000 au rămas definitiv în Germania. Complexitatea acţiunii de deportare a făcut ca numărul celor deportaţi să nu poată fi stabilit niciodată cu precizie.

*
* *

În materialul de faţă am încercat o analiză a repatrierii şvabilor deportaţi pe o arie mult mai mică, dar deosebit de relevantă, având în vedere ponderea populaţiei de origine germană din această zonă, şi anume Plasa Ardud. Cercetând arhivele din judeţul Satu Mare, atât ca cercetător, dar mai ales ca şi salariat al acestei instituţii, am descoperit întâmplător (deoarece urmăream alt subiect în acel moment) un dosar aflat la fostul fond „secret (S)" referitor la situaţia prizonierilor de război

---

[46] *Ibidem*, p. 67.

[47] "Sătmarul" (Satu Mare), nr. 3 din 17 iulie 1946.

https://biblioteca-digitala.ro

întorşi din URSS[48]. Spre surprinderea mea, în interior am găsit foarte multe nume de femei, mai ales în zonele locuite de comunitatea şvăbească, fapt ce mi-a dat de bănuit că ar fi vorba de persoane deportate şi repatriate în perioada 1948–1949. Am luat legătura cu fostul meu profesor Doru Radosav de la UBB din Cluj Napoca, acesta având o bună experienţă în domeniu, relatându-i situaţia descoperită. Domnia sa nu a văzut aceste documente, deşi a studiat mai multe dosare din Arhivele judeţului Satu Mare cu privire la problematica deportărilor, motiv pentru care s-a arătat interesat de consultarea lor. Am luat apoi legătura cu Asociaţia Foştilor Deţinuţi Politici din Satu Mare, cu dl. Ioan Puşcaşu, care avea evidenţe importante cu numele persoanelor deportate din zona Sătmarului. Ambele persoane au confirmat faptul că în acest dosar, printre prizonierii de război, erau trecute şi persoanele deportate din judeţul Satu Mare. Din păcate însă fostul judeţ Satu Mare nu cuprindea localităţile şvăbeşti din zona Moftin sau Carei, cu o pondere ridicată a populaţiei de origine germană, acestea aparţinând judeţului Sălaj în acea perioadă. Am încercat să găsesc un astfel de dosar în Arhivele Sălaj dar, cu toată bunăvoinţa colegilor mei, mai ales a regretatului Doru Goron, un excepţional specialist şi un foarte bun cunoscător al arhivelor sălăjene, nu am reuşit să găsesc omologul dosarului de la Satu Mare aşa cum era firesc, deoarece situaţiile cerute de la nivel central erau întocmite pentru fiecare judeţ în parte.

Evidenţele întocmite de autorităţile vremii erau destul de bine realizate, chiar dacă unele pagini din dosar se pot citi puţin mai greu. Tabelele întocmite (spre exemplu pentru Ardud) făceau referire la numele şi prenumele persoanei deportate, locul şi data naşterii, numele părinţilor, profesia, situaţia materială şi data sosirii. Acest lucru ne permite obţinerea unor date concludente, chiar dacă nu toate rubricile erau completate uneori, sau structura tabelară diferea uşor pentru alte localităţi din zonă.

Din punct de vedere statistic, pentru perioada 1948–1949 avem informaţii pentru şvabii deportaţi şi repatriaţi din localitatea Răteşti, 22 de persoane (f.1), din Ardud 123 de persoane (f.101-103), Şandra 20 de persoane (f. 104), Beltiug 142 (f. 105-110). Situaţiile respective au fost întocmite în perioada 17-19 decembrie 1949 şi cuprind 307 persoane deportate şi repatriate în această perioadă.

La finalul lucrării am transcris aceste documente cu privire la situaţia şvabilor sătmăreni din Plasa Ardud întorşi din URSS. Acest lucru a fost destul de dificil datorită faptului că respectivele tabele erau scrise de mână şi cu creion, motiv pentru care este posibil să se fi strecurat anumite greşeli de nume sau cifre în momentul transcrierii. Pentru relevanţă am ataşat la final şi imaginile foto cu documentele originale.

Analiza statistică efectuată asupra acestor informaţii ne oferă indicii foarte importante cu privire la procesul deportării şvabilor în Uniunea Sovietică:

- Numărul persoanelor deportate pe localităţi şi pe plasă;
- Raportul bărbaţi–femei deportate;
- Vârsta persoanelor în momentul plecării şi al revenirii în ţară;
- Ocupaţia acestora;
- Etapele de revenire în ţară;
- Depistarea persoanelor de etnie română printre deportaţi;

Şandra

Pentru localitatea Şandra avem un număr de 20 de deportaţi întorşi acasă, dintre care 10 femei şi 10 bărbaţi. În ceea ce priveşte profesia deportaţilor, bărbaţii erau agricultori, iar femeile casnice. Dintre acestea, 13 persoane nu deţineau nici o

[48] Arhivele SM, fond Prefectura jud. SM, seria S, dos. nr. 27/1949

https://biblioteca-digitala.ro

avere, iar 7 dintre ei aveau terenuri cuprinse între 0,26 şi 4,96 ha. Toate cele 20 de persoane erau născute în Şandra, iar printre ei, după numele lor şi al părinţilor, putem identifica două persoane de etnie română: Toma Iosif şi Toma Maria. Din datele obţinute se poate observa că vârsta persoanelor era cuprinsă între 19 şi 38 de ani în momentul deportării (anul 1945). Referitor la vârsta întoarcerii, informaţiile ne oferă ca date de întoarcere, în cea mai mare parte, sfârşitul anului 1949, motiv pentru care, chiar dacă matematic şi statistic vorbim de patru ani de deportare, în realitate au fost aproape cinci ani, situaţie valabilă pentru întreaga plasă Ardud (ianuarie 1945–toamna anului 1949).

Tabelul nr.1: *Situaţia statistică a persoanelor deportate din localitatea Şandra întoarse acasă în 1949*

Anul naşterii	Nr. persoane	Vârsta în momentul deportării (1945)	Vârsta în momentul întoarcerii (1949)
1907	1	38	42
1909	1	36	40
1910	1	35	39
1912	1	33	37
1914	1	31	35
1919	1	26	30
1920	2	25	29
1921	2	24	28
1922	1	23	27
1923	2	22	26
1924	3	21	25
1925	3	20	24
1926	1	19	23
	Total: 20	**Media de vârstă: 25,3 ani**	**Media de vârstă: 29,3 ani**

Răteşti

Pentru localitatea Răteşti avem un număr de 22 de deportaţi întorşi acasă, dintre care 12 bărbaţi şi 10 femei. În ceea ce priveşte profesia deportaţilor, bărbaţii erau agricultori, iar femeile casnice. Dintre acestea, 19 persoane nu deţineau nici o avere, o persoană deţinea o casă, iar doi deportaţi erau înregistraţi ca fiind proprietari de teren (2,07 ha, respectiv 10 ha). Din cei 22 de deportaţi, 21 de persoane erau născute în Răteşti iar una în Socond, iar printre ei, după numele lor şi al părinţilor, nu putem identifica persoane de etnie română. Din datele obţinute se poate observa că vârsta persoanelor era cuprinsă între 18 şi 39 de ani în momentul deportării (anul 1945).

Tabelul nr.2: *Situaţia statistică a persoanelor deportate din localitatea Răteşti întoarse acasă în 1949*

Anul naşterii	Nr. persoane	Vârsta în momentul deportării (1945)	Vârsta în momentul întoarcerii (1949)
1906	2	39	43
1912	1	33	37
1920	2	25	29
1921	2	24	28
1922	1	23	27
1923	1	22	26
1924	2	21	25
1925	2	20	24

https://biblioteca-digitala.ro

1926	5	19	23
1927	4	18	22
	Total: 22	**Media de vârstă: 22,9 ani**	**Media de vârstă: 26,9 ani**

Beltiug

Pentru localitatea Beltiug avem un număr de 142 de deportaţi întorşi acasă, dintre care 89 bărbaţi şi 53 femei. În ceea ce priveşte profesia deportaţilor, 132 erau agricultori, 2 funcţionari, un dogar, un elev, un muncitor, un morar, un comerciant, 2 pantofari şi un mecanic. Despre situaţia materială şi locul naşterii deportaţilor din această localitate nu se oferă informaţii. Printre ei, după numele lor şi al părinţilor, putem identifica 8 persoane de etnie română: Toduţ Ana, Toma Ioan, Toducz Ema, Toducz Paul, Toma Ştefan, Gabriel Iosif, Gabriel Mihai, Gabriel Iosif. Din datele obţinute se poate observa că vârsta persoanelor era cuprinsă între 16 şi 43 de ani în momentul deportării (anul 1945). De menţionat că, în localitatea Beltiug, în anul 1948 s-au întors 29 de persoane, iar restul de 113 deportaţi au revenit în ţară în anul 1949.

Tabelul nr.3: *Situaţia statistică a persoanelor deportate din localitatea Beltiug întoarse acasă în 1948*

Anul naşterii	Nr. persoane	Vârsta în momentul deportării (1945)	Vârsta în momentul întoarcerii (1948)
1902	1	43	46
1903	1	42	45
1905	2	40	43
1907	1	38	41
1908	2	37	40
1911	1	34	37
1913	2	32	35
1914	2	31	34
1917	1	28	31
1918	1	27	30
1920	2	25	28
1921	1	24	27
1922	2	23	26
1923	2	22	25
1924	3	21	24
1925	3	20	23
1926	1	19	22
1929	1	16	19
	Total: 29	**Media de vârstă: 28,1**	**Media de vârstă: 31,1**

Tabelul nr.4: *Situaţia statistică a persoanelor deportate din localitatea Beltiug întoarse acasă în 1949*

Anul naşterii	Nr. persoane	Vârsta în momentul deportării (1945)	Vârsta în momentul întoarcerii (1949)
1905	1	40	44
1906	4	39	43
1907	6	38	42
1908	5	37	41
1909	5	36	40

https://biblioteca-digitala.ro

1910	6	35	39
1911	6	34	38
1912	1	33	37
1913	4	32	36
1914	2	31	35
1915	-	-	-
1916	-	-	-
1917	1	28	32
1918	1	27	31
1919	4	26	30
1920	3	25	29
1921	5	24	28
1922	5	23	27
1923	7	22	26
1924	5	21	25
1925	7	20	24
1926	14	19	23
1927	13	18	22
1928	7	17	21
1929	1	16	20
	Total: 113	**Media de vârstă: 25,9**	**Media de vârstă: 29,9**

Ardud

Pentru localitatea Ardud avem un număr de 123 de deportaţi întorşi acasă, dintre care 80 bărbaţi şi 43 femei. În ceea ce priveşte profesia deportaţilor, 104 erau agricultori, un tâmplar, 2 muncitori, 2 persoane casnice, un morar, un lemnar, 2 zidari, 6 croitori, un strungar şi un fierar. Despre situaţia materială, informaţiile nu sunt relevante, toate persoanele fiind catalogate ca având o stare „mijlocie". Pentru locul naşterii deportaţilor din această localitate rezultă că 115 persoane sunt născute în Ardud, câte o persoană născută în Târgu Mureş şi Homorodu de Jos, 2 în Ungaria, iar la patru poziţii nu se menţionează locul naşterii. Printre ei, după numele lor şi al părinţilor, putem identifica 4 persoane de etnie română: Alexandru Iosif, Toma Terezia, Toma Iosif, Toma Iosif. Din datele obţinute se poate observa că vârsta persoanelor era cuprinsă între 14 şi 46 de ani în momentul deportării (anul 1945). De menţionat că, în localitatea Ardud, în anul 1948 s-au întors 40 de persoane, iar restul de 83 deportaţi au revenit în ţară în anul 1949.

Tabelul nr.5: *Situaţia statistică a persoanelor deportate din localitatea Ardud întoarse acasă în 1948*

Anul naşterii	Nr. persoane	Vârsta în momentul deportării (1945)	Vârsta în momentul întoarcerii (1948)
1899	1	46	49
1900	2	45	48
1901	1	44	47
1902	-	-	-
1903	-	-	-
1904	-	-	-
1905	-	-	-
1906	3	39	42
1907	2	38	41

https://biblioteca-digitala.ro

1908	1	37	40
1909	1	36	39
1910	2	35	38
1911	-	-	-
1912	-	-	-
1913	-	-	-
1914	1	31	34
1915	1	30	33
1916	-	-	-
1917	1	28	31
1918	1	27	30
1919	1	26	29
1920	2	25	28
1921	1	24	27
1922	5	23	26
1923	3	22	25
1924	3	21	24
1925	3	20	23
1926	1	19	22
1927	1	18	21
Fără data naşterii	**3**	**-**	**-**
	Total: 40	**Media de vârstă: 29**	**Media de vârstă: 32**

Tabelul nr.6: *Situaţia statistică a persoanelor deportate din localitatea Ardud întoarse acasă în 1949*

Anul naşterii	**Nr. persoane**	**Vârsta în momentul deportării (1945)**	**Vârsta în momentul întoarcerii (1949)**
1899	1	46	50
1900	-	-	-
1901	-	-	-
1902	-	-	-
1903	1	42	46
1904	2	41	45
1905	1	40	44
1906	-	-	-
1907	1	38	42
1908	1	37	41
1909	1	36	40
1910	-	-	-
1911	2	34	38
1912	-	-	-
1913	3	32	36
1914	4	31	35
1915	-	-	-
1916	1	29	33
1917	-	-	-
1918	5	27	31
1919	3	26	30

https://biblioteca-digitala.ro

1920	5	25	29
1921	5	24	28
1922	6	23	27
1923	5	22	26
1924	7	21	25
1925	6	20	24
1926	7	19	23
1927	4	18	22
1928	4	17	21
1929	2	16	20
1930	1	15	19
1931	1	14	18
Fără data naşterii	4	-	-
	Total: 83	**Media de vârstă: 24,6**	**Media de vârstă: 28,6**

Plasa Ardud

Centralizând toate datele obţinute pentru plasa Ardud, cu cele patru localităţi (Ardud, Beltiug, Răteşti şi Şandra), se constată că avem un număr de 307 de deportaţi întorşi acasă, dintre care 191 bărbaţi şi 116 femei. În ceea ce priveşte profesia deportaţilor, 258 erau agricultori, 22 de persoane casnice, 2 funcţionari, un dogar, un elev, 3 muncitori, 2 morari, un comerciant, 2 pantofari, un mecanic, un tâmplar, un lemnar, 2 zidari, 6 croitori, un strungar şi un fierar. Despre situaţia materială şi locul naşterii, informaţiile la nivel de plasă nu sunt relevante, ele fiind prezentate defalcat acolo unde existau date. Printre ei, după numele lor şi al părinţilor, putem identifica 14 persoane de etnie română deportate alături de populaţia de origine şvabă. Din datele obţinute se poate observa că vârsta persoanelor era cuprinsă între 14 şi 46 de ani în momentul deportării (anul 1945). De menţionat că, în localităţile Ardud şi Beltiug, avem persoane întoarse acasă atât în anul 1948 (69 deportaţi), cât şi în 1949 (238 deportaţi). Referitor la vârsta întoarcerii, informaţiile ne oferă ca date de întoarcere, în cea mai mare parte, sfârşitul anului 1949, motiv pentru care, chiar dacă matematic şi statistic vorbim de patru ani de deportare, în realitate au fost aproape cinci ani, situaţie valabilă pentru întreaga plasă Ardud (ianuarie 1945–toamna anului 1949).

https://biblioteca-digitala.ro

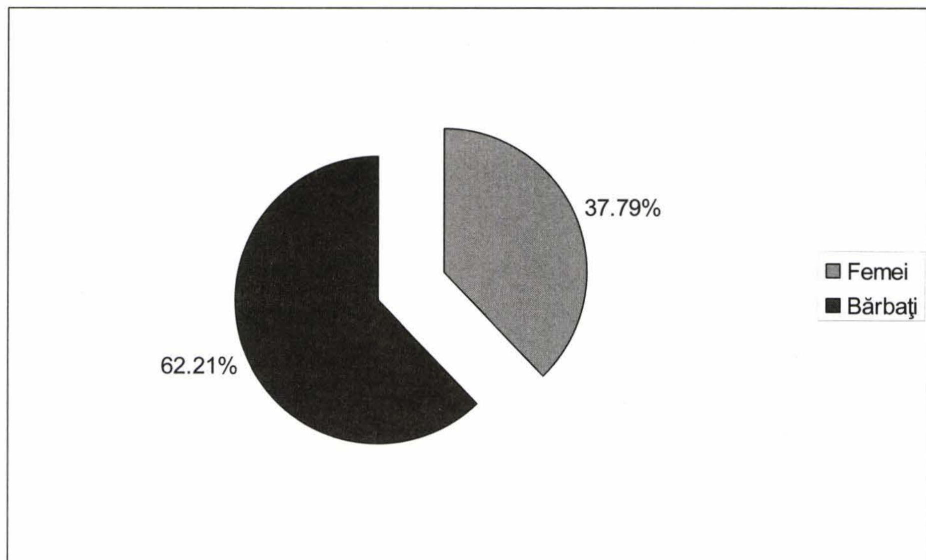

Fig.1 Distribuţia persoanelor deportate din plasa Ardud, întoarse acasă, în funcţie de sex

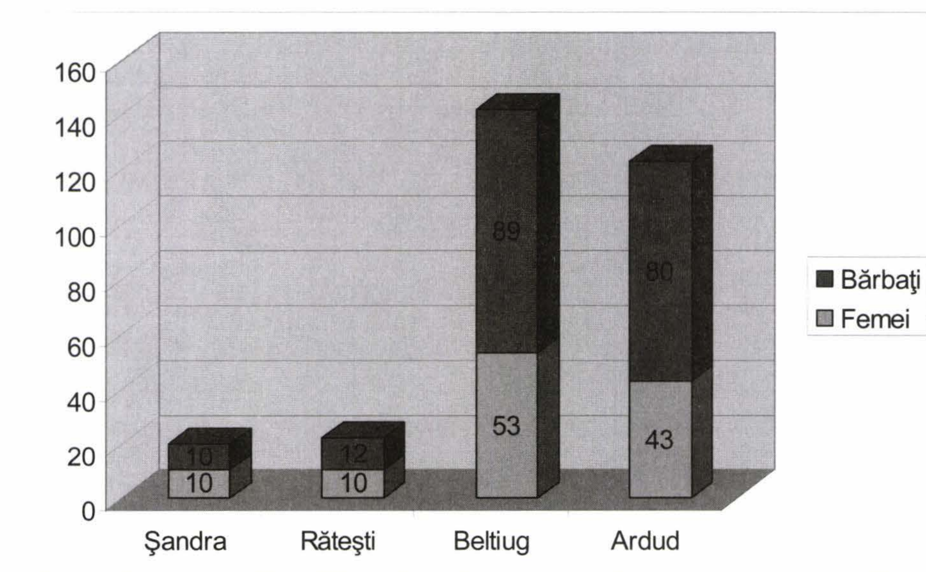

Fig.2 Distribuţia pe sexe şi localităţi a persoanelor deportate întoarse acasă din plasa Ardud

Din alte surse documentare[1] se pare că din localităţile Ardud şi Beltiug au fost deportate 486 de persoane şi duse la muncă forţată în URSS. Dacă evidenţele păstrate în arhive pentru aceste două localităţi (din care au revenit acasă 265 de

[1] Vezi notele nr. 13 şi nr. 14.

https://biblioteca-digitala.ro

persoane) sunt reale, rezultă o diferență de 221 de deportați despre care nu știm sigur, deocamdată, dacă au revenit în țară s-au au decedat în lagăre.

Tabelul nr.7: *Situația statistică a persoanelor deportate din Plasa Ardud întoarse acasă în 1948*

Anul nașterii	Nr. persoane	Vârsta în momentul deportării (1945)	Vârsta în momentul întoarcerii (1948)
1899	1	46	49
1900	2	45	48
1901	1	44	47
1902	1	43	46
1903	1	42	45
1904	-	-	-
1905	1	40	43
1906	3	39	42
1907	3	38	41
1908	3	37	40
1909	1	36	39
1910	2	35	38
1911	1	34	37
1912	-	-	-
1913	2	32	35
1914	3	31	34
1915	1	30	33
1916	-	-	-
1917	2	28	31
1918	2	27	30
1919	1	26	29
1920	4	25	28
1921	2	24	27
1922	7	23	26
1923	5	22	25
1924	6	21	24
1925	6	20	23
1926	2	19	22
1927	1	18	21
1929	1	16	19
Fără data nașterii	3	-	-
	Total: 69	**Media de vârstă: 28,4**	**Media de vârstă: 31,4 ani**

https://biblioteca-digitala.ro

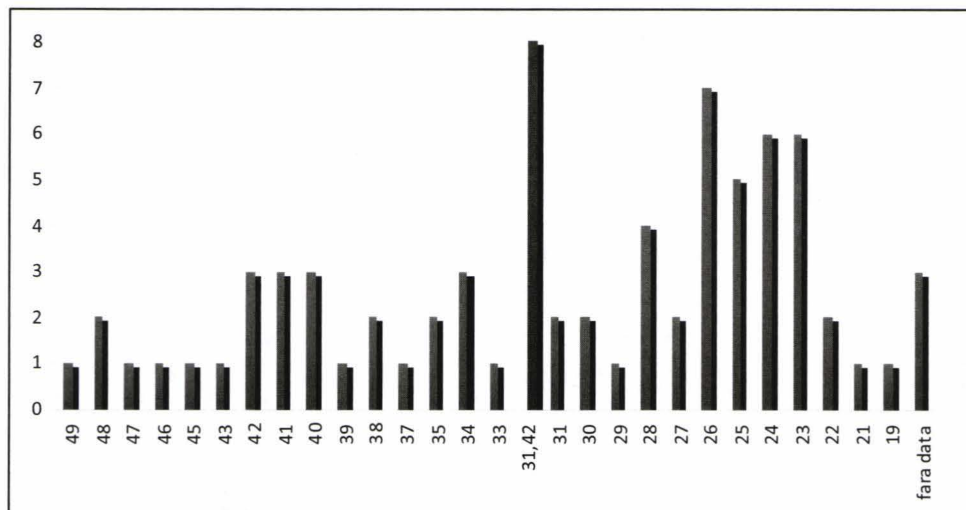

Fig.3 Distribuția persoanelor deportate, din plasa Ardud, în funcție de vârsta acestora la întoarcerea acasă în 1948

Tabelul nr.8: *Situația statistică a persoanelor deportate din Plasa Ardud întoarse acasă în 1949*

Anul nașterii	Nr. persoane	Vârsta în momentul deportării (1945)	Vârsta în momentul întoarcerii (1949)
1899	1	46	50
1900	-	-	-
1901	-	-	-
1902	-	-	-
1903	1	42	46
1904	2	41	45
1905	2	40	44
1906	6	39	43
1907	8	38	42
1908	6	37	41
1909	7	36	40
1910	7	35	39
1911	8	34	38
1912	3	33	37
1913	7	32	36
1914	7	31	35
1915	-	-	-
1916	1	29	33
1917	1	28	32
1918	6	27	31
1919	8	26	30
1920	12	25	29
1921	14	24	28
1922	13	23	27
1923	15	22	26

https://biblioteca-digitala.ro

1924	17	21	25
1925	18	20	24
1926	27	19	23
1927	21	18	22
1928	11	17	21
1929	3	16	20
1930	1	15	19
1931	1	14	18
Fără data naşterii	4	-	-
	Total: 238	**Media de vârstă: 25,1**	**Media de vârstă: 29,1**

Fig.4 Distribuţia persoanelor deportate, din plasa Ardud, în funcţie de vârsta acestora la întoarcerea acasă în 1949

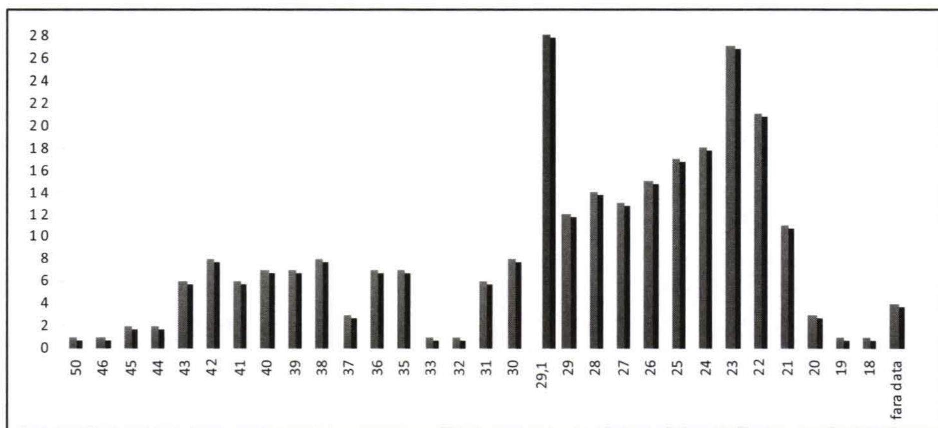
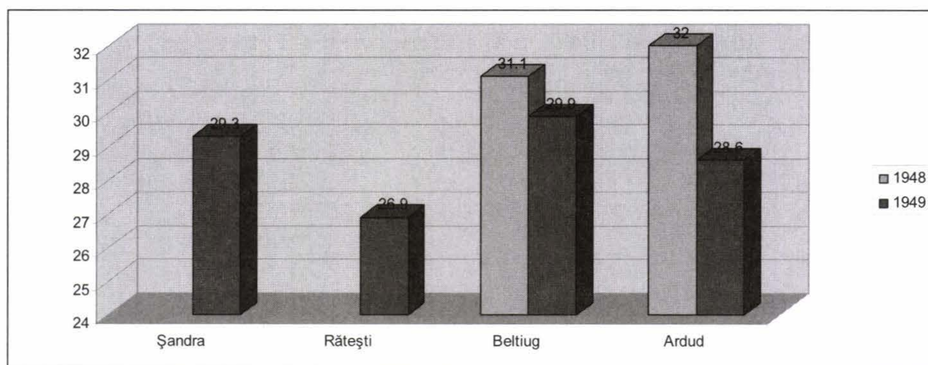

Fig.5 Distribuţia vârstei medii a deportaţilor întorşi acasă în localităţile din plasa Ardud

*

* *

Contextul politico-militar în care s-au petrecut deportările s-a datorat înfrângerilor suferite de armata germană şi de reparaţiile reclamate de URSS. Acestea erau stipulate de la nivelul armistiţiilor şi tratatelor încheiate de conducerile statelor respective. La nivelul celor mici şi a lumii asupra căreia s-au răsfrânt nemijlocit aceste înţelegeri politico-militare, ele au fost percepute eufemistic, astfel

https://biblioteca-digitala.ro

încât cauzele deportărilor au apărut distorsionate prin explicaţiile date de autorităţile care au făcut această acţiune. Derularea evenimentelor politice şi militare de la începutul anului 1945, care în principal au fost legate de înfrângerile consecutive ale Germaniei, au avut un ecou în lumea sătească, ce a conştientizat iminenţa pericolului care plana asupra celor de lângă ei. S-a ascuns în permanenţă adevărata cauză a deportărilor, dar mai ales dimensiunea acestei acţiuni, lăsându-se să se înţeleagă că aceste deportări sunt simple concentrări de populaţie pentru un timp relativ scurt. Ideologia comunistă, ca de altfel orice ideologie totalitară, a ascuns şi a pervertit realitatea în sensul preîntâmpinării oricăror rezistenţe, prin explicaţii circumstanţiale şi confortabile din punctul de vedere al acelora care se aflau la comanda destinelor celor mulţi[50].

Fenomenul deportării, anii de lagăr, rămân în conştiinţa supravieţuitorilor şi a posterităţii ca momente dramatice şi de discontinuitate în evoluţia unei comunităţi şi nu în ultimul rând în biografia individuală. Consecinţele acestui capitol de istorie contemporană rămân a fi stabilite şi analizate de istoriografie prin instrumentele investigaţiei ştiinţifice, care trebuie să cuprindă o gamă variată de direcţii interpretative: sociale, politice, economice, etnice. Toate vor constitui sau reconstitui un capitol din istoria mai recentă a secolului al XX-lea.

Donbasul este aşadar un segment de istorie, metamorfozată în simbolul universului concentraţionar comunist. Supravieţuitorii deportărilor rămân încă surse de primă importanţă în reconstituirea unei istorii dramatice. După mulţi ani de la întoarcerea din lagăr, mărturiile sunt expresia unei amintiri adânc înrădăcinate în mintea şi sufletul celor deportaţi.

Fie ca niciodată să nu se mai repete asemenea orori şi tragedii!

Die Rückkehr der in die Sowjetunion Deportierten sathmarer Schwaben des Erdeeder Bezirks

Zusammenfassung

Mit der Festnahme und Deportierung der Volksdeutschen aus Rumänien hat man schon im Januar 1945 angefangen. Anhand von den Archivquellen lassen sich solche Maßnahmen für fast jeden Tag des Monats Januar rekonstruieren. Für den Zeitraum 1.-31. Januar lassen sich der Kalender und der Rhythmus der Deportierungen rekonstruieren. In Kaplau erfolgten die Deportierung zwischen dem 4.-9. Januar, in Großmajtingen am 6., 8., 31 Januar, in Großkarol am 4., 5., 31 Januar, in Sanislau am 8., 9., 10., 13. Januar, in Erdeed a, 22., 29., 30. Januar, in Madaras am 5., 13. Januar und in Turterebesch am 4., 5. Januar, in Schinal am 5., 9. Januar, in Sathmar am 5., 22. Januar, usw. Einige Deportierungsfälle lassen sich sogar für den Monat Dezember 1944 bis Maj 1945 belegen, es wurden aber auch Fälle von Kinderdeportationen verzeichnet, trotz der sehr deutlichen Bestimmungen.

Die Rückkehr aus dem Lager erfolgte Stufenweise. Außer der Repatriierung der Kranken aus dem Lager in dem Zeitraum 1945 - 1946 folgt eine zweite Phase, wenn eine Serie von Repatriierungen von Bürgern aus Fienen, Kaplau, usw. stattfindet. Diese Repatriierungsphase scheint wegen der Entlassung von Arbeitskräften als Folge von der Besorgung von leistungsfähigerer Arbeiterschaft durch die Qualifizierung der Deportierten in verschieden Berufen erfolgt zu sein. Die Mehrzahl der Rückkehren erfolgt im Jahre 1949, nach fast 5 Jahren Deportation. Die Repatriierungskampagne findet vor allem in dem Zeitraum Oktober -

[50] Doru Radosav, *op.cit.*, p. 23.

https://biblioteca-digitala.ro

Dezember statt, bis kurz vor den Winterferien. Es gibt auch Fälle von Repatriierungen am letzten Tag des Jahres 1949, oder sogar im Laufe des Jahres 1950. Das späteste Datum der Repatriierungen war de 2. April 1952, als Lovas Iosif, aus Petrifeld, zurückkehrte.

Was die Anzahl der Deportierten betrifft gibt es viele Ungewissheiten, da die Anzahl der in den Lagern Verstorbenen, der in den Archiven Unidentifizierten fehlt oder, oder derer, die nach Deutschland ausgewandert sind oder zu Hause gestorben sind, und keine Nachkommen hatten oder keine Nachkommen geblieben sind, und schließlich die Anzahl derer, die, die zum inhärenten Informationsverlustkoeffizient zählen, was in der Geschichte so häufig vorkommt. Am 12 November 1949 stellte ein Bericht der Nationalen Sicherheitsdirektion fest, dass 46 540 Personen aus dem Land deportiert worden waren, 1.200 davon sind in Lagern verschieden, 40.000 sind nach Hause zurückgekehrt, 5.000 sind endgültig in Deutschland geblieben. Die Komplexität der Deportierungsaktion macht eine genaue Feststellung der Anzahl der Deportierten unmöglich.

In der vorliegenden Arbeit habe ich versucht, aufgrund der Unterlagen aus den Archiven des Kreises Sathmar, eine Analyse der Repatriierung der deportierten Schwaben auf einer viel kleineren, aber besonders relevanten Fläche, angesichts des Anteils der Bevölkerung deutscher Herkunft auf diesem Gebiet, nämlich im Bezirk Erdeed, vorzunehmen.

Die von den damaligen Behörden geführten Aufzeichnungen waren ziemlich gut ausgearbeitet, auch wenn sich einige Seiten aus der Akte schwieriger lesen lassen. Die erstellten Tabellen (zum Beispiel für Erdeed) bezogen sich auf den Namen und Vornamen der deportierten Person, auf den Geburtsort und das Geburtsdatum, den Namen der Eltern, den Beruf, den materiellen Stand und das Ankunftsdatum. Dies ermöglicht uns überzeugende Angaben, auch wenn manchmal nicht alle Rubriken ausgefüllt wurden, oder die Tabellenstruktur für andere Ortschaften aus dem Gebiet leicht abwich.

Statistisch gesehen haben wir für den Zeitraum 1948 – 1949 Informationen für die deportierten und repatriierten Schwaben aus den Ortschaften Ratesti, 22 Personen (B. 1), Erdeed 123 Personen (B. 101 - 103), Schandern 20 Personen (B. 104), Bildegg 142 (105 - 110). Die betreffenden Situationsübersichten im Zeitraum17. – 19. Dezember 1949 erfasst und umfassen 307 in diesem Zeitraum deportierten und repatriierten Personen.

Am Ende der Arbeit habe ich diese Unterlagen bezüglich der Lage der aus der UdSSR zurückgekehrten Sathmarer Schwaben des Erdeeder Bezirks abgeschrieben. Dies erwies sich als ziemlich schwierig, da die betreffenden Tabellen in Handschrift und mit Bleistift verfasst worden sind, weshalb es nicht auszuschießen ist, dass beim Abschreiben der eine oder der andere Namen- oder Zahlfehler unterlaufen ist. Für Relevanz habe ich am Ende auch Bildaufzeichnungen der originellen Unterlagen beigefügt.

Die statistische Analyse dieser Informationen liefert uns sehr wichtige Hinweise bezüglich des Deportationsprozesses der Schwaben in die Sowjetunion:

- Die Zahl der deportierten Personen nach Ortschaften und Bezirken
- Das Männer-Frauen-Verhältnis bei den Deportierten
- Das Alter der Personen beim Verlassen des Landes und bei der Rückkehr
- Ihre Berufstätigkeit
- Die Rückkehrstufen
- Das Aufspüren der Personen von rumänischer Ethnie unter den Deportierten

https://biblioteca-digitala.ro

Bei der Zentralisierung aller für den Bezirk Erdeed, mit den vier Ortschaften (Erdeed, Bildegg, Ratesti und Schandern), erlangten Angaben, lässt es sich feststellen, dass wir eine Zahl von 307 zurückgekehrten Deportierten haben, davon 80 Männer und 43 Frauen. Was den Beruf der Deportierten betrifft, so waren 258 Landwirte, 22 Hausfrauen und - Männer, 2 Beamte, ein Fassbinder, ein Schüler, 3 Arbeiter, 2 Müller, ein Händler, 2 Schuster, ein Mechaniker, ein Tischler, ein Holzarbeiter, 2 Maurer, 6 Schneider, ein Dreher, und ein Schmied. Was den materiellen Stand und den Geburtsort betrifft, sind die Informationen, auf den Bezirk bezogen, nicht relevant, da sie dort, wo sie vorhanden waren, einzeln dargestellt sind. Unter ihnen können wir, nach ihrem Namen und nach dem, der Eltern, 15 Personen von rumänischer Ethnie identifizieren, die zusammen mit der schwäbischen Bevölkerung deportiert wurden. Aus den vorhandenen Daten lässt es sich bemerken, dass das Alter der Personen bei der Deportierung (im Jashre 1945) zwischen 14 und 46 Jahren lag. Es muss erwähnt werden, dass wir in den Ortschaften Erdeed und Bildegg Personen haben, die sowohl 1948 (69 Deportierte) als auch 1949 (238 Deportierte) haben. Bezüglich des Alters bei der Rückkehr liefern uns die Informationen als Rückkehrdatum, größtenteils, das Ende des Jahres 1949, weshalb, auch wenn wir mathematisch und statistisch über vier Deportationsjahre sprechen, es in der Wirklichkeit fast fünf Jahre waren, was für den ganzen Bezirk Erdeed gilt (Januar 1945 – Herbst 1949).

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXA NR. 1
Situaţii nominale privind reîntoarcerea în anul 1949 a şvabilor sătmăreni din localitatea Răteşti, care au fost deportaţi în URSS.

Nr. crt.	Numele şi prenumele	Locul naşterii	Data naşterii	Părinţii		Profesia	Situaţia materială
				Tata	Mama		
1	Hohreiter Ioan	Răteşti	1922	Anton	Ecaterina	Agricultor	Fără avere
2	Dudler Rozalia	Răteşti	1926, VIII, 26	Ludovic	Ana	Casnică	Fără avere
3	Müller Maria	Răteşti	1920, I, 18	Martin	Rozalia	Casnică	Fără avere
4	Schneider Maria	Răteşti	1923, IX, 23	Iosif	Emilia	Casnică	Fără avere
5	Bauholtzer Rozalia	Răteşti	1926, II, 12	Mihai	Maria	Casnică	Fără avere
6	Bauholtzer Martin	Răteşti	1912, X, 4	Mihai	Maria	Agricultor	Fără avere
7	Müller Margareta	Răteşti	1927, IX, 12	Ioan	Maria	Casnică	Fără avere
8	Rist Maria	Răteşti	1921, IV, 21	Anton	Agneta	Casnică	Fără avere
9	Bauholtzer Ghizes	Răteşti	1926, I, 19	Matei	Maria	Casnică	Fără avere
10	Schneider Maria	Socond	1924, XII, 24	Mihai	Maria	Casnică	Fără avere
11	Alt Iosif	Răteşti	1906, II, 16	Gheorghe	Maria	Agricultor	2,07 ha
12	Alt Maria	Răteşti	1926, II, 1	Gheorghe	Maria	Casnică	Fără avere
13	Fügel Iosif	Răteşti	1925, IV, 21	Iosif	Maria	Agricultor	Fără avere
14	Prommer Francisc	Răteşti	1926, XII, 3	Anton	Elisabeta	Agricultor	Fără avere
15	Forstenheizler Iosif	Răteşti	1927, IV, 5	Ioan	Terezia	Agricultor	Fără avere
16	Haaz Gheorghe	Răteşti	1906	Gheorghe	Ana	Agricultor	Fără avere
17	Tepfenhart Iosif	Răteşti	1921, XI, 2	Ioan	Maria	Agricultor	1 casă
18	Tempfenhart Ştefan	Răteşti	1920, VII, 5	Ştefan	Maria	Agricultor	10 ha
19	Vendlinger Andrei	Răteşti	1927, XI, 14	Mihai	Maria	Agricultor	Fără avere
20	Varga Elisabeta	Răteşti	1924, IV, 9	Gheorghe	Elisabeta	Casnică	Fără avere
21	Vendlinger Ioan	Răteşti	1927, I, 15	Iosif	Agneta	Agricultor	Fără avere
22	Napholtz Francisc	Răteşti	1925, XII,9	Ioan	Matilda	Agricultor	Fără avere

Răteşti, 18 decembrie1949

- AN-DJSM, *fond Prefectura, seria "S"*, dosar nr. 27/1949, f.1.

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXA NR. 2

Situaţii nominale privind reîntoarcerea în anul 1949 a şvabilor sătmăreni din localitatea Şandra, care au fost deportaţi în URSS.

Nr. crt.	Numele şi prenumele	Locul naşterii	Data naşterii	Părinţii		Profesia	Situaţia materială
				Tata	Mama		
1	Keizer Ana	Şandra	1919, VIII, 27	Carol	Ecaterina	Casnic	Fără avere
2	Keizer Ioan	Şandra	1921, XII, 27	Carol	Ecaterina	Agricultor	Fără avere
3	Erli Matilda	Şandra	1923, XI, 22	Vinte	Terezia	Casnic	Fără avere
4	Mutter Ana	Şandra	1924, III, 11	Iosif	Veronica	Casnic	Fără avere
5	Mutter Iacob	Şandra	1922, VII, 13	Vendel	Maria	Agricultor	Fără avere
6	Reizer Ioan	Şandra	1921, X, 17	Ioan	Roza	Agricultor	Fără avere
7	Mutter Iosif	Şandra	1912, II, 22	Blaziu	Apolonia	Agricultor	1,90 ha
8	Toma Iosif	Şandra	1907, II, 19	Toma	Ana	Agricultor	0,26 ha
9	Toma Maria	Şandra	1925, VIII, 15	Matei	Iuliana	Casnic	Fără avere
10	Steinbinder Ioan	Şandra	1920, V, 14	Ioan	Margaret	Agricultor	1,50 ha
11	Groszart Ecaterina	Şandra	1923, IV, 29	Ignat	Maria	Casnic	1,81 ha
12	Baumgartner Terezia	Şandra	1924, XI, 20	Martin	Roza	Casnic	Fără avere
13	Reizer Terezia	Şandra	1924, IX, 20	Ioan	Roza	Casnic	Fără avere
14	Pfeferkorn Mihai	Şandra	1909, X, 7	Blaziu	Magdalen	Agricultor	3,28 ha
15	Diczig Martin	Şandra	1914, II, 13	Martin	Maria	Agricultor	4 ha
16	Toma Leopold	Şandra	1910, X	Bernat	Cecilia	Agricultor	4,96 ha
17	Mutter Margareta	Şandra	1925, VI, 3	Iosif	Maria	Casnic	Fără avere
18	Keizer Maria	Şandra	1925, XII, 2	Mihai	Ana	Casnic	Fără avere
19	Krupnic Emilia	Şandra	1926, IX, 21	Ştefan	Emilia	Casnic	Fără avere
20	Engel Iosif	Şandra	1920, IX, 24	Iosif	Ana	Agricultor	Fără avere

Şandra, 18 decembrie1949

- AN-DJSM, *fond Prefectura, seria "S"*, dosar nr. 27/1949, f.104.

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXA NR. 3
Situații nominale privind reîntoarcerea în anul 1949 a șvabilor sătmăreni din localitatea Beltiug, care au fost deportați în URSS.

Nr. crt.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Părinții		Data sosirii	Situația materială
			Tata	Mama		
1	Fepfenhart Ștefan	1926	Mihai	Rozalia	4.VII.1948	agricultor
2	Hauler Martin	1917	Simion	Maria	14.VII.1948	agricultor
3	Fenershein Ecaterina	1911	Mihai	Iuliana	18.X.1948	agricultor
4	Pfeiffer Ioan	1908	Gheorghe	Elisabeta	18.X.1948	agricultor
5	Piuli Ioan	1903	Ștefan	Iuliana	18.X.1948	agricultor
6	Kallai Alexandru	1905	Alexandru	Maria	18.X.1948	agricultor
7	Heim Maria	1925	Martin	Iuliana	18.X.1948	agricultor
8	Toduț Ana	1914	Ioan	Ana	18.X.1948	agricultor
9	Fohai Ileana	1925	Simion	Ecaterina	18.X.1948	agricultor
10	Bohler Elisabeta	1921	Mihai	Magda	18.X.1948	agricultor
11	Bohler Irina	1918	Mihai	Elisabeta	18.X.1948	agricultor
12	Kiun Maria	1924	Ștefan	Maria	18.X.1948	agricultor
13	Fepfenhart Ioan	1913	Anton	Agneta	18.X.1948	agricultor
14	Heidelbacher Ecaterina	1913	Ioan	Terezia	18.X.1948	agricultor
15	Toma Ioan	1905	Ștefan	Francisca	18.X.1948	agricultor
16	Gampf Maria	1920	Ioan	Rozalia	18.X.1948	agricultor
17	Straub Ștefan	1907	Ștefan	Ecaterina	18.X.1948	agricultor
18	Kileber Paul	1908	Anton	Elisabeta	18.X.1948	agricultor
19	Kolb Maria	1923	Simion	Terezia	18.X.1948	agricultor
20	Bader Ștefan	1924	Ștefan	Iuliana	18.X.1948	agricultor
21	Kiss Terezia	1922	Ioan	Maria	18.X.1948	agricultor
22	Hauler Iuliana	1914	Simion	Maria	18.X.1948	agricultor
23	Bruller Iosif	1902	Ioan	Ecaterina	18.X.1948	agricultor
24	Fepfenhart Maria	1924	Mihai	Rozalia	24.X.1948	agricultor
25	Erli Iuliana	1923	Iacob	Margareta	19.X.1948	agricultor
26	Toducz Ema	1929	Francisc	Terezia	19.X.1948	agricultor
27	Schmied Maria	1920	Andrei	Maria	19.X.1948	agricultor
28	Bauman Elena	1922	Paul	Elisabeta	19.X.1948	agricultor
29	Rist Margareta	1925	Anton	Agneta	19.X.1948	agricultor
30	Fepfenhart Iolanda	1923	Ștefan	Maria	21.X.1949	agricultor
31	Fepfenhart Ștefan	1927	Ștefan	Maria	21.X.1949	agricultor
32	Bodor Maria	1928	Ludovic	Ana	21.X.1949	agricultor
33	Pleth Elisabeta	1927	Gheorghe	Elisabeta	21.X.1949	agricultor
34	Sehlangen Ștefan	1927	Ștefan	Maria	21.X.1949	agricultor
35	Dori Ioan	1928	Simion	Maria	21.X.1949	agricultor
36	Rotter Iosif	1926	Ludovic	Maria	22.X.1949	agricultor
37	Geng Martin	1910	Martin	Emilia	22.X.1949	agricultor
38	Heidelbacher Margareta	1928	Ioan	Terezia	25.X.1949	agricultor
39	Schmied Rozalia	1925	Ioan	Victoria	25.X.1949	agricultor
40	Merk Margareta	1921	Martin	Maria	25.X.1949	agricultor

https://biblioteca-digitala.ro

41	Velti Margareta	1926	Ioan	Elisabeta	25.X.1949	agricultor
42	Fepfenhart Elisabeta	1923	Ioan	Magdalena	25.X.1949	agricultor
43	Forstemheizler Elisabeta	1925	Francisc	Maria	25.X.1949	agricultor
44	Czuhli Mihai	1924	Iosif	Elisabeta	25.X.1949	agricultor
45	Kaplony Iuliana	1926	Paul	Victoria	25.X.1949	agricultor
46	Kaplony Francisc	1917	Paul	Victoria	25.X.1949	măcelar
47	Harhmann Iosif	1905	Vinţenţiu	Maria	25.X.1949	agricultor
48	Mezmer Martin	1909	Ioan	Veronica	25.X.1949	agricultor
49	Schmied Ecaterina	1925	Paul	Agneta	25.X.1949	agricultor
50	Fepfenhart Vasile	1926	Anton	Maria	25.X.1949	agricultor
51	Merk Vasile	1927	Ştefan	Maria	25.X.1949	agricultor
52	Schmied Ioan	1927	Andrei	Maria	25.X.1949	agricultor
53	Gampf Ştefan	1927	Ioan	Rozalia	25.X.1949	agricultor
54	Eberst Margareta	1919	Iosif	Apolonia	25.X.1949	agricultor
55	Leiti Iosif	1908	Gheorghe	Magdalena	25.X.1949	agricultor
56	Patz Anton	1906	Iacob	Maria	25.X.1949	agricultor
57	Todutz Paul	1911	Mihai	Maria	25.X.1949	agricultor
58	Földi Hermina	1922	Iosif	Victoria	25.X.1949	agricultor
59	Harlmann Rozalia	1923	Ştefan	Ecaterina	25.X.1949	agricultor
60	Toma Ştefan	1914	Ştefan	Agneta	25.X.1949	agricultor
61	Merbau Carol	1911	Carol	Ileana	25.X.1949	agricultor
62	Pech Francisc	1925	Andrei	Terezia	25.X.1949	agricultor
63	Hauler Francisc	1907	Martin	Maria	25.X.1949	agricultor
64	Fepfenhart Ana	1923	Paul	Ecaterina	25.X.1949	agricultor
65	Rinţi Ştefan	1927	Ştefan	Rozalia	25.X.1949	agricultor
66	Grosshart Ecaterina	1926	Mihai	Terezia	26.X.1949	agricultor
67	Schlangen Anton	1909	Bernat	Maria	26.X.1949	agricultor
68	Heim Terezia	1919	Martin	Iuliana	26.X.1949	funcţionar
69	Bohler Iosif	1911	Andrei	Terezia	26.X.1949	agricultor
70	Velti Gheorghe	1908	Gheorghe	Maria	26.X.1949	agricultor
71	Hauler Ştefan	1926	Ştefan	Terezia	26.X.1949	agricultor
72	Hauler Iosif	1921	Ştefan	Terezia	26.X.1949	agricultor
73	Bohler Paul	1909	Andrei	Terezia	26.X.1949	dogar
74	Ardai Ştefan	1910	Ştefan	Maria	26.X.1949	agricultor
75	Mohr Mihai	1927	Mihai	Maria	26.X.1949	agricultor
76	Vinhler Vasile	1927	Carol	Margareta	26.X.1949	elev
77	Schmied Francisc	1907	Mihai	Maria	26.X.1949	agricultor
78	Kind Iosif	1906	Ştefan	Terezia	26.X.1949	agricultor
79	Cerbau Iosif	1926	Anton	Maria	25.X.1949	agricultor
80	Nagel Martin	1927	Ştefan	Maria	25.X.1949	funcţionar
81	Filei Maria	1923	Andrei	Maria	25.X.1949	agricultor
82	Britler Ioan	1924	Gheorghe	Agneta	25.X.1949	agricultor
83	Schlangen Elisabeta	1924	Ştefan	Maria	25.X.1949	agricultor
84	Schmied Magdalena	1926	Francisc	Magdalena	25.X.1949	agricultor

https://biblioteca-digitala.ro

85	Fepfenhart Margareta	1925	Gheorghe	Terezia	25.X.1949	agricultor
86	Pfeiffer Ioan	1913	Paul	Veronica	25.X.1949	muncitor
87	Csech Rozalia	1921	Martin	Rozalia	25.X.1949	agricultor
88	Rist Mihai	1906	Sebastian	Magdalena	25.X.1949	agricultor
89	Henninger Ştefan	1913	Martin	Rozalia	25.X.1949	agricultor
90	Müller Maria	1921	Vendelin	Cecilia	25.X.1949	agricultor
91	Gotzmann Elisabeta	1920	Ioan	Terezia	25.X.1949	agricultor
92	Tohai Simion	1928	Simion	Ecaterina	25.X.1949	morar
93	Pinh Ludovic	1907	Ioan	Ecaterina	25.X.1949	agricultor
94	Mezmer Ecaterina	1922	Ioan	Maria	25.X.1949	agricultor
95	Gaunyf Elisabeta	1922	Ioan	Rozalia	25.X.1949	agricultor
96	Merh Anton	1919	Francisc	Maria	25.X.1949	agricultor
97	Nagy Ecaterina	1926	Laurenţiu	Maria	25.X.1949	agricultor
98	Heigyel Ioan	1909	Ioan	Iuliana	27.X.1949	agricultor
99	Halmagyi Ştefan	1909	Gheorghe	Christina	27.X.1949	agricultor
100	Kind Ştefan	1928	Ştefan	Rozalia	27.X.1949	agricultor
101	Gross Iosif	1927	Ioan	Iuliana	27.X.1949	agricultor
102	Schmied Ştefan	1925	Andrei	Maria	27.X.1949	agricultor
103	Bodonyi Andrei	1906	Ioan	Maria	27.X.1949	agricultor
104	Sleinbuder Ioan	1927	Andrei	Magdalena	27.X.1949	agricultor
105	Szutler Iosif	1926	Vendelin	Ana	27.X.1949	agricultor
106	Vinhler Vasile	1910	Ştefan	Iustina	27.X.1949	comerciant
107	Darabos Magdalena	1929	Martin	Margareta	27.X.1949	agricultor
108	Leitner Ioan	1908	Ioan	Ecaterina	27.X.1949	agricultor
109	Sujler Ştefan	1908	Martin	Iuliana	27.X.1949	agricultor
110	Müller Vendelin	1918	Ştefan	Cristina	27.X.1949	pantofar
111	Pinh Elisabeta	1922	Ştefan	Elisabeta	27.X.1949	agricultor
112	Reizer Terezia	1926	Vendelin	Magdalena	27.X.1949	agricultor
113	Reizer Rozalia	1924	Vendelin	Magdalena	27.X.1949	agricultor
114	Pleth Iuliana	1923	Iosif	Cristina	27.X.1949	agricultor
115	Gabriel Iosif	1912	Iosif	Terezia	27.X.1949	agricultor
116	Gabriel Mihai	1921	Iosif	Terezia	27.X.1949	agricultor
117	Scipler Ioan	1910	Martin	Iustina	27.X.1949	agricultor
118	Pleth Francisc	1926	Iosif	Cristina	27.X.1949	agricultor
119	Fabi Mihai	1913	Conrad	Agneta	27.X.1949	agricultor
120	Szentyeteri	1926	Gheorghe	Ecaterina	27.X.1949	agricultor
121	Hermann Simion	1919	Iosif	Ana	27.X.1949	agricultor
122	Halmagyi Vasile	1911	Gheorghe	Cristina	27.X.1949	agricultor
123	Tunhenhauzer Gheorghe	1913	Paul	Magdalena	27.X.1949	agricultor
124	Gabriel Iosif	1908	Martin	Magdalena	27.X.1949	agricultor
125	Belenyi Rozalia	1925	Ioan	Victoria	27.X.1949	agricultor
126	Belenyi Paul	1927	Ioan	Victoria	27.X.1949	agricultor
127	Fugel Ioan	1910	Blazin	Magdalena	1.XI.1949	agricultor
128	Pinh Ştefan	1907	Ştefan	Iuliana	2.XI.1949	agricultor
129	Merker Ştefan	1907	Grigore	Elisabeta	2.XI.1949	agricultor

https://biblioteca-digitala.ro

130	Bodouryi Matei	1911	Ioan	Maria	2.XI.1949	agricultor
131	Rist Ecaterina	1926	Ştefan	Iuliana	15.XI.1949	agricultor
132	Szutler Ioan	1928	Vendelin	Ana	15.XI.1949	agricultor
133	Riuczi Iosif	1928	Iosif	Victoria	15.XI.1949	agricultor
134	Haraszti Simion	1923	Simion	Maria	15.XI.1949	mecanic
135	Grosshart Ştefan	1914	Ştefan	Maria	17.XI.1949	agricultor
136	Fepfenhart Iosif	1924	Ioan	Agneta	17.XI.1949	agricultor
137	Fepfenhart Paul	1911	Anton	Agneta	17.XI.1949	agricultor
138	Rist Ştefan	1920	Anton	Agneta	17.XI.1949	agricultor
139	Hermann Matei	1920	Andrei	Emilia	18.XI.1949	pantofar
140	Schmied Ştefan	1907	Fabian	Agneta	18.XI.1949	agricultor
141	Straub Ioan	1910	Ştefan	Ecaterina	21.XI.1949	agricultor
142	Heidelbacher Maria	1922	Ioan	Terezia	21.XI.1949	agricultor

Beltiug, 19 decembrie1949

- AN-DJSM, *fond Prefectura, seria "S"*, dosar nr. 27/1949, f.105-110.

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXA NR. 4
Situaţii nominale privind reîntoarcerea în anul 1949 a şvabilor sătmăreni din localitatea Ardud, care au fost deportaţi în URSS.

Nr. crt.	Numele şi prenumele	Locul şi data naşterii, anul, luna ziua	Numele părinţilor	Profesia	Situaţia materială	Data sosirii
1	Kvaszta Gheorghe	Ardud 1909-V-7	-	agricultor	mijlocie	7.V.1948
2	Alexandru Iosif	Ardud 1921-IX-18	Ioan şi Sfâra Terezia	tâmplar	mijlocie	7.V.1948
3	Szulczer Francisc	Ardud 1923-VIII-16	Ştefan şi Reiz Maria	agricultor	mijlocie	14.VI.1948
4	Pfeifer Vendelin	Ardud 1901-X-18	Gheorghe şi Maria	muncitor CFR	mijlocie	6.VII.1948
5	Holeiter Rozalia	Ardud 1923-VII-30	Mihai	agricultor	mijlocie	6.VII.1948
6	Steiger Francisc	-	-	-	mijlocie	6.VII.1948
7	Gözner Elisabeta	Ardud 1920-III-25	Ioan	agricultor	mijlocie	6.VII.1948
8	Leiner Maria	Târgu Mureş 1919-X-10	-	casnică	mijlocie	6.VII.1948
9	Rist Matei	Ardud 1915-X-2	Vendelin şi Leiti Elisabeta	lemnar	mijlocie	6.VII.1948
10	Schmied Magdalena	Ardud 1924-V-20	Mihai şi Magdalena	agricultor	mijlocie	6.VII.1948
11	Mozer Adolf	Socond 1917-X-30	-	zidar	mijlocie	7.VII.1948
12	Vizler Ioan	Ardud 1907-VI-6	Ioan şi Maria	muncitor	mijlocie	7.VII.1948
13	Böhm Margareta	Ardud 1922-V-20	Matei şi Ecaterina	agricultor	mijlocie	7.VII.1948
14	Geiger Elisabeta	Ardud	_	agricultor	mijlocie	7.VII.1948
15	Balintfi Magdalena	Ardud 1922	Andrei	agricultor	mijlocie	7.VII.1948
16	Kreinelter Gheorghe	Ardud 1900-VI-22	Ioan şi Elisabeta	agricultor	mijlocie	7.VII.1948
17	Knecht Matei	Ardud 1899-II-17	-	croitor	mijlocie	7.VII.1948
18	Knecht Ştefan	Ardud 1922-VIII-20	Matei şi Margareta	croitor	mijlocie	7.VII.1948
19	Knecht Ecaterina	Ardud 1925-IV-24	Matei şi Margareta	croitoreasă	mijlocie	7.VII.1948
20	Sajerman Margareta	Ardud 1926-XII-13	Iosif şi Reiz Rozalia	casnică	mijlocie	7.VII.1948
21	Knecht Anton	Ardud 1922-I-3	Anton şi Leiti Ana	agricultor	mijlocie	7.VII.1948

https://biblioteca-digitala.ro

22	Knecht Matei	Ardud 1924-IX-17	Anton şi Leiti Ana	agricultor	mijlocie	7.VII.1948
23	Holczli Iuliana	Ardud 1922-I-29	Mihai şi Elisabeta	agricultor	mijlocie	7.VII.1948
24	Toma Terezia	Ardud 1927-VI-16	Matei şi Terezia	agricultor	mijlocie	7.VII.1948
25	Resler Anton	Ardud 1907-V-7	Mihai şi Rozalia	agricultor	mijlocie	7.VII.1948
26	Klüm Ioan	Ardud 1906-III-1	Ioan †	agricultor	mijlocie	7.VII.1948
27	Löchli Anton	Ardud 1900-V-23	Ştefan	agricultor	mijlocie	7.VII.1948
28	Propot Ludovic	Ardud 1910-VI-4	Ignaţiu şi Resler Terezia	agricultor	mijlocie	7.VII.1948
29	Propot Anton	Ardud 1920-VII-24	Ignaţiu şi Resler Terezia	croitor	mijlocie	7.VII.1948
30	Krasta Matei	Ardud 1906-III-14	-	agricultor	mijlocie	7.VII.1948
31	Ludescher Francisc	Ardud 1918-III-4	Iosif şi maria	strungar	mijlocie	8.VIII.1949
32	Rusca Elisabeta	Ardud 1922-IV-22	Ioan şi Egli Rozalia	agricultor	mijlocie	8.VIII.1949
33	Zimer Elisabeta	Ardud 1922-XII-2	Mihai şi Ecaterina	agricultor	mijlocie	11.VIII.1949
34	Selsner Matei	Ardud 1926-II-10	Matei şi Maria	agricultor	mijlocie	11.VIII.1949
35	Reizer Ana	Ardud 1924-III-28	Ştefan şi Maria	croitoreasă	mijlocie	11.VIII.1949
36	Scherei Francisc	-	-	-	mijlocie	11.VIII.1949
37	Schmied Iosif	Ardud 1921-III-19	Mihai şi Maria	fierar	mijlocie	11.VIII.1949
38	Szenes Andrei	Ardud 1899	Ştefan şi Rozalia	morar	mijlocie	19.VIII.1949
39	Huber Ştefan	Ardud 1904-XII-18	Iosif şi Terezia	agricultor	mijlocie	19.VIII.1949
40	Pfeifer Veronica	Ardud 1918	Gheorghe şi Maria	agricultor	mijlocie	19.VIII.1949
41	Mezmer Maria	Ardud 1925-IX-2	Ştefan şi Magdalene	agricultor	mijlocie	19.VIII.1949
42	Schmied Terezia	Ardud 1923-III-26	Ştefan şi Terezia	agricultor	mijlocie	19.VIII.1949
43	Braun Margareta	Ardud 1924-IX-27	Iosif şi Rozalia	agricultor	mijlocie	19.VIII.1949
44	Solomajer Ştefan	Ardud 1914-VIII-4	-	agricultor	mijlocie	19.VIII.1949
45	Liner Anton	Ardud 1921-III-4	Anton Iosif şi Weisenbacher Iulia	zidar	mijlocie	19.VIII.1949
4	Jeiger Matei	Ardud	Matei şi	agricultor	mijlocie	19.VIII.1949

https://biblioteca-digitala.ro

6		1918-II-24	Cătalina			
47	Böhm Iosif	Ardud 1926-I-26	Mihai şi Reiz Apolinia	agricultor	mijlocie	19.VIII.1949
48	Böhm Gheiza	Ardud 1909-II-14	Ioan şi Iuliana	agricultor	mijlocie	19.VIII.1949
49	Reiz Gheirghe	Ardud 1903	Mihai	agricultor	mijlocie	19.VIII.1949
50	Kreineher Ioan	Ardud 1914-VI-30	Ioan şi Ecaterina	croitor	mijlocie	19.VIII.1948
51	Supler Ioan	Ardud 1906-VIII-1	Gheorghe şi Maria	agricultor	mijlocie	13.VIII.1948
52	Holsl Mihai	Ardud 1908	Mihai şi Szulczer Ecaterina	agricultor	mijlocie	13.VIII.1948
53	Dicesi Francisc	Ardud 1925-X-17	Vendelin şi Maria	agricultor	mijlocie	30.VIII.1948
54	Sözner Andrei	Ardud 1925-X.17	Iuliu †	agricultor	mijlocie	9.IX.1948
55	Wilhelm Iosif	Ardud 1923-III-13	Mihai şi Mare Agneta	agricultor	mijlocie	29.IX.1948
56	Maoc Francisc	Ardud 1924-XII-17	Francisc şi Pavel Elisabeta	agricultor	mijlocie	4.X.1948
57	Bauer Iosif	-	Andrei	agricultor	mijlocie	18.X.1948
58	Fazecaş Ioan	Ardud 1918-III-13	Găvruş Iuliana	agricultor	mijlocie	1.X.1948
59	Bauer Ştefan	Ardud 1910-III	-	agricultor	mijlocie	11.X.1948
60	Glazer Iosif	Homorodu de Jos 1911-III-10	-	agricultor	mijlocie	24.X.1949
61	Bauer Iosif	Ardud 1918-I-26	-	agricultor	mijlocie	24.X.1949
62	Fecser Francisc	Ardud 1929-X-9	Martin şi Leiti Margareta	agricultor	mijlocie	24.X.1949
63	Merk Francisc	Ardud 1928-III-7	Ştefan şi Maria	agricultor	mijlocie	24.X.1949
64	Reiz Carol	Ardud 1925-X-2	Iosif †	agricultor	mijlocie	26.X.1949
65	Toma Iosif	Ardud 1905-VII-10	Gheorghe şi Elisabeta	agricultor	mijlocie	26.X.1949
66	Reiz Ştefan	Ardud 1928-VIII-5	Gheorghe şi Ileana	agricultor	mijlocie	28.X.1949
67	König Francisc	Ardud 1914-XII-6	Paul şi Maria	agricultor	mijlocie	3.X.1949
68	Menbart Ioan	Ardud 1916-VII-4	Ioan şi Floare	agricultor	mijlocie	5.XI.1949
69	Kruczbat Ioan	Ardud 1927-X-29	Ioan şi Maria	agricultor	mijlocie	7.XI.1949
7	Reiz Paul	-	-	agricultor	mijlocie	7.XI.1949

https://biblioteca-digitala.ro

0						
71	Diezig Ştefan	Ardud 1919	Leopold şi Elisabeta	agricultor	mijlocie	7.XI.1949
72	Herman Ludovic	Ardud 1908-II-16	-	agricultor	mijlocie	7.XI.1949
73	Holtli Ioan	Ardud 1923-XI-11	Mihai şi Elisabeta	agricultor	mijlocie	7.XI.1949
74	Meiemer Ileana	Ardud 1926-X-20	Ştefan şi Magdalena	agricultor	mijlocie	7.XI.1949
75	Toma Iosif	Ardud 1922-XII-21	Iosif şi Elisabeta	agricultor	mijlocie	7.XI.1949
76	Matei Maria	Ardud 1924-II-13	Francisc şi Agneta	agricultor	mijlocie	13.X.1949
77	Venig Ana	Ardud 22 ani	Francisc şi Maria	agricultor	mijlocie	13.X.1949
78	Keizer Ştefan	Ardud 1907	-	agricultor	mijlocie	13.X.1949
79	Vendlinger Ştefan	Ardud 1925-VII-13	Paul şi Iuliana	agricultor	mijlocie	13.X.1949
80	Vendlinger Maria	Ardud 1927-IV-30	Paul şi Iuliana	agricultor	mijlocie	13.X.1949
81	Horvath Elisabeta	Ardud 1921-X-15	Iosif şi Elisabeta	agricultor	mijlocie	13.X.1949
82	Reiz Adalbert	Ardud 1924-III-22	Marton şi Maria	agricultor	mijlocie	13.X.1949
83	Schmid Mihai	Ardud 1913-IX-5	-	agricultor	mijlocie	19.XI.1949
84	Schmid Ana	Ardud 1923-II-16	Mihai şi Maria	agricultor	mijlocie	19.XI.1949
85	Ritli Ana	Ardud 1926-X-13	Ioan şi Terezia	agricultor	mijlocie	19.XI.1949
86	Petuker Margareta	Ardud 1924-II-28	Mihai şi Elisabeta	agricultor	mijlocie	19.XI.1949
87	Szabo Anton	Ardud 1930	Maria	agricultor	mijlocie	19.XI.1949
88	Mezer Margareta	Ardud 1931-III-23	Eugen şi Ileana	agricultor	mijlocie	19.XI.1949
89	Berecz Emilia	Ardud 1928-III-22	Iosif şi Ileana	agricultor	mijlocie	19.XI.1949
90	Pleth Ileana	Ardud 1929-V-4	Magdalena	agricultor	mijlocie	19.XI.1949
91	Sacz Iosif	Ardud 1922-III-5	Mihai şi Rozalia	agricultor	mijlocie	19.XI.1949
92	Steil Rozalia	Ardud 1919-II-7	Ioan şi Magda	agricultor	mijlocie	19.XI.1949
93	Scherea Ştefan	Ardud 1919-VIII-10	Anton †	agricultor	mijlocie	19.XI.1949
94	Bauli Maria	Ardud 1904-VI-2	Anton şi Iuliana	agricultor	mijlocie	19.XI.1949
9	Freind Matei	Ardud	Andrei şi Maria	agricultor	mijlocie	19.XI.1949

https://biblioteca-digitala.ro

5		1918-II-21				
96	Freind Margareta	Ardud 1922	Andrei şi Maria	agricultor	mijlocie	20.XI.1949
97	Löchli Ana	Ardud 1926-VII-27	Ştefan †	agricultor	mijlocie	20.XI.1949
98	Löchli Francisc	Ardud 1920-V-16	Ştefan †	agricultor	mijlocie	20.XI.1949
99	Vados Francisc	Ardud 1924-II-7	-	agricultor	mijlocie	20.XI.1949
100	Schupler Ştefan	Ardud 1911-X-5	Simion şi Maria	agricultor	mijlocie	20.XI.1949
101	Szenes Maria	Ardud 1925-II-1	Francisc şi Rozalia	agricultor	mijlocie	20.XI.1949
102	Szenes Margareta	Ardud 1928-III-19	Francisc şi Rozalia	agricultor	mijlocie	21.XI.1949
103	Herman Ştefan	Ardud 1924-II-13	Ştefan şi Elisabeta	agricultor	mijlocie	21.XI.1949
104	Gözner Iosif	Ardud 1920-III-25	Ioan	agricultor	mijlocie	21.XI.1949
105	Baumgardner Ioan	Ardud 1920-III-25	Iacob şi Maria	agricultor	mijlocie	21.XI.1949
106	Treer Anton	Ardud 1914-VI-26	Martin şi Maria	agricultor	mijlocie	21.XI.1949
107	Zig Anton	Ardud 1920-VII-13	Martin şi Maria	agricultor	mijlocie	21.XI.1949
108	Geiszer Elisabeta	Ardud 1921-XI-10	Anton şi Maria	agricultor	mijlocie	21.XI.1949
109	Dici Ana	Ardud 1923-V-26	Andrei şi Ana	agricultor	mijlocie	21.XI.1949
110	Gözner Ştefan	Ardud 1914-VII-2	Ioan †	agricultor	mijlocie	21.XI.1949
111	Nuszer Maria	Ardud 1921-VIII-19	Anton şi Terezia	agricultor	mijlocie	24.X.1949
112	Nuszer Gheorghe	Ardud 1926-IV-11	Anton şi Terezia	agricultor	mijlocie	24.X.1949
113	Szauftman Terezia	Ardud 1923-VIII-25	Ioan şi Margareta	agricultor	mijlocie	24.X.1949
114	Steib Mihai	Ardud 1922-VI-17	Ioan şi Magdalena	agricultor	mijlocie	3.XII.1949
115	Reisz Maria	Ardud 1927-VIII-7	Ştefan	agricultor	mijlocie	3.XII.1949
116	Bader Iosif	Ardud 1913-VIII-10	-	agricultor	mijlocie	3.XII.1949
117	Szulcres Iosif	Ardud 1913-VIII-10	Ştefan şi Maria	agricultor	mijlocie	3.XII.1949
118	Saperman Ana	Ardud 1925-VII-2	Iosif şi Rozalia	agricultor	mijlocie	3.XII.1949
119	Sehlacter Vasile	Ardud 1927-II-7	Maria	agricultor	mijlocie	3.XII.1949
1	Szulcher	Ardud	Ştefan şi Maria	agricultor	mijlocie	3.XII.1949

https://biblioteca-digitala.ro

20	Gheorghe					
1 21	Pfeifer Gisela	Ardud 1920-X-7	-	agricultor	mijlocie	3.XII.1949
1 22	Hofman Elisabeta	Ungaria 1925-XI-15	-	agricultor	mijlocie	3.XII.1949
1 23	Winter Margareta	Ungaria 1926-XI-4	-	agricultor	mijlocie	3.XII.1949

Ardud, 17 decembrie1949

- AN-DJSM, *fond Prefectura, seria "S"*, dosar nr. 27/1949, f.101-103.

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXA NR. 5
DOCUMENTE FOTOGRAFIATE DIN DOSARUL NR. 27/1949

ARHIVELE STATULUI
SATU MARE
Fond nr.
Inventariat sub nr. 27

DIRECŢIA PREFECTURA JUD
SERVICIUL SATU MARE.
„S"

DOSAR Nr.

VOL.

referitor la Lucrări privind situaţia prizonierilor de război reţinuţi din URSS.

DATA ÎNCEPERII:
DATA ÎNCHEIERII:
FILE:

https://biblioteca-digitala.ro

IMAGINI FOTOCOPIATE DIN DOSARUL NR. 27/1949 – LOCALITATEA ARDUD

https://biblioteca-digitala.ro

Nr.	Numele şi prenumele	Locul şi data naşterii anul luna ziua	Numele părinţilor	Profesia	[illegible]	[illegible]
24	[illegible] Terezia	1923 [illegible]	Matei [illegible]	—		
25	[illegible] Anton	1907 [illegible]	[illegible]	—		
	[illegible] Ioan	1916 [illegible]	[illegible]	—		
	[illegible] Anton	1900 [illegible]		—		
	Kiepel Ludovic	1910 [illegible]	Ignatiu [illegible]	[illegible]		
	[illegible] Anton	[illegible]	—	agric.		
	[illegible] Matei	[illegible]		[illegible]		[illegible]
	[illegible] Francisc	1918 [illegible]	[illegible] Iosif [illegible] Maria	agric.		
	[illegible] Elisabeta	1926 [illegible]	Ioan [illegible]	agric.		
	[illegible] Elisabeta	1922 [illegible]	Mihai [illegible]	agric.		[illegible]
	[illegible] Matei	[illegible]	Matei [illegible]	—		
	[illegible] Ana	1925 [illegible]	Ştefan [illegible] Maria	[illegible]		
	[illegible]					
	[illegible] Iosif	[illegible]	[illegible]	[illegible]		
	[illegible]	[illegible]	Ştefan [illegible]	[illegible]		[illegible]
	[illegible] Ştefan	[illegible]	Iosif [illegible]	[illegible]		
	[illegible]	1918	[illegible]	agric.		
	[illegible] Maria	[illegible]	Ştefan [illegible]			
	[illegible]	[illegible]	Ştefan [illegible]	agric.		
	[illegible]	[illegible]	Iosif [illegible]	—		
	[illegible]	[illegible]		—		
	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]		
	[illegible]	[illegible]	[illegible]	agric.		
	[illegible] Iosif	[illegible]	[illegible]	agric.		
	[illegible]	[illegible]	[illegible]	agric.		
	[illegible]	[illegible]	[illegible]			

https://biblioteca-digitala.ro

Nr.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Numele părinților	Profesia	S-a mutat
[illegible]	[illegible] Ioan	[illegible]	Ioan [illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible] Ioan	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible] Mihai	[illegible] 1926	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible] Francisc	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible] Andrei	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible] Iosif	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

https://biblioteca-digitala.ro

Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Numele părinților	[illegible]	[illegible]	1021
Mateș Maria	Arad 1924-II-13	Francisc, Agata	[illegible]		13 X [illegible]
[illegible] Ana	Arad [illegible]	Francisc, Maria			
Keizer Ștefan	Arad 1907				
Fendlinger Ștefan	Arad 1925-III-13	Paul, Iuliana			
Fendlinger Maria	Arad 1927-IV-30	Paul, Iuliana			
Horvath Elisabeta	Arad 1921-X-15	Iosif, Elisabeta			
Renz Adalbert	Arad 1924-III-22	Anton, Maria			
Schmid Mihai	Arad 1913-IX-5	—			
Schmid Ana	Arad 1923-I-16	Mihai, Maria			
[illegible] Ana	Arad 1926-I-13	Ioan, Terezia			
[illegible] Margareta	Arad 1924-II-28	Mihai, [illegible]			
Szabo Anton	Arad 1920	—, Maria			
[illegible] Margareta	Arad [illegible]-28	[illegible], Elena			
[illegible]	Arad [illegible]	Iosif, Iuliana			
[illegible] Elena	Arad [illegible]	—, Magdalena			
[illegible] Iosif	Arad [illegible]-5	[illegible]			
[illegible] Rozalia	Arad 1919-I-7	[illegible]			
[illegible] Ștefan	Arad [illegible]-10	[illegible]			
[illegible] Maria	Arad [illegible]	Anton, Elena			
[illegible]	Arad [illegible]	Andrei, Maria			
[illegible]	Arad 1922	Andrei, Maria			20 XI [illegible]
[illegible] Ana	Arad 1926-III-27	Ștefan †			
[illegible] Francisc	Arad 1920-X-16	Ștefan †			
[illegible] Francisc	Arad 1924-I-7	—			
[illegible] Ștefan	Arad [illegible]-5	[illegible]			
[illegible] Maria	Arad 1925-II-1	Francisc, Rozalia			

https://biblioteca-digitala.ro

Nr.	Numele și prenumele	Locul și data nașterii	Numele părinților	Profesia	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	Ardud 1921-[illegible]-19	[illegible]		[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible] Victor	Ardud 1924-11-13	[illegible]		[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible] Iosif	Ardud 1920-[illegible]-13	[illegible]		[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	Ardud 1920-12-25	[illegible]		[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	Ardud 1919-[illegible]-26	[illegible]		[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	Ardud 1920-12-13	[illegible]		[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	Ardud 1921-11-10	[illegible]		[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	Ardud 1925-[illegible]-26	[illegible]		[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	Ardud 1919-[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	Ardud 1921-[illegible]-19	[illegible]		[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	Ardud 1920-11-15	[illegible]		[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	Ardud [illegible]	[illegible]		[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	Ardud 1922-[illegible]-7	[illegible]		[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	Ardud [illegible]-10	–		[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	Ardud [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	Ardud [illegible]-3	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	Ardud [illegible]-11-1921	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	Ardud	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	Ardud [illegible]	–	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	–	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	–	[illegible]	[illegible]	[illegible]

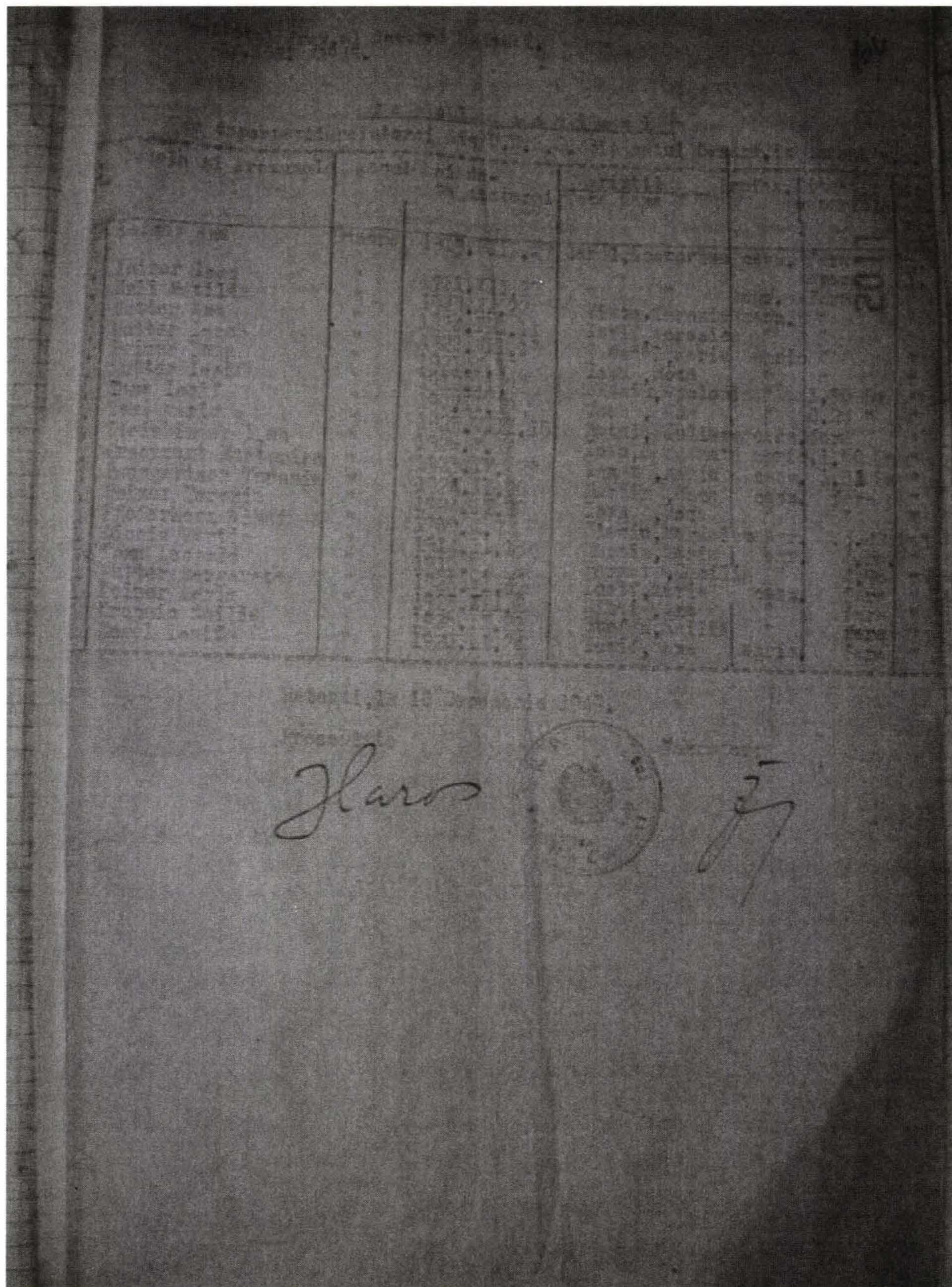
Ardud la 17 Dec. 1949

Președinte: [illegible]

[illegible signature]

https://biblioteca-digitala.ro

IMAGINI FOTOCOPIATE DIN DOSARUL NR. 27/1949 – LOCALITATEA ŞANDRA

IMAGINI FOTOCOPIATE DIN DOSARUL NR. 27/1949 – LOCALITATEA BELTIUG

Tabel Nominal

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Nr.	Numele și Pronumele	Anul nașterii	Numele părinților: Tata	Mama	Data	107
9	[illegible] Ecaterina	1925	Karl	Agneta	25.1.[illegible]	
10	[illegible] Hanke	1926	Anton	Maria	-.-	
11	[illegible] Karl	1927	Ștefan	Maria		
12	[illegible] Ioan	1927	Andrei	Maria		
13	[illegible] Ștefan	1927	Iosif	Rozalia	-.-	
14	[illegible] Margareta	1919	Iosif	[illegible]	-.-	
15	[illegible] Iosif	1908	Gheorghe	Magdalena	-.-	
16	Pakt Anton	1906	Iosif	Maria		
17	[illegible] Paul	1911	[illegible]	Maria		
18	[illegible] Hermina	1922	Iosif	Victoria	-.-	
19	[illegible] Emalia	1923	Ștefan	Ecaterina	-.-	
20	[illegible] Ștefan	1926	Ștefan	Agneta	-.-	
21	[illegible] Karl	1911	Karl	[illegible]	-.-	
22	[illegible] Francisc	1925	Andrei	Terezia	-.-	
23	[illegible] Francisc	1927	Anton	Maria	-.-	
24	[illegible] Ana	1923	Paul	Ecaterina	-.-	
25	[illegible] Ștefan	1927	Ștefan	Rozalia	-.-	
26	[illegible] Ecaterina	1922	Mihai	Terezia	[illegible]	
27	[illegible] Anton	1909	Iosif	Maria	-.-	
28	[illegible] Terezia	1918	Anton	Iuliana	-.-	[illegible]
29	[illegible] Iosif	1911	Andrei	Terezia	-.-	[illegible]
30	[illegible] Gheorghe	1908	Gheorghe	Ecaterina	-.-	
31	[illegible] Ștefan	1920	Ștefan	Terezia	-.-	
32	[illegible] Iosif	1921	Ștefan	Terezia	-.-	
33	[illegible] Paul	1903	Andrei	Terezia	-.-	[illegible]
34	Urdal Ștefan	1910	Ștefan	Maria	-.-	

https://biblioteca-digitala.ro

Nr.	Numele și Pronumele	Locul și data nașterii	Numele părinților: Tata	Mama	Data	
[illegible]	[illegible] Mihai	1927	Mihai	[illegible]	26/VI/40	
[illegible]	[illegible] Rade	1927	[illegible]	Margareta	—"—	[illegible]
[illegible]	Schmidt Francisc	1907	Mihai	[illegible]	—"—	
[illegible]	[illegible] Iosif	1906	Ștefan	Terezia	—"—	
[illegible]	[illegible] Ioan	1926	Anton	Maria	25 VI 40	
[illegible]	Nagel Matei	1927	Ștefan	Maria	—"—	
[illegible]	[illegible] Maria	1920	Andrei	Maria	—"—	
[illegible]	[illegible] Ioan	1924	Gheorghe	Agata	—"—	
[illegible]	[illegible] Elisabeta	1924	Ștefan	[illegible]	—"—	
[illegible]	Schmidt Magdalena	1925	Francisc	Magda[illegible]	—"—	
[illegible]	[illegible] Magdalena	1925	Gheorghe	[illegible]	—"—	
[illegible]	Pfeiffer Ioan	1913	Paul	[illegible]	—"—	[illegible]
[illegible]	[illegible] Rozalia	1921	[illegible]	Rozalia	—"—	
[illegible]	Rest Mihai	1906	Sebastian	Magda[illegible]	—"—	
[illegible]	Henninger Ștefan	1910	Matei	Rozalia	—"—	
[illegible]	Müller Maria	1921	[illegible]	[illegible]	—"—	
[illegible]	[illegible] Elisabeta	1920	Ioan	Terezia	—"—	
[illegible]	[illegible] Simion	1928	[illegible]	Ecaterina	—"—	[illegible]
[illegible]	[illegible] Ludovic	1907	Ioan	Ecaterina	—"—	[illegible]
[illegible]	[illegible] Ecaterina	1922	Ioan	[illegible]	—"—	
[illegible]	[illegible] Elisabeta	1922	Ioan	Rozalia	—"—	
[illegible]	[illegible] Anton	1919	Francisc	Maria	—"—	
[illegible]	Nagy Ecaterina	1920	[illegible]	Maria	—"—	
38	[illegible] Ioan	1909	Ioan	[illegible]	27 VI 4[illegible]	
39	[illegible] Ștefan	1909	[illegible]	[illegible]	—"—	
40	[illegible] Ștefan	1928	Ștefan	Rozalia	—"—	

https://biblioteca-digitala.ro

Nr. crt.	Numele și Prenumele	Anul nașterii	Numele părinților: Tata	Mama	Data	
101	[illegible] Iosif					
102	Schmied Stefan	1927	Ioan	Iuliana	27/9	
103	Fedorip Andrei	1925	Andrei	Ana	-"-	
104	[illegible] Ioan	1906	Ioan	Ana	-"-	
105	Kuthe Iosif	1927	Andrei	Magdalena	-"-	
106	[illegible]	1926	[illegible]	Ana	-"-	
107	[illegible] Karol	1914	Stefan	[illegible]	-"-	[illegible]
107	Szabo Magdalena	1933	Martin	[illegible]	-"-	[illegible]
108	[illegible] Ioan	1903	Ioan	Iuliana	-"-	
109	[illegible] Stefan	1902	Martin	Iuliana	-"-	
110	[illegible] Benedictin	1918	Stefan	Cristina	-"-	[illegible]
111	[illegible] Elisabeta	1922	Stefan	Elisabeta	-"-	[illegible]
112	[illegible] Terezia	1926	[illegible]	Magdalena	-"-	
113	[illegible] Rozalia	1926	-"-	-"-	-"-	
114	Pleth Iuliana	1922	Iosif	Cristina	-"-	
115	Gabriel Iosif	1912	Iosif	Rozalia	-"-	
116	Gabriel Mihai	1921	Iosif	Rozalia	-"-	
117	[illegible] Ioan	1910	Martin	Cristina	-"-	
118	Pleth Francisc	1924	Iosif	Cristina	-"-	
119	Fabi Mihai	1913	Conrad	Agata	-"-	
120	[illegible]	1926	Gheorghe	Iuliana	-"-	
121	[illegible]	1918	Iosif	Ana	-"-	
122	Halmagyi Karol	1911	Gheorghe	Cristina	-"-	
123	[illegible] Gheorghe	1913	Paul	Magda	-"-	
124	Gabriel Iosif	1908	Martin	Magda	-"-	
125	[illegible] Rozalia	1925	[illegible]	[illegible]	-"-	
126	[illegible] Paul	1927	-"-	-"-	-"-	

2011 11 8

https://biblioteca-digitala.ro

Numele şi Prenumele	Anul şi Data naşterii	Numele Părinţilor: Tata	Mama	Data morţii	110
Engel Ioan	1910	Ioan	Magdalena	1.XI.49	[illegible]
Fricke Ştefan	1907	Ştefan	Iuliana	3.XI.49	
Keller Ştefan	1907	Grigore	Elisabeta	-"-	
Brdoasy Matei	1911	Ioan	Maria	-"-	
Rist Ekaterina	1926	Ştefan	Iuliana	15.XI.49	
Müller Ioan	1928	Bernhard	Ana	25.-	
Perczi Iosif	1928	Iosif	Victoria	-"-	
Harasti Simion	1922	Simion	Maria	+	[illegible]
Gerhart Ştefan	1914	Ştefan	Maria	17.XII.49	[illegible]
Pfeifenhart Iosif	1924	Ioan	Agneta	-"-	
Pfeifenhart Paul	1911	Anton	Agneta	-"-	
[illegible] Ştefan	1920	Anton	Agneta	+	
Hermann Matei	1920	Andrei	Emilia	18.XII.49	[illegible]
Schmied Ştefan	1907	Johann	Agneta	-"-	[illegible]
Straub Iosif	1910	Ştefan	Ecaterina	21.XII.49	
Kuhlbacher Maria	1922	Ioan	Terezia	-"-	

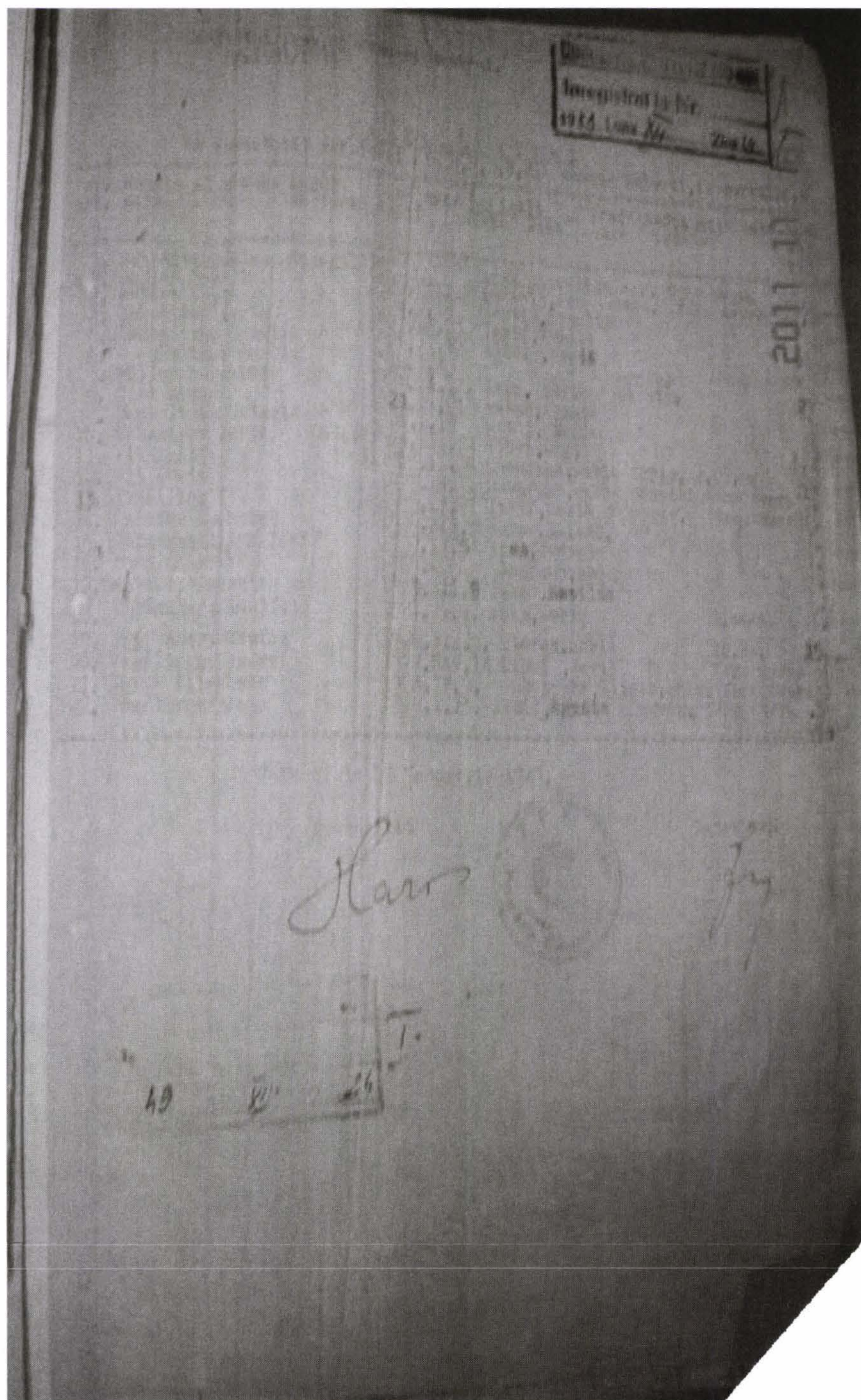
Bellinţ la 17 decemvrie 1949

Primar

Secretar

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

A Háznevek
A megkülönböztetés sajátos formája

BURA László

Kulcsszavak: szatmári svábok, nyelvészet, névrendszer, háznevek, ragadványnevek,

A 18. században Nagykároly környékére települt sváb falvak lakossága- Csanálos, Mezőfény, Nagymajtény, Mezőpetri, stb-a közösséghez tartozás számon tartása eszközeként kialakította a megkülönböztetés egy sajátos formáját, a háznevekkel történő megkülönböztetést. Így mindegyik sváb faluban kialakult egy, sajátosan az adott falura vonatkozó névrendszer, amelyet a névtudománnyal foglalkozó nyelvészeti szakirodalomban a családi ragadványnevek műszóval megnevezett ragadványnév-csoportba sorolhatunk.

A háznév fogalmát szatmári svábokkal foglalkozó nyelvészeti, illetőleg művelődéstörténeti szakirodalomban használja Vonház István a 20. század elején írt munkáiban is[1], Carl Müller, Hugo Moser az 1930-as években Stuttgarban kiadott nyelvészeti munkáiban[2] Josef Czumbel és Ferdinand Flesch az Egyesült Államokban, illetőleg Németországban a 21. század utolsó negyedében kiadott munkájában[3] valamint Ernst Hauler a századvégen Passauban kiadott (kétnyelvű) munkájában[4] is.

Mezőpetrinek és Mezőfénynek az ezredfordulón Németországban, Bubensheimban megjelent magyar nyelvű történetében Merli Rudolf a háznév fogalmat a teleknév fogalommal váltakozva használja[5].

A fogalom megjelölésére dolgozatomban a svábok által használt német *Hausname* (magyarul: *háznév*) megnevezést használom, ahogyan ezt a Mezőpetri ragadványnevei című munkámban is tettem[6]. A háznév névtípus fogalmát, mint ragadványnév formát-ismereteim szerint-a magyar nyelvészeti szakirodalom nem ismeri, a teleknév (viszonylag ritka) névtípusra Lőrincze Lajos hívja fel a figyelmet 1951-ben[7].

A 20. század hatvanas éveinek végén két sváb falu-Mezőpetri és Csanálos-háznévanyagát gyűjtöttem össze, a Mezőpetriben gyűjtötteket egy ragadványnevekről írt tanulmány[8] adattárában közöltem, a Csanálosban gyűjtötteket a falu monográfiájában[9].

---

[1] Vonház István, *A szatmármegyei német nyelvjárás hangtana*, Budapest, 1908, Vonház István, *A Szatmár megyei német telepítés*, Budapest, (Pécs, 1931), 1914, 1931.

[2] Müller, Carl, *Beiträge Wirtschaftgeschichte der deutschen Siedlungen bei Sathmar in Rumänien*; Moser, Hugo, *Schwäbische Mundart und Sitte in Sathmar.*

[3] Czumbel, Josef, *Fienen;* Flesch Ferdinand, *Geschichte der Sathmarer Schwaben.*

[4] Hauler, Ernest, *A 900 éves Nagymajtény és 200 éves temploma. Adalékok a szatmári svábok történetéhe*

[5] Merli Rudolf, *Mezőpetri története*, Merli Rudolf,. *Mezőfény története*, H.n. (Bubensheim), é.n.

[6] Bura László *Mezőpetri ragadványnevei.* Az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke és az MTA Nyelvtudományi Intézete

[7] B. Gergely Piroska, *A kalotaszegi magyar ragadványnevek rendszere, p. 107.*

[8] Bura László, *Mezőpetri ragadványnevei.* Magyar Személynévi Adattárak 91.

[9] Bura László, *Csanálos.* Státus Könyvkiadó.

https://biblioteca-digitala.ro

A háznévadás szokásának, gyakorlatának tanulmányozása, elemzése mind a néprajz, mind a nyelvtudomány számára hasznos, egyrészt azért, mert a Nagykároly környékén háromszáz éve megtelepedett sváb népcsoport közösségeinek bő két és fél évszázadon át megőrződött (a jelenben gyakorlatilag alig élő) azonosítási eszköze volt, másrészt a megkülönböztetésül használt nyelvi anyagból több, a megtelepülés időszakában beszélt nyelvjárásra, a korabeli és az azt követő időszakra vonatkozó művelődéstörténeti (helytörténeti) tanulságokkal szolgálhat.

A háznevek adásának és használatának szokása az említett vonatkozásokban azért hasznosítható, mert a legszívósabb, leghosszabb életű ragadványnevek közé tartozik. A (többségükben igen régi) háznevek a 20. század utolsó évtizedeiig homogén lakosságú sváb falvakban nemzedékeken át öröklődtek, mégpedig úgy, hogy az élő közösség tagjai csak igen ritka esetben tudták megmondani, hogy konkrétan ki is volt az a személy, aki először viselte a háznevet, akinek a nevét a 20. századi jelenben a házban lakók ragadványnévül viselik.

A háznév-adás szokását, rendszerét eredetileg egyetlen település (Csanálos) teljes névanyagára alapozva akartam bemutatni, azonban miután részletesen számba vettem Mezőfény, Nagymajtény, Mezőpetri háznév-anyagát is, úgy döntöttem, hogy a példák gyarapítása, valamint a helytörténeti és nyelvtörténeti vonatkozások értékesítése érdekében a többi Nagykároly környéki sváb település háznév-anyagára is támaszkodom. (Az említett települések teljes névanyagának feldolgozása a hasznosítható adatok sokasága miatt túllépi tanulmányunk gyakorlati célját és kereteit, viszont megírását (néprajzi és nyelvészeti) szakdolgozatot készítésére alkalmas témakörként ajánljuk.)

Minthogy a háznév adás szokása Nagykároly környékén a távoli tájról érkezett lakosokhoz kötődik, a kutató számára adott a kérdés: magával hozott vagy itt kialakult szokás-e? A lehetséges összefüggések keresése céljából tehát meg kell állapítanunk, honnét érkezett az 1712-ben és a következő évtizedekben letelepedett sváb lakosság. Főképpen Württembergben, Schwarzvaldban, Blazevitzben toborozták őket. A sváb történészek szerint a többéves inség és a szegénység, valamint a szabadság ígérete és a jobb életmód reménye késztette őket szülőföldjük elhagyására, ráadásul eljövetelük előtt meg kellett váltaniuk magukat a jobbágyságtól.

A telepeseknek az ígéretek alapján kialakult elképzelései és az itt talált valóság (a vidék természeti viszonyai és gazdasági körülményei) között természetesen nem teljesülhettek.

Történelmi tény: a település~telepítés fél évszázados folyamat volt, 18. század harmadik negyedében fejeződött be. A település~telepítés folyamatában az első telepesek leszármazottai közül az egyes sváb falvakból sokan belső helyváltoztatással más sváb falvakba költöztek, miközben a falvakba újabb telepesek is érkeztek.

Az egyes sváb falvak gyakorlatilag véglegesnek tekinthető arculata a fél évszázados folyamat alatt alakult ki. Az építkezésre kapott házhelyeken (közösen végzett építő munkával) felépültek a téglából (vagy téglából és vályogból) épített házak, s közben kialakult a falu házneveinek rendszere (is).

A sváb háznevek keletkezésének nyelvi folyamatáról a következőt kell tudnunk:

A háznév megnevezte a ház birtokosát, azt, hogy kié a tulajdon. Szemléltető példaként: Hans, illetőleg Khati. A település korabeli sváb nyelvhasználatban (amíg értelme ismert volt) a név előtt a (sváb) genitivus-*des*-szóvégi-*sz* hangját (sváb-*s*) ejtették, ugyanakkor a név végén szintén hozzáfűzték a birtokos eset -*s* végződését,

https://biblioteca-digitala.ro

függetlenül a név nemétől. Tehát: *s Hansiz, s Kathis.* A háznév értelme: 'a Hánszék', 'a Kátizék'[10].

Az ősi sváb nyelvhasználati forma elhomályosulása folytán a keresztnév előtti -s a 20- század elején többnyire eltűnt, máskor a keresztnévbe olvadt: sz *Endérlisz* › *Szendérlisz*, sz *Édlemász* › *Szédlemász*[11], sz *Abramez* › *Szábrámez.*

Az egyes sváb falvak háznév-anyagát összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy a névadási indítékok minden faluban hasonlók voltak.

Nyelvi jelentésük alapján a házneveket a következő névtípusokba sorolhatjuk:

1) Férfi keresztnevekből keletkezett háznevek: *Francez, Góriz, Jakez, Jurkez, Lencez, Mártiz, Náciz, Pásiz, Puliz, Pesiz, Peterz, Ruppert, Stefiz, Szabramez, Szádumez, Szimiliz, Szimiz, Szöpliz, Tájszez,* (Majtényban:) *Endrészez, Francez, Hermánsz, Mihiliz, Stéfiliz, Taniliz, Tumiz.* Ezek a háznevek a telepítés korabeli sváb férfi keresztnevekből származnak.

Háznév keletkezhetett két, (esetenként három) keresztnévből is: *Górisimiz; Hánsiergatamiz,* (Majtény) *Hanzjergiz,* (Mezőpetri) *Fráncigespēr, Hánsjërg,* kicsinyítő képzős keresztnévből: *Kárliz* (Kárl+li), *Kesperliz* (Kasperle 'Gáspár'), *Pindirliz*

2) Női keresztnévből keletkezett háznevek: (Mezőpetriben) *Agitli, Khatli, Grislipájdliz* [Christine + Páirliz 'gazdassszony']), (Nagymajtényban) *Khátiz, Tekliz, Urzelsz, Wilmez.* A két elemű: *Szermihliz* ('Sara + Michel') egyúttal a valakihez való tartozást is jelöli.

3) Családnévből keletkezett háznevek:

(A csanálosi névanyagban) *Baumli, Zacherz, Zangerz, Henzliz, Köpiliz* (Köppel ~ Koppel), *Liniz, Mellauez, Pajerz, Pëkliz, Raszez, Rotez, Wieserz.* (Majtényban:) *Glázersz, Hermánsz, Ráizersz.* Talán két családnév összetétele a *Langharis* [Lang + Haries].

Az említett háznevek családnévi eredetét valószínűnek tarthatjuk, amint ezt a nagymajtényi háznevekről Ernst Hauler is megállapítja (HAULER 1994). A kutatóban azonban felmerülhet (s gyakorlati bizonyításra vár) a kérdés, hogy közülük azok a háznévvé vált családnevek, amelyek köznyelvi jelentésük kapcsán valamilyen foglalkozáshoz köthetők (*Zacherz, Zangerz, Pajerz* [› Bauer], *Raszez* [Roß 'ló'] a közösség némelyik tagja által már viselt valóságos családnevek voltak-e, avagy csak a családnevek kialakuló/megszilárduló rendszerének elemei.

4) Néhány, két nyelvi elemből alkotott háznév bizonyosan családnév (esetleg ragadványnév) és keresztnév összetételéből keletkezett: *Langtájszez, Smidmihelz, Svárchánzliz, Szálféterz, Vangmártiz.*

5) Ragadványnév és keresztnév összetételéből keletkezett háznevek:(Majtény:) *Glájmihliz* (klein+Michel). (Mp:) *Svarcmihliz* (Schwartz Michel), *Rótjakli* (Roth ? + Jakli), *Kistájsz* ('kis' + Matheis).

6) Foglalkozásra utaló háznevek: (Csanálos) *Müllerz, Prentarájnerz, Srájnerz, Stosnájderz, Svárcsumáherz, Tislerz, Weberz.*

Valószerűsíthető, hogy a foglalkozásra utaló háznevek a letelepedés időszakában az iparos réteghez tartozókat jelölték. A telepítés dokumentumai említik, hogy a különböző iparosok Majtényba települtek: kovácsok (*Smits* 'Schmied', *Smidliz, Smitsjoziz, Smitsjergez*), takácsok (*Weberliz* 'Weber', *Weberstefiz, Hánsvéberz*), lakatos (*Sloszerszépliz* 'Schlosser'), szabó (*Sneiderstefiz* 'Schneider+ Stefan'), cipész

---

[10] A tanulmányban minden nyelvi jelenséget sok példával szemléltetünk, az (elhangzott) előadásban és ennek a folyóiratban közölt változatában minden jelenségre csak néhány példát idézünk.

[11] Hauler, Ernest, *A 900 éves Nagymajtény és 200 éves temploma. Adalékok a szatmári svábok történetéhe, p. 261.*

https://biblioteca-digitala.ro

(*Sumáháneszez* 'Schumacher + Hansez › Johann'), kőfaragó (*Stuinbindersz* 'Steinbinder'), kötélverő (*Zailersz* 'Seiler', Zeilertonis), szitakötő (*Szimáhersz* 'Siebmacher'), tímár (*Gerbez* 'Beger').

Mezőfény: pintér (*Binder*), bútorasztalos (*Schreiner*), kovácsok (*Smid* 'Schimed' *Smidtaniz, Smidlorenz*), mészáros (*Slahter* 'Schlachter'), kerékgyártó (*Wanger* 'Wanger'), borbély (*Báderhánzi*), kőműves (*s' Maures*), cipész (*Sumáhers* 'Schuh+machers'), tehenész (tejes gazda ?) *Svájzer* 'Schweizer'), [talán] korcsmáros ? (*Soppen* 'Schoppen' = itce), sekrestyés (*Mázmer* 'Mesner'), tímár (*Gerber*), kádár (pincemester?) (*Kiferliz* › Kifer ~ Küfer).

Mezőpetri: cipész (*Sumáher* 'Schuhmacher'), *Sustirli* (Schuster+li), tímár (*Gerber* 'Kerber'), kerékgyártó (*Glájwánger* 'glein [kicsi] +Wanger), szabó (*Gidisnájder* 'Gidi' › Edigi [Egyed]+ Schneider),

Megállapíthatjuk, hogy a foglalkozásra utaló háznevek között számos két elemű háznév található, amelyiknek második tagja keresztnév.

Minden bizonnyal nem telepítés korabeli, valószínűleg 19 – 20. században, de sváb nyelvű közösség által adott háznév a *Postamestersz.*

7) Egykori lakhelyre utaló háznevek: *Szágászer* ('szakaszi') , *Kapelanerz* ('kaplonyi').

8) Bizonytalan (tisztázatlan) indítékokból: *Szolgiliz* ('szolga' + -li).

A háznevek a közösség névhasználatában

A háznév a falu közösségében gyakorlatilag az adott házban (birtokon) lakó egész család megkülönböztető neve volt, az azonosításukat szolgálta. A közösségben az adott család minden tagját családnevük helyett a háznév révén azonosították.

A háznév nemzedékről nemzedékre öröklődött. Ha a családnak egy nemzedéken belül több férfi tagja is volt, és közülük valamelyik a faluban máshová költözött, (s új házat épített) a háznevét magával vitte. Ha nősülése nyomán a lány házába költözött, őt továbbra is örökölt háznevével megnevezve azonosították, míg a feleségét és gyermekeiket a nő által örökölt háznévvel nevezték meg, azonosították. Ezek alapján a háznevet (bizonyos értelemben) a 'nemzetségnévvel' rokoníthatjuk.

(Majtényban az azonos családnevűek elszaporodására, illetőleg a fentebb említettekre példa a 14 Wieland, 13 Hauler, 11 Erni, 10 Ginál család háznév viselete.)

A háznevet viselő család kihalása esetén a háznevet örökölte a házba költöző új család. Női keresztnevek valószínűleg a házba benősült férfi halálát követően váltak háznévvé, ha a gazdasszony nő erős egyénisége folytán keresztneve „legyőzte" az örökölt háznevét.

A háznevek típusait összegezve megállapíthatjuk, hogy keletkezésükben a mennyiségileg uralkodó elemet a lakosság keresztnevei alkotják, második helyen indítékul a nevet viselő foglalkozása található.

A névadási szokásból a névadó közösség jellemzőiben a tagjaihoz kötődő személyhez kötődés, egymás támogatása és az összetartozás, összetartás jellemvonásának erőteljességére következtethetünk. A háznevek szívós öröklődésében a közösség tagjainak a pozitív hagyományaihoz (összetartozás, összetartás) való ragaszkodása nyilvánult (nyilvánul) meg.

A sváb háznevek nyelvi és művelődéstörténeti (helytörténeti) tanulságai

1) A sváb háznevek nyelvi tanulsága az, hogy megőrizték a tájegységben beszélt sváb nyelvjárás (akár a sváb alapnyelv) több sajátos vonását:

–A sváb alapnyelv hangjait (magánhangzóit): (illabiális) **a, ë,** (széles ejtésű) *ē*, a tökéletlenül képzett ə hangot.(**a**: *Agitli, BrémHansi, Franci, Hansjerg;* **ë**: *Hansjërg, Vizerjosëf; ē* : *Egiti* › Egidi, *Hēzli, Lēresándor.*

https://biblioteca-digitala.ro

–Több névben is megmaradt az ə › e szembenállást, [ə › ĕ › e ~ o]
–A háznevek őrzik: a zöngétlen › zöngés mássalhangzók szembenállását:
p › b *Pási* › Bási,
t › d *Egiti* › Egidius,
k › g *Glájvánger* › Kleinvánger; *Glehenzi* › Kleinhenzi,
sz › s *Tóbiász* › Tóbiás;
–Hosszú mássalhangzók rövid ejtését (*Rok* › Rokk, *Sies* › Siess, *Sloszer* › Slosszer, *Snel* › Schnell (A neveket kiejtésük / hangzásúk szerint fonetikusan írom!)
–Őrzik a sváb **-li** kicsinyítő képzőt: *Agitli, Grisli, Józili, Khatli, Mórimikli, Pindərli, Svárcmikli.*
Valamennyi említett jelenség adatai lehetővé teszik a különböző nyelvi kölcsönhatások vizsgálatát.
2) A sváb háznevek művelődéstörténeti (helytörténeti) tanulságai:
–Ősi névadási szokás, amely a telepítésre / megtelepülésre vonatkozó adatokat (így: foglalkozások) őriznek.
–Származásra (genealógia, családfa) utalhatnak.
–Nemzedékek változására (kihalás) utalhatnak.
–Esetenként a ragadványnévadás más (pl. egyéni tulajdonság alapján történő) módjaira vonatkozó adatokat őriznek

Szakirodalom:
Bahlow, Hans, *Deutesches Namenlexikon.* Gondrom. Hamburg, 1990.
Barabás László, *A szatmári svábok „felfedezése" a német népcsoport politika számára az első világháború után,* în Cservenyák László (Szerk.), *Emlékkönyv Hársfalvi Péter születésének hatvanadik évfordulójára,* Bessenyei György Tanárképző - Főiskola Történettudományi Tanszéke, Nyíregyháza, 1989.
B. Gergely Piroska, *A kalotaszegi magyar ragadványnevek rendszere,* Kriterion, Bukarest, 1977.
Bura László *Mezőpetri ragadványnevei.* Az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke és az MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest, 1988.
Bura László, *Csanálos.* Státus Könyvkiadó, Csíkszereda, 2001.
Czumbel, Josef, *Fienen.* Cleveland, Ohio, USA, 1975.
Elek Imre, *Túrterebes.* Szatmárnémeti, 2002, p. 107-109.
Flesch Ferdinand, *Geschichte der Donauschwäbischen Großgemeinde Erdeed in Sathmar,* Wien, [kézirat], 1981
Flesch Ferdinand, *Geschichte der Sathmarer Schwaben,* SO Rundbriefe, Ravensburg, 1984.
Hauler, Ernest, *A 900 éves Nagymajtény és 200 éves temploma. Adalékok a szatmári svábok történetéhe,.* Passau. 1994.
Hauler, Ernest, *Die Abgetrennlten Sathmarschwaben-A tömbről leszakított szatmári svábok,* Passau, 2004.
Merli Rudolf, *Mezőpetri története,* Bubensheim, 1999, p. 99-114.
Merli Rudolf,. *Mezőfény története,* H.n. (Bubensheim), é.n, (2000).
Moser, Hugo, *Schwabernzug nach Sathmar,* Stttgart, é.n.
Moser, Hugo, *Schwäbische Mundart und Sitte in Sathmar,* München,1937.
Müller, Carl, *Beiträge Wirtschaftgeschichte der deutschen Siedlungen bei Sathmar in Rumänien,* Stuttgart, 1932.
Dr. Scheffler János, *A Szatmár megyei svábok őshazájában vándoroltam,* în: *Szabad Szó,* 1927.
Staubinger, Johann, *Die Schwaben in Sathmar,* Stuttgart, 1927.

https://biblioteca-digitala.ro

Szilágyi Orsolya,. *A Szatmár megyei sváb települések népesség szerkezete*, BBTE, Kolozsvár [szakdolgozat, kézirat], 2007.
Teiszler Pál, *A mezőfényi tájnyelv hossszú mássalhangzóinak megrövidüléséről*, în *Nyelv és Irodalomtudományi Közlemények*, I. Kolozsvár, 1957.
Teiszler Pál, *A Nagykároly környéki sváb nyelvjárás magánhangzó rendszere*, Bukarest, Kriterion, 1973.
Vonház István, *A szatmármegyei német nyelvjárás hangtana*, Budapest, 1908.
Vonház István, *A Szatmár megyei német telepítés*, Budapest, (Pécs, 1931), 1914.
Vonház Stefan, *Die deutsche Ansiedlung in Komitat Sathmar*, Langheim, 1987.

Die Hausnamen–eine besondere modalität der differenzierung
Zusammenfassung

Die Arbeit beschäftigt sich mit der besonderen Modalität der Differenzierung, angewandt von der schwäbischen Bevölkerung, die nach ihrer Ansiedlung in Sathmarer Dörfern, vor 300 Jahren auftrat.

Das Studium dieser distinktiven Namen – in der deutschen Fachliteratur „Hausname“ genannt – bildet den Gegenstand sowohl der ethnographischen als auch der linguistischen Forschung. Aufgrund der in mehreren Gemeinden mit schwäbischen Bevölkerung (Urziceni, Foieni, Moftin, Petreşti) gesammelten Materialien beschäftigt sich diese Studie mit dem Entstehungsprozess dieser besonderen Modalität der Differenzierung, erarbeitet einer Typologie der Hausnamen und präsentiert eine ganze Reihe von Beispielen für jede Kategorie. Gleichzeitig beschäftigt sie sich mit ihrer Rolle in der Gemeinschaft und mit der Modalität der Vererbung dieser Namen.

Der letzte Abschnitt der Studie befasst sich mit den Besonderheiten des schwäbischen Dialekts, die durch die Elemente dieser distinktiven Namen bezeugt sind, wie z.B. sie haben die Vokale **a, ë, ē**, der **ə-Laut** (fehlerhaft gebildet), die Antinomie der stimmhaften und stimmlosen Konsonanten (**p›b, t›d, k›g, sz›s**), kurze Aussprache der langen Konsonanten und das diminutives Suffix **-li** gehalten.

Aus kulturhistorischer Perspektive behalten die Hausnamen bestimmte Hinweise auf die Ansiedlung der Schwaben und genealogische Daten.

https://biblioteca-digitala.ro

Határnarratívák Csanáloson és Vállajon

SZILÁGYI Levente

Kulcsszavak: Szatmári svábok, határ, narratíva, narratívum, történetmondás.

A határ egyaránt vonatkozik egy jelenség térbeliségének szélére és a körülötte koncentrálódó területre. Ugyanakkor analitikus fogalom, mely nem csupán a társadalomtudományi diszciplínák, hanem a természettudományok számára is fontos értelmezési keretet teremt a különféle társadalmi, biológiai folyamatok tanulmányozásához.

A határ – mely ebben az esetben a településen kívüli földterület jelentéssel bír – az a hely, melyben az emberi és természetfeletti összekapcsolódik a néphitben (Pócs 1983: 178). Pontosan ennek a kettős tagolású térnek az összekapcsolódása teremti meg azt a határeseményt, melynek határfogalma beleágyazódik az általam elgondolt értelmezési horizontba.

Dolgozatomban a 20. század nagy társadalmi és politikai eseményeinek, illetőleg államhatalmi döntéseinek következtében megváltozott térszerkezetről kialakult narratívum készletet vizsgálok, a változó országhatár kontextusában, Csanálos és Vállaj sváb településeken. A narratívák vizsgálatával a települések lakóinak határmentiség élményéről szerettem volna minél többet megtudni. Így elsősorban azokra a történetekre kívántam koncentrálni, melyek a határ mellett élő közösségek határral kapcsolatos tapasztalatait, sajátos életmódját segíthetnek megismerni. Az interjúk szövegei, a különböző határ narratívumok a gyűjtés során, a kérdéseimre való válaszként születtek meg. S bár a szövegek így nem a maguk természetes közegükben, emlékezési eseményükben kerültek lejegyzésre, az interjúkészítés aktusa, a történetek (nekem való) elmesélése, véleményem szerint hasonló narratív repertóriumot és emlékezési viselkedést eredményezett. A gyűjtött határ narratívumok egy – jelentős – része tehát nem köthető élettörténetekhez, még csak nem is emlékezési produktumok, hanem egy olyan narratívum készlet részei, melyet a kutatói szándék helyez ugyanabba a halmazba. Ha definiálni próbálnám ezeket a narratívumokat, akkor talán a határ *lokális alaptörténetei* terminust használnám. Meggyőződésem ugyanis, hogy a szelekciónak megvannak a lokális társadalmi relevanciái. A kiindulópontja a vizsgálatomnak a határ, ám célom a határmentiségnek, a határok mentén élők mindennapjainak a vizsgálata is, és ebben ugyanúgy forrásnak tekintem a visszaemlékezéseket, mint az említett narratívum készlet többi elemét is.

Keszeg Vilmos nyomán az emlékezést olyan narratív tevékenységnek tartom, mely „az individuális státusokat, lokális közösségek szerkezetét, a közösségek interetnikus és egyéb szociális viszonyait és kapcsolatait, átfogóan az egyénnek egy szociális térhez való viszonyulását magyarázza és legitimálja. A szociális tér egyszerre jelenti a nagyhatalmak fölötte való osztozkodásnak történetét és jelenlegi belakottságát." (Keszeg: 2004).

Az elemzés során a kialakuló, megszűnő, ismét megjelenő és a lassan ismét feloldódó országhatárra vonatkozó történeteket, valamint a bennük megbúvó identitástudat reflexiókat vizsgálom. A háborús és egyéb nagy horderejű politikai történések nemcsak a határ meglétét, vagy hiányát okozták, hanem meghatározták, befolyásolták a két település sorsát, az itt lakók életpályáját. Igyekeztem megfigyelni, melyek azok a beszédformák, vagy narratív sémák, amelyekben a határral kapcsolatos szubjektív tapasztalatok, valamint a határról való személyes tudás

https://biblioteca-digitala.ro

megjelennek. Van-e eltérés, s ha van milyen jellegű, a két falu lakosainak határról szóló történeteiben, továbbá hogy milyen kognitív kép formálódott ki a szigorúan politikai értelemben vett határról, határvonalról – ebben az esetben megpróbálom összevetni nem csak a két falu lakóinak, hanem a különböző korosztályok narratívumainak kognitív valóságát, feltételezésem szerint ugyanis a határról alkotott kép merőben eltér mind térben (a határ két oldalán), mind pedig időben (az adatközlők kora szerint). A határra vonatkozó kérdésekre a válasz ugyanakkor élettörténetekbe (is) ágyazódik, s így a határtörténetek egyéni stratégiák részeként azt is megmutatják, hogy a különböző határhelyzetek hogyan határozták meg közvetlen környezetük történéseit, saját sorsukat és nem utolsósorban identitásukat.

„A határkijelölés csoportalakító és formáló tényező, ezért a csoporttagság és az identifikáció a határ kijelölésének kérdésévé válik." – írja Bindorffer Györgyi egy sváb település etnikai és nemzeti identitásának kutatása kapcsán (Bindorffer 2001: 76). A határok kijelölése történhet egy magasabb hatalom rendelkezése által, de – mint a szimbolikus határok esetében általában – felépíthetők alulról is, a közösségen belüli csoportok közötti interakciók nyomán. A Csanálos–Vállaj határ története során mindkét határformáló tényező aktivizálódott, ennek nyomon követése is szándéka dolgozatomnak.

A határ felett a határ menti közösségnek nincs hatalma, többnyire nincs beleszólásuk abba, hogy ki jöhet be, ez az állam monopóliuma, azé az államé, amely a határokat fenntartja, s ugyanakkor a határoknak köszönhetően őrzi integritását – írja Keszeg Vilmos. A határok meghúzása és fenntartása, a határhasználat ellenőrzése – korlátozása vagy bátorítása – az államok legfontosabb tevékenységei közé tartozik. Ugyanennek a kijelentésnek alulról építkező értelmezését adja meg, amikor az országhatárt evidenciaként nevezi meg, mely úgy válik azzá, hogy az ember, mint individuum, ezt elfogadja és nem „beszél róla", tudomásul veszi, életét az általa behatárolt térben éli. „Az ország határait, s ennek vizuális megjelenítését, a térképet egy szocializációs aktus (családi, közösségi hagyomány, iskolai oktatás) hatására szimbólumként fogadja el. Az országhatárokon belül szerveződő világ az az életvilág, amelyben állampolgári jogait megélheti és követelheti. Az egyénnek tudomása és tapasztalata van a terület földrajzi sajátságairól, adottságairól, történeteket ismer múltjáról, lakóival személyes és érdekviszonyban van. Az országhatárokon belül való élés életpályája számára egy bizonyos sémát (tanulmányi idő, katonáskodás, nyugdíjkorhatár stb.) és életminőséget ír elő. Az országhatár egyúttal a személyes élet *affektív bázisát* is meghatározza (biztonságérzet, frusztráltság, patriotizmus)." (Keszeg 2004: 43).

Ez a megállapítás – véleményem szerint – a határlakók országhatár-kapcsolatáról az országhatároknak csak bizonyos típusaira érvényes – az elemzett történetekben megjelenő határra mindenképpen, mégpedig azokra, melyekben a határhasználatot erősen korlátozza az államhatalom. A határ mentén élők, a határon túli területekről a határrégiók közötti kapcsolat minőségének[1] függvényében rendelkeznek információkkal, egyéni tapasztalattal, tudással. A határ másik oldaláról való tapasztalati vagy tanult tudás ugyanakkor nem csak térben, hanem időben is eltérést mutathat. A *superimposed*[2] típusú határok esetén a túloldalra vonatkozó információk mértéke, mint például a határzóna kognitív térképe, rendkívüli szórásban jelenhet meg, a részletes tudástól a teljes ismeretlenségig. Példaként két szatmári (ország)határszakaszt említenék. Egyik a román–magyar – ennek része

[1]Bővebben Martínez 1994: 3–5.

[2]Adott terültre erőszakosan elhelyzett azonos vagy hasonló kultúrájú csoportok közé ékelt határtípus. (bővebben Kocsis 2004: 25).

https://biblioteca-digitala.ro

Csanálos-Vállaj is, melynek esetén a kognitív térképek területi mélysége,[3] gyakorlatilag valamennyi korcsoportnál magas értéket mutat. A másik a román-ukrán határszakasz, ahol a területi mélység értéke közelít a nullához.[4]

A határról szóló narratív reprezentációk értelmezésekor abból indultam ki, hogy a szövegek az egyéni életpályákhoz, a személyes életutak fontosabb fordulópontjaihoz ugyanakkor a falvak szociális struktúráihoz szervesen kötődnek, a határ történetei a földrajzi környezetről a személyes világokban megjelenő ismeretet dolgozzák fel. (Keszeg 2002: 64–65) Ennek megfelelően a történetek felidézése a családi és kollektív történelem alakzatainak a felhasználásával történik, még olyankor is amikor látszólag a lokális társadalmon túlmutató eseményekről beszélnek.

A narratívák rendszerezése érdekében a történetek következő csoportjait különíteném el: az egyéni életpálya határhoz, határhasználathoz kötődő történetei, valamint másokkal megtörtént események reprezentációi. Ezeken belül vizsgáltam a különböző korcsoportok történeteit is. A történeteket nagyban befolyásolja a háresemények időpontja és annak körülményei, ezek alapján a történetek határmotívumainak következő főbb típusait különíteném el: 1. A határ történetének motívumai, melyeket a megszületésére, valamint megszüntetésére vonatkozó narratívumok tartalmazzák. Sajátos csoportot képeznek a határ minőségét leíró történetek, melyekben általában a határ „védelmét" és ellenőrzését végző idegenekkel való formális vagy informális találkozásokat mutatják be, valamint a hatalom által fenntartott korlátozó szabályok térhasználat alakító jellege is tetten érhető bennük. 2. A határ átlépésével kapcsolatos történetekben legnagyobb számban a szökésmotívum fordul elő – Csanáloson. 3. A családi kapcsolatok fenntartására tett kísérletek motívuma.

Adatközlőim közül ketten már rutinos interjúalanyoknak számítanak, mindketten több néprajzos kutatásban „vettek részt" – A. F. (f.) és E. É. (n.) – így már megvoltak az előzetes elképzeléseik, sőt elvárásaik is a gyűjtési esemény szerkezetével kapcsolatosan. A. F.-nek az élettörténetét gyűjtötték, így – véleményem szerint – ennek megfelelően alakult narratív konstrukciója. Élesen határolódnak el nála a határral kapcsolatos személyes élmények a kollektív emlékezet részét képező, másokkal megesett történetektől.

E. É. másképpen szocializált adatközlő. Ő fogadta be több évben is a Debreceni Egyetem néprajzosait, ő szervezte meg gyűjtésük csanálosi hátterét, a különböző témákkal foglalkozó tanárok és diákok számára adatközlőket „hajtott fel" (saját szóhasználata). Úgy vélem ennek köszönhető, hogy második találkozásunkra már listával készült a határral, határhasználattal kapcsolatosan szóba jöhető lehetséges adatközlőkről.

Többségük számára ez volt az első adatközlői esemény. A velük készített interjúk során sokkal kisebb volt a kutatói szándéknak való megfelelési vágy. Legtöbb

---

[3] A térre vonatkozó tudás és a térképesített valóságok közötti összefüggés együtthatója.

[4] Míg Csanáloson például szinte mindenki ismeri a szomszédos magyarországi falvakat, közeli városokat, ha nem is tudja földrajzi pontossággal elhelyezni őket hallott róluk, esetleg járt már ott – az idősebbek egészen pontos, utcapontosságú mentális térképpel rendelkeznek a környező településekről. Addig a román-ukrán határszakaszon települések sokaságát említhetnénk, ahol az egészen öregek ugyan van némi tudása a közvetlenül szomszédos településről és esetleg a rokoni szálak folytán még néhányról, ám már az ő tudásuk területi mélysége sem éri a legközelebbi várost. Mindez annak ellenére, hogy a két határszakasz – kisebb különbségekkel – ugyanolyan változásokat ért meg a 20. században. Így történhet meg az, hogy a csedregiek sokkal „pontosabb" mentális térképpel rendelkeznek a magyarországi területekről, mint a közvetlen szomszédságukban fekvő kárpátaljai falvakról.

https://biblioteca-digitala.ro

adatközlőm a harmadik generáció tagja, de igyekeztem valamennyi korosztály képviselőivel interjút készíteni.

A történetek egyik része az egyéni életpályához, személyes tapasztalatokhoz kötődik, míg a többi a lokális történelem eseményeiről közvetít szubjektív módon. A történetek változatossága és nagy száma nem csak azt jelzi, hogy a határ mélyen beivódott a lokális társadalom mindennapjaiba, hanem – és főként – azt, hogy a határról való beszéd, a határral kapcsolatos történetek forgalmazása általános és elfogadott volt. A határt érintő kérdéseim minden esetben, minden személynél azonnali emlékezési attitűdöt generált, mindenkinek volt saját története a határról. Semmiféle nehézséget nem jelentett a határral kapcsolatos élményekről szóló beszélgetést fenntartani, illetőleg újrakezdeni a terepmunkák alkalmával. Úgy vélem a határ témája mindkét település lakói számára alkalmasnak bizonyult az egyéni életpálya és a lokális történelem fontos eseményeinek megosztására személyes vallomások formájában. A határtörténetek egy másik csoportját a személyes életúton kívül eső, másokkal megtörtént események narratív reprezentációi alkotják. A „mások történetei" is a határ lokális alaptörténetei közé tartoznak. A szövegek minősége, valamint a „híres" határnarratívák változatainak koherenciája arról árulkodik, hogy a határról való beszédnek máig él a gyakorlata. Az interjúk során olyan történetek is elhangzottak, melyek néhány adatközlőben az események felidézésével kellemetlenség érzetet generáltak. A családjukat ért korábbi meghurcoltatások által okozott bizalmatlanság következtében ezen részek publikálásának lehetőségét a családjuk biztonságát veszélyeztető fenyegetésként élték meg. Ennek folyamodványaként ilyenkor a hangfelvétel félbehagyását, valamint a nevek bizalmas módon való kezelését kérték. Több alkalommal is előfordult, hogy korábban hangfelvételt engedélyező személyek későbbi találkozások alkalmával az interjú fel nem használására kértek. Néhány esetben sikerült beleegyezést szereznem az interjúk közlésére a nevek elhallgatása mellett, de volt aki semmilyen formában nem járult hozzá a közléshez. Mindezek tudatában úgy döntöttem, hogy az egységes adatkezelés érdekében neveket nem, csak kezdőbetűket jelölök meg, valamint a születési évet és a lakóhelyet, azon személyek esetében is akik semmilyen módon nem kérték adataik elhallgatását. A 20. század második felére jellemző kiszolgáltatottság érzése bizalmatlanná tette mindkét település lakóit. A szökésekről, valamint a határt ellenőrző hatalmi szervekkel való konfliktusokról való beszéd a mai napig védekező pozícióba kényszeríti mind Vállaj, mind – és legfőképp – Csanálos társadalmát.

A határ történetei

Mint említettem, ebbe a történetcsoportba soroltam a határ megszületésére, a határt fenntartó hatalom képviselőivel kialakított kapcsolatra, illetve a határ miatt bevezetett térhasználati korlátozásokra vonatkozó narratívumokat. A dolgozat keretei nem engedik meg valamennyi interjú szövegtörzsbe illesztett bemutatását, ezért csak a néhányat szeretnék ezek közül kiemelni és bemutatni. A határ megszületésének koráig egyetlen személy emlékezete nyúlik vissza. A. F. 1913-ban született Csanáloson, magyar identitású, szerényebb sváb családban. A harmincas évektől nyugdíjazásáig (1975) lakatosmesterként dolgozott Csanáloson. A második világháborúban egy évig volt katona, majd ugyancsak egy évet töltött deportáltként a Szovjetunióban. Első házasságából három gyereke született. Felesége halála után újranősült. Második felesége halála óta (2006) egyedül élt 2010-ben bekövetkezett haláláig.

https://biblioteca-digitala.ro

– Hát 1919-be nagypénteken akkor jöttek be a románok, mert azelőtt ugyi a Kun Béla köztársaságot kiáltott ki, s az egy csomó pénzzel megszökött oszt akkor Károlyi Mihály lett, az letítette a fegyvert, s a franciák azt mondták, szállják meg. Na oszt '19-be Nagypénteken, akkor jöttek, én az utcán álltam.

– Hány éves volt akkor?

– Hát akkor a szomszédok, azok, már sütöttek kalácsot, kiflit húsvétra. Kitettík hűlni, oszt a románok mind lelopták, ahol kapták fogták. Mint gyerek, ugye még nem voltam hat éves, néztem hogy mi lesz itt, mert nem volt lövés, ilyesmi, mer hát a magyarok letettík a fegyvert, mielőttünk. Merhogy a Károlyi utcán laktam, a kereszttel szemben, osztán úgy vettík a keresztet, mindján nem volt lövís. Na, vasárnap, akkor volt egy nagy fehér kutyánk, az nagyon jó házőrző volt, nem harapott senkit, volt olyan katona, a szekér, benne ültek az ódalban oszt megugatta űket. A szájába lűtek a kutyának, a kutya megdöglött. Vót ott a, ruszinok ott mellettünk mingyán, útkaparó..., favágók jöttek, az útkaparó házban laktak, az az asszony még alig tudott magyarul, sírt hogy űrájuk vigyázott az a kutya. Hát oszt nem vót ott mit vigyázni. A család... egy kis házba két kis szoba vót csak hát olyan természetű vót, babonás vót az asszony. Oszt akkor... Na dehát ez..., már csordát hajtottak visszafele. Ajaj, hogy mi vót itt. Na s akkor húszba, akkor már így, hogy nyolcvannyolc éve ugye, hogy megcsinálták a határt.

A történelmi esemény egyéni emlékezési gyakorlatot aktivizál az adatközlőben, a nagypénteki előkészületek, a szomszéd – aki ráadásul maga is idegen – kutyájának lelövésének felidézése fontosabbá válik a történelmi esemény reprezentációjánál, illetőleg ezeknek a részleteknek a bemutatása teszi sajáttá, bensőségessé és ezáltal hitelessé a történetet. Véleményem szerint a hitelességre való törekvés nem nekem, mint idegennek szól, hanem önmagával szemben támasztott követelmény. Az emlékezés adott eseményre más, egy időben lezajlott események kimondott, vagy nem kimondott felidézésén keresztül teremti meg a történés térbeli és időbeni kontextusát. Egy történet elmondása közben, a narratívum mögött ott állnak ezek a szinkron eseményreprezentációk, s az emlékezés kontextusa szerint dől el (dönti el), hogy melyik kerül be a narratívumba. A vállaji történet már kilépett az emlékezés hatásköréből, (történelem)könyvbe kerülve[5] már nem kontextusfüggő.

Találkozások a határral

1929-ig Romániában a magyar határtól 500 m-re éltem. Az ablakunkból láthattuk egész Vállajt: a templomot, a temetőt és a szőlőt. A „Laufgraben" patak, amely Vállajon már egész nagy volt, az udvarunkat érte. Ha átmentünk rajta nem volt már akadály Magyarországra jutni, csak a határőrökre kellett figyelni. Ezek akkor még egy parasztházban tartózkodtak. Csak később építettek a számukra egy pikétet és egy vámházat. Este hallottuk a vállaji dobolást.

A határ mentén nyúlt el az út, amelyen a csanálosiak a szőlőbe jártak. Volt, hogy a szekér felborult és a szőlőleve magyar földre csorgott. A gyalogjáró út meg a határkövek közt a magyar oldalon vezetett. A határőrök nem szóltak semmit. Mi gyerekek a köveken játszottunk. Ezt még a magyar őrjárat is engedte. A szőlőben úgy dolgoztak, mint mindig, beszélgettek a magyar oldalon dolgozó svábokkal. Később szigorúbb lett az ellenőrzés. Azonban sok sváb, aki román behívót kapott átszökött itt a határon. A feleségem egyik rokona minden héten itt járt át a Petriben lakó feleségéhez.

---

[5] Talán érdemes megjegyezni, hogy a Vállajról megjelent könyvek, monográfiák száma tíz fölött van. Csanálosról eddig egy könyv jelent meg.

https://biblioteca-digitala.ro

[...]

1946-ban ismét Csanálosra kerültem. A határ megint itt állt. De még nem volt akadály. Voltak gazdák, akiknek földjük Magyarországra esett. Ezek naponta többször is áthajthattak a határon. Ebben az időben a csanálosi réten virágzott egy nyílt feketepiac. Sóval cukorral és állatokkal üzleteltek. Egy korsó borért adtak a határőrök egy csoport ifjúnak határátlépőt és így jutottunk a vállaji bálra. Sem itt, sem a mérki rokonoknál nem hallatszott már német szó. Már a nevük sem hangzott németül. 1947-ben lezárták a határt. Azóta csak a madaraknak és a vadaknak szabad a határ.

Maresch Franz visszaemlékezését közli Ernst Hauler (Hauler 2004: 72–73).

A határ megszületésével azonos időpontban jelentek meg a román granicserek Csanálos, a magyar határőrök Vállaj terében. Előbbi esetben a másság érzet egyértelmű, hiszen a „román" teljesen idegen elem volt ezen a vidéken. A velük való találkozásnak a nagykárolyi vásárok voltak szinte az egyetlen színterei, s míg a szatmári románsággal való kapcsolatban a magyar nyelv, a közös kormányzat hídként funkcionált, addig a határőrzésre rendelt, többnyire Havasalföldről vagy Moldvából származó katonákhoz való viszonyulásban a háborús időszakban szerzett negatív tapasztalatok domináltak. A határ sohasem önmagában, fizikai valójában zárta le a kapcsolattartás lehetőségét, hiszen sem drótkerítés, sem más tárgyi akadály nem került megépítésre. A határzárat mindig is a folyamatosan őrjáratot teljesítő határőrök jelentették, munkájukat a látótávolságon belül megépített megfigyelőtornyok segítették. Az etnikai mássághoz hozzáadódott a határ által képviselt kirekesztésérzés, aminek eredményeként a csanálosi lakosok és a határőrök közötti kapcsolatot negatívként írhatjuk csak le. Néhány interjúrészlet azon kevés esetet mutatja be, ahol szimpátiára alapuló kapcsolat jött létre.

A második világháborút követően számos erdélyi magyar is szolgált a csanálosi határőrségnél, s az ő személyükhöz szinte minden esetben pozitív emlékek társulnak. A kilencvenes éveket követően, a határőrség helyét a határrendőrség vette át, melyben leggyakrabban helyiek, vagy legalábbis térségbeliek szolgáltak/szolgálnak. Ezzel egyidőben következett be a határ megítélésének megváltozása is. Csanálosi oldalon védő funkcióját emlegetik többen is, mely szerint a határ megvédi a csanálosi gazdákat a nyírségi cigányoktól. A már említett idegen személyek, távol- és közel keletiek, megjelenése, és ezek határhasználatának felügyelete fokozta a közösség és a határőrség együttműködését, melyre Csanáloson a korábbi időszakokban egyszer sem volt példa.

– A háború után volt lovunk, két ló, hát az öcsém volt még. Az elején még cseléd is volt még, de osztán a végén már nem volt szabad cselédet tartani, vagy nem tudtuk fizetni, én nem tudom, csak az öcsémmel együtt mentünk szántani. Hát keservesen még felraktuk a szekérre is az ekét meg az eketalygát és itt lenn itt a Köröserdőnél szántottunk, én fogtam a gyeplőt és úgy hajtottam a lovat, az öcsém meg fogta a lovat, de úgy nyújtózkodva, még úgy tartotta az ekét és úgy szántottunk. S így a szomszédok mondták már később, hogy egy katona – ugye az is ott járt, mert a határszélen volt, és azt mondja, hogy még sírt szinte az a katona, hogy kérdezte, hogy miféle gyerekek ezek, hogy ezek jönnek ide szántani. S mondták, hogy hát az apjuk meghalt Oroszországba s így hát rákényszerülnek. Még azt mondják, hogy sírt a katona, hogy a könny jött a szemiből.

– Milyen katona volt?

– Román katona, román granicser.

(E. Éva, 1936, Csanálos)

https://biblioteca-digitala.ro

– Otthonfelejtettem, van buletin, de otthon maradt. Na jó van. Na és ezek idetartoztak a Csanálosi erdőnek, csak itt jártak mindig fel az erdő mellett.

– Ott is volt egy kaszárnya. Csanáloson is meg Csanálos erdőn is?

– Igen, mindenütt ahol laktak. Mert ott is voltak magyarok. Hát a méreg egyen meg, gondoltam ez éngemet megbosszant itt máma. Siettem, úgy vergődtem ottan, hogy hamar lecsapjam, de hát alig csináltam valamit már jött vissza. Ment vissza az erdőre mert ő oda tartozott. És akkor aszongya: „Itt vagy?". Mondom: itt.

– Ezt románul mondta?

– Románul. És ment. Na gondoltam ez most hoz egy csurét, mert minden kitelik belőlük, mert azok nagyon rondák vótak ott hátul. Közben ez a fiú, akinek az apám többször adott így bort, ez meg jött az erdő felül, itt a Pánibáld, ami itt van az úton, és látta hogy ott vagyok a szőlőbe, és jött arra. De akkor már ez is jött hetedmagával az erdőrül. Mert abba törtik a fejüket, hogy engem hátravisznek az erdősi plotonra. Mert hát hogy nincs buletin. Jaj, olyan rondák vótak. Annyit szidtuk őket. Aszongya: „Maga mit csinál itt? – egyszer csak megszólalt." Hát mondom: látja hogy le kell nyesni ezt a vacak szőlőt. „Ajaj, oszt – aszongya – egyedül van?" Mondom egyedül. Na, odament oszt ott vitatott velük. „Hallgassatok, legyen eszetek, hozok este bort, jöjjetek be, oszt hozok este bort, oszt igyatok. Mit akartok evvel a lánnyal?" Így nem vittek el. Úgyhogy mi is csak jól jártunk vele. Na még adtunk is neki akkor bort.

(L. Mária, 1923, Csanálos)

A település – társadalomföldrajzi kategóriaként – olyan térbeli képződmény, amely egy adott időpontban (időszakban) különböző mértékben aktív és passzív terek rendszeréből áll. Ezek a terek alapvetően a lakosság tevékenysége révén kapják funkcionális tartalmukat, miközben a lakosság valamilyen irányú és intenzitású térbeli mozgást végez, térpályákat alakít ki a településen belül és a települések közt. A településen belül zajló gazdasági, társadalmi (individuális) folyamatok zöme térfolyamatként is szemlélhető (Mészáros 1994: 5). A határhasználat – mint térfolyamat – korlátozása egyike azon határmotívumoknak, melyekben szimmetriát láthatunk, bár a csanálosi határsáv, az adatközlők szerint, mindig is „erősebben" őrzött volt, mint a vállaji. Ennek a motívumnak a részletesebb bemutatását már megtettem a határ 1944 és 1989 közötti történetének vizsgálatakor.

– Nyóc óra után már senki nem tartózkodhatott a határ mentén. Volt egy bácsi osztán beteges volt, kapáltak ott a határ mentén, oszt már alig bírt kapálni, akkor mondja a feleségének: Menjünk már haza, én olyan fáradt vagyok. Aszongya, most jó kapálni, most nincs meleg. Ugyi este. Egyszer csak odamegy a két katona és akkor mondja, hogy: Bácsi, nem tetszenek tudni, hogy már nem lehet itt tartózkodni a határ mentén? És aszongya hogy hát miért? Hát mer már nyolc óra elmúlt. Tessék összepakolni és hazamenni. Ez a szegény bácsi örömében megfogta ezt a kiskatonát, megpuszilta: Hát maga egy angyal, mér nem jött már előbb?!

– És akkor ezt betartották?

– Be, be, nem tartózkodhatott tovább, meg is büntették, vagy bekísérték. Mindenki igyekezett azon, hogy nyolc óránál tovább ne legyen dolog a határban.

(I. (B.) J.-né E. A. 1938, Vállaj)

– M. néni mikor született?

– 23-ba.

– Az pont egy évvel azután, hogy meglett a határ.

– Jaj, bajos vót az. Vót akinek arrúl vót a gyermeke, errűl a szülei, s akkor már nem engedték. Akkor már nem volt átjárás. Még ha mentünk a határra, mert erre van

https://biblioteca-digitala.ro

a szőlő, hát földek, rét, minden. Na osztán akkor erre itt lenn a katonaság elvette a buletint, akkor annyit vakaróztak hogy 9 meg 10 óra lett mire kiadták. Fél nap odavót, addig ott ácsorogtunk, összevissza az utcán.

– Nem lehetett menni a szőlőbe se menni dolgozni?

– Nem hát. Jaj de sokat bosszantották itt az embert. Nem tom mire vót jó.

(L. M., 1923, n., Csanálos)

A szökésmotívum

A határ létének egyik lényegi jegye, hogy érvényre tudja juttatni magát vagy sem. Így jön létre vele kapcsolatban a másik legfontosabb dolog: létével azonnal egy lehetséges értékrendbe utalja azokat, akik tiszteletben tartják, akik indokoltan átléphetik, s akik meg szokták sérteni, egyszerűen semmibe veszik stb. Az árnyalatok skálája a végtelenségig finomítható – írja Lászlóffy Aladár.[6] A vizsgált határszakaszon át két korridor vezetett át, az egyik a nyilvános, hatalmilag ellenőrzött legális térben – a határátkelő –, a másik az ugyancsak kontrollált illegalitásban a szőlőskerten keresztül. Egyidőben csak nagyon ritkán voltak használatban, vagy egyik, vagy másik dominált. A szökés a határ létének egyik lényegi aspektusát kérdőjelezi meg, azt hogy érvényre tudja juttatni magát vagy sem. Így jön létre vele kapcsolatban a másik legfontosabb dolog: azonnal egy lehetséges értékrendbe utalja azokat, akik tiszteletben tartják, akik indokoltan átléphetik, s akik meg szokták sérteni, egyszerűen semmibe veszik (Lászlóffy 1998). Másrészt viszont megmutatja a lokális értékrendszer, valamint a hatalmi szabályrendszer között feszülő ellentétet. Az államhatár megsértése a helyi értékrendben nem volt negatív kategória.

A települések tereinek használói azonban nem csak az ott lakók köréből kerülnek ki. Ezért különbséget kell tennünk az autochton és idegen térhasználatban. A térhasználatnak különböző szintjeit képviselik így külön is kell vizsgálni őket. A különbséget a használat gyakorisága, ugyanakkor fontossága is meghatározza. A mindennapi használatban – a helyiek részéről – hétköznapi térrészként jelenik meg. A különböző határesemények során azonban szimbolikus vagy megkülönböztető tartalommal telítődnek, egyedivé, ünnepivé válnak.

Maguk a szökések mint események három periódus köré tömörülnek: az 1930-as évek vége, a második világháborút követő első két év, valamint a nyolcvanas évek vége. Első esetben a román hadseregbe való besorozás elől menekültek, szinte kizárólag csak férfiak. A másodikban az immár végelegesedő határ lezárása előtti nagyobb népességmozgások játszódtak le. A harmadikban a ceauşescu-i diktatúrát tovább elviselni nem bírók próbálták meg, hol sikerrel, hol sikertelenül a szökést. Míg első két esetben a célterület Magyarország volt, ha nem is minden esetbe Vállaj, addig ez utóbbi esetben Magyarország már csak a németországi végcél előtti tranzitállomás volt. Ez azt jelenti, hogy a második világháborút követő kommunista korszak évtizedeiben a csanálosiakban felerősödött a német etnikai azonosságtudat, legalábbis ami a migrációs stratégiájukat illeti. Ezzel szemben Vállajon egyetlen olyan személyről tudnak, aki Németországba költözött, azonban mindenki tudni vélte, hogy ebben semmilyen szerepet nem játszott a sváb származástudat.

– Negyvennyolcban már. És akkor ha valaki átszökött vagy menyen, a katona lelövi akkor szabadságot kap. Vót itt egy ember meg a fia, kaszáltak és akkor a katona mindig akarta, hogy menjenek arra, a kiskatona, szigorú volt. Osztán, ha mennek háttal ő lelövi é mehet szabadságra. Közben egy másik ember ment, mert éppen az vót

[6] Lászlóffy Aladár: Határológiai kistrakta. *Korunk.* 1998. 4. sz. 3–6.

https://biblioteca-digitala.ro

ott közel. Amikor őt meglátták akkor már nem mertik csinálni. És akkor feljelentettík a rendőröknek, mert a granicserek csinálták. És akkor kijöttek és sorakozót csináltak, hogy ki vót az az ember. Nem tettík be a csoportba, de a fiatal az mán tudott egy kicsit románul, és mondta az apjának, hogy ne forduljon meg, csak szembe a katonával mindig. És akkor kitettík oszt mutassa, hogy mék vót. Hát nem vót ott! Akkor még egyszer, kitettík a közepe táján az illetőt, és akkor megismerte. Hogy ez vót! Oszt akkor annyi, hogy elhelyeztík a katonát innen. Oszt így ment. De sokat lelőttek.

[...]

Oszt akkor vót Váradon a püspök, Tempfli, annak az apja, oszt egy apáca vót a szekeren oszt azt akarta a granicser, hogy – az Ágerdői úton van egy út errefele, Börvelyről, Kálmándról ahogy jövünk, és arra, és hogy a szekérrel menjen arrafele, akarták aztat is hogy lelűni. De ez bátor vót, odacsapott a lovakhoz oszt gyerünk. Lőttek utána, az apáca a kasba feküdt, osztán nem írtík utól a katonák. De osztán csak megtudták valahogy (állítani), szaladtak utána, meg itt is volt pikét meg a katonák, vitték hadbíróság elibe. Osztán éhségsztrájkot kezdett, oszt a végén nem tudom, de csak oszt elengedtik. (Kacag) Hát ilyesmi ment itt végbe. Ajajaj.

[...]

– Nem ismer olyat, aki megpróbált átszökni a határon és megfogták? Vagy esetleg sikerült neki átszökni?

– A csanálosiaknak sikerült, megmondom mír. A csanálosi szőlő meg a vállaji szőlő között csak egy út vót. És akkor, mert vót tiket, avval lehetett járni nekik, oszt a vót, amikor csak mentek oszt átugrottak. S akkor nem tudták elfogni.

– És akkor mi lett a családdal?

– Hát a családdal..., nem bántották, mert hát nem tehettek rúla sokat.

[...]

Még vót egy granicser, egyszer kacagtam, mert vót itt egy Haller nevezetű, és a fia egy rossz permetezővel ment permetezni, oszt átszaladt. Azt mondja: Băiatul tău, aszongya, a fugit. Aszongya, hát én nem foghattam meg, aszongya. Ó, hát sok minden történt itt a határon.

[...]

– Hát ezek a katonák ugyi, messzirűl látó vót, figyelő, oszt hiába látta, egy perc alatt át vót a szőlőbe. Eltűnt a fák közt, minden. Hát akit észrevettek, lelőttík.

– Volt csanálosi is akit lelőttek?

– Vót fiatal abbúl is akit lelőttek.

– És idevalósi Csanálosra?

– Nem, csak itt lakott, nem csanálosi vót.

[...]

Úh, volt egyszer..., a tanítómesteremnek vót egy ismerőse, oszt, hogy hol kell átmenni, én irányítottam, mert a kereszttel szemben az az utca levezetett itt egísz végig, oszt innen már lehetett látni a fát, ami már Vállajon van. Oszt mutattam nekik, hogy hol menjenek, oszt sikerült nekik. (Kacag) Meg vót hogy arra az Ágerdőnél, oszt akkor nem itt jöttem haza, hanem arra, mondom az veszélyes volt, ha meglátnak, akkor....

– Ez mikor volt?

– Hát régen volt. Mikor? 48-ba, kilencbe. (38-39-re gondol)

– Akkor többen szöktek át?

– Hát legtöbben harminckilenbe. Mert kaptak itt behívót és akkor átmentek Magyarországra. Ott vótak katonák, magyaroknál vótak katonák. Amikor bejöttek a magyarok azokkal jöttek be. S azok is vótak aztán a háborúba, mindjárt, oszt akkor azokat kinyírták.

– És ezek mind csanálosiak voltak?

https://biblioteca-digitala.ro

– Csanálosi is vót sok. Nős emberek, családjuk vót. Behívták concentrára, oszt akkor átszöktek magyarba. 39-be már tudták, azután hát ugyi, a bécsi döntés eldöntötte, hogy idecsatolták, akkor hazajöttek. De akkor aztán is hamar beizíltik, a magyaroknál vótak katonák. Baj vót, frontra kivitték űket, sok halt meg. Zűrzavaros vót itt a helyzet. Nekem olyan szerencsém vót az életben, megúsztam mindig mindent. (Kacag)

(A. F., f., 1913, Csanálos)

A fenti történetek mind a második világháború időszaka köré csoportosulnak. A. F. koránál fogva azokra az eseményekre emlékszik vissza szívesebben, melyek férfikorának elején játszódtak le, és ezekről is van pontosabb tudása. A nyolcvanas évek szökési és más határátlépési momentumairól van ugyan tudása, ám ezeknek nem jut akkora szerep történeteiben. Ekkor már hetven év fölött volt, s bár továbbra is aktív életet élt, kilépett abból a társadalmi közegből, melyet közvetlenül érintettek.

– De nagyon sokan szöktek a nyolcvanas években. Akkor már nem csak erről szólt.
– Hát, szöktek, mert nem látták itt a lehetőségüket.

(A. F., 1913, Csanálos)

– A nyolcvanas években, a végén kezdtek el nagyon sokan átszökni.
– Csanálosról is?
– Persze. Akit elkaptak azt nagyon megverték. Volt, aki utána már nem próbálkozott, de volt, aki többször is. Egy évig csendben maradt, oszt utána csak sikerült neki. De volt, akit úgy megvertek, hogy a bolondok..., az öregotthonba került Károlyba. Fiatal volt, nem lett belőle ember. De az ittenieket ritkábban fogták meg, azok tudták hol kell menni. Átmentek, osztán majd akkor jöttek megint, amikor már megvoltak a papírok németbe, akkor már lehetett.

(R. F., f., 1953, Csanálos)

– Itteniek nem is próbálkoztak átszökni?
– Dehogynem.
– És őket is elkapták?
– Nem. Vagyis hogy volt, akit igen. Egy szegény fiatal fiú is átszökött. Elkapták. Úgy megverték, hogy most is az öregotthonban van, bedilizett. Az anyja szintén bedilizett a bánattól.

Vótak itt is, akkor szöktek át úgy Németországba, többen kerültek.

[...]

Hogy mikor zárták le pontosan ezt a határt, most..., akkor szöktek még erre, arra, tényleg most úgy gondolkozok, meg még szöktettek is. Volt itt ez a Marosi Ilike néni, azt is meglőtték, mert..., nem tudok pontosat mondani. Az is szöktetett át magyarokat Magyarországra.
– Hogyhogy szöktetett? Itt voltak nála egy darabig?
– Igen, igen, és hogy átvitte őket a határon.
– Ő vitte át őket a határon, vagy megmutatta, hogy hol kell átmenni?
– Igen, de szóval ott valahol őtet is meglőtték. De hogy hogy volt pontosan, azt már nem tudom.
– A néni már meghalt?
– Németországba van. Hogy hogy volt pontosan ezt nem tudom.

[...]

– Hogy mikor húzták le azt a határt én nem tudom, de később még akartak átszökni magyarba és volt hogy az úton lelőtték, ahogy ment.

https://biblioteca-digitala.ro

– Csanálosit?

– Ez kaplonyi fiú volt, de itt járt Csanáloson. Selymes Imrét, mint lányok, olyan fiatal, jóképű kisgiú volt, oszt úgy megsirattuk. Az is át akart menni magyarba és lelőtték.

– Vajon miért akart átmenni?

– Nem akart itt megmaradni Romániában, szóval hogy miért én sem tudom.

[...]

– Meg volt még, mondom, anyám is átszökött a határon, hát ugye mert nem lehett cukrot kapni, s akkor hozott haza cukrot. Úgyhogy még az elején tudtak így átszökdösni.

(E. É., n., 1936, Csanálos)

– Hát a fiam. Rábeszílte itt egy család akihez közel laktak, hogy menjen ki németbe, hogy ott olyan gyárak vannak, hogy olyan munkát kaphat, hogy ott megmaradhat nem tudom meddig. És én asziszem hogy őket valaki be árulta, mert nem tudott senki semmit, még mi se tudtunk. És így elkapták őket.

– Át akartak szökni?

– Át. Átmentek Vállajra.

– De mikor? Melyik évben?

– Most amikor úgy mentek kifelé.

– 88-89-ben?

– Még elébb. Mentek kifelé és akkor, hát átment Vállajra, ott vót egy ismerőse, itt az erdő fele a gyümölcsöse. Na ott is mentek keresztül, és hát akkor ű ment a rokonokhoz, mert az apám unokatestvérének a fia vót ott a patikus. Mert magyar világ alatt mi Vállajra mentünk a patikába, orvoshoz, mindenhova. Mert hát csak egy km volt, Károly meg 8 meg 9 ugyi. És hát akkor ment, ehhez a patikushoz üzent, egy vállaji valaki, hogy nem tudja elvinni Mátészalkára. Aszongya az ura hogy ű már ivott, na akkor a felesíge aszongya elviszi ő. [...] Ott dolgozott kinn egész karácsonyig, majd utána ment ki németbe.

(L. M. n. 1923, Csanálos)

– És sokan jöttek, sokan szöktek?

– Sokan, sokan. S a fiatalabbja ment oda Debrecenbe, mi van ott? Hajdúhadháza. Oda mentek nagyon sokan. Ott vót egy menekülttábor és ott kaptak munkát.

– Ezek szerint az itteni határőrök, ha már átértek nem zavarták őket vissza.

– Á, nem foglalkoztak annyira velük, mert jöttek szegények, hajnalba jöttek, sötétbe.

[...]

– De nagy számban jöttek vagy néhány ilyen esetről tudnak?

– Csak azt tudom mondani, hogy nekem itt van a fődem s akkor jártunk kapálni, oszt akkor a Magduséknak is van. S aszongya, neki ott jött kisút. Aszongya hogy átbújtak ott az izénél, még ott the románba, s akkor jöttek beljebb mert van ilyen kis bozótos. S aszongya ő annyi mindent talált azon a kis úton. Szinte kis út vót verve a kukorica közt srégen, hogy tudjanak idejönni abba az utcába. S akkor aszongya ott mán el tudtak tűnni. De mindig éjjel, éjjel meg hajnalba.

– Arra hogy utánuk lőjenek volt példa?

– Nem, nem. Arra nem.

– A magyarok, ha nem jelentették nekik akkor nem csináltak semmit. Csak ha valaki szólt akkor kötelesek vótak eljárni.

https://biblioteca-digitala.ro

– Mert ugye semmit el nem vettek, nem bántottak senkit, csak akartak továbbmenni. Itt nem maradtak meg.

(K. I.-né, 1934, Vállaj)

Már hogy meggondolta volna valaki, hogy átszökik, olyat nem is hallottam. Hát egymás nyomában voltak a román katonák, egymás nyomában. Még egyszer édesapám viccelődött velem, aszongya, kiálts már nekiek. Hát persze mondom, hogy aztán a magyar katonák jöjjenek oszt engem bekísérjenek. Azért a hang az csak ment tovább, meg ugye ilyen nagy magas megfigyelők voltak. Mind a két oldalon.

(I. (B.) J.-né E. A., 1938, Vállaj)

A szökésmotívumot tartalmazó történetek egy speciális csoportját olyan narratívumok alkotják, melyek a szökésben segítséget nyújtó csanálosiak üzletszerű vagy önkéntes tevékenységét érinti. A kínzásokról szólva említettem, hogy csak név nélkül vállalták a beszélgetést. Az 1980-as évek utolsó két évében zajló embercsempészettel kapcsolatban még ennél is tartózkodóbbak voltak. A kérdés többször felmerült az interjúk során, mindenki tudott olyanokról, akik részt vettek benne, de ők maguk soha nem csinálták. E. É. Ebben is kivételes, egyedül ő nevezett meg név szerint is olyan személyt aki embercsempészettel foglalkozott.

– Hogy mikor zárták le pontosan ezt a határt, most..., akkor szöktek még erre, arra, tényleg most úgy gondolkozok, meg még szöktettek is. Volt itt ez a M. I. néni, azt is meglőtték, mert ... nem tudok pontosat mondani. Az is szöktetett át magyarokat Magyarországra.

– Hogyhogy szöktetett? Itt voltak nála egy darabig?

– Igen, igen, és hogy átvitte őket a határon.

– Ő vitte át őket a határon, vagy megmutatta, hogy hol kell átmenni?

– Igen, de szóval ott valahol őtet is meglőtték. De hogy hogy volt pontosan, azt már nem tudom.

– A néni már meghalt?

– Németországba van. Hogy hogy volt pontosan ezt nem tudom.

A szökésben való segédkezésnek is két formája volt, egy szervezett, melynek során az illegális határátlépőket csanálosiak pénzért vagy ellenszolgáltatás igénylése nélkül átjuttattak a határon, és egy esetleges, amikor a határhoz közel munkát végzők éppen szökésben lévőket irányítottak biztonságos vagy annak hitt útvonalra. Egyetlen történet szól arról, hogy csanálosi személy segítségével fogtak el szökésben lévőket.

– Például jöttünk haza a szőlőből, akkor mikor itt vótak utószor ezek a nagy szökések, olyan húsz éve, vagy... Aztán ő is a gyárba dolgozott, a Klauszi olyan négy éves vót, mikor hazajött a gyárból, – Na hát menjünk ki a szőlőbe. – két óra hosszát mnkáljuk. Aztán az ovodából, hogy gyere kisfiam te is, vágyott mindég a szekérre, mert akkor még az anyja meg az apja még Szatmáron laktak. Ott dógoztak. És az oszlop végében vót egy ilyen ..., ivóvíz vót benne, egy kút. Ahogy a domboldalon arrúl dógozunk jön fel két fiatalember ott, s kírdeztík hogy merre a határ, de rágyújtott a cigerettára. Mondtuk neki, hogy: De gyorsan oltsa el, mert a kutat épp húzta felfele egy katona. De gyorsan mert az a szagot is érzi, meg hát közel is vót mint ide ez a ház, – és meneküljenek vissza az erdőbe. Hogy oszt megfogták őket vagy nem fogták meg, mi hazajöttünk, nem szóltunk a katonának egy szót se. De egyik alkalommal jöttünk hazafele, ez a Csanáloserdői út, ahogy megyünk kifelé – errűl-arrúl ilyen darabföldek

https://biblioteca-digitala.ro

vannak. A vállaji ódalba, tehát abba az ódalba egy tábla tengeri vót. Előttünk megállt, azelőtt került ide az egyik tiszt a szomszédba, két kis gyereke vót, megálltak előttünk, azok biztos az erdőről jöttek, és fellőtt a rakéta, de persze mán nem a drótból, hanem a katona fegyveriből, jelzett a kaszárnyának. Hát akkor láttuk, hogy mi van, szaladtak, a tiszt kiszállt a kocsiból, mert az az utcátokbeli (BA) Gy. vagy hogy hívják, az vigyázott ott valami tehenekre, és az jelentette a katonának, hogy itt bebújt kettő. El is fogták űköt szegényeket, mert körülvettík a tengeritáblát és onnan nem vót menekvís.

(T. O. és T. O.-né R. E. 1943, Csanálos)

Az embercsempészetet felidéző történetek nagy száma azt jelzi, hogy kiterjedt gyakorlat volt. Nem célom az csempészhálózat(ok) feltérképezése, csak főbb sajátosságait szeretném röviden vázolni, olyan személyek vallomásai alapján, akiket megkértek az átjutásban való segítésre, de nem vállalták. A kapcsolatfelvétel általában a falun kívül történt, Nagykárolyban vagy Szatmárnémetiben dolgozó csanálosiakat kerestek meg, eleinte esetlegesen, majd később – véleményem szerint – a hálózatok kiépülése után már célirányosan. A személyes ismeretség fontos szerepet kapott. S. K.-t például egykori székely katonatársa kereste meg: *Ideküldött két debreceni újságírót. Bevittek Károlyba. – Át tudsz vinni embereket vagy nem?! – Úgy beszartam, mint életemben még sosem. A volt katonatársam túravezető volt Székelyföldön, ott ismerte meg a két újságírót, ő személyesen nem jöhetett, ha egy székelyföldit itt igazoltattak, azt vitték is be. Mondtam nekik hogy kellene egy kis idő. Később beszéltem vele, s mondom neki, hogy ne haragudj, de nem megy. De mint kiderült csak B terv voltam, fényiek átvitték. Később próbáltam keresni, de ... Akkor egy egész csoport ment, úgyhogy biztosan átjutott. ... Nem lehetett tudni, hogy ki mi. Akit megfogtak azt nagyon megverték.* Az eset 1989-ben történt. A hatóságok számos módszerrel igyekeztek felszámolni a csempészetet. S. K. is először csapdát sejtett, és ekkorra már többeket bebörtönöztek. Bár pontos tudása volt arról, hogy kik vállalták volna, ezt az információt az idegenekkel nem osztotta meg, és még most, több mint húsz évvel később sem nevezte meg őket, és nem is állt szándékomban rákérdezni. Néhány módszert viszont megemlített: a határhoz legközelebb eső telkeken a csűrök tetejéről messzelátóval tanulmányozták a járőrök mozgását, és ennek alapján tervezték meg az éjszakára időzített szöktetést. Hasonlóképpen visszautasították a segítséget S. J. (f., 1939, Csanálos) és R. E. (n., 1942, Csanálos).

Elszakított családok motívuma

Nem pedig elszakított családok történetei. Ugyanis ezek a szövegek nem tekinthetők kizárólagosan (saját) családi történelemnek, a narratívumok mások életpályába is elkalauzolnak. A történetek elmondójának mégis fontosak ezek a történetek, a családi és olykor a lokális történelem fontos összetevőinek tartja őket. A történetek egy része már kilépett az emlékezet kereteiből, a leszármazottak illetőleg a helyiek narratíváiban élnek tovább. Annak alapján, hogy a történet mesélője milyen viszonyban állt az elszakítottságot megélő személlyel két történetcsoportot különítenék el. Az egyik a kollektív a másik a családi emlékezet kategóriájába sorolható.

„A haza mindig az idegen(ség) ellentétfogalma" mondja Bausinger, otthonosságérzést kelt, az a közeg ahol az ember jól érzi magát (Bausinger 1991: 4). A családtagok „elvesztése" megfosztotta az egyéneket attól a környezettől, melyben jól érezhették magukat, melyet a családtagok által nyújtott biztonság határozott meg. A következő történetek valamelyest elcsúsztatják e kijelentést a diakrón tengelyen, azaz: a haza egy olyan közeg (volt), ahol az ember jól érezte magát, ennek

https://biblioteca-digitala.ro

megfelelően az a hely, ahová került már idegen. Az első történet előadója és a történetben szereplők között nincs rokonsági kapcsolat, a narratíva elmondását annak különleges, bizarr jellege igazolja. A második történet családtörténelem, egy ma már nem élő, Csanálosra férjhez ment és a határ által a családjától elválasztott vállaji asszony személyes tragédiáját mutatja be lánya elmondásában.

– Meg hát itt is egy tanító néni is, már vőlegénye volt, akkor az Magyarországon maradt, ő meg itt maradt. Hát úgy megsiratta, de különváltak. Mikor a határt lezárták. Igen, igen. Akkor megint volt egy fiatalasszony, fiatal házasok voltak, férje katonatiszt volt, az ott maradt Magyarországon, ő meg itt maradt és úgy élte le az életét.

– Itt Csanáloson?

– Itt. De most már meghalt. Akkor megint volt egy házaspár, a férje kinn maradt Magyarországon, és közbe egyszer csak hazaszökött a feleségihez.

– Ide?

– Ide. És akkor itt nem mert mozdulni se ki se be, és jó pár évig a szobába, a szekrénybe ott lakott. Sőt hát akkor, még, hát éltek együtt, az asszonynak gyermeke is lett, ő mesélte el nekem. Azt mondta, hogy meg tudta úgy szülni, és meghalt a gyermek. Ha ez kitudódik, hát hol van az apa? És akkor aztán végül, nem tudom, de csak kijött, átszökött vagy mi lett vele, átszökött, csak visszaszökött valahogy. Már nem bírta tovább, azt mondják úgy nézett ki, mint egy ősember. Szakállas meg minden. S akkor csak visszaszökött, az asszony itt élt, ő meg ott.

– Ott hol? Azt nem lehet tudni, hogy hová ment? Vállajon?

– Nem. Arrébb egy kicsit. Lehet, hogy a rokonság tudná is, már az asszonyé, mert a férfi az nem ide való, de az asszony az idevaló.

(E. É. 1936 n., Csanálos)

– És az ön édesanyja ott lakott végig a kaszárnyával szemben?

– Igen, oda jött férjhez.

– Az közel volt Vállajhoz, hallotta a harangokat.

– Hallotta bizony a hangszórót. A mai napig is az van, nem dobolnak mint falun szoktak, hanem a hangszórók vannak a háztetőn, és akkor bemondták, hogy akkor most ide kell menjenek vagy mit tudom én, mintha itt dobolnak. Hát hogyne hallotta vón, hát két kilométerre van az egész. Csak sajnos – mondom – nem tudta az édesapját látogatni se, mondjuk édesanyja nem jött, mert utolsó testvére két éves vót, amikor meghalt az édesanyja, de nem lehetett menni.

– Nem tudott átmenni a temetésre?

– Nem, nem bizony. Úgyhogy nagyon fájdalmas dolgok vótak.

– Arra még emlékszik, hogy hogyan élte meg ezt az édesanyja? Valahogy hírt kapott róla, hogy meghalt az édesapja.

– Hát hogyne, persze. Nem tudom pontosan megmondani, hogy hányban halt meg, de tudom, hogy nem lehetett menni, és osztán akkor ott ültünk este, gyertyát gyújtottunk és imádkoztunk, a család. Otthol, otthol a házban, arra emlékszem.

– Jöttek mások is?

– Nem, csak a rokonság.

– A rokonságból egész pontosan ki?

– Csak közeli, első unokatestvérek, de mondjuk azok mind édesanyámnak vótak unokatestvérei. Mer azért csak édesanyám jött vissza ide férjhez, a többi testvérei mind arrúl maradtak

(T. O.-né R. E., 1943, Csanálos)

https://biblioteca-digitala.ro

Nagyon kevés azoknak a családoknak a száma, akik ma szoros kapcsolatot tartanak fenn, ezeket inkább kivételesnek és egyedinek tartom. S. J. (f., 1930 Csanálos)és családja heti rendszerességgel találkozik a vállaji rokonokkal. Ezeknek a találkozásoknak az alapján kívántam tanulmányozni azokat a folyamatokat, amelyek a kapcsolatokat alakították az elidegenített határrégió kontextusában, majd a rendszerváltást követő szabad mozgásteret biztosító időszakban. A látogatások körülményeinek történeti alakulása ebben a családban, úgy vélem, reprezentatív a Csanálos és Vállaj közötti kapcsolatokra is.

– Az unokatestvére az akivel tartja a kapcsolatot.

– Az én apámnak volt egy testvére Vállajon, az is meghalt már régen. Annak vót egy fia, és annak akkor vót három gyereke: két fiú és egy lány és azokkal én tartom a kapcsolatot már azóta, régóta. Mióta megnyílt a határ azóta mán, vagy ők jönnek vagy mi megyünk. A Pista mán meghalt, az az első unokatestvérem vót.

– Amikor azt mondja, hogy mi megyünk, akkor kicsoda megy?

– A lányomék Temesváron vannak, az tanárnő. És amikor hazajön, az minden kéthétbe jön haza, és akkor vagy ők mennek, vagy... tartjuk a rokonságot. Ők is kíváncsiak, az unokámra, van egy unokám is Temesváron, és akkor mennek.

– És amikor hazajönnek Temesvárról átmennek mindig átmennek?

– Nem mindig, de körülbelül. Mikor óhajtanak mennek, vagy ők jönnek. Szüretkor a fiúk, azok is jönnek. Unokatestvéremnek fiai, jönnek segíteni ide hozzám. Meg többször, akármikor erre járnak mindig bejönnek hozzám. Előre nem lehet tudni soha, hogy mikor jönnek.

– Nincs előre bejelentve?

– Mikor jönnek akkor jönnek. No oszt akkor itt vannak ameddig vannak, mikor vannak. Oszt még van egy lánya amék Svédországba van, egy magyar pasival került össze, és azok is ha hazajönnek mindig jönnek hozzám, úgyhogy a rokonságot tartjuk nagyon.

– És akkor amikor még megvolt itt a határ tartották valamilyen formában a kapcsolatot?

– Addig is tudtunk egymásrul, csak akkor nem tudtunk így jönni-menni egymáshoz.

– És honnan tudtak egymásról, hogyan lehetett kapcsolatot tatrani?

– Hát csak, mindig... vagy... Mindig tudtunk valamit közbe-közbe. Vót nekem Vállajon egy patikus, Rendes Jancsi, az is meghalt már, az is valami rokonság vót, messzebrűl. Az is meghalt, úgyhogy kipusztulunk lassan. Így minden elvész lassan.

– Telefonon beszéltek?

– Nem, nem. Vagy üzentek, vagy valaki... Mindig tudtunk egymásról. Mindig került valami.

– De ez azért különleges, hogy telefonon nem tudtak beszélni, találkozni nem lehetett.

– Mikor már lehett menni akkor már ők is vót, hogy jöttek. Meg mi is. Én is vótam vagy kétszer még azalatt az idő alatt. Mikor még Mihályfalvánál kellett menni. Lementem ide Vállajra hozzájuk, úgyhogy a kapcsolatot tartottuk.

– Érdekes hogy ahhoz hogy elmenni két kilométerre...

– Nincs az még annyi se, itt van a falu végén. Egy kilométer a határ ide, annyi. Mihályfalvánál mentünk Debrecennek, és akkor Debrecennél erre le Nyírbátornak.

– Gondolom akkor mást is intéztek Debrecenben, nem csak azért mentek hogy Vállajra jöjjenek.

– Nem, nem. Akkor még fiatalok vótunk. Akkor még ment a dolog.

– Ez mikor volt, a hetvenes években vagy a nyolcvanas években.

https://biblioteca-digitala.ro

– Hát mán hetven után vót. Hát már a rendszerváltás után vót ez mán.
– És a rendszerváltás előtt nem?
– Hát addig nem nagyon. Addig nem nagyon mentünk. Akkor nem is nagyon lehetett, akkor nagyon nehéz vót még.
– De volt a kishatárátlépő.
– Az is volt persze.
– Volt a vonat Mátészalkáig.
– Avval is mentek, itt Ágerdőmajornak, de én vonattal nem vótam soha. De még az én anyámmal, abba az időbe is jártunk, mentünk Szalkára vásárolni, akkor még lehetett itt közben menni. Vót mán határ de akkor még nem vót olyan szigorú. Akkor még lehetett menni, itt a Kövesbe mentünk át. De nem sokáig vót az, megszűnt hamar.
– Lezárták utána.
– Lezárták, úgyhogy itt mi a rokonsággal jóban vagyunk.
– És azt jelenti, hogy ha van valamilyen születésnap vagy...
– Hát így nem nagyon. Lakodalomba ott vótunk. Amikor a B. férjhez ment, akkor vótunk itt Mérken a lakodalomba. Mert Vállaj meg Mérk egybevan. De ők is jönnek. Akármikor, mindig bejönnek.
– S olyankor bejönnek s ülnek húsz percet vagy fél órát?
– Még tovább is. Mikor meddig.
– S ilyenkor miről beszélgetnek?
– Mindenről, minden ami előjön, a régi dolgokról, minden ami van. Elborozgatunk egy kicsit, osztán tőtjük az időt családi körbe.
– De az milyen volt mielőtt kinyitották a határt, amikor még nem lehetett kapcsolatot tartani?
– Hát az akkor veszélyes vót. Hát amikor itt mentünk a határnál..., nem volt szabad menni a határnál, akkor nem vót szabad át se nézni nagyon a túlsó oldalra, olyan szigorú volt.

A határ Vállajról

A határhasználat aszimmetriájáról már több alkalommal is szóltam. Ami Csanáloson a szökők motívuma, az Vállajon a szökötteké. A Vállajon gyűjtött narratívumok egyik fontos motívuma a szegény, fáradt romániai – többnyire magyar – menekültek megsegítése. Ezekben a történetek a be nem jelentéstől az elszállásolásig tartalmazzák a segítések skáláját, úgy hogy mindig a szolidaritás játssza a főszerepet.

– Itt jöttek igen, a kertemen. Tudod, amikor adtunk nekik, még bugyit is a gyerekeknek, meg mindent.
– Gyerekekkel is jöttek?
– Gyerekestűl. Itt az árok szélén jöttek, itten a kertünk alatt, akkor még nem vót bevetve.
– Nem is itt lettek vizesek ebbe az árokba, hanem itt feljöttek.
– Ahol van a határ oda csináltak a románok egy olyan mély árkot, hát hogy elfúl egy ember benne. És akkor jöttek, térdig érő vízben.
– Voltak vagy tízen.
– Vízbe, sárba. Akkor tudtak jönni. Bujkáltak az erdőbe és kilesték, hogy mikor, vagy ha vót ismerősük, egy katona.
– Tiszta vizesek vótak szegínyek.
– Mi adtunk nekik ruhákat. Kicsi gyerekekkel vótak. Azt mondták, hogy altatót adtak a kicsi gyerekeknek, hogy ne ébredjenek fel, ne sírjanak.

https://biblioteca-digitala.ro

- Énhozzám is bejöttek vagy tízen is...

- Még fürödtek is.

- ... megfürödtek. Az egyik kislány nem is tudott magyarul. Mondták is neki: te ne szóljál, nehogy megtudják, hogy te. Régi, vagy reg..., regáti román vagy milyen vót. Magyarokkal együtt vót. Aszongya: megmondtuk ne szólj. Jaj, mondom: hát gyerekek én nem bánom. Adtunk nekik ruhát, mert vót aki nem hozott, csak ami rajta vót.

(H. J.-né Cs. A., 1938, Vállaj)

A vállaji határtörténetek egy másik részének alapjául sajátos események szolgálnak. A kocsmában lerészegedő férfiak eltévesztik az útirányt és áttévednek a határon, hogy aztán különböző módon, többnyire sértetlenül hazakerüljenek. Az ilyen típusú határsértéseknek csanálosi változatai a virtusból elkövetettek. A hétköznapi ellenállás[7] e paraszti környezetben megvalósuló formái a határon történő átpisiléstől, a vállaji kocsmalátogatásig és visszaszökésig több formában jelennek meg. Legények szekérrel májusfáért mentek az erdőre, a kihívást nem csak a legszebb fa megtalálása jelentette, fontos volt az is, hogy a tiltott területről legyen. A siker jutalma a dicsőség, a rajtakapásé szintúgy, igaz ekkor a társaságot reggelig őrizetben tartották. Ugyancsak ide tartoznak a határőrség tiltó rendeleteire fittyet hányó határ fölötti kommunikáció kezdeményezése és büntetések ellenére vállalt fenntartása. A kapcsolat fenntartása emberi szükséglete volt mindkét település lakóinak.

- Hát például az én unokatestvérem, szegénykém, a kocsmából ment haza. Hazament, ugye a felesége veszekedett vele, hogy jártál, miért ittál, mér így mér úgy. Aszongya, hogyha itten kiabálsz, inkább nem hallgatlak, fogom magam oszt megyek vissza. Szegénykém megindult és elment Románia fele. Nem ide jött visszafele, hanem Csanálos fele ment. És át is ment a sorompónál, és nem vették észre a katonák, csak akkor vették észre, mikor az árokparton ott feküdt, elaludt. És akkor, hát hogy hogy került ide. Nem tudta ő sem megmondani, hát ugyi mikor már kijózanodott, honnan tudta ő már, hogy hogy került oda.

- Átkerült egészen a romániai oldalra?

- Persze. Már oda, az árokpart oldalára. Ott elfáradt oszt lefeküdt. És amikor megtalálták bevitték az őrsre, és kérdezték, hogy hogy. Hát nem tudta megmondani. Aszonta, ha agyonütnek, akkor sem tudom megmondani, hogy jöttem ide. Hát nem tudta. Akkor éjszaka ott aludt. Akkor másnap megpróbálták még egyszer kihallgatni, de akkor se tudott többet mondani. Kínálták ennivalóval, nem evett. Nem fogadott el semmit. Másnaposan nem tudott enni semmit, beteg volt ugyi, hát hogy az ivástól is csak beteg lett. Nem ment neki a kaja. S akkor azt mondták neki, hogy miért, a román kaja nem olyan, mint a magyar? Most őket lejáratja, szóval nem fogadja el tőlük? De úgy, bántani nem bántották. Nem bántották, áthozták, kocsival elvitték Nyírbátorba, és akkor onnan majd szegénykémet másnap hazaengedték. Egy éjszakát a parton feküdt, egy éjszakát benn volt Csanáloson...

- Hol hozták át?

- Itt. Itt jöttek át igen. De volt olyan, a S. J., az bele is halt, de mondjuk nem akkor nyomban halt meg, hanem az olyan ütést kaphatott, hogy annak valmi nyoma maradt.

- Megverték túloldalon? Ő miért ment át?

- Hát az is be volt rúgva. Hát a F. K. is át volt, J. bácsi, azt se verték meg, de ezt... De én azt nem tudom megérteni, nem is tudtam akkor sem, meg a mai napig sem tudom felfogni, hogyha azért Romániába átmegy valaki és ott megverik a románok,

---

[7] A hétköznapi ellenállás fogalma olyan jelenségeket ragad meg, melyek különböznek a megtervezett és jól artikulált politikai cselekvések kereteitől (Scott 1996: 126).

https://biblioteca-digitala.ro

oké. De hogy valaki ide átjön, és átjön a román és itt a polgármesteri hivatalban megveri, hát ahhoz neki azért már nem lett volna joga.

– Itt verték meg?

– Itt verték meg bizony. Itt verték meg azt az embert. Áthozták és akkor itt. De úgy megverték, hogy annak nyoma maradt. Hát nem azt mondom, hogy egy-két évre rá, de egy pár év múlva aztán meghalt. Fel volt háborodva az egész falu, hogy hogy lehetett aztat megengedni, hát a rendőrség meg minden.

– Ez mikor volt?

– Hát...

– Nyolcvanas évek, vagy még korábban?

– Még inkább korábban volt, korábban. Nem, a hatvanas, még nem is volt tsz. 60-ban alakult a tsz, még a tsz előtt. 56-58, így akörül.

– Ezek szerint mind részegek voltak.

– Azok, mert így, ugye, ahogy átjövünk a határnál van egy utca lefele, az a Jókai utca, na az is ott lakott abba az utcába. Az én unokatestvérem megint abba az utcába, na ez, akit mondok, kovácsmester volt, az meg a Béke utcán. Hát ugyi hazafele indultak ők csak nem ott kötöttek ki. (Kacag) Nem ott vették be a kanyart ahol kelletett volna. Egyéb így nem nagyon volt.

(T. I.-né I. M., 1959, Vállaj)

S. M. temetése. Csanálos

A két település teljes narratívum készletét tekintve ez a történet áll ismertség szempontjából az első helyen, nem csak az idősebbek ismerik, sőt nem csak a fiatalok, hanem az utóbbi években Romániából, Nagykárolyból, Nagyváradról áttelepült „idegenek" is. A történetet ismerete minden generációra kiterjed Csanáloson is, ahol azonban Z. E. megveretésének története áll az első helyen. Őt szökés közben elfogták, megverték, aminek következtében szellemi sérültté vált.

A temetéstörténet kereteit megadó események megközelítőleges, narratívák alapján rekonstruált forgatókönyve a következő: 1993 februárjában a vállaji S. M. értesült csanálosi nagynénje halálhíréről. Útlevele nem volt, így legális módon nem juthatott el a temetésre. Az elhunytnak tett fogadalma, mely szerint elmegy a temetésre, azonban cselekvésre késztette. A temetésre biciklivel áthajtott, a temetésen a román hatóságok engedélyével részt vett. A temetést követően– S. M.-t Szatmárnémetibe szállították, és a Pete–Csengersima határátkelőnél átadták a korábban már értesített magyar hatóságoknak, akik hazaszállították, de eljárást indítottak ellene és megbüntették. Az eseményt követően helyi hőssé vált.

S. M. sikerének egyik kulcsa a határ felett őrködő politikai rendszer hozzáállása volt. A kommunista időszakban minden bizonnyal nem jutott volna el a temetésre, kísérletének következménye biztosan nem csak pénzbírság lett volna. S. M. bár vállaji születésű, és jelenleg is Vállajon lakik, ám a kérdéses időszakban Budapesten élt értelmiségiként, életének jelentős részét ott töltötte, csak nyugdíjazását követően tért vissza Vállajra. A határ menti létről így leginkább csak közvetett információi voltak. A határ hagyományos lokális percepcióját ő nem érezte magáénak. Tettét nem is magyarázta csak úgy, hogy: „teljesen természetes volt számomra, hogy elmentem a temetésre". Az esemény narratív reprezentációjakor külön felhívta a figyelmem arra, hogy a határ illegális átlépése számára kizárólagosan szükségszerű volt.

Vállaji oldalon erről az egyetlen olyan esetről tudnak, amikor valaki úgy lépte át a határt, hogy közben tudatában volt annak, hogy amit tesz, illegális. S. M. az ötvenes években átbiciklizett Csanálosra édesanyja testvérének temetésére. A történet főszereplőjével interjút ugyan készítettem, minthogy azonban diktafont

https://biblioteca-digitala.ro

nem használhattam egy vállaji és egy csanálosi narratíván keresztül kell rekonstruálnom az eseményeket.

– Csak úgy átbiciklizett?

– Igen mikor meghalt a nagynénje. Mikor a temetésen észrevette az unokatestvére, hogy ő hogy került oda és akkor: Manci, hogy jött? Hát biciklivel. Biciklivel? De visszafele ugyi azér már a katonaság kísérte, s akkor bevitték Aporligetbe. Tízezer forintjába került neki az a temetés dehát, de akkor is ott volt.

– Ez melyik évben volt?

– Hát nem tudom pontosan, de kommunista időben.

– És itt a faluban mit szóltak hozzá, hogy ő csak úgy átment?

– Nem figyelték.

– De megtudta mindenki aztán.

– Hát persze, mer..., itt a katonaság megállt. Még az édesapja is élt, s már az is azt mondta, hogy M., de baj lesz belőle. Nem baj! Hát ugye akkor kapta már a táviratot, amikor már a temetés is volt. S hát ő ott akart lenni, mégis csak az édesanyjának a testvére.

(T. I.-né I. M., 1959, Vállaj)

– Mikor meghalt az édesanyám, akkor azonnal adtam táviratot, még az az egy első unokatestvérem lakik Vállajon, és gondolja meg hogy mit csinált. Február 28-án halt meg, egyszer csak a katonaság kint. Hát mi van, mi van? Jön felfele az unokatestvérem, kíséri a katona. Megfogta a biciklit és átjött.

– Ő a Ludescher Mária?

– Nem, a Scheurmann Mária. Talán tud róla?

– Igen, mesélték Vállajon és vele is beszéltem.

– Előbb csak figyelte a kukkerrel (a katona), szólt a posztnak, kijött a poszt, ment elé. Tudott magyarul a fiú, károlyi fiú vót. Én pont kinn vótam, mondom: ez a Manci., hajaj. A poszt az fogta hogy beviszi a plătunra. Mondom: ne vidd mán be! Adjad ide! Na akkor odaadta, de utána menjen át. (férj)

– Lelökte a kis kövesút mellé a biciklijit és be hozzánk.

– Jaj, ezt én is hallottam. A temetőbe már nem mehetett ki. (BA)

– Kijött, de mán temetés alatt megérkezett Károlybúl a katonaság, és akkor kértük, mert a tiszt itt lakott a szomszédba, hogy hát engedje mán, mer hát annyira ragaszkodott. S akkor bátyám, a fiútestvérem az mán visszakísérte, nem várta meg a temetés végit, mán ott várták.

– Annyi vót, hogy neki jelenteni kellett, ő jelentett, és a nagyfőnök az jött ki, aki itten vót forradalomkor. Az mán azóta felemelkedett és nagyon főnök vót. S akkor azt kírdezte, odahítta, oszt kérdezte, hogy mikor jön vissza a temetísrűl, hogy ű mikor tudja átadni. Mert neki telefonálni kell Nyíregyházára és akkor ű kell személyesen átadja. És mondtuk úgy másfél óra múlva. Az is rendes vót, mert ismertük jól. És akkor engedte, hogy kijöjjön a temetőbe, s akkor telefonált izére, és más akkor ű személyesen átadta. (férj)

– Azt mondta: Ha körül jöttem vón, akkor nem értem vóna ide a temetésre. És én megígértem – aszmongya – a nényámnak, ha meghal én jönni fogok a temetésére. Mondom csak beállított.

[...]

– Ez a temetés egészen pontosan mikor volt?

– Azt hiszem kilencvenhároma. Kilencvenhárom február 28. Mindenesetre jól megbüntették szegényt. Nem ide lett hívatva a rendőrségre, hanem Pestre, mert oda szólt a személyije. Itt nem csináltak semmit, itt szípen beszéltek vele. Azt is jóval később árulta el, nem mondta meg, hogy ne bántson bennünket, hogy ő csinálta ezt a

https://biblioteca-digitala.ro

dógot, mert úgy magyarázta – nem tudom, hogy ez fontos bele vagy nem, nehogy legyen probléma – jött a határig és próbálkozott a katonával. Gyere – intett neki. Nem. Akkor visszament, annyit mondott az öreg édesapjának – Tata, majd visszajövök. Felült a biciklire és átjött.

– Hát akkor ugye a határt mán nem vigyázták úgy, mert forradalom után vót. (férj)

(T. O. és T. O.-né R. E., 1943., Csanálos, B. A., 1984 Csanálos)

Saját határnarratívám

A kutatás során magam is többször kerültem határhelyzetbe. A vizsgált terület számos pontján megfordultam, és az ismertetett sokféle háresemények közül is jó párat megtapasztaltam. Voltam legális határátlépő – az esetek nagy többségében –, de határsértést is elkövettem. Az állami kontrollt nem az áramlásintézményt jelentő átkelő használatakor éreztem és éreztették leginkább. A személyi igazolvány kontrollja már a legkisebb félelemérzetet, vagy frusztrációt sem váltja ki belőlem határátkeléskor (vö. Ancel 1999: 414).

A csanálosiakban határátkelésekor az útlevél, vagy személyigazolvány ellenőrzése aktivizálta/aktivizálja az elmaradott nemzet goffmani értelemben vett stigmatizáció negatív tapasztalatát (Feischmidt 2005: 49).

A másság körülhatárolásában a vállajiak egészen sajátos stratégiát alkalmaztak. A határ túlsó oldalán lakók mind románok voltak, kivételt ez alól éppen a csanálosi, kaplonyi és a többi sváb faluban lakók jelentették, de ők sem mindig. A „román" megnevezés használata olykor csak egy a helyi nyelvhasználatban rögzült, értékítélettől mentes terminus, mely mindenkire vonatkozik a határ túlsó oldaláról, de kontextustól függően lehet etnikai eredetre vonatkozó stigmatizáló funkciója is.

A határ átlépése „románba" történt/történik, a szomszédos településről látogatóba érkezők azonban többnyire „csanálosiak", nem pedig „románok". Ezzel szemben azok, akik az 1980-as évek végén, a zöldhatáron át érkeztek a vállaji szóhasználatban románként szerepelnek, noha csak elenyésző számban voltak közöttük „igazi" románok. A határátlépés mindezek ellenére aktivizálta a stigmát, mivel a határátkelőn szolgálatot teljesítők nem vállajiak. A két ország közti gazdasági különbség fokozatos kiegyenlítődésével egyenes arányban csökkent ennek a hatóereje.

Történetem leginkább talán a személyi igazolvány nélkül elfogott és meghurcolt személyek motívumkörébe sorolható. Szerettem volna egy fényképet készíteni a határátkelőről, ezért elsétáltam a Csanálos végét jelző tábláig. December lévén, a fák lombozatának hiányában, kitűnően látszott nem csupán a határátkelő épületegyüttese, hanem a vállaji templom tornya is. Egy fényképet sikerült elkészítenem, amikor hallottam, hogy valaki rám kiált. Megfordulva láttam, hogy a határrendőrség egy tagja volt az. Egyáltalán nem kedvesen megkérdezte, hogy mit csinálok és ki vagyok. Válaszoltam, mondtam, hogy csak egy fényképet készítettem a már elmondottak szerint. Ettől ő csak még idegesebb lett, és mondta, hogy az tilos. Tilos átfényképezni a határon. Ekkor mondtam, hogy a szatmárnémeti múzeumban dolgozom és kutatást végzek. Szerencsémre hivatalos kiküldőpapír is volt nálam, melynek felmutatása miatt nem jutottam a bekísértek sorsára, engem csak „behívtak", hogy beszéljek az őrsparancsnokkal. A határőr parancsnokság székhelye Nagykárolyban van, ahol telefonos egyeztetést követőn meg kellett jelennem. Ugyan nem kísért el senki a csanálosi egységtől, úgy gondoltam, hogy a munkám akadályoztatásának elkerülése végett azonnal odamegyek. Miután a parancsnoknak szóban bemutattam kutatásom jellegét és céljait, megkérdeztem, hogy elmehetnék-e a határvonalig, hogy lefényképezhessek egy határkövet. (Itt kell megjegyeznem, hogy

https://biblioteca-digitala.ro

a határrendészet és a múzeum között jó viszony alakult ki a határátkelő építését megelőző kötelező régészeti mentőásatás során.) A határőrparancsnok egy a két ország között életben lévő nemzetközi jogi egyezményre hivatkozva, melynek értelmében tilos a határon túli objektumokat fényképezni, megerősítette a tiltást. A határkövek fényképezésével kapcsolatban elméleti problémákat vetett fel, miszerint lehetetlen úgy fotózni őket, hogy akár pár centiméterrel is, de át ne fényképezzek a magyarországi oldalra. A találkozó végén megegyeztünk, hogy a schengeni övezetbe lépés pillanatában nyugodtan fényképezhetek majd.[8]

Szakirodalom

Ancel Jacques, A határok geográfiája. in Csizmadia Sándor, Molnár Gusztáv, Pataki Gábor Zsolt (szerk.) *Geopolitikai szöveggyűjtemény.* Budapest, 1999, 413-422. (Eredeti megjelenés: Geographie des Frontieres. Librairie Gallimard, Paris, 1938.

Bausinger, Hermann, A haza fogalma egy nyitott társadalomban. In: *Régió* 1991/4, 3-21.

Bindorffer Györgyi, A magyarországi németek hazaképe. Magyar-német együttélés a közös hazában. Betelepedés, asszimiláció, nemzeti identitás, in: *Barátság,* 2001/8, 3151-3153.

Feischmidt Margit, A határ és a román stigma, in: Kovács Nóra, Osvát Anna, Szarka László (szerk.) *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből III.* Budapest. 2005, 43-58.

Hauler, Ernst, *Die Abgettrenten Sathmarschwaben. A tömbről leszakított szatmári svábok.* Passau, 2004.

Keszeg Vilmos, *Homo narrans. Emberek, történetek és kontextusok.* Kolozsvár, 2002

Keszeg Vilmos, *Határ, határmódosítás, határátlépés. Történetek a kisebbségi sorsról, Néprajzi Látóhatár III,* 2004, 41-86.

Kocsis Károly, *A politikai és az etnikai földrajz határértelmezései,* in: *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből III.* Budapest, 2004, 23-28.

Lászlóffy Aladár, Határológiai kistrakta, in: *Korunk.* 1998/4, 3-6.

Martínez, Oscar. J., Dynamics of Border Interaction: New approaches to border analysis, in: Schoefield, Clive H. (szerk.) *Global Boundaries World Boundaries.* New York, 1994.

Mészáros Rezső, *A település térbelisége.* Szeged, 1994.

Pócs Éva, Tér és idő a néphitben, in: *Ethnographia* 1983/2, 177-206.

[8] A megegyezés ellenére a határkövekről készültek felvételek. Fényképezésükre egy későbbi alkalommal kerítettem sort vállaji terepmunka során. A határkövek illegális fotózása során többször is átléptem a határkövek által jelölt, ám mégis képzeletbeli vonalat, illetőleg fényképeket készítettem a szökések során leggyakrabban használt térrészről, a szőlősről.

https://biblioteca-digitala.ro

Die Grenze in den Erzählungen der Bewohner von Urziceni und Vállj
Zusammenfassung

Gegenstand dieser Arbeit ist die Untersuchung vom Narrativum-Bestand über die infolge der bedeutenden gesellschaftlichen und politischen Ereignisse des 20. Jahrhunderts, bzw. der Entscheidungen der Staatsmacht geänderte Raumstruktur im Kontext der sich verändernden nationalen Grenzen, in zwei schwäbischen Gemeinden Urziceni und Vállaj.

Durch die Analyse der Narrativa möchten wir über die Borderline-Erfahrung der Einwohner von beiden Gemeinden mehr erfahren, allen voran konzentrieren wir uns auf solche Geschichte, die uns ermöglichen, die mit der Grenze zusammenhängenden Erfahrungen und die einzigartige Lebensweise der Bewohner dieser an der Grenze gelegenen Gemeinden kennenzulernen. Solche Sprachformen oder narrative Schemas werden unter dem Vergrößerungsglas gesetzt, in denen subjektive Erfahrungen und persönliches Wissen über die Grenze erscheinen.

Es ist eine wichtige und untersuchte Frage, ob es einen Unterschied zwischen den Geschichten über die Grenze der Bewohner der beiden Dörfer gibt, und was für ein kognitives Bild über die Grenze im rein politischen Sinne gebildet wurde. Die Analyse bezieht sich auf die Bewohner der beiden Ortschaften und auf die Untersuchung der kognitiven Realität der Erzählungen von verschiedenen Altersklassen. Der Autor hat die Prämisse, dass das über die Grenze geformte Bild sowohl im Raum (auf beiden Seiten der Grenze) als auch in Zeit (Alter der Informanten) völlig unterschiedlich ist.

https://biblioteca-digitala.ro

Identitatea grupului minoritar şi memoria culturală. Cazul comunităţilor interetnice (repere teoretice)

Camelia BURGHELE

Cuvinte cheie: identitate culturala, comunitate multietnică, antropologia minoritatilor, memoria culturala, comunitatea svabilor satmareni, obiceiuri traditionale, magie.

Istoria recentă a condus la o renegociere şi la o resemantizare a conceptului de identitate etnică generată în procesul de interacţiune a grupurilor sociale. Demersul modern al antropologiei culturale susţine că interacţiunea culturală presupune afirmarea conceptului de diversitate culturală la nivelul vieţii cotidiene: comportamente, valori, atitudini, credinţe, obiceiuri.

Din alt unghi, istoricii receptează identitatea pe două paliere diferite, care reglează raporturile interne dintre majoritate şi minorităţi: *identitatea etnică*–ce porneşte de la elemente exterioare, legate de limbă, religie, teritoriu, instituţii, istorie, tradiţii, filtrate printr-o dimensiune subiectivă generată de conştiinţa apartenenţei la un anume grup etnic - şi *identitatea culturală*, ale cărei mecanisme sunt activate în comunităţile multiculturale pentru a salva anumite modele culturale[1].

Pentru Franz Boas, fondatorul antropologiei culturale moderne, *cultura* unei entităţi sociale se poate explica prin rezultatul interferenţei a patru factori: mediul natural (care permite comunităţii libertate de acţiune, dar îi impune şi limite), contextele spirituale şi materiale (care relevă resorturile culturale specifice grupului), suma raportărilor individuale la sistemul de valori al grupului - instituit prin cutumă - şi distribuţia geografică a elementelor culturale[2]. Astfel, pornind de la suporturi identitare fixe–limba, onomastica, religia, tradiţiile culturale–se poate construi o *identitate culturală*, ca modalitate de raportare la un reper fix: istoria care îi uneşte pe toţi membrii grupului, indiferent de distribuţia lor geografică. Concluzia este aceea că mecanismele de construire a identităţii sunt generate de relaţia dintre societate şi cultură şi de dinamismul interacţiunii acestora.

Deseori, relaţiile existente între majoritate şi minorităţi (într-o societate multiculturală şi/sau plurietnică) pot conduce la tensiuni sociale generate mai ales de tendinţa de asimilare a minorităţilor din partea culturii majoritare, mai ales că, de cele mai multe ori, percepţia minorităţii se bazează pe stereotipuri culturale perpetuate de-a lungul timpului, nu întotdeauna favorabile minorităţii.

În condiţiile unei perspective interculturale care acceptă diversitatea culturală, fenomenul societar cel mai important este *dialogul intercultural*, singurul demers care poate conduce la stabilitatea societăţilor multietnice.

Antropologia minorităţilor operează deseori cu două concepte care au suscitat în ultima vreme multe interpretări şi resemantizări nu doar ca şi categorii filozofice sau ideologice, ci şi în calitatea lor de limite fizice, geografic-administrative: *graniţa* şi *limita*.

---

[1] Lucrarea de faţă face parte dintr-o cercetare mai amplă – "Asumarea identităţii culturale în comunităţile româneşti din Maramureşul ucrainian (Transcarpatia - Ucraina) *conservare şi / sau dinamică socio-culturală în context multietnic*", în proiectul Academiei Române: "Valorificarea identităţilor culturale în procesele globale", Fondul Social European, POSDRU 2007 – 2013.

[2] Alina Branda, *Repere în antropologia culturală*, Editura Fundaţiei pentru Studii Europene, Cluj Napoca, 2002, p. 40.

https://biblioteca-digitala.ro

Juridic vorbind, granițele definesc entități politice sau jurisdicții legale. Dar, din perspectivă simbolică sau imaginară, se poate remarca o dimensiune psihosocială a graniței, care are ca finalitate construirea unor delimitări imaginare pe baza distincției între *noi* și *ceilalți*, iar aceste granițe nu coincid întotdeauna cu granițele fizice, geografice, juridice. Altfel spus, această dimensiune psihosocială a receptării și asumării granițelor pornește din activarea a două mecanisme: *identitatea*, ca adeziune la același sistem de valori, receptate ca valori comune și care conduc la o identitate comună și *alteritatea*, ca receptare a diferențelor în procesul construcției și deconstrucției diferențelor între *noi* și *ceilalți*.

Din punct de vedere antropologic, *granița* are o dimensiune mult umanizată. Așa cum aminteam, conform dicționarelor și instrumentelor de definire unanim acceptate, din punct de vedere juridic și geografic, granița este o linie de demarcație, dar, din perspectiva imaginarului sau a simbolicului, granița conduce la generarea unor statusuri și roluri diferite în planul subiectivității / obiectivității sau, mai bine spus, în jocul alternativ al acestora.

Granițele, și mai ales prezența și presiunea exercitată de acestea, configurează fenomene sociale și culturale privite de antropologi din două perspecive:

- un punct de vedere clar și fără echivoc au statele, administrațiile naționale: din perspectiva acestora, granița sau frontiera este o delimitare precisă, stabilită prin lege și trasată clar, fără echivoc, pe hartă;
- un alt punct de vedere au însă popoarele sau grupurile etnice localizate lângă frontieră, de ambele părți ale acesteia; perspectiva lor este una psihosocială: spațiul este mult mai vag definit, este mai lax și se suprapune peste zestrea culturală și istorică asumată deja, care face o diferență netă între *aici* și *dincolo*, *aici* și *acolo*, *la noi* și *la ei*.

Există, așadar, concepte colaterale de tipul: *înăuntrul granițelor* și *înafara granițelor*, pornind de la o reprezentare psihosocială a delimitărilor, iar această viziune subiectivă naște ceea ce antropologia minorităților a denumit *border identity*.

Semiotica literară (Umberto Eco) denumește cu sintagma de "umbrelă" conceptele mai largi, mai încăpătoare, așa cum sunt cele de *cultură, graniță, identitate culturală*. Gândită astfel, ca o umbrelă sub care se pot aduna accepțiuni multiple, identitatea culturală acoperă o realitate "reală" și una "culturală" extrem de diverse și, uneori, chiar contradictorii. Filozofic vorbind, identitatea culturală configurează modul de existență al unei culturi, înțeleasă ca o sumă de comportamente umane direcționate valoric, adică un univers simbolic în spațiul căruia indivizii trăiesc în comun, într-o solidaritate bazată pe credințe și coduri comune dar și pe voința de a trăi împreună.

Într-o comunitate multiculturală, *identitatea* (asumată la orice palier) este amenințată de asimilare de către societatea majoritară și atunci populația minoritară recurge la un proces de *spiritualizare a frontierelor*, spiritualizare materializată nu în desființarea granițelor, pentru că acest lucru nu este posibil, dar măcar în generarea și direcționarea către un alt nivel de relevanță a contactelor, pentru ca spațiul să se lărgească considerabil[3].

Identitatea, ca proces cultural complex, se construiește în raport cu *ceilalți*, pentru că imaginea unui *alter* este, adesea, oglinda propriei identități, condiție și consecință a acesteia[4].

---

[3] I. Bădescu, D. Dungaciu (coord), *Sociologia și geopolitica frontierelor.*, București, 1995, vol. I, p. 313.

[4] N. Tuliuc, *Conceptul de identitate: conținut și procese*, în "Xenopoliana", nr. VIII, 1 - 4/2000, p. 5.

https://biblioteca-digitala.ro

Antropologii susţin că identitatea, fie colectivă, fie individuală, este structurată pe patru componente majore:

- etnică
- religioasă
- politică
- culturală,

nivelul suprem al identităţii considerându-se că este *naţiunea*, iar nivelul imediat inferior fiind *etnia şi etnicitatea*, concepte bine definite de istoricii români. "Etnia este o comunitate umană ai cărei membri au (sau cred că au) origine comună, au acelaşi mijloc de comunicare (limba comună), locuiesc pe un teritoriu relativ compact, au aceleaşi tradiţii culturale şi religioase (spiritualitate), aceleaşi interese şi aceleaşi idealuri şi au convingerea că aparţin respectivei comunităţi"[5].

Cercetările recente îşi au originea în reevaluări ale conceptelor de *spaţialitate, teritorialitate, proximitate, vecinătate, comunitate* şi lărgirea sferelor semnificaţiilor lor, pornind de la percepţii diferite pentru *aproape* şi *departe*. Reprezentările spaţiului nu privesc doar pe topografi, urbanişti şi cartografi, ci şi pe antropologi. De exemplu, spaţiile reprezentaţionale depind de locuitorii acestora, de cei care le utilizează: este vorba despre un spaţiu „trăit" prin imaginile şi simbolurile sale, alcătuit dintr-un sistem non-verbal mai mult sau mai puţin coerent de simboluri şi semne. Aceste spaţii sunt acelea care sunt parţial imaginate şi care se organizează în jurul identităţii. Spaţiile reprezentaţionale ale experienţei trăite, forme localizate ale cunoaşterii sociale, sunt multivocale şi indică un orizont posibil al semnificaţiilor, respectiv resursele fizice şi simbolice[6].

Percepţia spaţiului fizic - *teritorialitatea* şi *proximitatea* - conduce la o înlocuire a hărţilor *cartografice* cu cele *mentale* (cognitive), sau a „realităţii" cu reprezentarea ei. O imagine coerentă asupra conceptului de „hartă mentală", lansat de literatura socio-antropologică a ultimilor ani, ne este oferită de Zygmund Bauman[7]. Un concept vecin "hărţii mentale", la fel de uzitat de antropologia culturală modernă este cel de *memorie culturală* sau de *cartografiere a memoriei*. Se vorbeşte despre un topos al memoriei, definit din dublă perspectivă, a memoriei şi a istoriei, care poate conduce la conservarea unor parametri de reprezentare a realităţii. Condensarea memoriei în secvenţe definitorii pentru grupul social se cristalizează dinspre memoria culturală individuală către cea colectivă, ca schelet de construcţie a societăţii. Memoria colectivă este memoria grupurilor, ca entităţi sociale, care dezvoltă caractere individualizante; este vorba despre un motor care construieşte memoria prin apelul la repere care să îi ateste identitatea. Rezultatul este o interacţiune între "politicile memoriei", considerate ca o formă de memorie istorică şi "amintirile comune"[8].

Memoria culturală este rezultatul interacţiunii a trei factori: memoria (ca trecut actualizat), cultura şi societatea (cu elementul ei, grupul). Concretizarea identităţii ţine de elementele bine definite ale grupului, identificabile şi prin comparaţie cu ceea ce nu este caracteristic grupului. Capacitatea de reconstruire este una dintre

---

[5] I. A. Pop, *Geneza medievală a naţiunilor moderne (sec. XIII - XVI)*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1998, p. 16.

[6] Silviu Totelecan, *Dimensiuni ale spaţiului vicinal*, http://www.history-cluj.ro/SU/anuare/2003/Totelecan.htm.

[7] Zygmunt Bauman, *Comunitatea: căutarea siguranţei într-o lume nesigură*, Editura Antet, Bucureşti, 2002, p. 9.

[8] Mariana Niţu, *Cartografierea memoriei, proces de definire a identităţii culturale. Stabilirea parametrilor teoretici. Concepte şi componente*, LiterNet.ro, 2011.

https://biblioteca-digitala.ro

calitățile memoriei colective. "Nici o memorie nu poate păstra la infinit trecutul, căci ceea ce este expus este ceea ce o societate poate reconstrui având un cadru de referință. Fiecare reconstrucție se face prin mijloace actuale epocii respective, prin apropriere critică, păstrare sau transformare. Memoria culturală a unui grup devine emblema acestuia, imaginea sub care se inventariază un sistem clar de valori, clasate ierarhic și extrase din structura de cunoștințe culturale și simboluri. Miza este de a reține valori reprezentative, care să prefigureze identitatea grupului. (...) Practic, conceptul de memorie culturală cuprinde tot acel bagaj reutilizabil al unei colectivități (texte, imagini, ritualuri) a cărui "cultivare", urmărește stabilirea și perpetuarea unei imagini reprezentative. Pe baza acesteia, orice grup își autenticizează unitatea și particularitățile"[9].

În această ordine de idei, demersurile de istorie orală focalizate pe promovarea relațiilor între culturi pot fi un mod eficient de observare a mediului intercultural. Documentele de istorie orală, viitoare documente de arhivă, pot aborda cu succes studiul comportamentelor, mentalităților și sensibilităților sau afinităților unui grup sau comunitate. Pot fi bine evidențiate reacțiile la un anume eveniment local, fapte diverse, reacții, sub forma unor povești de viață, documente personale din arhive de familie sau culegeri de texte autobiografice (folclorul detenției, folclorul nou etc).

În altă ordine de idei, fenomenele de multiculturalitate și interculturalitate, cu cele două paradigme care se întrepătrund, cea a *identității* și cea a *alterității*, fac ca studiul societăților multietnice să deplaseze atenția cercetării de la coordonata etnografică spre cea etno-sociologică, sau de la *teoria grupului etnic* spre *teoria relațiilor interetnice*, în condițiile în care etnicitatea nu mai este considerată un „dat" etern, ci este asimilabilă unei realități dinamice. *Conlocuirea etnică*, generată de comunitatea habitatului este completată de *conviețuirea etnică*, generată de comunitatea atitudinilor comportamentale, a cutumelor, a manifestărilor spirituale[10].

Antropologia europeană modernă vorbește, în context contemporan, despre componenta dinamică a etnicității, ca fenomen socio-cultural, adică despre identitatea asumată și construită continuu, nu doar despre cea dată istoric. Societatea actuală europeană este marcată de prezența diversității culturale, iar percepția novatoare a acestei diversități conduce la o redefinire a conceptului de identitate. Identitatea culturală nu e receptată doar ca o "moștenire", ale cărei paradigme se subsumează limbii, religiei, tradițiilor culturale sau aderenței la un nume, ci este un proces care se relaționează continuu la "ceilalți". Multiculturalitatea se bazează pe o reinterpretare a conceptelor de *diferență* și *diversitate*, de raportare a grupului propriu la străin, la outsider, a majorității la minoritate. Etnicitatea, generatoare de identitate culturală colectivă este un proces dinamic de socializare și de interacțiune socială. Schema acestui proces este cea de raportare a sinelui la celălalt, care e diferit.

Pentru teoreticienii fenomenului de interculturalitate, "multiculturalismul exprimă conceptul / atitudinea care afirmă că echilibrul și corectitudinea relațiilor interetnice presupun recunoașterea nevoii de integrare, alături de nevoia de

---

[9] Mariana Nițu, op. cit.

[10] Steluța Pârâu, *Identitate versus integrare într-o zonă de locuire interetnică*, în *Caietele ASER. Patrimoniul etnologic și integrare europeană*, nr 2 / 2006, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 2007, p. 25.

https://biblioteca-digitala.ro

separare a comunităţilor etno-culturale şi susţine dezvoltarea lor reciprocă, pe care o consideră şi posibilă"[11].

Descrierea etnicităţii şi a identităţii culturale este masiv marcată de subiectivitatea raportării individului ce aparţine minorităţii, la "ceilalţi". Pentru grupul majoritar, alteritatea se construieşte deseori pe principiul definirii subiective a imaginii străinului. Schematic, se ajunge de cele mai multe ori la stereotipii etnice, care reglează comunicarea simbolică dintre identitate şi alteritate. Stereotipiile etnice simplifică mult imaginea celuilalt, configurând, uneori, imagini ridicole despre outsider; uneori, aceste stereotipii au la bază slaba informare a grupului majoritar în legătură cu minorităţile şi se propagă fie în mediu mai restrâns, familial, fie în mediu lărgit, comunitar.

Studiile de imagologie comparată teoretizează câteva astfel de paliere prin care majoritatea se raportează la minoritate: mai întâi, se porneşte de la criteriul spaţialităţii, marcându-se, astfel, faptul că grupul minoritar nu face parte din spaţiul comunităţii majoritare; un al doilea palier, bine configurat în conştiinţa socială, este cel al apartenenţei confesionale (în comunităţile multietnice, stratificarea şi construirea discursului despre celălalt ţine mult seama de apartenenţa confesională, în sensul că, de cele mai multe ori, chiar dacă nu întotdeauna, etnia se suprapune peste confesiune); în mod categoric, un rol important îl are criteriul lingvistic, parţial suprapus peste cel de neam, pentru că, de multe ori, etniile diferite vorbesc limbi diferite; în fine, mai există şi alte repere identitare concretizate în mărci comportamentale identitare, de genul vestimentaţiei, alimentaţiei, raportarea la fenomenele şi principiile magiei sau tradiţii populare.

Dacă fenomenele de conlocuire etnică se raportează la habitat, cele de convieţuire etnică presupun punerea în mişcare a două paradigme diferite, polarizate pe secvenţe şi perechi de tipul: *acceptare / respingere*, *insider / outsider*, *localnic / străin*, *favorabil / nefavorabil*. Astfel, plecând de la caracteristicile habitatului, de la etapa istorică sau de la modul de receptare a vieţii cotidiene, se poate defini o evoluţie socio-economică şi culturală a zonei, transpusă în fenomene de *similitudine, diferenţe, aculturaţie, asimilare, pluralism* sau *etnocentrism*, în funcţie de raportarea membrilor comunităţii la fenomenele de coetnicitate[12].

Este importantă o redefinire a "frontierelor etnice", construite şi asumate într-o primă etapă în relaţie cu grupul dominant, dar care, apoi, ţin de raportarea grupului la istoria şi cultura proprie, la nivelul unor sectoare care nu sunt însă receptate ca fiind statice, în raport cu identitatea, ci într-o continuă schimbare, în funcţie de factori multipli care acţionează atât în interiorul unor frontiere etnice, cât şi în exteriorul acestora[13]. O asemenea perspectivă asupra dinamicii identitare sociale şi culturale conduce la ideea că "identitatea etnică a unui grup constituie o atitudine de autoatribuie şi/sau categorizare etnică exterioară (individuală, colectivă sau instituţională) a unei colectivităţi, manifestată în acţiunile interumane (în special în raporturile interetnice). Elementele culturale care intră în procesul de afirmare identitară a unui grup sunt de natură variată şi ţin de memoria culturală a unei comunităţi dar, fapt esenţial, sunt integrate dinamicii schimbărilor pe care le impune continua adaptare la lume, la contextul exterior frontierelor etnice"[14].

---

[11] Gabriel Andreescu, *Multiculturalismul normativ*, în *Interculturalitate. Cercetări şi perspective româneşti*, Presa Universitară Clujeană, 2002, p. 30.

[12] Steluţa Pârâu, *op. cit.*, p. 27 - 28.

[13] Danielle Juteau - Lee, *L'éthnicité et ses frontières*, Montreal, 1999, p. 25 – 39.

[14] Alina Astaloş, Irina Liuba Horvat, *Practici alimentare la etnicii germani din Transcarpatia. Contexte rituale şi mize identitare*, în Hans Gehl, Viorel Ciubotă (coordonatori), *Cultura materială şi spirituală*

https://biblioteca-digitala.ro

Diferențele de raportare a majorității la minoritate sunt determinate, printre altele, și de calitatea minorității: "atunci când analizăm fenomenul minoritar național, din varii perspective și mai cu seamă din cea a relației majoritate - minoritate, trebuie să avem în vedere atributele esențiale ale diverselor minorități. O anumită atitudine și o anumită politică o adoptă statul național și majoritatea față de minoritățile involuntare și limitrofe patriei mamă, și o alta, dacă nu diferită, gradual de o altă intensitate față de minoritățile voluntare și care nu sunt limitrofe țării de origine; așa cum cele două categorii de minorități se raportează și relaționează diferit față de statul național și majoritate"[15].

Metodologic vorbind, "multiculturalismul" (cum percep teoreticienii americani fenomenul multietnic) sau "interculturalitatea" (perspectiva europeană asupra fenomenelor similare), curente ce marchează modernitatea și relațiile dintre etnii și minorități și majoritatea dominantă, fie în interiorul acelorași granițe, fie între spațiul originar și diaspora, sunt studiate pluridisciplinar de către discipline umaniste complexe, precum antropologia culturală și socială, etnologia, psihologia, sociologia sau științele comunicării. Decupând arealul geografic, studiile recente pe temă iau în discuție tema *statului națiune* din Vestul Europei, care este mult reconsiderat; analog, pentru Europa de Est, conceptele de *etnici* și *etnicitate* au fost reevaluate critic, conducând la distincții nete între *cetățenie* și *naționalitate.*

Statele multinaționale și/sau statele poli-etnice sunt evaluate din punctul de vedere al minorităților istorice care trăiesc în spațiul lor geografic și au avut o contribuție notabilă la formarea și afirmarea statelor naționale, dobândindu-și, astfel, un statut aparte, dar și din perspectiva grupurilor largi de imigranți (care, însă, nu au aceeași pondere la construcția statului unitar.

Interculturalitatea ar trebui să conducă la o stare de coeziune, de armonie, datorită coexistenței între culturi, cu evoluția simultană și deschiderea reciprocă a diferitelor culturi. Interculturalitatea presupune conviețuirea în zonele de vecinătate geografică, pe cel puțin două paliere: mai întâi în sectorul vieții cotidiene, la nivelul obiceiurilor, limbii, tradițiilor, folclorului, portului, alimentației, regulilor de conviețuire socială; al doilea palier este cel care ține de zona valorilor morale, religioase, de artă, de economie, de viața politică.

Bibliografie:

Alina Branda, *Repere în antropologia culturală*, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj Napoca, 2002

Bădescu, D. Dungaciu (coord), *Sociologia și geopolitica frontierelor.*, București, 1995, vol. I

Zygmunt Bauman, *Comunitatea: căutarea siguranței într-o lume nesigură*, Editura Antet, București

Caietele ASER. Patrimoniul etnologic și integrare europeană, nr 2 / 2006, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 2007

Hans Gehl, Viorel Ciubotă (coordonatori), *Cultura materială și spirituală din Bazinul Tisei Superioare. Influența populației germane asupra culturii*

din Bazinul Tisei Superioare. Influența populației germane asupra culturii celorlaltor etnii din regiune, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare - Tubingen, 2003, p. 319.

[15] Vasile Vesa, *Majoritate și minorități în Europa Centrală în secolele XIX - XX*, în Hans Gehl, Viorel Ciubotă (coordonatori), *Cultura materială și spirituală din Bazinul Tisei Superioare. Influența populației germane asupra culturii celorlaltor etnii din regiune*, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare - Tubingen, 2003, p. 6.

https://biblioteca-digitala.ro

celorlaltor etnii din regiune, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare - Tubingen, 2003
Interculturalitate. Cercetări şi perspective româneşti, Presa Universitară Clujeană, 2002
Danielle Juteau, Lee, *L'éthnicité et ses frontières*, Montreal, 1999
Mariana Niţu, *Cartografierea memoriei, proces de definire a identităţii culturale. Stabilirea parametrilor teoretici. Concepte şi componente*, LiterNet.ro, 2011
A. Pop, *Geneza medievală a naţiunilor moderne (sec. XIII–XVI)*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1998

Die minderheitliche Gruppenidentität und das kulturelle Gedächtnis. Der Fall der interethnischen Gemeinschaften (theoretische Stützpunkte)
Zusammenfassung

Die Geschichte der jüngsten Vergangenheit führte zur Neuverhandlung und Re-Interpretation des Konzepts der ethnischen Identität, generiert durch die Interaktion zwischen den gesellschaftlichen Gruppen. Nach moderner Betrachtungsweise der Kulturanthropologie, setzt die kulturelle Interaktion eine kulturelle Vielfalt vor, die im Alltagsleben zur Geltung kommt: Verhaltensweisen, Werte, Attitüden, Überzeugungen, Glauben und Gewohnheiten.

Im Rahmen der interkulturellen Perspektive, die die kulturelle Vielfalt akzeptiert, ist *der interkulturelle Dialog* das wichtigste und gleichzeitig das einzige soziale Phänomen, was die Stabilität der multiethnischen Gesellschaften sichert.

Die Anthropologie nationaler Minderheiten arbeitet oft mit zwei solchen Begriffen, die in letzter Zeit sehr häufig interpretiert und neu interpretiert wurden, nicht nur angesichts ihrer philosophischen und ideologischen, sondern auch ihrer physikalischen und geo-administrativen Eigenschaft, nämlich die *Grenze* und die *Barriere*.

Ausgehend von der psychosozialen Darstellung der Abgrenzung, ist die Grenze in einer humanisierten Dimension vorhanden und generiert die Begriffe: *innerhalb der Grenzen* und *außerhalb der Grenzen*, dank dieser subjektiven Betrachtungsweise entstand in der Minderheitenanthropologie der Begriff *border identity*.

Es ist allgemein anerkannt, dass die Existenz der Grenze die mentalen, emotionalen und sozialen Prozesse beeinflusst, so ist es verständlich, dass die Theoretikern von *border* oder *frontier-identity* über Grenzsoziologie sprechen, die gleichzeitig existiert, wie die Grenzanthropologie, die Grenzpsychologie und vor allem die Grenzpolitik.

Mit anderen Worten, sind die Grenzen *bestimmend* und nicht *selbst-bestimmend*, denn oft sind die Grenzen Ergebnisse der mentalen Konstruktion des Raums. Andernfalls kann die Grenze eine Barriere zwischen dem *Ego* und den *Anderen* sein. Sie ist – im philosophischen Sinn – eher ein vager und undeutlicher Begriff, als eine klare und präzis definierbare Notio.

In einer multikulturellen Gemeinschaft ist die *Identität* (und ihre irgendwelche angenommene Form) von der Assimilation durch die Mehrheit gefährdet, und in diesem Fall greift die Minderheitsgemeinschaft zum Mittel der *Verklärung von Grenzen*, d.h. keine Grenzenaufhebung – da es unmöglich ist –, sondern die Lösung besteht in anderweitiger Erzeugung der Kontakte auf verschiedene Relevanzebenen, dadurch erhöht sich der Raum deutlich.

Die Umdeutung solcher Begriffe wie *Räumlichkeit, Territorialität, Nähe, Nachbarschaft, Gemeinschaft* dient als Quelle für die neuesten Forschungen. Diese

https://biblioteca-digitala.ro

ergibt sich aus der andersartigen Wahrnehmung von *nahe* und *fern*. Die Darstellung des Raums gehört nicht nur allein des Stadtplaners oder des Kartografen-Topografen zur Aufgabe, sonder auch des Anthropologen. Zum Beispiel hängen sich auch von Bewohnern und Nutzern der repräsentativen Räume ab: es handelt sich um einen Raum, der durch seine Bilder und Symbole „lebt". Dieser Raum besteht aus einem nonverbalen System mit mehr oder weniger kohärenten Symbolen und Signalen. Diese teilweise imaginären Räume organisieren sich um die Identität.

Das kulturelle Gedächtnis entstand als Ergebnis der Wechselwirkung von drei Fakten: das Gedächtnis (als aktualisierte Vergangenheit), die Kultur und die Gesellschaft (mit ihrem Bestandteil: mit der Gruppe). Die Verkörperung der Identität ist Folge von gut definierten Elementen der Gruppe und diese Elemente können durch den Vergleich mit für die Gruppe nicht charakteristischen Merkmalen identifiziert werden. Eine Tugend des kollektiven Gedächtnisses ist die Neuerschaffungsfähigkeit.

Die Phänomene des Multikulturalismus und der Interkulturalität zusammen mit den Paradigmen *Identität* und *Andersartigkeit* lenken die auf die Forschung der multiethnischen Gemeinschaften gerichtete Aufmerksamkeit von der ethnischen Koordinate auf die ethnosoziale Koordinate, bzw. von der *Theorie der ethnischen Gruppe* auf die *Theorie der interethnischen Beziehungen*, da die Ethnizität nicht mehr etwas „Gegebenes" ist, sondern eine dynamische Realität.

Das vom Lebensraum angrenzte *ethnische Zusammenleben* ist auch durch eine *ethnische Koexistenz* ergänzt, die aus der Gesamtheit der Verhaltens- und Attitüde-Gemeinden, Gewohnheiten und geistlichen Manifestationen besteht.

Die Beschreibung der Ethnizität und der kulturellen Identität wird durch das subjektive Wesen der Bezogenheit des zur Minderheit gehörenden Individuums zu den „Anderen" beeinflusst. Für die Mehrheit beruht die Andersartigkeit auf eine subjektive Definition des Fremden. Schematisch, in meisten Fällen regulieren die ethnischen Stereotype die symbolische Kommunikation zwischen der Identität und der Andersartigkeit. Die ethnischen Stereotype - die sich in einem geschlossenen Kreis innerhalb der Familie oder auf größerer gemeinschaftlicher Ebene verbreiten - vereinfachen sehr, oft verspotten, das Bild des Anderen, des Outsiders und oft basieren sie auf die mangelhaften Kenntnisse der Mehrheit über die Minderheit.

Die Interkulturalität sollte durch die Koexistenz und die gleichzeitige Entwicklung verschiedener Kulturen, und durch die gegenseitige Offenheit zu einem harmonischen Zustand führen. In (geografisch) benachbarten Gebieten voraussetzt die Interkulturalität ein Zusammenleben auf mindestens zwei Ebenen: einerseits auf der Ebene des Alltagslebens, der Bräuche, Sprache, Sitten, Folklore, Volkstracht, Ernährung, Regeln des Gesellschaftslebens, andererseits, auf der Ebene der sittlichen, religiösen, künstlerischen, wirtschaftlichen und politischen Werte.

https://biblioteca-digitala.ro

Situaţia comunităţilor şvăbeşti din judeţul Sălaj - oglindită în monografiile locale, redactate în perioada interbelică

Cornel GRAD, Ottmar TRAŞCĂ

Cuvinte cheie: şvabi, colonizare, împărţire administrativă, monografie, istoriografiea colonizării.

Realizarea lucrării de faţă este rezultatul cercetării şi analizării unui consistent material documentar de arhivă, cuprins în monografiile redactate de toate administraţiile comunelor din judeţul Sălaj (în limitele teritorial-administrative interbelice, stabililite prin legea nr. 85/1925 privind unificarea administrativ-teritorială, intrată în vigoare la 1 ianuarie 1926), ca urmare a dispoziţiilor exprese ale autorităţilor administrative superioare: Prefectura, Revizoratul Şcolar şi Ministerul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale - Direcţia Sănătăţii.

Strict cronologic, au fost redactate 3 tipuri de monografii astfel: 1. **şcolare** (între 15 martie 1929 - Moftinu Mare - şi 25 februarie 1933 - Urziceni); 2. **generale, cu tentă politică de partid**, cuprinse în "Cartea de Aur" a judeţului Sălaj (1936 - 1937) - realizată la indicaţiile guvernării liberale; 3. **sanitare**, întocmite conform formularului tipizat elaborat de Ministerul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale - Direcţia Sănătăţii (iulie -august 1938). De remarcat, totuşi, că toate cele 3 tipuri de monografie înglobează şi diverse informaţii despre perioade anterioare anului redactării, unele privind chiar momentul sosirii primilor colonişti şvabi în zona Carei - Satu Mare - Tăşnad, la începutul secolului 18, şi eforturile acestora pentru a-şi clădi o viaţă mai bună în noua patrie de adopţie, inclusiv pentru a-şi păstra specificul etnic, limba şi religia (a se vedea, spre exemplu, Monografia şcolii primare de stat din comuna Urziceni[1], întocmită la 25 februarie 1933, sau cea a şcolii primare din Moftinul Mare[2], întocmită la 15 martie 1929).

Pentru ilustrarea temei enunţate, autorii au selectat numai monografiile comunelor care aveau un semnificativ procentaj (35–90%) al populaţiei de origine etnică germană/şvăbească: Cămin (Kalmandi/Kálmánd), Căpleni (Kaplau/ Kaplony), Ciumeşti (Schamagosch/Csomaköz), Foieni (Fienen/Mezőfény), Ghilvaci (Gilvatsch/Gilvács), Moftinu Mare (Maitingen/Nagymajtény), Petreşti (Petrifeld/ Mezőpetri), Sanislău (Szaniszló), Santău (Santeu/Tasnádszántó), Tăşnad (Trestenburg/Tasnád), Tiream (Wiesenfeld/Mezőterem) şi Urziceni (Schinal/ Csanálos).

Din analiza comparativă a celor trei tipuri de monografii se poate concluziona, fără dubii, că cele mai valoroase ca sursă documentară (atât cantitativ, cât şi calitativ) sunt cele sanitare, întrucât oferă o multitudine de date utile şi verificabile despre fiecare localitate, fără accente politicianiste, astfel:

Cap. I. Geografia localităţilor: 1. aşezarea geografică, altitudinea, latitudinea şi longitudinea; hotarele politice şi subdiviziuni; suprafaţa; distanţe; căi ferate; căi pe apă, drumuri, etc.; 2. topografia (descrierea dealurilor, văilor, câmpiei etc.); 3. geologia (stratul superficial, stratul de fundaţie, fenomene particulare); 4. hidrografia (râuri, lacuri, bălţi, cursul râurilor şi variaţiunea acestora, napa de apă subterană etc.); 5. vegetaţia (păduri, plante, plante acvatice); 6. suprafaţa terenurilor ce se cultivă cu porumb, grâu, vii, livezi, zarzavat etc.; 7. fauna; 8. numărul şi natura

[1] Direcţia Judeţeană a Arhivelor Naţionale Sălaj, *Fond Revizoratul Şcolar - Monografii şcolare*, dos. nr. 207, f. 1-9.

[2] Ibidem, dos. nr. 64, f. 2–4.

https://biblioteca-digitala.ro

industriilor; 9. întrebuinţarea forţei motrice a apei (diguri, uzine, turbine, canale, irigaţii etc.); 10. lucrări de utilitate publică (străzi, parcuri, iluminatul străzilor, gaz aerian, electricitate);

Cap. II. Climatul 1. temperatura (curba tipică lunară); 2. umiditatea (curba lunară); 3. precipitaţii atmosferice (ploi, distribuţia sezonieră); 4. zăpadă, gheaţă, ceaţă; 5. vânturi; 6. lumina solară (numărul orelor de soare pe zi şi pe anotimpuri);

Cap. III. Populaţia - 1. populaţia (detalii asupra recensământului din anii anteriori, metoda de a estima); 2. clasificarea populaţiei (sex, stare civilă şi grupe de vârstă); 3. densitatea populaţiei (în subdiviziunile administrative, pe case, familii etc.); 4. rase şi naţionalităţi; 5. religia; 6. educaţia (analfabetism, frecvenţa şcolară, publicaţii locale etc.); 7. organizarea administrativă locală; 8. ocupaţia locuitorilor; 9. starea economică (proprietari de pământ şi case, ore de lucru; pauperism; costul unei zile de lucru etc.); 10. femeile şi copiii la lucru în industrie sau în munci agricole, munca femeii gravide;

Cap.l IV. Geniu sanitar - 1. alimentarera cu apă; 2. drenaje şi canalizări; 3. înlăturarea excreţiilor umane; 4. colectarea, depozitarea şi întrebuinţarea bălegarului; 5. colectarea, depozitarea şi întrebuinţarea gunoaielor; 6. cimitirele umane; 7. colectarea cadavrelor de animale (cimitire de animale); 8. starea din punct de vedere sanitar a clădirilor (edificii publice, fabrici, hoteluri, hanuri etc.); 9. salubritatea localurilor de şcoală (starea clădirilor, cubajele, iluminatul natural, încălzit, curtea, latrina etc.); 10. măsuri de profilaxie (antilarvare de desinsectizare, deratizare, deparatizare etc.); 11. controlul alimentelor (carnea, laptele); 12. cantitatea de băuturi consummate anual în cârciumi şi acasă (vin, bere, ţuică, rachiuri diferite etc.); 13. diferite alte probleme de geniu sanitar (băi publice, starea sanitară a punctelor terminale a căilor de comunicaţie etc.).

Ghidaţi de aceste considerente, vom încerca să analizăm, comparativ, situaţia celor 12 comune şvăbeşti enumerate mai sus, luând drept bază: 1. cu prioritate, monografiile sanitare; 2. monografiile generale, cu tentă politică de partid; 3. monografiile şcolare.

1. Populaţia

Conform monografiilor sanitare întocmite în iulie-august 1938, cu 2 ani înainte de pronunţarea celui de-al doilea arbitraj de la Viena (30 august 1940), comparativ, pentru 9 localităţi şvăbeşti (**Obs.**: n-au fost identificate monografiile sanitare ale comunelor Foieni, Ghilvaci şi Urziceni – n.n.), după sex şi stare civilă, se conturează următorul tablou statistic al numărului populaţiei:

Situaţia populaţiei la 1 ianuarie 1938 (după sex şi stare civilă)

Localităţile	Totalul populaţiei	Total pe sexe		Total pe starea civilă			
		Bărbaţi	Femei	Căsătoriţi	Necăsă toriţi	Văduvi	Divorţaţi
Cămin	1622	829	793	737	878	6	1
Căpleni	2381	1212	1169	1344	929	108	0
Ciumeşti	2442	1127	1315	748	1589	105	0
Moftinu Mare	2051	935	1116	816	1184	51	0
Petreşti	1816	928	888	876	862	78	0

https://biblioteca-digitala.ro

Sanislău	4550	2226	2324	2176	2270	101	3
Santău	2657	1946	1211	642	2000	15	0
Tăşnad	5860	2850	3010	2250	3405	180	25
Tiream	2846	1350	1496	894	1872	79	1

În detaliu, pe subdomenii (*nr. locuitorilor şi etnia, nr. caselor şi familiilor, educaţia, organizarea administrativă locală, ocupaţia şi starea economică a locuitorilor)*, rezultă următoarele:

Cămin (Kalmandi/Kálmánd)[3]

- *Nr. locuitorilor şi etnia*: 1622 (germani - 1600, români - 16, maghiari – 6);
- *Nr. caselor şi familiilor*: 277 case, 312 familii (5 persoane /casă);
- *Educaţia*: analfabeţi - 0, frecvenţa şcolară este 100%;
- *Organizarea administrativă locală*: un notariat care funcţionează cu 2 posturi şi o primărie, care aparţin ambele plasei Carei;
- *Ocupaţia*: agricultura şi creşterea vitelor, în special a cailor;
- *Starea economică a locuitorilor*: 277 proprietari de case şi 248 proprietari de pământ, plus zilieri – restul; costul unei zile de lucru era, după natura muncii, de 30 - 70 lei;
- *Regimul de muncă al femeilor şi copiilor*: la munci agricole, femeia era alături de soţul ei, fiind, totodată, o bună casnică.

Căpleni (Kaplau/Kaplony)[4]

- *Nr. locuitorilor şi etnia*: 2381 (germani maghiarizaţi – 1745, români - 325, maghiari – 311)[5];
- *Nr. caselor şi familiilor:* 486 case; în majoritatea caselor locuiesc 2 sau 3 familii (5 - 7 membri/casă);
- *Educaţia:* analfabeţi - 121 (5% din totalul locuitorilor); în general, părinţii îşi trimiteau copiii la şcoală;
- *Organizarea administrativă locală:* Consiliu local, primărie (primar, subprimar, un notar şi un impiegat).
- *Ocupaţia*: agricultura;
- *Starea economică a locuitorilor:* aproape fiecare cap de familie avea pământ şi o casă, se lucra 12 ore/zi; oameni săraci – circa 20-30; costul unei zile de lucru - 40 lei (bărbaţii) şi 20 lei (femeile);
- *Regimul de muncă al femeilor şi copiilor*: femeile şi copiii lucrau cot la cot cu bărbaţii (femeia gravidă lucra la câmp, în agricultură, dar şi acasă, muncind dublu).

Ciumeşti (Schamagosch/Csomaköz)[6]

- *Nr. locuitorilor şi etnia*: 1938: 2442 locuitori (germani – 1465, români - 936, unguri - 24, evrei - 17)[7];
- *Nr. caselor şi familiilor:* 253 case; 5 persoane/ casă

[3] Direcţia judeţeană a Arhivelor Naţionale Sălaj, Fond *Prefectura judeţului Sălaj, Serviciul Sanitar – Monografii sanitare,* dos. nr. 45/1938.

[4] *Ibidem,* dos. nr. 46/1938.

[5] În monografia sanitară a comunei Căpleni, redactată de medicul de circumscripţie Vasile Benedek, apar două date contradictorii: la Capitolul III., nr. total al locuitorilor este 2450, iar cel al germanilor - 1814, deci diferit de tabelele detaliate I, II şi III.

[6] Direcţia judeţeană a Arhivelor Naţionale Sălaj, Fond *Prefectura judeţului Sălaj, Serviciul Sanitar – Monografii sanitare,* dos. nr. 67/1938.

[7] În anul 1910 se înregistraseră 2110 locuitori, iar în 1930 – 2175.

https://biblioteca-digitala.ro

- *Educaţia:* analfabeţi – 56: frecvenţă şcolară: 258 elevi din 286 înscrişi frecventau regulat cursurile;

- *Organizarea administrativă locală:* notariat cercual, consiliu local, primărie;

- *Ocupaţia*: majoritatea - agricultori, numai 12 meseriaşi şi comercianţi;

- *Starea economică locuitorilor*: 434 proprietăţi între 1 - 12 iughere cadastrale, 65 proprietăţi între 13 - 14 iughere cadastrale, 19 proprietăţi între 25 - 100 iughere cadastrale; pauperism – 0; costul zilei de lucru: 40 - 50 lei

- *Regimul de muncă al femeilor şi copiilor*: femeia lucra alături de bărbat, de asemenea, copiii (începând de la 10 ani); femeia gravidă lucra până la naştere şi după 10 zile de la naştere.

Foieni (Fienen/Mezőfény)

- *Organizarea administrativă locală:* consiliu local, primărie (primar, subprimar, un notar şi un impiegat).

Ghilvaci (Gilvatsch/Gilvács)

- *Nr. locuitorilor şi etnia* – 850 (700 şvabi, 150 români)[8];

- *Organizarea administrativă locală:* Consiliu local, primărie (primar, subprimar, un notar şi un impiegat).

Moftinu Mare (Maitingen/Nagymajtény)[9]

- *Nr. locuitorilor şi etnia*: 2051 (germani – 1763; români – 255; maghiari – 12; ucraineni – 2; alţii – 19);

- *Nr. caselor şi familiilor:* 5,52 persoane/ casă; 4 persoane/ familie;

- *Educaţia:* analfabetism – cel mult 1%;

- *Organizarea administrativă locală:*, notariat (1 notar, 1 secretar, 1 impiegat), consiliu local, primărie (primar, subprimar);

- *Ocupaţia:* agricultori - 90%; meseriaşi şi comercianţi - 10%;

- *Starea economică a locuitorilor*: în general, bună (lucreau zilnic, mai ales vara, 12 - 16 ore);

- *Regimul de muncă al femeilor şi copiilor*: femeile lucrau alături de bărbaţi, iar copiii începând de la vârsta de 12 ani.

Petreşti (Petrifeld/ Mezőpetri)[10]

- *Nr. locuitorilor şi etnia*: 1816[11] (germani – 1746. 41 - români, unguri - 9, ţigani – 20;

- *Nr. caselor şi familiilor:* 5-6 persoane /casă

- *Educaţia*: analfabeţi - 25, aproape numai ţigani; dintre 297 elevi înscrişi, 270 frecventau regulat şcoala;

- *Organizarea administrativă locală:* notariat cercual; consiliu local, primărie (primar, subprimar);

- *Ocupaţia*: majoritatea – agricultori, 3 comercianţi, câţiva meseriaşi;

- *Starea economică a locuitorilor*: comună bogată (219 proprietari cu 1 - 23 iughere cadastrale, 91 proprietari cu 13 - 24 iughere cadastrale, 6

---

[8] Direcţia judeţeană a Arhivelor Naţionale Sălaj, fond. *Prefectura judeţului Sălaj – Cartea de Aur*, 1937, f. 92.

[9] Direcţia judeţeană a Arhivelor Naţionale Sălaj, Fond *Prefectura judeţului Sălaj, Serviciul Sanitar – Monografii sanitare*, dos. nr. 141/1938.

[10] *Ibidem* dos. nr. 168/1938.

[11] În 27 de ani, populaţia a crescut astfel: 1910 - 1455 locuitori; 1930 - 1558 locuitori; - 1687 locuitori - ultimul recensământ.

https://biblioteca-digitala.ro

proprietari cu 25 - 100 iughere cadastrale, 1 proprietar cu peste 100 iughere cadastrale), pauperism – 0; o zi de lucru costa 35-40 lei;

- *Regimul de muncă al femeilor și copiilor*: femeia lucra alături de bărbat, la fel, copiii peste 12 ani în sus; femeia gravidă lucra până la naștere, 10 - 12 zile după naștere începea iarăși lucrul.

Sanislău (Szaniszló)[12]

- *Nr. locuitorilor și etnia*: 4550 (români - 2030; șvabi - 1670, unguri - 510, evrei - 210, țigani (romi) – 130);
- *Nr. caselor și familiilor*: 850 case (5 locuitori /casă);
- *Educația*: școala de stat cu 10 posturi didactice, școlari înscriși - 702, frecvența școlară – 689; școala confesională reformată cu 52 elevi; analfabeți – 200;
- *Organizarea administrativă locală*: Notariat cercual, consiliu local, primărie (primar, subprimar);
- *Ocupația*: agricultură, viticultură, cultivatori de tutun și lubeniță;
- *Starea economică a locuitorilor*: 2 proprietari mai mari, 800 proprietăți cu 1 - 100 iughere, restul - servitori și lucrători; pauperism exista numai între țigani, „care sunt un element asocial"; o zi de lucru costa 35-40 lei;
- *Regimul de muncă al femeilor și copiilor*: femeile șvăboaice și copiii, începând de la 12 ani, lucrau alături de bărbați la câmp; femeia gravidă lucra, de multe ori, până la naștere și 8 - 10 zile, după naștere, în casă.

Santău (Santeu/Tasnádszántó)[13]

- *Nr. locuitorilor și etnia*: 2657 (români - 1490, germani – 704, unguri - 358, evrei - 67, alții – 38);
- *Nr. caselor și familiilor*: 477 case (3 - 5 locuitori/casă, 3 - 5 /familie);
- *Educația*: cu pregătire academică - 7, absolvenți de liceu - 28, cursul primar - absolvit de toți cei obligați; analfabeți – 30 (cei peste 10 ani); frecvența școlară - 96%;
- *Organizarea administrativă locală*: sediu de circumscripție notarială, consiliu local, primărie (primar, subprimar);
- *Ocupația*: marea majoritate – agricultori; funcționari - 22, pensionari - 1, industriași - 2, comercianți - 6, meseriași – 23;
- *Starea economică a locuitorilor*: foarte bună (98% erau proprietari de case și pământ); orele de lucru (iarna: 5 - 10 ore pe zi; primăvara, vara și toamna: 16 - 19 ore pe zi); o zi de lucru costa 30 - 50 lei;
- *Regimul de muncă al femeilor și copiilor*: femeile participau intens la muncile agricole, la fel, cele gravide până în luna V – VI, precum și copiii de 14-16 ani.

Tășnad (Trestenburg/Tasnád)[14]

- *Nr. locuitorilor și etnia*: 5860 (șvabi - 1928, români - 1498, unguri - 1463, evrei - 782, țigani - 161, alte naționalități – 28);
- *Nr. caselor și familiilor*: 1232 case (4-5 locuitori/casă);
- *Educația*: frecvența școlară – bună; analfabeți / 2-3%;
- *Organizarea administrativă locală*: reședință de plasă având notar, primar, casier etc, post de jandarmi, judecătorie, percepție și alte oficii;

---

[12] Direcția județeană a Arhivelor Naționale Sălaj, Fond *Prefectura județului Sălaj, Serviciul Sanitar – Monografii sanitare*, dos. nr. 181/1938.

[13] *Ibidem*, dos. nr. 182/1938.

[14] *Ibidem*, dos. nr. 214/1938.

https://biblioteca-digitala.ro

- *Ocupația*: agricultura - majoritatea locuitorilor, comercianți - 87, industriași - 3, meseriași - 149, liber profesioniști - 26, funcționari – 82;

- *Starea economică a locuitorilor*: agricultorii, în special șvabii, bine situați; funcționarii locuiau cu chirie; ziua de lucru se plătea cu 50 lei pentru 15 ore de lucru;

- *Regimul de muncă al femeilor și copiilor*: menajarea femeilor și copiilor, în special a femeilor gravide se practica pe scară întinsă (cu excepția secerișului, când lucra, din greu, toată lumea).

Tiream (Wiesenfeld/Mezőterem)[15]

- *Nr. locuitorilor și etnia*: 2846 (șvabi - 1853, români - 992, țigani/romi - 95, unguri – 1, alte naționalități – 6);

- *Nr. caselor și familiilor*: 449 case, 630 familii; 4 – 11 persoane/casă;

- *Educația:* 3 școli de grad primar; frecvența școlară / bună; anafabeți - foarte puțini, între oamenii mai bătrâni.

- *Organizarea administrativă locală:* un notariat (un notar și 2 impiegați), un agent de percepție, post de jandarmi, subcentru PP (pregătite premilitară) și gară;

- *Ocupația*: agricultură - 99%; mici meseriași și comercianți (care se ocupau și ei cu agricultura) - 1%;

- *Starea economică a locuitorilor*: în general, bună, fiind toți agricultori, proprietari de pământ și case; se lucra cca 14 ore /zi; săraci nu erau, deoarece toți aveau existența asigurată; plata zilei de lucru: 60 lei (pălmașul) și 200 lei (cu carul); femeile nu lucrau nici măcar în industria casnică, în schimb, lucrau cot la cot cu bărbatul în câmp (chiar și femeile gravide - până la naștere).

Urziceni (Schinal/ Csanálos)

- *Nr. locuitorilor și etnia*: cca 2000 (98% șvabi)[16]

2. Suprafața terenurilor cultivate

Cămin: pământ arător: 2563 iugăre, vii - 29 iugăre și 36 stânjeni, iar pășuni - 6 iugăre și 1260 stânjeni;

Căpleni: 4000 iughere, în mare măsură cultivate cu grâu și porumb; în grădinile de lângă curți se cultivau și zarzavaturi;

Ciumești: 4800 iughere cadastrale cu cereale, restul pădure și pășuni;

Moftinu Mare:, 4075 iughere cadastrale 236 stânjeni - cu diferite cereale;

Petrești: 4169 iughere cadastrale;

Sanislău: porumb - 210 ha, grâu - 5530 ha, secară - 706 ha, vii - 108 ha, livezi, zarzavat etc. - 91 ha

Santău: 1211 ha grâu, 338 ha porumb, 46 ha vie, 1 ha livezi, 3 ha zarzavat;

Tășnad: grâu - 1060 ha, porumb - 880 ha, orz - 300 ha, secară - 498 ha, vie - 400 ha, fânețe și pășune – 524 ha, restul - pădure și tufișuri;

Tiream: 2330 ha, din care: grâu – 719 ha, secară – 230 ha, porumb – 394 ha, orz – 26 ha, ovăz – 12 ha, culturi furajere – 143 ha, plante alimentare – 13 ha, plante industriale – 37 ha, pășuni – 756 ha;

---

[15] *Ibidem*, dos. nr. 215/1938.

[16] Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Sălaj, *Fond Revizoratul Școlar - Monografii școlare*, dos. nr. 207 - *Monografia Școalei primare din Urziceni*, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

3. Fauna

Cămin: şerpi în canalul Crasna, vulpi, iepuri şi animale dăunătoare omului, ţânţari şi diferite insecte ; vite cornute – 845, cai – 393, păsări de casă - 4112, albine - 156 (stupi) şi câini de pază – 149;

Căpleni: animale sălbatice nu erau; animale domestice: vite cornute de rasă corcitură - 1341, cai - 252, porci - 1177 şi oi – 220;

Ciumeşti: căprioare, vulpi, iepuri, porci mitreţi, păsări de baltă; cai - 385, vite cornute - 806, porci - 1047, oi – 45;

Moftinu Mare: animale sălbatice: iepuri, vulpi; animale domestice: cai - 231, vite cornute - 1633, porci - 1146, păsări de curte - 3238;

Petreşti: iepuri, fazani, vulpi; cai - 752, vite cornute - 810, oi - 120, porci - 1423, păsări – 3213;

Sanislău: păsări acvatice: gâşte sălbatice, diferite soiuri de raţe, cocori, bâtlan, barza albă şi neagră; căprioare, porci mistreţi, vulpi, iepuri, fazani etc.; 510 cai, 120 vite cornute, 2137 porci, 500 oi, multe păsări de curte;

Santău: animale sălbatice în afară de iepuri nu erau; animale domestice: 230 cai, 1140 vite cornute, 2321 oi, 1303 porci, 5 măgari, 6375 păsări, 356 câini de pază;

Tăşnad: foarte săracă, sunt mulţi iepuri, rar vulpi; cai - 304, vite cornute - 989, oi - 118, porci – 1245;

Tiream: animale sălbatice, afară de iepuri, vulpi, dihori şi nevăstuici, nu erau din lipsă de păduri; nu erau reptile dăunătoare omului sau animalelor; insecte: musca, ţânţarul, tăunul, cosaşul, cărăbuşul; animale rozătoare: şobolanul, şoarecele; animale domestice: 292 cai, 1292 vite cornute, 30 oi, 58 capre, 1450 porci; păsări: 4404 găini, 3050 gâşte, 2705 raţe.

4. Numărul şi natura industriilor

Cămin: o moară ţărănească sistematică, 2 fierării, 4 tâmplării şi 5 lăptării;

Căpleni: două lăptării şi o moară de măcinat;

Ciumeşti: Nu erau;

Moftinu Mare: o moară sistematică, 4 fierării, 3 rotării şi 3 fabrici de unt;

Petreşti: două lăptării, o moară;

Sanislău: două mori moderne cu valţuri, o lăptărie, o fabrică de sifon;

Santău: 2 mori sistematice şi mori ţărăneşti;

Tăşnad: comercianţi - 87, industriaşi - 3, meseriaşi liberi profesionişti - 26, funcţionari – 82; 2 mori cilindrice cu valţuri, atelier de tâmplărie artistică, uzină electrică;

Tiream: o moară sistematică, o fabrică de unt.

5. Lucrări de utilitate publică

Cămin: Un trotuar din piatră lată;

Căpleni: străzile, în interiorul comunei, erau pietruite;

Ciumeşti: repararea drumurilor de arină;

Moftinu Mare: trotuar în străzile principale;

Petreşti: nu s-a făcut adâncirea şanţurilor în locuri unde apa stagna după ploi;

Sanislău: pietruirea drumurilor interurbane, repararea acostamentului drumurilor de câmp şi între comune vecine;

Santău:: 3 străzi pietruite; parcuri nu erau, străzile nu erau luminate; nu exista gaz aerian şi electricitate;

Tăşnad: străzile pavate cu piatră, în centrul comunei era trotuar de asfalt, în rest, trotuar de lemn; iluminatul străzilor - cu electricitate;

https://biblioteca-digitala.ro

Tiream: comună în mare parte pavată, atât pe străzi, cât şi pe trotuare; iluminatul se făcea cu lămpi cu petrol.

6. Salubritatea localurilor de şcoală

Cămin: 2 şcoli primare salubre, în stare bună, iluminate cu petrol, încălzite cu lemne şi prevăzute cu latrine potrivite;

Căpleni: şcoala - edificată în 1874, după cele mai moderne tehnologii: sălile aveau cubaj de 1.800 m^3, bine luminate de soare, încălzite cu lemne, curtea spaţioasă, latrina în stare igienică;

Ciumeşti: şcolile - igienice, aveau cubajul necesar, iluminatul natural, latrine suficiente şi salubre;

Moftinu Mare: şcolile aveau dimensiunile prescrise de legile şcolare, având toate cele necesare;

Petreşti: şcoală modernă cu un etaj, avea cubajul necesar, cu iluminatul natural, latrinele - suficiente;

Sanislău: sănătoase, curate, bine îngrijite, aveau cubajul prescris, iluminatul natural, încălzite prin sobe de fier şi teracotă; latrinele - suficiente;

Santău: salubre; starea clădirilor - bună; 7 săli de învăţământ cu 650 m^3. (luminoase, luminate cu petrol, încălzite cu lemne); curţile şi latrinele – curate;

Tăşnad: curăţenie şi condiţiuni igienice exemplare, cubaj corespunzător, iluminaţie bună, încălzire prin sobă de fier, curtea largă, latrinele curate;

Tiream: bună, cu cubajele prescrise; iluminatul - cu petrol, lemne suficiente pentru încălzit; curte unică la şcoala primară de stat, latrinele corespunzătoare.

7. Cantitatea de băuturi consumate anual

Cămin: vin – 600 hl , ţuică – 12 hl şi bere - 10 hl;

Căpleni: 51 kg /cap de locuitor;

Ciumeşti: 250 hl vin, 20 hl ţuică;

Moftinu Mare: cca 450 hl vin, 60 hl – ţuică şi rachiuri diferite;

Petreşti: 100 hl vin, 100 hl ţuică;

Sanislău: 1000 hl vin, 100 hl ţuică;

Santău: 75 - 90.000 litri de vin şi 2000 - 2500 litri rachiu anual;

Tăşnad: fiind mari producători de vin, se consuma o cantitate însemnată, atât la cârciumi, cât şi la domiciliu; bere şi rachiu în cantitate potrivită;

Tiream: cca 1080 kg vin, 6000 kg rachiu, 9500 kg bere.

Documente

Monografii generale, cu tentă politică de partid, cuprinse în "Cartea de Aur" a judeţului Sălaj (1936 - 1937)

Doc. nr. 1.

Comuna: **CĂMIN**

Comuna noastră este aşezată la nord-vest de comuna urbană Carei, la o depărtare de 4 km de la centrul plasei. Este învecinată cu comunele: Căpleni, Berveni şi Urziceni. Vatra comunei are o întindere de 82 jughere. Hotarul comunei are o întindere de 3.324 jughere şi 1267 stânjeni.

Numărul locuitorilor în comuna Cămin este de 1.520 suflete, dintre care aproape toţi sunt şvabi, numai 3-4 familii sunt români şi 2-3 familii sunt reformate. Religia locuitorilor este, în mare parte, romano-catolică, cu o biserică proprie şi o şcoală confesională cu limba de predare germană.

https://biblioteca-digitala.ro

Ocupația locuitorilor este agricultura și creșterea vitelor. Starea culturală a comunei este destul de înaltă, analfabetismul în comună nu există, aproape fiecare om știe să scrie și să citească.

Comuna este reședința notariatului, fiind notar Antal Gheorghe. De la 1 Ianuarie 1929 la conducerea gospodăriei comunei a fost o comisie interimară compusă din Paul Ștefan - ca președinte, Bauman Ștefan și Pavel Fromhertz, care comisie interimară a făcut următoarele realizări:

În anul 1931 această comisie interimară a cumpărat de la composesoratul național o casă pastorală, care, în anul 1933, a fost refăcută din nou. În 1933 s-a construit un local pentru grădina de copii de stat, lângă primăria comunală. În anul 1934 s-a construit o fântână cu pompă, în adâncime de 71 m, în valoare de lei 44.000, pe strada Berveni, care fântână funcționează în mod regulat și cea mai mare parte a locuitorilor din comună folosesc apa din această fântână. În luna februarie 1936 s-a făcut un gard lângă primărie și lângă grădina de copii, în suma de lei 6.700. Acest gard a fost necesar pentru că curtea grădinii n-a fost separată de stradă.

Această comisie interimară a fost înlocuită, la data de 24 Aprilie 1934, cu o altă comisie interimară compusă din următoarele persoane: Bauman Ștefan jun.(ior) - ca președinte, Szolomajer Iosif, Fromhertz Pavel, Kentzel Francisc și Papp Antoniu - ca membri. Această comisie interimară a funcționat până la data de 28 iunie 1934, respective, până la 9 iulie 1934, când s-a constituit consiliul comunal. Această comisie nu a putut realiza nimic din lucrările proiectate, fiind începutul anului financiar și bugetul nefiind încă aprobat și, totodată, neavând mijloacele necesare pentru realizarea lucrărilor proiectate, lăsând, astfel, realizarea lucrărilor proiectate consiliului comunal care a fost ales la alegeri.

Constituirea consiliului comunal s-a făcut la 9 iulie 1934, cu următorii membri: primar Anton Schlachter; ajutor de primar Herman Ioan; consilieri: Bamuli Antoniu, Taierling Augustin, Zilli Paul, Schradi Iosif, Kaltenbacher Mihai, Tempfli Iosif, Papp Carol și Kentzel Anton, iar consilieri de drept: Carol Körösi – paroh și Winkler Ștefan - învățător. Acest consiliu comunal funcționează de la data de mai sus, fără întrerupere, și funcționează și în prezent.

Acest consiliu comunal, în anul 1934, a făcut următoarele realizări:

În luna august a reparat casa pastorală și a făcut o șură nouă pentru așezarea furajului taurilor - șura are o lungime de 12 m și o lățime de 9 m cu pereți de scânduri, acoperită cu țigle. Această șură a costat 24.000 lei.

Consiliul comunal a pus mai multe țevi de beton pentru pod, pentru scurgerea apelor libere și anume: un pod s-a pus lângă primăria comunală, un pod lângă casa lui Eltinger Antoniu și unul la drumul care merge spre lap (pășune).

S-a reparat complet restaurantul comunal, proprietatea comunei Cămin, care reparație a costat 7500 lei. S-au făcut și s-au reparat mai departe toate drumurile și șanțurile.

Consiliul Comunal, în anul 1935, a făcut următoarele realizări:

S-a făcut o reparație atât la exteriorul, cât și la interiorul Primăriei, în suma de lei 4.000. La grădina de copii mici, de stat, s-a făcut un adăpost de vară pentru copii, în suma de lei 2.200.

S-a făcut mai departe pavarea drumului comunal care merge spre comuna Urziceni, în lungime 216 m, începând de la drumul județean care merge spre comuna Berveni până la calea ferată. Pavarea acestui drum a fost necesară pentru că, în timpurile ploioase, abia se putea circula pe acest drum. Costul lucrărilor cu materialul necesar a fost, în total, 44.970 lei, fără transportul nisipului, pietrelor, transportul pământului și nivelarea pământului, care s-a făcut cu prestația

https://biblioteca-digitala.ro

locuitorilor. Toate lucrările de pavare au fost recepționate de Serviciul Tehnic Județean.

Mai departe, s-a făcut lărgirea drumului care merge spre biserică și este pavat [pentru] ca (sic!) căruțele să poată circula mai ușor și mai bine.

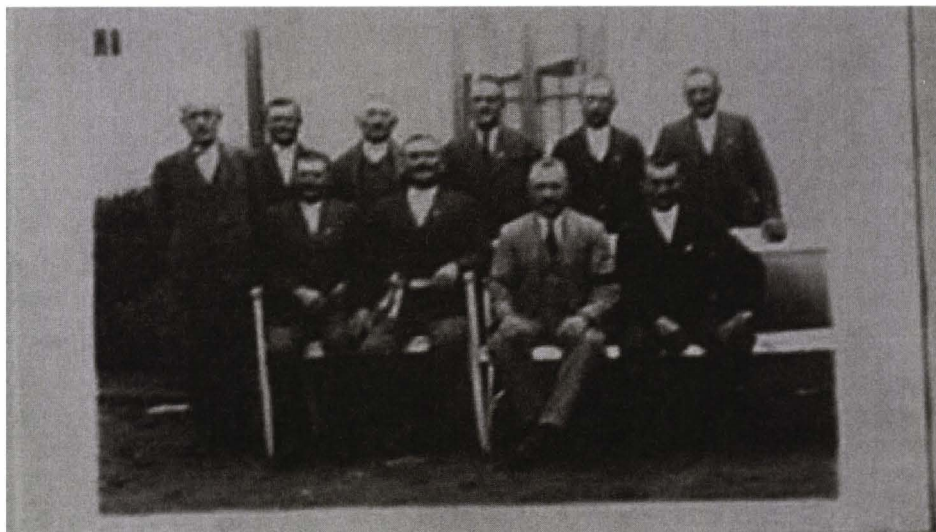
S-au adus în stare perfectă rechizitele de foc și s-a[u] cumpărat 17m țevi de cânepă la mașina de pompieri, ca, în caz de nevoie, să funcționeze fără nici un necaz.

Comuna a construit lângă primărie o fântână comunală cu o adâncime de 67m, care fântână a costat, cu materialul necesar, 47.500 lei. În fântână este apă foarte bună de băut și mai toți locuitorii folosesc această fântână.

A fost înființată o pepinieră comunală cu o întindere de 467 stânjeni, a[l] cărui teren a fost rigolat și o parte s-a însămânțat cu semințe de meri sălbatici, pruni, caiși și nuci.

S-a făcut, apoi, un gard la casa pastorală, în valoare de lei 4000.

La strada care duce spre abator, cu o lungime de circa 150 m, s-a construit un trotuar din pietrele ce au rămas din pavarea drumul spre Urziceni.
În urmă, la pășunea comunală s-au reparat fântânile și s-a făcut o adăpătoare mare.

Consiliul Comunal Cămin

Direcția județeană a Arhivelor Naționale Sălaj, fond. *Prefectura județului Sălaj – Cartea de Aur*, 1937, f. 84-85.

Doc. nr. 2.

Comuna **CĂPLENI**

Anul 1934. Comuna Căpleni este situată în partea de nord-est a județului Sălaj, este mărginită de comunele Carei, Cămin și Domănești, iar o parte a hotarului are ca ca margini granița Ungariei. Comuna are un teritoriu de 5107 iughere și 197 stânjeni.

Are o populație de 2450 suflete, care aparțin diferitelor culturi și anume: români uniți - 311 suflete, având biserică proprie, iar din punct de vedere al administrației

https://biblioteca-digitala.ro

bisericeşti este filiala parohiei Domăneşti; şvabi romano-catolici – 1.814 suflete, având biserică, însă nu e proprietatea lor, ci a contelui Kàrolyi Ludovic, care este şi locul de înmormântare a familiei lui; unguri reformaţi - 325 suflete, având biserica lor proprie.

Populaţia se ocupă cu agricultura şi creşterea vitelor.

Comuna, la 1 ianuarie 1934, a fost condusă de o comisie interimară, care era conpusă din: Czumbil Mihai – preşedinte, Ludescher Ştefan, Burdea Mihai, Juhász Gheorghe şi Nyiri Nudar – membri.

Această comisie interimară a cumpărat, în mijlocul comunei, un intravilan de la Banca României din Carei şi minorii Schilli Aloisiu şi Clara pentru suma de lei 297.000. Pe acest intravilan era o casă de locuit şi edificiile laterale necesare pentru o gospodărie. Din casa de locuit 2 camere s-au reţinut pentru primăria comunală, iar 3 camere au rămas pentru locuinţă notarială.

Mai departe, comisia interimară, care a lucrat sub stricta supraveghere a notarului Şaitoş Nicolae, prin hotărârea nr.1/5 din 30 aprilie 1934, a hotărât edificarea Şcoalei primare de stat.

Imediat s-a făcut şi publicaţiunea necesară şi edificarea s-a dat, prin licitaţie, antreprenorului Anton Peltz, arhitect locuitor în Carei. Numitul a întreprins lucrarea pentru suma de lei 305.380.

Comuna a ales loc pentru şcoală tot pe intravilanul cumpărat, desfăcând din acest intravilan o fâşie de 23 m lăţime, pe care, apoi, edificiul să fie făcut. Edificiul are 2 săli de învăţământ şi locuinţă pentru director.

Comuna a pus la dispoziţia antreprenorului materialul rezultat dintr-o şură, apoi toate cărăuşiile în natură şi suma mai sus indicată. Edificarea s-a început la 14 Iunie 1934, sub îngrijirea comisiei interimare şi a notarului.

Întrucât în acest an s-au făcut şi alegerile comunale, în consiliul comunal au fost aleşi D-nii.: Tillinger Iuliu, Silaghi Gheorghe, Hegeduş Martin, Kinczler Paul, Czumbil Mihai, Yuhàsz Gheorghe, Hevele Carol, Tempfli Ştefan, Csikoş Gheorghe, Gudai Mihai, iar ca consilier de drept: Silaghi Ioan – înv[ăţător]. Acest consiliu a fost instalat în ziua de 11 iulie 1934, când s-a ales primar din sânul său, Dl. Tillinger Iuliu. Edificarea şcolii s-a continuat, apoi, sub supravegherea acestor consilieri.

Locuitorii au primit cu bucurie edificarea acestei şcoli şi ca dovadă a acestor afirmaţii este faptul că toată prestaţia a fost dată de ei, neavând nici un inconvenient în cursul edificării.

Partea financiară, asemenea, a fost acoperită din contribuţiunile locuitorilor, care, şi aici, au ştiut să dea dovadă că sunt buni cetăţeni şi creştini, dând Cezarului ce este al Cezarului şi lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu.

Remarcăm că rolul principal la cumpărarea acestui intravilan şi la edificarea şcolii l-a avut harnicul şi neobositul funcţionar şi bun român, Dl. Dr. German Ioan, primpretor, care nu a cunoscut oboseală, n-a cruţat sacrificiul moral şi material, ci a dat tot înainte ca un bun căpitan, dând astfel curaj subalternilor săi, care, poate că, de multe ori, au şovăit în realizarea scopului indicat, dar, primind noi forţe din scânteia arzătoare a comandantului lor, au reînceput cu mare elan lucrările, ca astfel să se poată încorona scopul cu coroana succesului dorit.

Edificiul a fost terminat la 13 octombrie 1934, iar în 14 octombrie 1934 s-a oficiat sfinţirea noului locaş care, apoi, s-a dat în primirea autorităţilor şcolare ca să-i dea destinaţia pentru care s-a edificat.

Sfinţirea a fost făcută în faţa întregului popor din comună de Dl vicar Ghera Alex, secondat de preotul local Şuta Vasile şi toate autorităţile comunale. Din partea autorităţilor administrative a fost prezent Dl. German Ioan, primpretor. Din partea autorităţilor şcolare, Dl. Augustin Creşpai, subrevizor.

https://biblioteca-digitala.ro

Serbarea aceasta a fost onorată şi cu prezenţa Asociaţiunii despărţământului "Astrei", în frunte cu neobositul preşedinte, Dl Coza Aurel, directorul Liceului "Vasile Lucaciu" din Carei, precum şi o mulţime de profesori, profesoare şi alţi mulţi intelectuali din jur.

În ziua de 12 noiembrie 1934 Dl. Ministru al Instrucţiunii Publice, Dl. Dr. Constantin Anghelescu, s-a deplasat în comuna Căpleni ca să ia în primire noul local, unde, în prezenţa întregii sale suite, Dl. Dr. Mihai Gurzău, prefectul judeţului Sălaj, a făcut o mică dare de seamă despre edificarea şcoalei şi i-a predat şi această şcoală.

Dl. Ministru Dr. C. Anghelescu şi-a exprimat cele mai vii mulţumiri, fiind încântat de noul edificiu. A rămas satisfăcut văzând că pe băncile şcolii se găsesc şi copii minoritari care ascultă lecţiile învăţătorului statului, predate în dulcea noastră limbă românească.

Anul 1935. Comuna nici în acest an nu a rămas în neactivitate. A terminat lucrările începute în anul anterior, a făcut edificiile laterale la şcoala de stat şi a refăcut trotuarul în faţa Şcoalei de stat şi Primăria comunală.

Prin prestaţia publică [s-a făcut] drumul ce duce spre Crasna, ce are o întindere de 900 m, unde, de ambele părţi ale acestui drum, s-au făcut şanţuri adânci, de unde pământul rezultat a fost pus pe corpul drumului, astfel pregătindu l pentru pavat cu piatră.

În toamna anului 1935, pe baza ordinelor primite de la Dl Prefect, s-a făcut peipiniera comunală. S-a rigolat un teritoiu de 800 stânjeni. Rigolarea s-a făcut de oamenii din comună în contul restanţelor. S-au plantat apoi: meri, peri, pruni şi caişi din sământă adunată de copiii din şcoală. În acest an comuna şi-a achitat partea a doua din edificarea şcoalei de stat.

La păşunea comunală şi urbarială s-a făcut curăţenie radicală. S-au tăiat toţi spinii şi mărăcinele şi s-a grăpat. S-a reparat o fântână pe păşunea comunală. Totul s-a lucrat prin prestaţia publică în contul datoriilor.

Anul 1936. Activitatea autorităţilor comunale în anul 1936 a fost următoarea:

Conform planului de lucru pe anul în curs, s-a stabilit refacerea drumului ce duce la Carei, ce are o lungime de 1710 m. Pentru refacerea acestui drum s-a prevăzut în bugetul anului 1936-37 suma de Lei 118.261.

În primăvara anului curent s-au comandat pentru refacerea acestui drum 20 de vagoane de piatră, care piatră a costat lei 39.376, la gara din Carei. Piatra a fost comandată de la ferma Haschkovitz din Ilba. De la gara Carei, această piatră a fost transportată pe corpul drumului în prestaţia publică de către locuitorii comunei.

Tot pentru refacerea acestui drum s-au cumpărat 250 m^3 de nisip de la composesoratul comunei Foieni. Acest nisip s-a cumpărat cu lei 5 la m^3. Transporul lui, de asemenea, s-a făcut, prin prestaţie, de locuitori.

Având aceste materiale, comuna a intrat în legătură cu Serviciul Tehnic al drumurilor, care ne-a pregătit planul şi devizul acestor lucrări. Termenul de licitaţie pentru întreprinderea acestui drum s-a fixat pe ziua de 6 oct. 1936.

Lucrările au fost întreprinse de maestrul Ludovic Sàlàmon, locuitor în Carei, pentru 1550 lei la m^2.

Onorata Prefectură a aprobat adjudecarea acestor lucrări antreprenorului Sàlàmon Ludovic, prin deciz[ia] Nr. 23.907-1936 din 5 decembrie 1936.

Întrucât toate formalităţile s-au început prea târziu, adică toamna, şi fiind timpul prea înaintat, lucrarea s-a început abia la 28 octombrie 1936.

Lucrările începute nu au mers bine, deoarece au început ploile de toamnă şi am fost siliţi ca, după o lucrare de 10 zile, să întrerupem pentru a putea reîncepe lucrările în primăvara anului viitor. Totuşi, în cele 10 zile s-a făcut o porţiune de 400

https://biblioteca-digitala.ro

m. Lucrările făcute la acest corp de drum, împreună cu materialele, au costat 46.715 lei în numerar, iar costul prestației transformată în bani, lei: 800.

Tot la această serie de lucrări s-a făcut repararea trotuarelor din comună, în locurile stricate, și s-a făcut trotuar nou din scânduri pe 3 străzi. Deodată cu facerea acestui trotuar s-au refăcut șanțurile de pe aceste străzi.

Materialul pentru trotuar costă Lei:21.863, iar facerea trotuarului s-a făcut în prestație de oamenii din comună.

Populația a fost foarte mulțumită că s-a început refacerea drumului descris mai sus, ca dovadă e că în cursul lucrărilor nu a fost nevoie de a se recurge la forța jandarmeriei, ci fiecare a fost conștient de obligația ce o are față de comună și a executat la timp atât prestația în natură, cât și contribuția pecuniară.

Tot în acest an s-a făcut repararea primăriei comunale și ½ parte din locuința notarului. Pentru aceste lucrări s-a prevăzut în buget suma de lei: 20.000.

S-a mai edificat un grajd la primăria comunală, care va servi ca edificiu lateral la locuința notarială. Materialul necesar pentru acest grajd a fost adunat din an în an de Dl Nicolae Șaitoș, notar, iar în anul acesta, fiind tot materialul adunat, s-a construit acest grajd.

În buget, pentru această lucrare, era o alocație de lei: 20.000, care s-a folosit pentru mâna de lucru. Toate aceste lucrări au fost intreprinse de maestrul Resch Ștefan, locuitor în comuna Căpleni. Valoarea aceste lucrări este de lei: 50.000.

Trebuie să remarcăm activitatea primarului Iuliu Tillinger și a D-lor consilieri: Burdea Mihai, Yuhàsz Gheorghe, Tempfli Ștefan, Czumbil Mihai, Hegedus Martin, Kintzler Paul, Heveli Carol, care au știut să dea dovadă prin o activitate intensă, fiind întotdeauna la datorie.

La eforia de pășunat, de asemenea, s-a lucrat cu mare elan și conștiință din partea conducătorilor. În acest an s-au cumpărat 2 tauri în valoare de lei: 15.000.

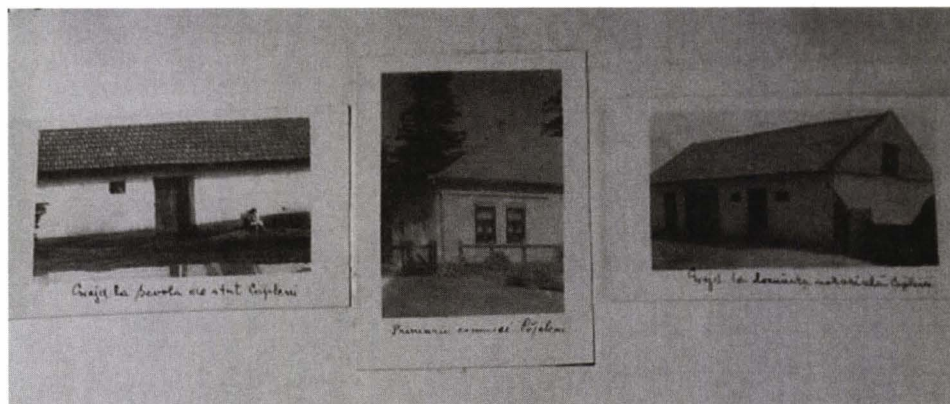
S-au făcut împrejmuirea pășunei cu un șanț pe 3 părți, iar pe marginea șanțului s-au plantat 4500 bucăți frasini. Lucrările s-au făcut în contul restanțelor. Valoarea acestor lucrări

https://biblioteca-digitala.ro

este de lei: 14.800.

Trebuie să remarcăm activitatea consilierului Heveli Carol, care a fost numit de gospodar pe păşunea comunei. Prin tactica şi cunoştinţele lui a ştiut să împartă păşunea comunei aşa că, în tot cursul anului, a putut să asigure păşunea destul de abundentă pentru 315 bucăţi de vite.

Mai departe, prin gospodăria ce a făcut-o pe lotul zootehnic, a asigurat vitelor de reproducţie hrană pe întreg anul. Deci, din cele arătate mai sus, reiese că actualul consiliu, întreg anul a fost în activitate, a lucrat numai pentru prosperarea şi înflorirea comunei.

Edificii publice în Căpleni

Direcţia judeţeană a Arhivelor Naţionale Sălaj, fond. *Prefectura judeţului Sălaj – Cartea de Aur*, 1937, f.85 - 86v.

Doc. nr. 3.

Comuna **CIUMEŞTI**

În comună sunt 355 case, 3 biserici, o casă de rugăciuni şi o primărie comunală. Numărul locuitorilor este de 2085 suflete.

În comuna Ciumeşti sunt următoarele confesiuni: confesiunea unită-catolică - are biserică proprie, cu 644 suflete; confesiunea romano-catolică - are biserică proprie, cu 1337 suflete; confesiunea reformată - are biserica proprie, cu 81 suflete; confesiunea izraelită - are o casă de rugăciune proprie, cu 23 de suflete. În comună sectanţi ori locuitori fără religie nu sunt.

În comuna Ciumeşti, sunt 2 şcoli şi anume: Şcoala primară de stat cu un învăţător; Şcoala confesională rom[ano]-cat[olică] cu 3 învăţători. În comuna Ciumeşti este o singură asociaţie de păşunat şi anume: "Composesoratul Urbarial".

Locuitorii comunei se ocupă, exclusiv, cu agricultura, viticultura şi creşterea vitelor.

Realizările mai importante, începând cu anul 1934, sunt următoarele:

În anul 1934, comuna Ciumeşti a început construirea şcoalei comunale. Comisia interimară constatatoare din Gherman Dumitru - preşedinte; Chereji Ilie, Pinc Ştefan, Pop Iosif şi Freund Mihai, la propunerea lui Şaitoş Alexandru - notar, în şedinţa din 21 mai 1934, cu hotărârea nr. IX, hotărăşte începerea construirii şcoalei şi înfiinţarea unei cotizaţii în suma de 60.000 lei pentru acoperirea cheltuielilor. Această sumă, însă, fiind insuficientă, în şedinţa de la 1 septembrie 1934 cu hotărârea nr. XI, înfiinţează o altă cotizaţie suplimentară de 30.000 lei

https://biblioteca-digitala.ro

pentru continuarea lucrărilor. Construirea s-a dat în întreprindere prin licitaţie publică anteprenorului Pelcz Antoniu, locuitor în Carei. Lucrările s-au început toamna târziu, totuşi, în acel an şcoala s-a putut pune sub acoperiş. Partea titanică a acestei lucrări a fost făcută de Gherman Dumitru, harnicul preşedinte al comisiei interimare, care întru toate a luat sfatul lui Şaitoş Alexandru -notar, pentru care fapt merită toată lauda.

La fixarea locului unde să se construiască localul şcoalei a fost prezent şi Dl. Dr. Ioan German, primpretor al plasei Carei şi întreaga construire s-a făcut la îndrumările lui: când conducătorii comunei au întâmpinat greutăţi, au luat sfatul său întru toate şi numai cu ajutorul său s-a putut da rezultatul frumos la care s-a ajuns, pentru care manifestăm cele mai sincere mulţumiri. La construire, tot transportul s-a făcut de locuitorii comunei, prin prestaţie publică.

În anul 1934, comuna Ciumeşti a plantat prin întreprindere 10 jugh[ere] de pământ, care este situat în pădurea din hotarul comunei, cu puieţi de salcâm în număr de 30.000 de puieţi, plătind 30 bani de bucată şi folosinţa pământului între puieţi.

În pădurea comunei, ce e situată în hotarul comunei Foieni, s-au plantat tot cu puieţi de salcâm 7 jugh[ere] în număr de 21.000 buc. de puieţi. Lucrarea s-a făcut sub conducerea primarului Gherman Dumitru şi în îndrumarea notarului Şaitoş Alexandru.

În anul 1935 comuna Ciumeşti a continuat construirea şcoalei comunale, pusă sub acoperiş în anul anterior. Consiliul comunei constătător din Gherman Dumitru - primar; Chereji Ilie, Butean Gheorghe, Ţol Ioan, Czumbil Iosif, Pink Ştefan, Keller Ştefan, Csirak Mihai şi Erdei Gheorghe - membri şi Şaitoş Alexandru - notar, în şedinţa din 2 mai 1936, cu hotărârea nr. IV, înfiinţează o cotizaţie de 135.000 lei pentru construirea şcoalei comunale. Construirea ca atare s-a dat în întreprindere prin licitaţie publică de consiliul comunal şi s-a adjudecat în favoarea antreprenorului Pelcz Antoniu, locuitor în Carei.

La conducerea construirei a luat parte Gherman Dumitru, primarul comunei şi Pink Ştefan, ajutor de primar, care au executat lucrările sub îndrumarea directă a lui Şaitoş Alexandru, notar.

Transportul materialului la această construire a fost făcut de locuitorii comunei, prin prestaţie în natură. Sfinţirea localului şcoalei s-a făcut în ziua de 17 noiembrie 1936, cu un fast frumos, de către protopopul din Sanislău, Iosif Patachi, asistat de Mureşan Augustin, preot român-unit şi Gabriel Ioan, preot romano-catolic. La solemnitate a luat parte din partea Prefecturii Judeţului: Dr. Ioan German, primpretor al plasei Carei, din partea Revizoratului, Augustin Creşpai - subrevizor, reprezentantul Astrei din Carei şi mulţi alţi oaspeţi. La solemnitate a luat parte şi fanfara Şcoalei Normale din Carei.

Prezenţa oaspeţilor a ridicat solemnitatea sfinţirii, care, se poate afirma că a fost o adevărată manifestaţie naţională, aici, la graniţă.

Lucrări efectuate în comuna Ciumeşti, în cursul anului 1936.

Comuna Ciumeşti, cu ocazia votării bugetului administraţiei comunei, când au fost prezenţi: Gherman Dumitru - primar; Şaitoş Alexandru - notar; Czumbil Iosif, Ţol Ioan, Chereji Ilie, Erdei Gheorghe, Keller Ştefan, Csirak Mihai, Freund Mihai şi Pink Ştefan - membri din consiliu, au luat în bugetul comunei suma de 100.000 lei pentru construirea trotuarului în curte, construirea unui grajd şi culina de vară la şcoala de stat, construirea unei fântâni şi construirea unei verande pentru locuinţa directorului.

În acest an s-a şi făcut şi terminat fântâna, iar grajdul şi culina de vară s-a pus numai sub acoperiş.

https://biblioteca-digitala.ro

Cheltuielile de materiale şi lucrători s-au acoperit din suma prevăzută în buget, care a fost acoperită şi din cote adiţionale suplimentare, iar transportul materialului s-a făcut de locuitorii comunei cu prestaţie publică.

În anul 1936, pe păşunea comunei Ciumeşti s-a împădurit cu puieţi de salcâm o intindere de 5 jugh[ere] prin întreprindere, plătind comuna pentru acest lucru 1600 lei la jugher, punându-se 15.000 buc.[ăţi] de puieţi. Lucrările au fost conduse sub supravegherea primarului şi membrilor eforiei.

	
Consiliul comunal Ciumeşti	Şcoala primară de stat din Ciumeşti

Tot în acest an s-a făcut, completând cu puieţi de salcâm în cele 10 jugh[ere] de pământ de comună, împădurite în anul 1934.

	
Ciumeşti - Tabăra de vară a taurinelor	Ciumeşti – premilitari la muncă obştească

Direcţia judeţeană a Arhivelor Naţionale Sălaj, fond. *Prefectura judeţului Sălaj – Cartea de Aur*, 1937, f. 86v.- 88.

Doc. nr. 4.

Comuna **Foieni**

Comuna Foieni este aşezată în nordul judeţului Sălaj, în nemijlocita vecinătate a hotarului ţării spre Ungaria.

Anul 1934. În toamna anului precedent 1933, Maiestatea sa Regele Carol al II-lea a încredinţat conducerea ţării Partidului Naţional Liberal, din care formându-se guvernul sub prezidenţia D-lui. I. G. Duca, făcându-se mai târziu şi alegerile parlamentare. Mai târziu, acest mare bărbat a fost asasinat. Conducerea judeţului a

https://biblioteca-digitala.ro

fost încredinţată energicului plin de voinţă şi cu cele mai bune intenţii, Dl Prefect Mihai Gurzău. Astfel, obştea s-a ales şi în comună, consiliul comunal compus din membri aleşi, care alegere s-a făcut la 28 septembrie 1934, constituire cu care ocaziune au fost verificate mandatele celor aleşi: Ştefan Gazner, Tiberiu Baumgartner, Mihai Brem, Ştefan Heinrich, Ştefan Ritli, Emeric Fergi, Laurenţiu Tempfli, Ioan Knecht, Gyarmati Ioan, Paul Hochdorfer. Dintre consilierii numiţi mai sus, împreună cu cei de drept, Dl Iosif Marton, paroch rom[ano]-cat[olic], s-a ales şi primar pe Dl. Ştefan Gazner, ajutor de primar pe Dl. Baumgartner.

1) S-au pavat 2 străzi comunale şi un trotuar de 600 m^2, în valoare de lei 70.000 prin prestaţie publică a locuitorilor, în valoarea de lei 40.000; 2) Comisia interimară era compusă din D-nii Ştefan Gazner ca preşedinte, consilieri Tempfli Laurenţiu, Tiberiu Baumgartner şi Iosif Marton ca membri; 3) Tot în acest an s-au mai făcut un număr de 5 poduri prin prestaţie publică, în valoare de 7.000 Lei.

Anul 1935: S-au curăţat păşunea comunală şi composesorală de spini, mărăcini şi s-a grăpat, toate prin muncă publică, care ar costa 40.000. S-a reparat fundamental abatorul comunal, cu care lucrări s-a cheltuit 33981 lei, plus prestaţie publică în valoare de lei 2.000. S-au făcut 2 poduri, cu care s-au cheltuit 2.360 lei, plus prestaţie publică în valoare de lei 2.000. S-au făcut, pe păşune, un şanţ de 600 m, şi în comună unul de 250 m, prin prestaţie publică, în valoare de lei 3000. S-a curăţat la hotar un şanţ de 2.000 m şi unul de 1000 m, prin prestaţie publică, în valoare de lei 6000. S-a făcut o fântână, prin prestaţie publică, pe păşunea composesorală, în valoare de lei 2000.

Anul 1936. S-a curăţat păşunea de spini şi de mărăcini în o întindere 92 jugh[ere], toată cu prestaţie publică pentru care trebuia să se plătească lei 20.000. S-a curăţat şanţ în hotarul comunei cu întindere de 2000 m lungime, prin prestaţie publică, în valoarea de 4000 lei. S-au făcut 2 poduri de lemn, prin prestaţie publică, în valoare de 2000 lei. S-a edificat o locuinţă pentru secretarul comunal în valoarea de lei 11.000, fiind puse cărămizile de comună iar în prestaţia cu locuitorii, pentru transport s-ar fi cheltuit lei 4000.

Meritul edificării îl are întreaga comisie compusă din cei 10 consilieri aleşi, la care se mai adaugă încă Dl. brigadier silvic, Gheorghe Lazin, ca membru de drept, iar Dl. Marton Iosif se scoate din consiliu, fiindcă, conform legii, numai preoţii români au drept în consiliu.

Anul 1937. S-au făcut lucrări în păşunea comunală, care trebuie în fiecare să se cureţe şi grăpeze, astfel şi în acest an s-a[u] executat aceste lucrări, fiind ordonate, dar şi sacrificii vor fi făcute în această comună, tot prin prestaţie s-a executat în valoare de Lei 15.000.

S-a terminat şi edificiul locuinţei secretarului comunal, care acum nu va mai fi a lui, ci a notarului, fiindcă în acest an, în urma ordinului Dlui Ministru de Interne, comuna a devenit notariat independent şi s-a făcut, de fapt, predarea agendelor şi a [...] Dlui notar nou numit, Dumitru Şuta, în ziua de 27 aprilie 1937.

Pentru terminarea acestei locuinţe trebuie încă lei 58.000, care se vor achita în decursul acestui an financiar, fiind prevăzut în bugetul comunei.

S-au reparat drumurile comunale în lungime de 2000 m, cu prestaţie publică în valoare de lei 6000. S-au făcut şanţuri în comună şi la hotar, în lungime de 1000 m, cu prestaţie publică în valoare de lei 3000. S-au făcut 2 poduri mici din lemn, cu prestaţie publică, plătindu-se numai lucrul în valoare de lei 1000.

Direcţia judeţeană a Arhivelor Naţionale Sălaj, fond. *Prefectura judeţului Sălaj – Cartea de Aur*, 1937, f. 100.

https://biblioteca-digitala.ro

Doc. nr. 5.

Comuna **Ghilvaci**

Este situată la nord-vestul judeţului Sălaj. Are o populaţiune de 850 suflete dintre care 150 români, iar restul de 700 şvabi. Românii locuiesc la gara Ghilvaci, unde, pe pământurile primite în urma reformei agrare, şi-au construit case de locuit. Azi, după Unirea din 1918, li s-a făcut şcoală primară românească susţinută de către C.F.R. În comuna propriu-zisă locuiesc numai şvabi, având o şcoală primară rom[ano]-cat[olică] în care, încetul cu încetul, s-a introdus limba de predare germană.

Fiind această comună foarte mică, şi lucrări s-au făcut foarte puţine. Începând cu anul 1935, totuşi, se observă o mişcare. În acest an s-a construit o fântână comunală cu adâncimi de 50 m, una, şi alta, cu adâncime de 97 m. Ambele au costat suma de lei 75.000.

În anul financiar 1936-1937 nu s-a construit nimic, s-a prevăzut însă în buget suma de lei. 20.000 spre a se forma un fond necesar la împietruirea străzii din comună. Această sumă s-a şi încasat şi s-a făcut depunere la Garda Financiară Sălaj pe seama şi la dispoziţia comunei. Cons[iliul] com[unal] a hotărât că pentru anul viitor să dubleze această sumă şi astfel peste câţiva ani să poată face împietruirea străzii.

În comună fiind notar Dl. Vasile Radu, primar Szeibel Ioan, iar ajutor primar, Fecser Ioan, membri ai consiliului: Heidenhoffer Ştefan, Knell Ioan sen[ior], Zsoldoş Gheorghe, Holoberger Vendelin, Stibli Iosif, Felber Carol, Felber Iosif, Hager Ştefan şi Lang Iosif.

Consiliul comunal Ghilvaci

Cimitirul din Ghilvaci

Direcţia judeţeană a Arhivelor Naţionale Sălaj, fond. *Prefectura judeţului Sălaj – Cartea de Aur*, 1937, f. 92

Doc. nr. 6.

Comuna **Moftinu Mare**

Comuna Moftinul Mare este situată la nord-vestul judeţului Sălaj. Are o populaţie de 2.050 suflete, dintre care 300 români şi restul de 1.750 şvabi.

Întreaga populaţie, sub dominaţiunea maghiară, a fost maghiarizată complet. În anul 1919, sub era română, s-a început o vie campanie pentru readucerea populaţiei la matca adevărată, strămoşească. Imediat după unire s-a înfiinţat Şcoala primară de stat cu 2 puteri didactice, una putere cu limba de predare română, iar cealaltă cu limba de predare germană. Administraţia locală, de asemenea, a dat tot concursul pentru ca scopul să fie atins cât mai repede şi cu mai multă eficacitate. În anul 1933 a luat fiinţă în această comună o capelă românească în localul şcoalei primare de

https://biblioteca-digitala.ro

stat. Meritul în această cauză se cuvine harnicului și neobositului înv[ățător] director, Dl. Șimonca Dumitru, care necunoscând nici o oboseală, nici un ostacol și-a pus tot sufletul numai ca să poată realiza planul frumos, ceea ce i-a și succes.

Realizările mai importante s-au început în anul 1934. Comuna aceasta ducea lipsa unei grădini de copii, unde copilașii de 5-7 ani să primească instrucție și educație în spirit românesc. Autoritățile superioare au văzut aceasta și, în conferința de plasă ținută la Carei, în ziua de 3 martie 1934, comunei i s-a impus din partea Ministerului Instrucțiunii construirea unei grădini de copii. Dl. primpretor al plasei Carei, Dl. Ioan German, de asemenea, a dat ordin în acest sens.

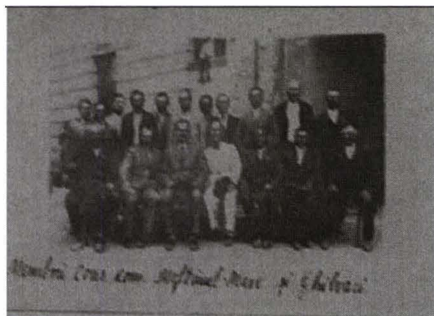
Consiliul comunei, având în vedere dorința expusă a D-lui primpretor, în ședința din 4 martie 1934, a hotărât, fără nici o șovăire, construirea, bine știind că conducătorul plasei prin aceasta vrea numai binele populației din comună. Ministrul Agriculturii și Domeniilor, pentru a veni în ajutorul comunei, a aprobat exploatarea unui parchet excepțional din pădurea comunală, venitul căruia servea numai la construcție. Acest venit s-a urcat la suma de lei 42.700. În bugetul anului financiar 1934-35 s-a mai prevăzut și o cotizație de 33.000 lei.

Comisiunea interimară a hotărât a se cumpăra de la contele Karolyi Ludovic o clădire ce a costat lei 3o.000. Materialul provenit de la această clădire s-a folosit pentru construcție, ba, ce e mai mult, s-a obținut atâta material lemnos ca s-a putut construi 2 săli reglementare precum și o locuință compusă din 2 camere, 1 bucătărie, 1 cămară de alimente 1 antreu. Întreaga construcție este făcută din cărămizi arse și acoperită cu țigle. În anul 1934-35 s-a pus numai sub acoperiș, iar în anul financiar 1935-36 s-a terminat complet, făcându-se sfințirea la data de 24 noiembrie 1935. Valoarea construcției întregi este de lei 450.000.

A desfășurat o activitate foarte rodnică, cu ocaziunea acestei construcții, Dl. Pop Mihai, primarul comunei. În cursul anului 1934 s-a mai construit o fântână comunală în strada Carei, având o adâncime de 50 metri, fântâna este cu pompă. Lucrarea întreagă a costat lei 25.0000.

În anul 1935 s-a cumpărat de la contele Karolyi Ludovic, pentru suma de lei 25.000, întinderea de 4 jugh[ere] cad[astrale] 1.157 st[ânjeni] o pășune ce i-a mai rămas în urma reformei agrare, pe care imobil se găsește locunița pentru păstori și grajdul necesar taurilor comunali. Suma necesară s-a achitat din taxa de pășunat.

În anul financiar 1936-37, s-a luat în program refacerea și transformarea fostului local de cârciumă comunală în "Casa Culturală". Suma necesară s-a și scris în buget, aprobându-se lei 251.020 cât a costat întreaga transformare.

Consiliul comunal Moftinu Mare și Ghilvaci

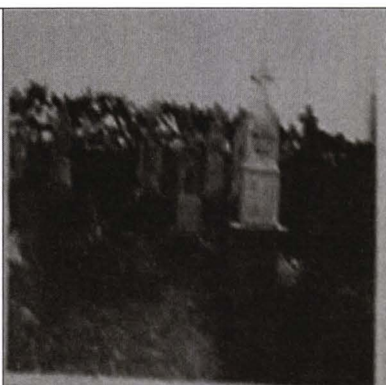

Grădinița de copii din Moftinu Mare

Comuna este reședința notariatului, fiind notar Dl. Vasile Radu, primar - Pop Mihai, ajutor primar - Toma Iosif, membri ai consiliului: Erni Ștefan, Fetser

https://biblioteca-digitala.ro

Vendelin, Fetser Ioan, Geiger Ioan, Heidenhoffer Martin, Kuner Ştefan, Mészáros Ioan, Mitter Mihai şi Şimonca Dumitru.

	
Postul de jandarmi Moftinu Mare	Cimitirul din Moftinu Mare

Casa Culturală din Moftinu Mare

Direcţia judeţeană a Arhivelor Naţionale Sălaj, fond. *Prefectura judeţului Sălaj – Cartea de Aur*, 1937, f. 91.

Doc. nr. 7.

Comuna **Petreşti**

Comuna, cu un teritoriu de 4.004 jugh[ere] cad[astrale], este situată în partea de vest a ţării, cu un număr de 1.748 locuitori, din care, după naţionalitate, sunt: români - 50, şvabi - 1693 şi unguri - 5.

Anul 1934. În primăvara anului 1934 membrii composesoratului "Lökert" decid zidirea unei case pentru păzitorii de vite împreună cu grajd pentru reproducătorii masculi, lucrare începută şi terminată în acel an. Costul lucrării a fost prevăzut în

https://biblioteca-digitala.ro

bugetul composesoratului pe exercițiul anului 1934-35 și se ridică la suma de lei 67.000.

Anul 1935. În toamna anului 1935 pe strada așa numită a cimitirului s-a construit trotuar în lungime de 400 m și s-au efectuat reparări de trotuar în interiorul comunei, unde necesita; toate aceste lucrări s-au efectuat din sumele prevăzute în bugetul comunei pe exercițiul financiar 1935-1936, ridicându-se la suma totală de lei 30.000.

Tot în acest an, membrii eforiei comunale de pășuni se sesizează că grajdul pentru reproducătorii masculi de pe pășunea comunală, situată în hotarul comunei Resighea, se află într-o situație foarte rea, necesitând construirea din nou; aceștia decid înscrierea sumelor necesare în bugetul anului financiar 1935-36, lucrarea începută și terminată în acest an.

Anul 1936. În urma ordinelor autorităților superioare școlare, cu data de 1 februarie 1936, în comuna Petrești se înființează școala primară de stat pentru copiii de origine, respectiv de naționalitate română. Școala primară de stat de la înființarea ei a fost condusă de valorosul învățător Ioan Vanica, care a muncit mult, atât pe terenul cultural cât și cel național, câștigându-și simpatia, atât a părinților elevilor de sub conducerea lui, cât și a locuitorilor din această comună.

În tot acest interval a funcționat ca primpretor Dr. Ioan German, primpretorul plasei Carei. Notar cercual Dl. Chiș Gheorghe, primar Ștefan Müller, ajutor de primar Ioan Haller; consilieri: D-nii Popovici Petru, Gavril Iosif, Ioan (?), Ioan Banhoffer, Ștefan Iussel, Vendelin Emili, Ștefan Pfeifer, Mihai Zumbil, Ștefan Vonhaz – învățător, consilier e drept, iar secretar Iosif Knitzer.

Anul 1937: Întrucât Comuna Petrești nu avea legătură telefonică, în primăvara anului 1937, consiliul comunal a hotărât construirea unei linii de telefon între Sanislău și Petrești. În acest scop, s-a alocat în bugetul comunei pe anul financiar 1937-1938 suma de lei 27.000. Sumele necesare pentru construirea stâlpilor de telefon au fost exploatate din pădurea comunei, de unde au fost transportate la locul destinat pentru prelucrare. Deoarece nu s-a ținut licitație publică pentru darea în întreprindere a construirii acestei linii telefonice, lucrarea nu a luat sfârșit. De asemenea, tot în cursul acestei primăveri, s-a renovat primăria și locuința notarială și s-a văruit exteriorul. Valoarea lucrărilor acestei renovări este de lei 10.000.

Fiind în comună o stradă nouă numită "Regat", consiliul comunal a luat măsuri ca în această stradă să se construiască, pe partea stângă, un trotuar care va avea o lungime de de circa 400 m și o lățime de 0.60 m.

În acest scop, comuna a procurat 4 vagoane de piatră, care a fost transportată la locul destinat. Valoarea pietrei a fost de lei 11.000. Lucrarea nu este terminată întrucât până la această dată nu s-a dat în întreprindere construirea acestui trotuar.

Pentru a încuraja populația în ceea ce privește pomicultura, s-a înființat în această comună o pepinieră comunală. Suprafața acestei pepiniere comunale este de 400 st[ânjeni] pătrați. Cu concursul școalei primare de stat, de sub conducerea Dl. dir[ector] Iosif Erdei, s-au plantat în toamna anului trecut 1000 buc[ăți] puieți sălbatici precum și 30 legături de nuci. Această pepinieră comunală este îngrijită și lucrată de elevii școlii primare de stat, unde li se dau lecții și se fac experimente de domeniul pomiculturii.

https://biblioteca-digitala.ro

Fotografie de grup: Consiliile comunale reunite Resighea și Petrești

----

Direcția județeană a Arhivelor Naționale Sălaj, fond. *Prefectura județului Sălaj – Cartea de Aur*, 1937, f. 96v. - 97v.

Doc. nr. 8.

Comuna **Sanislău**

Hotarul comunei are o întindere de 11.000 jugh[ere] cadastrale. Numărul locuitorilor e de 4.550, dintre care, după origine etnică, sunt 2.030 români, 510 maghiari, 1.670 șvabi, 210 evrei și 130 țigani.

Comuna aparține, în present, Județului Sălaj, plasa Carei. Este sediul notariatului circumscripției sanitare, agenției de percepție, oficiului poștal, plutonului de grăniceri și postului de jandarmi. În comună există și 1 farmacie și 1 fabrică de sifon, 2 mori sistematice și moară mică, apoi o fabrică de cărămizi. Este așezată lângă linia ferată principală Satu Mare-Oradea, are gară în apropierea comunei, în care se pot face îmbarcări de cereale și animale.

Drumuri de comunicație către comunele vecine și centrele mari comerciale are numai din pământ, fără a fi pietruite. În interiorul comunei are drumul pietruit în lungime de 4300 m, iar trotuare pietruite în lungime de circa 5 km.

În comună sunt biserici: una română–unită, zidită în anul 1910, în era maghiară - a fost una dintre cele mai frumoase și impunătoare biserici din întreaga dieceză de Oradea - , care s-a ridicat, exclusiv, din jertfele credincioșilor români uniți din loc[alitate]. Această biserică are, în interior, 3 altare. Mai are, apoi, 2 turnuri mari și 4 mai mici, iar în fața turnurilor mari are în afară un balcon, de unde se pot ține vorbiri populației la diferite serbări bisericești și naționale; o biserică romano-catolică, un reformată și o sinagogă izraelită.

Românii sunt de religie greco-catolică, având două parohii; șvabii sunt de religie romano-catolică, iar maghiarii de religie reformată. În cimitire sunt capele și anume: una română-unită, una romano-catolică. În urma reformei agrare, cimitirele tuturor confesiunilor s-au mărit așa că, pentru mult timp, încă vor fi suficient de încăpătoare.

https://biblioteca-digitala.ro

Şcoale sunt: o şcoală de stat cu 6 săli de învăţământ; o şcoală de de stat pentru copii mici, cu 2 săli de învăţământ; o şcoală confesională romano-catolică, cu 4 săli de învăţământ şi o şcoală reformată cu o sală de învăţământ.

Societăţi culturale sunt: 1. Cercul Cultural "Astra" Sanislău; 2. "Santinela de Nord"-. cercul cultural studenţesc; 3. Cercul cultural "Tudor Vladimirescu" al corpului didactic; 4"Reuniunea Tinerilor Romano-Catolici" - la aparenţă, societate religioasă, dar, de fapt, mai mult cu tendinţe politice maghiare, înfiinţată în era românească.

De la 1 ianuarie 1934 s-au executat următoarele lucrări mai însemnate. La această dată era numită o comisie interimară constătătoare din: Gheorghe Vaştag - preşedinte, apoi Ioan Silvăşan, Ioan Pal, Andrei Kremer şi Vasile Matco - ca membri. Preoţi erau: Iosif Patachi - protopop greco-catolic şi Aurel Păşcuţiu - preot greco-catolic; Valentin Magyar - preot romano-catolic; Tiberiu Szabó - preot reformat şi Anton Kraus - rabin.

Învăţători erau: 1) la şcoala de stat: Ştefan Şestac - director, Ioan Turdean - învăţător, Elena Filip – învăţătoare, D-na Livia Hoprich - învăţătoare, Ilie Bălăneanu - învăţător, D-na Valeria Şestac - învăţătoare; 2) la grădina de copii mici: D-na Margareta Turdean şi Terezia Mărcuş - învăţătoare; 3) la şcoala reformată: Terezia Szabo - învăţătoare; 4) la şcoala romano-catolică: Andrei Szkrabatovits - înv[ăţător] dir[ector], Ştefan Soltesz - înv[ăţător] cantor, Gavril Grenezer - înv[ăţător] şi Edit Filip înv[ăţătoare].

Notar comunal era Ioan Tanco, perceptor - Traian Mureşan, medic de circumscripţie - Dr. Baumgartner Ioan, farmacist - Augustin Sabău, şefa oficiului poştal - Mărioara Chirvai, şeful postului de jandarmi - Mihail Bălcuţiu.

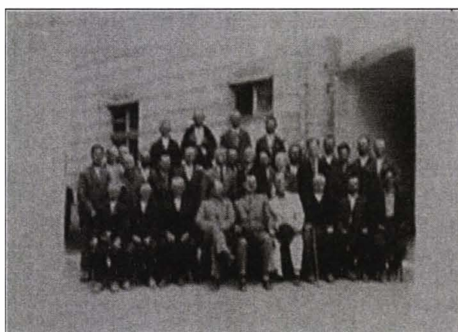
La 7 iulie 1934 s-a constituit consiliul comunal ales, asistând Dl primpretor al plasei Carei, Dr. Ioan German, şi notarul comunal, Ioan Tanco. S-a ales de primar Gheorghe Silaghi, de ajutor primar Vasile Matco. Ca consilieri de drept: Aurel Păşcuţiu - preot gr[eco]-cat[olic], Ştefan Şestac - dir[ector] al şcoalei primare de stat şi Dr. Ioan Baumgartner - medic de circumscripţie. Consilieri aleşi: Iosif Goes, Gheorghe Vaştag, Francisc Merk, Ioan Silvăşan, Gavril Bartha, Alexandru Cheregi, Gheorghe şi Ioan Pop.

În urma ordinelor şi îndemnurilor date în câteva conferinţe administrative, convocate de Dl. prefect al judeţului Sălaj, Dr. Mihail Gurzău, şi a insistenţei asidue a[le] D-lui primpretor al plasei Carei, Dr. Ioan German, fiind de altcum convinsă şi populaţia despre necesitatea lucrărilor, s-au realizat următoarele lucrări:

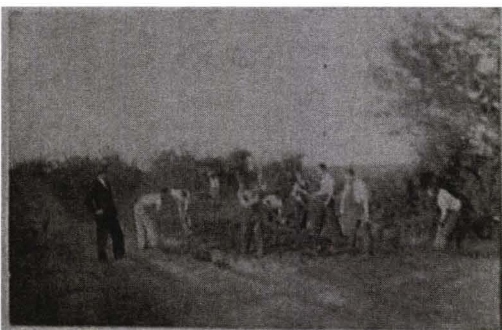
1) În anii 1934 şi 1935 s-au plantat cu salcâmi 19 jugh[ere] cad[astrale] teren zburător din păşunea comunală; 2) În anul 1935 s-a zidit o şură pentru nutreţul animalelor de reproducţie comunale; 3) În anul 1935 s-au făcut mai multe poduri şi punţi; 4) În anul 1935 s-a zidit o fântână pe păşunea comunală; 5) În anul 1935 s-a zidit locuinţa pentru şeful postului de jandarmi; 6) În anul 1935 s-a zidit locuinţa pentru pădurarul comunal; 7) În anii 1934-1935 s-au făcut lucrări mai mari din pământ, acostament, şanţuri noi la drumurile ce duc către Carei, Petreşti, precum şi la drumul de câmp numit Macea, apoi la multe străzi din interiorul comunei; 8) În anii 1923-1935 s-au adunat fonduri şi material pentru casa naţională, aşa că în anul 1936, cu ajutorul bisericii române-unite din loc, se va şi începe zidirea. Pentru acest scop, comuna, în afară de donaţiile mai mici de până acum, a mai votat încă un ajutor de 52.000 lei, care se va trece în bugetul anului 1936-1937; 9) În anul 1935 s-a închis prin autorităţile administrative comunale şcoala confesională romano-catolică pentru nerespectarea dispoziţiunilor Legii învăţământului de a propune în limba germană. Această şcoală, mai târziu, s-a redeschis fără autorizaţia autorităţilor în drept, dar a fost reînchisă în ianuarie 1936 de către Dl. primpretor al plasei Carei,

https://biblioteca-digitala.ro

Dr. Ioan German; 10) În anul 1936 lotul zootehnic s-a împrejmuit cu şanţ, iar răzorul şanţurilor s-a plantat cu 2 şire de puieţi de salcâm; 11) În anul 1936 s-a plantat cu puieţi de salcâm un teren de 10 jughere cadastrale din pădurea comunală din hotarul comunei Ciumeşti, care era neîmpăşunat, iar în pădurea comunală din hotarul comunei Sanislău s-au completat parchetele tăiate în anii precedenţi pe o întindere de 2 jugh[ere] cad[astrale]; 12) În anul 1936 edificiul cumpărat de la Statul Român, de sub nr. 22, s-a transformat în întregime în şcoală, care, acum are 4 săli de învăţământ corespunzătoare. Cheltuielile cu transformarea au fost de lei 65.000. În anul 1937 şi 1938 se vor continua lucrările de transformare care vor costa cca. 70.000 lei şi anume: curăţenia generală a edificiului, îngrădirea curţii şi repararea acoperişului; 13) În anul 1936 s-a zidit casa naţională şi anume s-au zidit pereţii şi acoperişul. În anul 1937, cu începere din iunie, se vor continua lucrările. Este de remarcat că, la cererea înaintată de Dl. preşedinte al Cercului Cultural "Astra" Sanislău D-lui prefect Dr. Mihail Gurzău, din partea judeţului Sălaj, pentru continuarea lucrărilor s-a acordat şi achitat un jutor de 30.000Lei; 14) În anii 1936-1937 s-a curăţat iazul de scai şi pălămizi, s-a grăpat, apoi s-au curăţat şi reparat fundamental 3 fântâni din islaz; 15) În anii 1936-1937 s-au curăţit şanţurile drumurilor şi s-a făcut din pământ un trotuar de cca 800 m lungime între locurile noi de case.

	
Consiliul comunal Sanislău	Edificiul în lucru al Cercului Cultural "Astra" Sanislău

Sanislău – lucrări de interes obştesc

Direcţia judeţeană a Arhivelor Naţionale Sălaj, fond. *Prefectura judeţului Sălaj – Cartea de Aur*, 1937, f. 94v.-95v.

https://biblioteca-digitala.ro

Doc. nr. 9.

Comuna **SANTĂU**

Întocmitu-s-a această Carte de aur în anul una mie nouă sute treizeci și șase luna martie, ziua a 12-a, pentru a se cuprinde în ea, rămânând spre pildă și îndemn urmașilor înfăptuirile gospodărești și culturale făcute grație iscusinței și sârguinței conducătorilor, precum și înțelegerii și ajutorului dat de toți locuitorii, precum se va vedea mai jos.

Fiind primar Dl. Gheorghe Doarna, membri ai consiliului D-nii: Florian Gavrilaș, Petru Marchiș, Goldstein Dezideriu, Ioan Filip, Ioan Groza, Ioan Zdroba, Ioan Harcinciuc, Adalbert Lukacs, Ioan Meghișan, Iosif Bartlun, Aloisiu Schmauss, Traian Rotar, notar - Dl. Ilie Stănilă.

Aici am însemnat toate realizările începând de la data Unirii Ardealului cu Patria Mamă, așa precum am auzit și am văzut și mai ales de la data de 1 ianuarie 1934, dată de la care noi înșine suntem înfăptuitori și martori. Rugăm pe urmașii noștri să continue și sporească opera începută și însemnările în această carte.

Din realizările mai de seamă din ultimii doi ani înregistrăm următoarele: În anul 1934 se construiesc 6 poduri, în valoare totală de 24.000 lei, pe drumurile și pe străzile comunale. Tot în acest an, în cadrul programului edilitar, începe construirea de refacere a drumurilor și străzilor cu munca prestată de locuitori în contul rămășițelor de impozite și taxe comunale sau gratuit. În contul acestor lucrări se lichidează din rămășițele de încasat ale comunei suma de lei 23.000, amenajându-se și nivelându-se drumul în lungime de aproximativ 500m.

În anul următor se continuă campania de refacere a drumurilor, făcându-se câteva rectificări de străzi, prin aliniere. Se fac lucrări noi în valoare totală de 25.200 lei. Din programul de lucrări agricole cităm amenajarea și însămânțarea pajiștei comunale, un teren de 400 st[ânjeni], destinat acestui scop.

În anul 1936-1937 s-au făcut următoarele lucrări: S-a construit un trotuar de piatră în lungime de 312 m. S-a mai construit un trotuar de scânduri în lungime de 1400m. În primăvara anului 1937 s-au sădit în pepiniera comunală 2500 puieți de pomi.

Consiliul comunal Santău

Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Sălaj, fond. *Prefectura județului Sălaj – Cartea de Aur*, 1937, f. 190.

https://biblioteca-digitala.ro

Doc. nr. 10.

Comuna **TĂŞNAD**

Întocmitu-s-a această carte de aur în anul una mie nouă sute treizeci şi şase, luna lui Martie, ziua a zecea, pentru a se însemna şi înscrie înfăptuirile obşteşti făcute graţie străduinţei conducătorilor şi ajutorului dat de locuitori, rămânând spre pildă şi îndemn la munca urmaşilor.

Aici se vor cuprinde înfăptuirile de seamă făcute de la data de 1 Ianuarie 1934, dată de la care subsemnaţii Gheorghe Nichita, preşedinte al consiliului interimar; Ioan Opriş - notar, Teodor Popescu, Andrei Meck, Sigismund Kapusi, Simon Ludovic, membri ai comisiei interimare a comunei, am fost înfăptuitorii înşişi şi martorii celor însemnate, precum se va vedea mai jos.

Anul 1934 marchează începutul erei de activitate sistematică cu un rezultat de multiple realizări practice pe teren, în toate domeniile gospodăririi obşteşti. Aceasta se explică prin împrejurarea că a început să se lucreze în baza şi conform unor programe raţionale şi, în prealabil, elaborate. Preocuparea de căpetenie a edilitor comunei a fost ducerea la un sfârşit a companiei de refacere a străzilor şi, în general, a tuturor căilor de comunicaţie, atingându-se în acest fel un scop dublu: îmbunătăţirea şi înfrumuseţarea drumurilor, pe de o parte, şi degrevarea contribuabililor de majoritatea restanţelor de impozite şi taxe comunale, pe de altă parte, ştiindu-se că aproape toate aceste lucrări s-au făcut cu prestaţie în natură, în contul rămăşiţelor de încasat. Nu putem omite împrejurarea că mulţi dintre locuitori au contribuit cu muncă gratuită şi dezinteresată la diferitele lucrări, numai în dorinţa de a contribui la progresul obştesc. Trecem la înregistrarea detaliată şi cronologică a realizărilor.

În anul 1934 se fac împletituri de nuiele de 120 m lungime pe şoselele naţionale şi judeţene, iar pentru sprijinirea corpului de drum se bat 2.000 ţăruşi cu împletitură la taluzul şanţului, împedicând astfel surpările şi spălăturile de apă. Se curăţă şi desfundă şanţuri pe o lungime de 1.200 m şi se fac 435 gropi pentru plantaţii de pomi fructiferi. Se construieşte şi se lărgeşte drumul cătunului Blaja, cu şanţuri noi în lungime de 600 m, regulându-se acostamentul cu nivelări de 900 m^3 pământ transportat. Pentru consolidarea străzii Ştefan cel Mare se fixează pe borduri 150 piloţi (14 cm diametru), îngrădinându-se în forma meterez cu 30 care nuiele şi transportându-se 700 m^3 pământ de umplutură pe o lungime totală de 600 m. Aceleaşi lucrări de amenajare se fac străzii Bucureşti unde se întrebuinţează 200 buc[ăţi] ţăruşi, 5 care nuiele şi 400 m^3 pământ transportat. Pe strada Mărăşeşti se fixează 300 buc[ăţi] piloţi (10 cm X 200 cm) îngrădiţi cu 15 care nuiele. Această stradă se transformă conform profilului tip pe o lungime de 150m.

Tot conform profilului tip se amenajează şi strada Principesa Ileana, pe o lungime de 1.200 m. Pe străzile Petru Maior şi Regele Ferdinand, lângă oborul de vite, se fac şanţuri în lungime de 450 m. S-au făcut 4 poduri noi şi s-au reparat 9 poduri existente în comună şi cătunele aparţinătoare. S-au reparat şi curăţat 9 fântâni publice şi s-a reconstruit cu beton şi pompă nouă fântâna arteziană nr. 2

În anul 1935 continuă campania de refacere a drumurilor, aşternându-se pe şoselele naţionale şi judeţene 1.690 m^3 pietriş. Tot pe aceste drumuri se regulează terasamentul, curăţindu-se şi noroiul pe o lungime de 6 km şi refăcându-se şanţurile pe o lungime de 800 m. Se regulează şi canalizează Valea Cehalului în interiorul comunei. În regiunea podului nr. 5 de pe şoseaua judeţeană Tăşnad-Marghita, aceeaşi vale e lărgită la 5 m. Din pământul şi trunchiurile scoase se fac indiguiri pentru prevenirea inundaţiilor. S-au scos, în total, cca. 8.000 $m.^3$ pământ. Se fac 300 m curent lucrări de şănţuire şi nivelare pe drumul Tăşnad-Săuca, conform profilului tip.

https://biblioteca-digitala.ro

Aceleaşi lucrări se execută la strada Călăraşi, făcându-se şănţuiri de 1.800 m lungime. În strada Vânători se execută şănţuiri în lungime de 500 m. Se fac meterezuri de ţăruşi îngrădiţi cu nuiele şi alte diferite lucrări de consolidare a corpului străzii. Pe strada Bucureşti se fac din nou şănţuiri pe o lungime de 600 m şi se transportă circa 600 m^3 pământ pentru nivelări. Se fac trotuare din scânduri de stejar pe străzile Ştefan cel Mare, Petru Maior, spre biserica greco-catolică şi la diferite trecători, în lungime totală de 1.160 m. Se amenajează, îngrădeşte şi însămânţează un teren pentru pepiniera comunală. Pe păşunea comunală se plantează 150 pruni, iar pe malul oborului de vite 140 salcâmi. Tot în acest an ia fiinţă grădina de copii nr. 2, menită educaţiei, în general, şi însuşirii limbii statului, în special. Pe lângă şcoala primară de stat, în urma recomandaţiei Dlui. primpretor al plăşii, se înfiinţează o cantină pentru alimentarea copiilor săraci. Se mai înfiinţează un birou al populaţiei, pendinte de administraţia comunei.

Dintre operele financiare înregistrăm suscrierea sumei de 100.360 lei la împrumutul de înzestrare a ţării. Dar în afară de înfăptuirile gospodăreşti şi de edilitate făcute de administraţia comunei conform programelor, nu putem trece cu vederea nici realizările rezultate din iniţiativa şi activitatea tuturor cetăţenilor, fie ele de ordin economic sau cultural spiritual. Înregistrăm, deci, înfiinţarea Casinei Române şi construirea cooperativei regionale.

În anul 1936 s-a efectuat una dintre cele mai mari lucrări din ultimul deceniu: refacerea trotuarelor de asfalt de la Primărie, prin Piaţa Regele Carol II, şi strada Mihai Viteazul până la infirmeria comunală. Tot în acest an s-a zidit locuinţă pentru păstorul vitelor şi grajd pentru tauri pe păşunea comunală.

Consiliul Comunal Tăşnad

Tăşnad – casa păstorilor şi grajdul taurilor

https://biblioteca-digitala.ro

Tăşnad - muncă în folos obştesc: amenajarea şanţurilor

Direcţia judeţeană a Arhivelor Naţionale Sălaj, fond. *Prefectura judeţului Sălaj – Cartea de Aur*, 1937, f. 197-198.

Doc. nr. 11.

Comuna **Tiream**

Comuna Tiream, aşezată pe valea Eriului, la nord-vestul ţării la 7 kilometri depărtare de oraşul Carei, lângă linia ferată Carei-Zalău, până în anul 1830 era o comună locuită numai de români, iar conlocuitorii şvabi, care, azi, sunt în majoritate zdrobitoare, au imigrat în această comună începând cu anul 1830. După vechile date statistice, în anul 1848 era locuită de 1.106 români greco-catolici şi 302 şvabi de confesiune romano-catolică şi nici un maghiar. Recensământul populaţiei din 29 august 1933 ne prezintă următoarele rezultate: 791 români; 1.694 şvabi; 7 unguri şi 95 ţigani, deci, în total, 2587 locuitori.

În anul 1934 comisiunea interimară, sub conducerea preşedintelui Dărăban Dumitru şi a membrilor Racz Adalbert, Suszli Martin, Stolcz Ştefan şi Inovan Gavril, edifică un depou pentru pentru pompele de incendiu şi creează primul fond pentru construcţii şcolare şi se îngrijeşte pentru lucrările preliminare pentru pavajul străzii "Mihai Viteazu", urmând ca programul lor să fie continuat de noul consiliu comunal, în frunte cu primarul Mureşan Vasile, şi pe urmă de primarul Noaghi Ioan şi consilierii Man Ioan, Dărăban Dumitru, German Teodor - preot, Achim Iuliu - director învăţător, Pop Mihai, Schradi Iosif, Haller Iosif, Feczer Ioan, Krutz Ştefan, Zinsel Eugen şi Solomaier Iacob, care, în anul 1934, supraveghează lucrările de pavare a străzii Mihai Viteazu cu sistem ciclops, în lungime de 691 metri, pavare care a costat 172.000 lei.

La adunarea generală ţinută la 16 februarie 1935, sub conducerea D-lui Dr. Ioan German, primpretor, asistat de Dl. Ioan Ciocan, notar, şi de toţi consilierii, întocmesc planul de lucru pe anul 1935, votând, în unanimitate, edificarea unei şcoli primare de stat cu locuinţă directorală. Consiliul comunal execută planul de lucru întocmit în adunarea generală, cumpără 2 intravilane de la văd[uva] Rimili Iosif şi Kramer Aloisiu şi, după dărâmarea lor, se începe construcţia uneia dintre cele mai moderne şcoli în locul cel mai potrivit şi care şcoală, prin impozanţa ei, preschimbă întreaga înfăţişare a comunei şi deoarece o clădire de mărimea proiectată reclamă

https://biblioteca-digitala.ro

timp pentru edificarea ei şi ca pentru viitor să se evite orice reparaţiuni în urma aşezării pereţilor, lucrările de zidărit au fost puse sub acoperământ.

În anul 1936 lucrările de tencuială, tâmplărie, tinichigerie etc. ale şcoalei sunt terminate şi, în locul unor case din vălătuci acoperite cu stuf, s-a edificat pe trei fronturi, cu trei săli de învăţământ, sală de recreaţie, birou, locuinţă directorală şi toate apartenenţele, care şcoală a costat, în total, suma de lei 796.074, în afară de prestaţia dată de locuitori în mod benevol.

Lucrările de edificare au fost supravegheate de conducătorii comunei, toţi şi-au făcut datoria de la care nu s-a sustras nici unul din locuitorii comunei. Maistrul antreprenor Peltz Anton a edificat cea mai impozantă clădire, după planul întocmit de Dl inginer arhitect Pentek Adalbert.

Pentru ca instrucţia teoretică în această şcoală să se poată realiza în practică, comitetul şcolar, sub preşedenţia preotului German Teodor, a pus la dispoziţia Dlui director Achim Iuliu, fondul necesar de care aveau nevoie pentru procurarea instrumentelor necesare şi astăzi mulţumită şi hărniciei Dl. director al şcoalei primare de stat, pe neaşteptate, s-a trezit comuna cu un întreg muzeu, care poate fi invidiat de orice şcoală urbană. Tot în acest an s-au pavat trotuare în colonie, în lungime de 1.600 m.

Dacă în comuna Tiream, s-au realizat atâtea lucruri, într-un timp aşa de scurt, se datoreşte în cea mai mare parte, îndemnului, iniţiativei, muncii, controlului, bunăvoinţei, Dlui Dr. Ioan German, primpretor al plasei Carei, care, prin darul de a conduce şi convinge, jertfindu-şi timpul liber, a stat totdeauna la dispoziţia comunei, ajutând organele comunale la realizarea acestor opere. Lucrările cele mai importante fiind terminate pentru anul 1937 n-a rămas de executat decât continuarea pavărilor trotuarelor din comună, în lungime de 4 km, care lucrări în anul acesta au început la 26 aprilie şi sunt în curs de executare pavându-se până acum 1200 m.

Un mare ajutor pentru comună au fost executarea lucrărilor de îngrijirea, întreţinerea, curăţirea izlazului, facerea şanţurilor, prin lucrul obştesc, executat prin premilitarii subcentrului Tiream, de sub conducerea comandantului Bobe Marin, a notarului Ioan Ciocan, [a] preotului German Teodor, a primarului Noaghi Ioan şi a consilierilor Man Ioan şi Dărăban Dumitru.

Consiliul comunal Tiream

----

https://biblioteca-digitala.ro

Direcția județeană a Arhivelor Naționale Sălaj, fond. *Prefectura județului Sălaj – Cartea de Aur*, 1937, f. 102.

Doc. nr. 12.

Comuna **Urziceni**

Comuna Urziceni este așezată în nemijlocita vecinătate abia la 1 km de hotarul țării spre nord-vest, tras pe vecie la anul 1919, în urma războiului mondial 1914-1919 și ca urmare a vărsărilor de sânge a[le] acestui neam, în care război au căzut jertfă pentru libertatea tuturor românilor 800.000 de eroi. Comuna este în nordul județului Sălaj, este formată din colonii germane. Întinderea totală a hotarului e 6086 jugh[ere] cad[astrale] 1532 st[ânjeni] pătrați.

În toamna anului precedent, 1933, Maiestatea Sa a încredințat conducerea țării guvernului format din Partidul Liberal de sub șefia D-lui I. G. Duca, fost condus de Brătieni, și ca urmare aceluia, conducerea județului a fost încredințată energicului și neobositului prefect Dr. Mihail Gurzău, om de inimă și plin de voință, cu cele mai bune intenții și s-a ales în această comună consiliul comunal, cu vot secret, obligator, în număr de 10 membri, în ziua de 30 iunie 1934, care s-au constituit în ziua de 11 iulie 1934 și anume: au fost alese și verificate mandatele D-lor' consilieri comunali: Ioan Solomayer junior, Alexandru Plank, Martin Solomayer, Mihai Binder, Gheorghe Tempfli, Francisc Vadai, Ioan Gnauth, Andrei Tempfli, Iosif Tempfli și Iosif Mellau, împreună cu membrii de drept D-nii Andrei Reiter - paroh rom[ano]-cat[olic], fiind singurul preot în comună, Gheorghe Tihanyi - învățător de stat, care au ales de primar pe Dl. Ioan Solomayer, pe Dl. Mihai Binder - ca ajutor primar, iar ca membri în comisia economică financiară, zisă de verificare, pe Dl. Gheorghe Tempfli, Alexandru Plank, Iosif Tempfli, Martin Solomayer și Andrei Temfly. Locuitorilor colonizați benevol în hotarul acestei comune le trebuie un local de școală; în urma intervenției harnicului și neobositului bun român, Dl. Dr. Ioan German, primpretorul plasei Carei, un sprijinitor și edificator de școli, s-a decis edificarea acelei școli din bugetul comunei, care s-a și început anul acesta; s-a ridicat școala și s-a pus sub acoperiș.

Tot în acest an s-a început edificarea localului destinat a adăposti poliția de frontieră, chiar la marginea țării, la care au contribuit toate comunele din acestă plasă și care s-a pus sub acoperiș și care lucrare a costat lei 33.000, urmând ca restul lucrării să se achite și termine în anul viitor. S-au pavat străzile comunei în întindere de 540 m^2, în valoare de lei 60.000 numerar și prestația locuitorilor în natură cu valoarea de lei 60.000. Total pavarea: 120.000 lei, procedură care să urmeze din an în an.

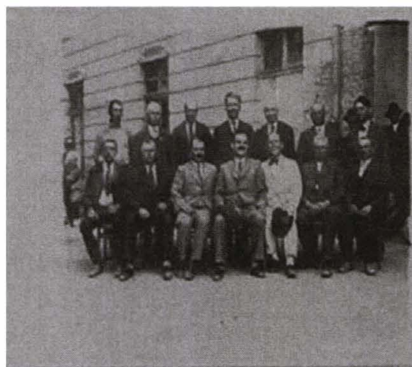
La realizarea acestei lucrări au conlucrat întreg consiliul comunal, împreună cu notarul Ioan Ravas, până în luna septembrie, și pe urmă a notarului Ioan Popoviciu, precum a Dlui primpretor Ioan German.

În acest an s-a continuat cu edificarea școalei primare de stat din "Cătun". S-a continuat cu edificarea localului poliției de frontieră, s-a început edificarea casei de locuință a păstorului și grajd reproducătorilor masculini. S-au făcut prin prestația publică curățenia șanțurilor pe o întindere de 7000 m. S-au făcut 3 fântâni prin prestație publică. S-au grăpat și curățit de mărăcini și buruieni, spini, pășunea comunală și composesorală, în întindere de 1023 jugh[ere], prin pretsație publică. S-a făcut un pod de beton pe șoseaua județeană Carei-Urziceni, în marginea comunei, în valoare de lei 3120, plus transportul și lucrări necesare executate prin muncă publică. În acest an s-a înființat stațiunea de montă permanentă cu 2 armăsari ai statului, aduși din depozitul "Bonțida". S-au făcut 70 m lungime gard de sârmă veche, în valoare de lei 3000.

https://biblioteca-digitala.ro

S-a continuat cu edificarea, de astă dată, și cu terminarea școalei din cătun. S-a continuat și terminat edificarea casei păstorului și grajdului reproducătorilor masculi, cu care s-a cheltuit lei 17.000, în total acest edificiu a costat lei 57.000. În acest an s-au făcut 4 300 m șanț pe fânaț, 4.000 m șanț mai mic, toate cu prestație publică în valoare lei 40.000. S-au reparat 3.000 m drum de hotar, în valoare de lei 15.000. S-a făcut o fântână pe pășunea comun[ală] lei 3.000 și una în Via Neagră - lei 4.000. S-a făcut un pod de lemn în valoare de lei 4.000 și 3 poduri mici cu prestație publică în valoare de lei 1.500. S-au grăpat și curățat pășunile din comună cu prestație publică, în valoare de lei 20.000. S-a reparat acoperișul școalei primare de stat din comună.

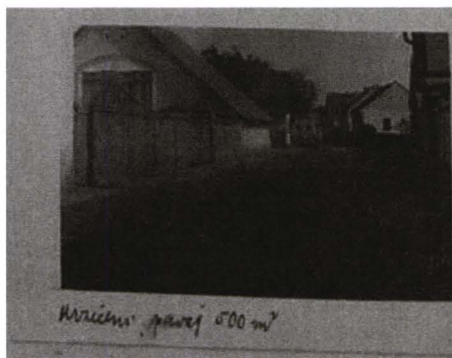
Anul 1937. Edificiile descrise în anii precedenți fiind terminate, au rămas plata materialului și lucrului neachitate, care se cifrează la următoarele sume: Școala din "Cătun" lei: 38.000; a Poliției de frontieră - lei: 35.000, care se vor achita, necondiționat, în acest an. S-au făcut șanțuri în lungime de 1.000 m, prin prestație publică, în valoarea sumei de lei: 5.000; S-a făcut un pod mare de lemn, în valoare de lei 5.000, și altele mai mici, 3, cu prestație publică, în valoare de lei 1.500. S-a grăpat și curățit pășunea din comună de buruieni, spini și scai, ca în anii precedenți, prin prestație publică în valoare de 15.0000 lei. S-au schimbat țiglele pe acoperișul primăriei, grădina de copii și locuința notarială, în valoare de lei 4.200.

Consiliul comunal Urziceni

Urziceni – Sediul poliției de frontieră

Urziceni – lucrări de pavare

Urziceni – casa păstorilor și grajdul taurilor

Direcția județeană a Arhivelor Naționale Sălaj, fond. *Prefectura județului Sălaj – Cartea de Aur*, 1937, f. 99

https://biblioteca-digitala.ro

Doc. nr. 13.
Monografia Şcoalei primare de stat din com.[una] Moftinul Mare

Comuna Moftinul Mare este situată la Nord-Vest[ul] jud.[eţului] Sălaj, pe malul stâng al râului Crasna şi la 3 km de cale[a] ferată ce duce de la Oradea M.[are] la Satu Mare. Com[una] Moftinul Mare s-a înfiinţat la anul 1723, sat[ul] [având] numele "Nagy Moftány".

Locuitorii acestei comune a[u] fost toţi colonişti aduşi de către contele Grof Karolyi pe moşia sa din Germania, din ţinutul Würtemberg, la anul 1723, pentru că pământul mult ce îl avea nu era cine să îl muncească şi contele ştiind că aceşti oameni germani [şvabi] se pricep la agricultură mai bine i-a adus să se împroprietărească sub Regele Bela al V-lea, le-a dat loc de casă, 30 jugh[ere] de pământ şi vite de muncă. Dar unii oameni mai în etate spun că strămoşii lor au trebuit să dea un fel de robot [clacă] la contele Karolyi pentru pământul primit de la el, de două zile de lucru pe fiecare săptămână şi o parte din cereale (ca grâu, secară, porumb) şi acei ce nu făceau cum s-a arătat mai sus, atunci contele, prin nişte pândaşi care îi avea, la cea mai mică greşeală, îi pedepsea aspru. Această stare a ţinut la dânşii până ce prin muncă şi prin zeciuială i-a plătit contelui pământul primit. Karolyi, pe spesele lui, face biserica rom.[ano]-cat.[olică] foarte frumoasă şi mare, aproape ceea mai frumoasă în jur, la anul 1795, pe care poporenii o rebotează şi o mai înfrumuseţează la anul 1923.

Şcoala s-a făcut la anul 1739, după cum spun oamenii, dar data exactă a înfăptuirii nu se ştie; şcoala avea două sale de învăţământ şi prevăzută cu două forţe didactice. La această şcoală frecventau nu numai copii din com[ună], ci şi cei din comuna vecină, căci Ghilvaciu era încă mică; era de partea dreaptă a râului Crasna, la 500 m de comuna Moftinul Mare, spre nord. Această şcoală, la aceste comune acorda 2 sale de învăţământ şi o locuinţă pentru cantor a servit până la anul 1901, când comuna bisericească clădeşte o şcoală nouă confesională cu patru sale de învăţământ şi locuinţă pentru cantor, frumoasă şi încăpătoare, la un loc. Trecutul şcoalei de la anul 1799 şi până la 1901 nu se ştie, că nu se găseşte arhiva, pe când de la anul 1901, comuna Ghilvaciu îşi face o şcoală în comună la ei [şcoală confesională] din motivul că s-a înmulţit numărul copiilor obligatori de şcoală în comuna Ghilvaciu, cât şi în comuna Moftinul Mare. În şcoala confesională veche nu se observă nici o urmă că românii să fi umblat la şcoală, şi, de era[u], şi pe timpul acela, românii era[u] nepăsători, care [fapt] reiese de acolo mai recent că românii, care sunt de etatea de 30-50 de ani, nu ştiu barem să-şi scrie, cel puţin, numele, dar de la 1900 încoace se mai găsesc copii români în registrele şcoalei confesionale, dar fiecare avea o clasă, două ori cel mai mult trei cl[ase], cu 4 cl[ase] terminate dacă sunt 3, pe când între copii[i] rom[ano]-cat[olici] fiecare are cel puţin 4 clase, dar majoritatea - 6 clase primare. Şcoala conf[esională] nouă a funcţionat regulat cu 4 forţe didactice până la anul 1924 după cum am arătat mai sus.

În anul 1924 Onor[atul] Rev[izorat] Şcol[ar] Jud[eţean] din Satu Mare şi Dl. delegat ministerial pentru construcţii, care era delegat din partea onor[atului] Minist[erului] de Instr[ucţiunii], Dl. Augustin Pop, dir[ector] în şcoala prim[ară] de stat din com[una] Sânmiclăuş, văzând că aici în com[una] Moftinul Mare sunt vreo 70 familii gr[eco]-cat[olice] cari nu au unde învăţa româneşte, s-a hotărât să facă o şcoală de stat în virtutea legii înv[ăţământului] primar în vigoare. Venind la faţa locului, comisia a cerut comunei politice să clădească o şcoală de stat cu 2 sale de înv[ăţământ] şi locuinţă pentru director, în baza unui ordin ce îl aveau dânşii de la Onor[atul] Minister. Dar com[una] politică, împreună cu confesiunea, ca să nu

https://biblioteca-digitala.ro

intre în spese degeaba [a răspuns] că şcoala, care este a confesiunei, corespunde cerinţelor [şi e] de ajuns atât pentru stat, cât şi pentru confesiune. Aşa că, în baza contractului ce s-a făcut între comună şi stat, s-a predat pentru şcoala de stat 2 sale de înv[ăţământ] cu curte corespunzătoare şi s-a clădit locuinţa pentru director, care contract s-a şi aprobat din partea Onor[atului] Rev[izorat] Şcol[ar] al jud[eţului] Satu Mare, cu nr. 1276 din 12 sept. 1924, în baza ord[inului] a Onor[atului] Ministru de instrucţie cu nr. 3414-924 şi, totodată, se aprobă şi din partea episcopului din Satu Mare, Tihardyi Bornemisza.

În anul 1924, la 1 sept.[embrie] şcoala era înfiinţată şi s-a şi numit primu[l] învăţător. A fost numit Dl. Pop Gheorghe la postul nr. 1, la post nr. 2 a fost numit Scheffler Ana şi la 1 octombrie s-a[u] şi început cursurile, fiind înscriş la cl. I, II, III, IV – 42, în total, dintre care au fost promovaţi 22, iar 20 - repetenţi, pentru că era foarte greu, că copiii nu poseda[u] limba română deloc. Dar D-şoara nu propune decât până la 24 martie 1925, pentru că s-a măritat şi vine în locul ei Dl. înv. Müller Desideriu şi a stat până la 1 sept.[embrie], ca suplinitor. De la 1 sept.[embrie] 1925, a fost numit Gabriel Adalbert, care este şi până în present.

În anul 1925-1926 a[u] fost înscrişi 44 elevi; promovaţi – 39; 5 repetenţi. Anul acesta şcolar a fost mai mult[e] rezultat[e] pentru că copiii poseda[u] l[imba] în parte şi clase[le] era[u] conduse de P. I. (pentru clasa I) Gh. Pop, P.II (pentru clasa a II-a) A. Gabriel.

În anul şcolar 1926-27 a[u] fost înscrişi 40 elevi. Promovaţi - 35. Rep[etenţi] - 5.

În anul 1927/1928: înscrişi 54 elevi. Promovaţi – 51; 3 repetenţi.

În anul 1928-29 sunt înscrişi 58 elevi. Elevii, în mare parte, posedă l[imba] română, după munca depusă de corpul did[actic] de la această şcoală în aceşti 5 ani de când s-a înfiinţat şcoala de stat.

Moftinul Mare, la 15 martie 1929.

Gheorghe Pop,
director înv[ăţător].

Direcţia Judeţeană a Arhivelor Naţionale Sălaj, *Fond Revizoratul Şcolar – Monografii şcolare*, dos. nr. 64, f. 2 – 4.

Doc. nr.14.
Monografia Şcoalei primare din Urziceni[17]

Comuna Urziceni este situată spre Nord-Vest de Carei, într-o distanţă de 7 km, numărând abia 2000 de locuitori, cari sunt de religie rom[ano]-cat[olică] şi de naţionalitate germană. Această comună a fost întemeiată la începutul secolului al XVIII-lea de coloniştii germani, veniţi din partea sudică a Germaniei, din jurul lacului Baden. Această parte a Germaniei, adică Würtenberg şi Baden e locuit de şvabi, de aceea [li] se zic[e] şi acestor colonişti: şvabi. Cauza pentru care aceşti ţărani şvabi au părăsit ţara lor se va găsi în faptul că partea aceea a Germaniei pe care o locuiau ei era vreme îndelungată scena diferitelor războa[i]e. Mai întâi, războiul de 30 de ani, mai târziu, răzbelul de succesiune spaniolă pustieşte ţara şvabilor, sărăcind poporul muncitor. Sate şi oraşe erau nimicite, semănăturile călcate. Poporul era lipit de pământ. Toate aceste împrejurările [sic!] neliniştite nu le puteau

---

[17] Această primă monografie a Şcolii de stat din Urziceni a fost întocmită şi înaintată Revizoratului Şcolar al judeţului Sălaj de către Gheorghe Tihanyi Jussel, învăţătorul director al şcolii, probabil, în anul 1928 (nu se precizează luna şi ziua) - după cum se specifică în monografia întocmită de acelaşi Gheorghe Tihanyi Jussel la 15 februarie] 1933.

https://biblioteca-digitala.ro

suporta țăranii șvabi, oameni pașnici și muncitori din fire, cărora le plăcea mai mult să-și ia sapă și coasă în mână decât sabia, să prinză calul lui la care și nu la tunuri.

Trăind între împrejurările atât de mizerabile, ademenirea acestor țărani harnici din țara lor nu era lucru greu, mai ales că le promiteau pământ bun și roditor în țara nouă. Șvabii erau aduși de contele Alexandru Károlyi cu scopul să împopuleze cu țărani harnici și vestiți moșia lui cea mare, întinsă, părăsită și despoporată, cu care era dăruit de împăratul austriac pentru serviciul lui credincios în războaiele purtate în contra lui Francisc Rákoczy.

Cea dintâia grupă de coloniști a venit în anul 1712, așezându-se în jurul orașului Careii-Mari, întemeind unele comune, între altele și Urziceni. Coloniștii veneau unii după alții, în tot cursul secolului al XVIII-lea, dând naștere comunelor actuale șvăbești. Cu grupa întâia venea și un preot, numit Holzer, care s-a așezat și el în Urziceni.

Șvabii, venind dintr-o țară deja cultă pe vremurile acelea, s-au îngrijit de învățătura copiilor lor și în țara nouă, înființând școli primare pe lângă parohie sau luând în chirie o cameră pentru acest scop.

Înainte de a scrie monografia școalei primare din Urziceni, în fragmente, să-mi fie permis a manifesta, cu părere de rău, că cea mai mare parte a arhivei parohiale a fost mistuită de flăcări, cu ocazia unui incendiu mare din anul 1831. După multe cercetări, mi-a reușit să dau de unele documente, conform cărora pot să scriu următoarele lucruri reale.

La începutul acestor așezări șvăbești în jurul orășelelor Satu Mare și Careii Mari, copiii au primit învățăturile cele elementare de la parohul comunei sau de la un om simplu, care a știut bine scrierea, cetirea și socoteala. Astfel de oameni s-au găsit în fiecare comună, cu atât mai mult cu cât acești coloniști au urmat în țara lor școli primare. Un document din anul 1777 amintește pe Andrei Pichmajer ca învățătorul comunei. Acest învățător era de 28 de ani, a vorbit nemțește, ungurește, latinește și slavonește. El a propus singur, într-o casă închiriată, unde își avea și locuința sa. El se plânge că elevii numai în timpul iernii frecventează regulat cursurile, iar toamna și primăvara sunt puși la munca câmpului.

El primește pe an: 34 de florini, 52 mierțe cu grâu, 12 care de lemne de foc, 3 iughere de pământ pentru semănături de toamnă, o livadă care produce anual 5 care de fân, un petec de pământ pentru cânepă. Tot învățătorul a fost și cantorul comunei, primind, după fiecare înmormântare, la cei mari - 15, iar la cei mici - 12 cruceri (creițari), pentru o cununie - 12 și pentru o liturghie - 11 cruceri (creițari). Un document din anul 1834 ne spune că învățătorul comunei este Augustin Seibel, în vârstă de 29 de ani. Vorbește nemțește și ungurește. Tot el este și notarul comunei. Locuința sa stă din 3 odăi, dintr-o bucătărie și cameră. Ca învățător primește 80 de florini și după fiecare elev 2 cruceri (creițari). Ca cantor 30 de florini și ca notar 20 de florini. Tot ca (sic!) cantor mai primește 52 mierțe de grâu, 24 m^3 lemne de foc, 8 bucăți de pământ (o buc.[ată] e la noi 2-3 iughere), o grădină, o vie și ștolă. Pentru îngrijirea și îndreptarea orologiului de turn i se cuvin, pe an, 12 mierțe de grâu.

În anul 1855, cantor – învățătorul comunei este Iosif Egeli, despre care se știe că a fost un învățător pregătit. Salarizarea lui era ca și cea a lui Aug.[ustin] Seibel. Interesant este un proces verbal din timpul lui, în care 2 jandarmi austriatici – pe atunci în Ungaria domnea absolutismul lui Bach, ministrul austriatic – protestează în contra salutării ungurești «Dicsértessék» cu care au fost primiți la intrarea lor în sala de învățământ. Se cere ca copiii să salute nemțește pentru că locuitorii vorbesc numai în limba lor maternă. Se plâng mai departe că și registrele școalei sunt conduse în limba maghiară. În acest timp funcționează ca învățător la postul al

https://biblioteca-digitala.ro

doilea, capelanul (vicarul). Comuna cumpără o casă frumoasă, lângă biserică, pentru şcoală şi pentru locuinţa cantor-învăţătorului. Această clădire a trecut în proprietatea comunei confesionale cu toate că aceasta era una cu cea politică, având numai locuitori de aceeaş[i] religie şi naţionalitate. Puterea a II-a a propus într-o cameră închiriată. În anul 1879 va fi ales la postul al II-lea – pe lângă Iosif Egeli – Marcus Dorner, înv[ăţător] pregătit, care trăieşte şi acuma. După 6 ani, la 1885, muri înv[ăţătorul] Iosif Egeli şi postul I îl ocupă Marcus Dorner care a funcţionat până la 1908, când a fost pensionat. În locul lui a fost ales - act[ualul] cantor-înv[ăţător] – Pavel Volsitz, un absolvent [al] Şcoalei Normale rom[ano]-cat[olice] din Satu Mare. În timpul când s-a făcut cantor-învăţător Dl Marcus Dorner, comuna politică predă învăţământului din loc un edificiu mare şi frumos – şcoala prim[ară] de stat actuală - care era crâşmă, iar o parte măcelărie. Astfel, şi postul al doilea îşi are localul lui propriu.

În această clădire erau pe atunci 2 săli de înv[ăţământ], locuinţe pentru 2 înv[ăţători] (una cu 2 camere şi o buc[ătărie], iar cealaltă cu 3 camere şi o buc[ătărie]) şi un local pentru reuniune de lectură. Pe lângă Dl. cantor-înv[ăţător] M. Dorner au funcţionat următorii învăţători la postul al II-lea: Martin Arner, Martin Urlinger, Iosif Juhász, Gheorghe Bodnar (mai târziu, revizor jud.[eţean] Satu Mare), Andrei Mondik, Francisc Sepacher. În acest timp, la anul 1904, s-a înfiinţat postul al III-lea, în clădirea comunei politice (care şi acuma era una cu cea conf.[esională]), la care a fost numit Iosif Csanálosi după moartea lui Andrei Csalányi, iar după moartea acestuia, Iosif Krasznai (Funkenhauser) care funcţionează şi acuma la şcoala conf.[esională]. Deci, în edificiul comunei politice erau 2 săli de înv.[ăţământ] şi locuinţe pentru 2 puteri. Înaintea războiului mondial s-a plănuit înfiinţarea postului al IV-lea. Pentru acest scop s-a transformat una dintre cele 2 locuinţe învăţătoreşti într-o sală de învăţământ, iar Dl. Iosif Krasznai s-a mutat în locuinţa sa proprie. Aşa a rămas situaţia până la 1925, când statul român a preluat dreptul învăţământului în această clădire, care este a comunei politice. Dl. înv[ăţător] Fr. Sepacher se repatriază la Ungaria, Dlui Iosif Krasznai îi zideşte comuna confesională (acuma se deosebeşte de cea pol[itică], fiind aici şi câteva familii române), o sală de înv[ăţământ] pe lângă şcoala conf[esională] rom[ano]-cat[olică].

Prelegerile la şcoala de stat se încep cu începutul anului şcolar 1925-26, cu un singur învăţător, Gheorghe Tihanyi Jussel, transferat de la şcoala prim[ară] de stat din Vişeul de Sus. După multe greutăţi şi cu intervenţia On[oratului] Revizorat din Satu Mare, mi-a reuşit să împopulez şcoala de stat, punând, astfel, baza învăţământului primar de stat într-o comună unde nicicând nu era şcoală de stat şi din care cauză şi locuitorii purtau nişte sentimente nesimpatice faţă de toate şcolile care nu purtau inscripţia: Şcoala conf[esională] rom.[ano]-cat.[olică].

La 1 Decembrie 1925 a fost numită, la postul al II-lea, Dna Nistor, ca suplinitoare, iar în anul şcolar 1926-27, acest post îl ocupă Dl. înv[ăţător] Iosif Heidenhoffer, transferat de la şcoala prim[ară] de stat din Dindeşti[ul] Mic. Astfel, la şcoala de stat sunt 2 puteri cu cursul supraprimar, iar în cl.[asele] I-II avem numai câţva elevi, în mai mare parte români, cari şi-au pierdut limba lor maternă. Sunt copiii unor familii române, care s-au mutat aici din comunele învecinate, cu ocazia împroprietăriri moşiei cont[elui] Iosif Degenfeld.

Clasele inferioare, împopulate cu elevii de religie rom[ano]-cat[olică], sunt la şcoala confesională, care are tot 2 puteri. În anul 1926 s-a înfiinţat comitetul şcolar pe lângă şcoala de stat şi putem zice că atât mersul învăţământului, precum şi administraţia şcolară, sunt normale, în acord cu cerinţele legii învăţământului primar.

https://biblioteca-digitala.ro

Referitor la limba de propunere în şcolile primare din Urziceni, putem zice că, până la jum[ătatea] secolului al XIX-lea, s-a propus în limba germană, ca şi în şcolile – care erau toate conf[esionale] r[omano]-c[atolice] – celorlalte comune şvăbeşti. Limba maghiară era predată numai ca obiect. După revoluţia lui Kossuth (1848), mai bine zis , după împăciuirea Ungariei cu Austria, au început să propună, treptat, mai mult în limba maghiară decât în cea germană care, în urma urmelor, a fost predată numai ca obiect în orele de p.[ost] m.[eridian]. Cu toate acestea, generaţia acelei epoci – acuma în vârstă de 60-80 de ani – abia ştie ungureşte, iar limba lor maternă o posedă bine în vorbe şi în scris.

Între anii 1900-1910, limba germană a fost exchidă (exclusă) din şcolile prim[are] ale comunelor şvăbeşti, din unele (de ex. Urziceni) şi mai înainte. Astfel, în toate comunele şvăbeşti s-a propus numai în limba maghiară 30-50 de ani. După durata acestui timp cu propunerile numai în limba maghiară şi după depărtarea acestor comune de la un loc cu populaţia maghiară sau maghiarizată – deci cum erau legăturile şvabilor cu elementul maghiar – sunt comunele şvăbeşti mai mult sau mai puţin maghiarizate.

Statul român cere reintroducerea limbii germane ca limbă de predare în şcolile primare [ale] comunelor şvăbeşti, în locul limbii maghiare. Afară de asta, cere, cu drept, introducerea limbii statului şi predarea studiilor naţionale în această limbă.

Ţăranul şvăbesc, căruia deloc nu-i place să facă politică, a înţeles situaţia schimbată în urma unui război mondial, a predat arma sa, [a hotărât] să-şi ia în mână iarăşi sapa şi să prindă coarnele plugului pentru înaintarea economiei ţării sale, iar copilului i-a dat în mână o carte românească şi una germană, înţelegând ce însemnează a şti limba statului şi limba lui maternă, care este o limbă universală.

Astfel a devenit ţăranul şvăbesc un cetăţean bun român, care prin munca şi priceperea sa va contribui la înaintarea culturii ţării româneşti.

Iar noi, intelectualii acestei grupe şvăbeşti, avem multe îndatoriri nu numai în şcoală, ci şi afară de şcoală, şi sperăm că dascălul şvăbesc va îndeplini şi în viitor tot ce-i cere patria sa şi omenirea, stând întotdeauna la înălţimea chemării sale dăscăleşti.

Gh.[eorghe] Tihanyi Jussel, înv.[ţător] - dir.[ector]

Direcţia Judeţeană a Arhivelor Naţionale Sălaj, *Fond Revizoratul Şcolar - Monografii şcolare*, dos. nr. 207, f. 1-8.

Doc. nr. 15.

Monografia Şcoalei prim[are] de stat din Urziceni

Urziceni este o comună şvăbească, înfiinţată de coloniştii şvabi veniţi din Germania, la începutul veacului al XVIII-lea.

Această comună avea şcoală conf.[esională] rom[ano]-cat[olică] de la anul 1723. Şcoala cuprindea 2 clădiri. Una a fost întabulată pe seama comunei politice, iar cealaltă pe seama comunei confesionale. Cea a comunei politice a fost preluată de statul român în anul 1925. De la această dată, comuna are o şcoală conf[esională] rom[ano]-cat[olică] şi una de stat, cu limba de predare română şi germană.

Monografia şcoalei s-a înaintat la On[orat] Rev[izoratul] Şcolar, sub nr. 23-1928. Primul înv[ăţător] de stat la şcoala rom[ânească] este Gheorghe T. Jussel, începând funcţiunea lui la această şcoală la 1 sept[embrie] 1925, ca înv[ăţător] dir[ector], transferat de la şcoala prim[ară] de stat din Vişeul de Sus (Maramureş), iar ca a doua putere a fost numită D-na Nistor, ca înv[ăţător] supl[initor], la 1 dec[embrie] 1925. Postul al doilea a fost ocupat la 1 sept[embrie] 1926 de Dl

https://biblioteca-digitala.ro

înv[ățător] Iosif Heidenhoffer, transferat de la școala prim[ară] de stat din Dindeşti[iul] Mic, jud. Sălaj.

Amândoi învățătorii funcționează şi acuma la această şcoală. Numai după multe greutăți, şi cu intervenția Revizoratului, a reuşit directorul şcolar să împopuleze şcoala de stat, depunând astfel baza învățământului primar de stat într-o astfel de comună, unde nicicând nu era şcoală de stat şi din care cauză locuitorii purtau nişte sentimente nesimpatice față de o şcoală care nu purta inscripția: Şcoala prim[ară] conf[esională] rom[ano]-cat[olică].

De la înființarea ei, şcoala noastră de stat are 2 puteri cu peste o sută de elevi.

Situația învățătorilor este foarte grea, încât, conf[orm] ord[inului] ministerial, obiectele naționale se propun în l[imba] rom[ână], iar celelalte studii în cea germană. Elevii nu posed[ă] nici una: în casa părintească vorbesc ungureşte, pentru că de 40 de ani se propune ungureşte la şcoala confesională, chiar şi azi, după 14 ani de la alipirea acestui ținut de țara mamă. Mai înainte s-a propus nemțeşte şi l[imba] maghiară numai ca obiect, iar mai târziu curat ungureşte şi părinții copiilor de azi numai în această limbă vorbesc între ei şi cu copiii lor. Înțeleg însă şi nemțeşte. Esta datoria şcoalei de stat să redeştepte în sufletul populației maghiarizate pe jumătate, sentimentele naționale şvăbeşti, care au fost adormite în era maghiară, în cursul celor 2 veacuri, locuind izolați de celelalte colonii germane mai mari, pentru că numai ca şvabi, cu sentimente germane pot să fie cetățeni buni români, fără să aibă aspirațiuni străine şi idei antipatriotice față de țara română. Deci, cade în sarcina activității şcoalei noastre de stat de a regermaniza tinerimea şi a infiltra în generația de viitor sentimente loiale față de noua lor patrie.

Învățătorii, înțelegând misiunea lor la această şcoală într-o astfel de comună, fac totul până la marginea posibilității, atât în şcoală, precum şi afară de şcoală, pentru a crea o altă atmosferă într-o comună aşezată la granița de Nord-Vest a țării.

Am introdus în şcoală metodele cele mai bune şi mai moderne la predarea ştiințelor, realizând ideile şcoalei active.

S-a înființat bibliotecă şcolară, s-a făcut câmp de experiență şi o pepinerie, unde cursul supraprimar îşi pune în aplicare cunoştințele cîştigate din carte.

La sărbătorile naționale se aranjează serbări impozante, cu programe bogate, la cercurile culturale iau parte activă.

Sperăm că activitatea şcoalei noastre de stat în această comună îşi va avea fructele sale din toate punctele de vedere.

Urziceni, la 15 febr.[uarie] 1933

Gheorghe T. Jussel, înv.[ățător] dir.[ector].

Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Sălaj, *Fond Revizoratul Şcolar - Monografii şcolare*, dos. nr. 207, f. 9.

https://biblioteca-digitala.ro

Die Lage der schwäbischen Gemeinden des Kreises Sălaj wiedergespiegelt in lokalgeschichtlichen Monographien aus der Zwischenkriegszeit

Zusammenfassung

Die Verwirklichung der vorliegenden Arbeit ist das Ergebnis der Erschließung und Analyse einer großen Menge von Archivalunterlagen, die von den örtlichen Verwaltungen auf Anweisung der höheren Verwaltungsbehörden – nämlich der Präfekturen, Schulrevisoren und der Abteilung Gesundheitswesen des Ministeriums für Arbeit, Gesundheit und Sozialschutz – als lokalgeschichtlichen Monographien zusammengestellt worden sind (im Rahmen der administrativ-territorialien Grenzen, die durch das Gesetz Nr. 85/1925 betreffend die territorial-administrative Vereinigung – am 1 Januar 1926 in Kraft getreten – festgesetzt worden waren). Chronologisch gesehen, sind dabei drei Typen von Monographien entstanden und zwar: 1. **So genannte „Schulmonographien"** (zwischen 15 März 1929 – Moftinu Mare/Majding/Maitingen – und 25 Februar 1933 – Urziceni/Schinal); 2, **Allgemeine Monographien, die erkennbare parteipolitische Tendenzen zeigen,** in dem sogenannten „Goldbuch" des Kreises Sălaj (1936-1937) enthalten sind und auf Anordnung der liberalen Regierungen zusammengestellt worden sind; 3. **Sanitäre Monographien**, die ensprechend denvon der Abteilung Gesundheitswesen des Ministeriums für Arbeit, Gesundheit und Sozialschutz herausgegebenen Formularen (Juli-August 1938) erarbeitet worden sind. In diesem Zusammenhangt muß darauf hingewiesen werden, dass alle drei Monographietypen auch einige Informationen enthalten, die die vorangegangene Zeit, teilweise sogar die Zeit der Ankunft der ersten schwäbischen Umsiedler in das Gebiet Carei-Satu Mare-Tăşnad am Anfang der 18. Jahrhundert und deren Bemühungen um den Aufbau eines besseren Lebens und die Aufbewahrung ihrer Ethnizität, Sprache und Religion im Aufnahmeland betreffen.

Um das vorgegebene Thema besser illustrieren zu können, haben die Verfasser nur die Monographien derjenigen Dörfer ausgewählt, in denen die deutschsprachige schwäbische Bevökerung die Mehrheit stellte oder zumindest einen relevanten Anteil an der Bevölkerung (35-90%) hatte: Cămin (Kalmandi/Kálmánd), Căpleni (Kappelan/Kaplony), Ciumeşti (Schamagosch/Csomaköz), Foieni (Fienen/Mezőfény), Ghilvaci (Gilvatsch/Gilvács), Moftinu Mare (Maitingen/Nagymajtény), Petreşti (Petrifeld/ Mezőpetri), Sanislău (Szaniszló), Santău (Santeu/Tasnádszántó), Tăşnad (Tressenburg/Tasnád), Tiream (Wiesenfeld/Mezőterem) şi Urziceni (Schinal/ Csanálos).

Aus der vergleichenden Analyse aller drei Monographietypen geht eindeutig hervor, dass die besten dokumentarische Quellen (sowohl in qualitativer als auch in quantitativ Hinsicht) die sanitäre Monographien sind, weil sie eine große Menge von nutzbaren und zuverlässigen Informationen über die jeweiligen Ortschaften liefern, ohne dabei erkennbare politische Tendenzen aufzuweisen, nämlich:

Kap. I. Geographie der Ortschaften: 1. geographische Lage, Höhe, Breite und Länge; die politischen Grenzen und Unterordnungen; Oberfläche, Entfernungen, Eisenbahn, Wasserstraßen, Straßen, usw.; 2. Topographie (die Beschreibung der Hügel, Täler, Ebenen, usw.); 3. Geologie (Oberschicht, Grundschicht, geologische Formationen); 4. Hydrologie (Flüsse, Seen, Teiche, Flusslauf und Flussvariation, usw.); 5. Vegetation (Wälder, Pflanzen, aquatische Pflanzen); 6. Anbauflächen für

https://biblioteca-digitala.ro

Mais, Weizen und- Gemüsse, Weingärten, Obstgärten usw.; 7. Tierwelt; 8. Zahl und Art der Industrie; 9. Wasserwirtschaft (Dämme, Wasserwerke, Turbinen, Kanäle, Bewässerung-, usw.); 10. Infrastruktur (Straßen, Parks, Straßenbeleuchtung, Gasleitungen, Elektrizität);

Kap. II. Klima 1. Temperatur (typische monatliche Klimakurve); 2. Feuchtigkeit (monatliche Kurve); 3. Niederschläge (Regen, Verteilung nach Jahreszeiten); 4. Schnee, Eis, Nebel; 5. Wind; 6. Sonnenlicht (Zahl der Sonnenstunden pro Tag, spezifisch für Jahreszeit);

Kap. III. Bevölkerung - 1. Bevölkerung (Ergebnisse der vorangegangenen Volkszählungen, Bewertungsmethoden); 2. Bevölkerungsstruktur (Geschlecht, Zivilstand und Alter); 3. Bevölkerungsdichte (in den jeweiligen administrativen Einheiten, pro Wohnung, Familie, usw.); 4. Rassen und Nationalitäten; 5. Religion; 6. Erziehung (Analphabetentum, Schulbesuch, örtliche Veröffentlichungen, usw.); 7. Örtliche Organisation der Verwaltung 8. Berufe der Bevölkerung; 9. Wirtschaftliche Lage (Land- und Wohnungsbesitzer, Arbeitsstunden, Verarmung, Arbeitstagskosten, usw.); 10. Zahl der in Industrie und Landwirtschaft beschäftigten Frauen und Kinder, die von Schwangeren geleistete Arbeit-, usw.

Kap IV. Sanitäre Einrichtungen - 1. Wasserversorgung; 2. Dränage und Kanalisation; 3. Entfernung der menschlichen Exkremente; 4. Sammlung, Lagerung und Verwendung des Mistes; 5. Sammlung, Lagerung und Verwendung von Abfällen,; 6. Friedhöfe; 7. Entsorgung von Tierkadavern (Tierfriedhöfe); 8. Sanitärer Zustand der Gebäude (öffentliche Gebäude, Fabriken, Hotels, Gasthöfe, usw.); 9. Sanitärer Zustand der Schulgebäude (Zustand der Gebäude, Fläche, Helligkeit, Heizung, Hof, Toiletten-, usw.); 10. prophylaktische Maßnahmen (Desinfektion, Ratten- und Parasitärbekämpfung-, usw.); 11. Kontrolle der Lebensmittel (Fleisch, Milch); 12. Jährlicher Getränkeverbrauch in Gaststätten und zu Hause (Wein, Bier, Pflaumenschnaps, andere Getränke-, usw.); 13. diverse andere verschiedene Sanitätsprobleme (Badeanstalten, sanitärer Zustand der Endhaltestellen-, usw.)

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Colonizărea şvabilor în Banat

Ioan TRAIA

Cuvinte cheie: şvabi, Banat, administraţie locală, reorganizare, agricultură, meşteşuguri, viaţă culturală

Istoriografia colonizărilor

Colonizarea Banatului a făcut obiectul unor cercetări încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, continuând, în secolele al XIX-lea şi al XX-lea, prin lucrări adesea cu scopuri mai mult politice decât ştiinţifice, care nu o dată au renunţat la calmul academic în favoarea tonului polemic.

Multă vreme au evoluat paralel şi reactiv în sensul provocării celeilalte. Fiecare a generat clişee la care n-au renunţat pe deplin nici până astăzi[1]. Cu toate aceste inconveniente, istoriografia ne ajută astăzi să ne facem o imagine destul de clară cu privire la acest fenomen, în ciuda scopurilor etnocentriste urmărite de autorii lor.

Pentru ilustrarea istoriografiei colonizărilor germane în Banat am folosit excelenta teză de doctorat a regretatului coleg dr. Ioan Viorel Popescu, "Casa bănăţeană în secolele XVIII-XX".

Cele mai cunoscute dintre lucrările cu caracter monografic despre Banat, redactate în secolul al XVIII-lea, aparţin unor autori trimişi de Curtea vieneză spre a cunoaşte realităţile bănăţene şi a redacta rapoarte despre situaţia provinciei. Prima aparţine unui funcţionar aulic, Johannes Jacobus Ehrler, care, din păcate, a stat aproape două veacuri în manuscris în Arhivele Universităţii din Budapesta, unde a fost descoperit de Schramm Ferenc care a prezentat-o în nr. 1 al revistei „Ethnographia" din 1970. Ulterior, a fost tradusă de Costin Feneşan şi publicată la editura „Facla" din Timişoara, în anul 1982, sub titlul „Banatul de la origini până acum"[2]. Lucrarea, însoţită de câteva desene, are o mare însemnătate pentru cercetătorii etnografi, oferind date privind aşezările rurale, arhitectura, ocupaţiile locuitorilor, portul, obiceiurile, viaţa familială şi comunitară, precum şi creşterea spectaculoasă a indicilor demografici după primul val de colonizare.

A doua monografie, mult mai completă, a fost realizată în stil epistolar de către un cărturar celebru al vremii, Francesco Griselini, italian de origine, apropiat al familiei imperiale, intitulată „Versuch einer politischen und naturlichen Geschichte des Temeswarer Banats", apărută la Viena în 1780. În limba română a fost tradusă, prima dată, la începutul secolului al XX-lea de Nicolae Bolocan şi tipărită la Bucureşti în 1926. A doua traducere aparţine tot lui Costin Feneşan şi a fost tipărită la editura „Facla" din Timişoara, în 1984[3]. Vastele cunoştinţe din domeniul arheologiei şi istoriei, al ştiinţelor naturale, geografiei, mineralogiei, etnologiei etc., cuprinse în textul lucrării, au contribuit la folosirea informaţiilor de către toţi cercetătorii Banatului, în ciuda faptului că autorul emite aici, pentru prima dată, teza Banatului pustiu în justificarea politicii de colonizare desfăşurată de Imperiul Habsburgic.

Interesante date privitoare la situaţia provinciei bănăţene în epoca colonizărilor habsburgice sunt cuprinse şi în notele unor călători străini care au străbătut aceste

---

[1] Valeriu Leu, *Istoria ca suport al regionalizării-„Banatul Imperial"*, în *Studii şi cercetări. Banatul trecut istoric şi cultural*, Ed. ICVR, Zrenianin, 2010, p.69.

[2] Johannes Jacobus Ehrler, *Banatul de la origini până acum - 1774*, Ed. Facla Timişoara, 1982.

[3] Francesco Griselini, *Istoria Banatului Timişan*, Ed. Facla, Timişoara, 1984.

https://biblioteca-digitala.ro

meleaguri în acea vreme, ca şi în jurnalele de călătorie ale lui Iosif al II-lea care a efectuat trei vizite în Banat[4].

Cercetările istoricilor germani şi maghiari, publicate în secolul al XIX-lea, chiar dacă se referă la abuzurile săvârşite de funcţionarii imperiali responsabili cu aşezarea coloniştilor în satele româneşti şi la situaţia grea a populaţiei autohtone, nevoită-în multe cazuri-să ia din nou drumul bejeniei pentru a face loc noilor veniţi, accentuează cu deosebire impactul pozitiv al colonizării în dezvoltarea ulterioară a provinciei. Asemenea aprecieri întâlnim în prima monografie a oraşului Timişoara, redactată de Johann N. Preyer, „Monograpuhe der Koniglichen Freistadt Temeswar", Timişoara, 1853[5], ca şi în cartea lui K. Czoering, „Etnographie der Oesterreichischen Monarchie", apărută în acelaşi an, 1857, la Viena, în trei volume[6]. Alţi autori care s-au referit la Banatul din secolul al XVIII-lea servesc, prin ideile lor, interesele monarhiei maghiare, justificând dreptul de dominaţie al acesteia asupra provinciei. Sunt de amintit, din acest grup, cartea lui Bárány Ágoston, „Torontál vármegye haidama", lucrările lui Leonard Bohm, „Atlas zur Geschichte des Temescher Banats" şi „Dél Magyarország vagy az ugynevezett Bansåg külön története". Szentklaray Jeno, „Száz év Dél-Magyarorszag újabb történetéből, első kőtet"[7].

În secolul al XX-lea s-a continuat cercetarea subiectului colonizărilor şi s-au redactat importante lucrări de sinteză, sub semnătura unor prestigioşi autori germani, care au emis idei valide şi informaţii preţioase pentru elucidarea fenomenului. Între acestea, amintim lucrarea lui Karl Kraushaar, „Kurzgefasste Geschichte des Banates und der deutschen Ansiedler"[8], a lui I. Straubinger, „Die Schwaben in Banat"[9], Hans Moller, „Wie die Schwabischen Gemeinden enstanden sind"[10]. Informaţii noi, bazate pe cercetarea arhivelor vieneze aduce Leo Hoffmann în cartea „Kurze Geschichte der Banater Deutschen, 1717-1848"[11], ca şi custodele muzeului din Vârşeţ, eminentul istoric Felix Millecker în „Kulturgeschichte der Deutschen in Banat" şi „Die zweite organisierte deutsche Kolonisation des Banats unter Maria Teresia-Hefte"[12].

Istoriografia românească din secolul al XIX-lea şi prima jumătate a secolului al XX-lea completează datele publicate de istoricii germani şi maghiari, accentuând cu deosebire asupra situaţiei grele a populaţiei autohtone în perioada colonizării şi a

---

[4] Cf. Eugen I. Păunel, *Călătoria din 1769 a stegarului austriac Johann Friedel de-a lungul malului bănăţean al Dunării*, în *Arhivele Olteniei*, an XV, 1935, p. 7-78; Ion Negru, *Contribuţii la cunoaşterea Banatului (Jurnalul de călătorie din 1773 al împăratului Iosif al II-lea)*, în *Banatul de altădată. Studii istorice*, vol. I, publicat de Institutul Social Banat - Crişana, Timişoara, 1944, p. 69-110.

[5] Johann N. Preyer, *Monographie der Koniglichen Freistadt Temeswar*, vol. I-III, Wien, 1857.

[6] K. Csoering, *Ethnographie der Oesterreichische Monarchie*, vol. I-III, Wien, 1857.

[7] Barcini Agoston, *Torontal varmegye haidama*, Buda, 1845; Leonard Bohm, *Atlas zur Geschichte des Temescher Banats*, Leipzig, 1861; *Delmagyarorszag vagy az ugynevezett Bansag kulon tortenete*, Pesta, 1867; Szentklaray Jeno, *Szasz ev Delmagyarorszag ujabb tortenetebol, elso kotet*, Temeswar, 1879.

[8] Karl Kraushaar, *Kurzgeffasste Geschichte des Banates und der deutschen Ansiedler*, Wien, 1923.

[9] J.J. Staubinger, *Die Schwaben in Banat*, Hamburg, 1923.

[10] Hans Moller, *Wie die Schwabischen Gemeinden enstanden sind*, Temeswar, 1924.

[11] Leo Hoffmann, *Kurze Geschichte der Banater Deutschen, 1717-1848*, Temeswar, 1925; *Angeworbenen Ansiedler auf ungarischen Priwatgutern*, în *Neue Hiamatsblatter*, Budapest, 1935, an I, fasc. I, p. 327-332.

[12] Felix Millecker, *Kulturgeschichte der Deutschen in Banat*, Vrsak, 1913; *Die zweite organisierte deutsche Kolonisation des Banats unter Maria Teresia - Hefte*, Temeswar, 1934, *Der Anfgang der Ansiedlung von Spaniern im Banat*, Vrsak, 1937.

https://biblioteca-digitala.ro

consecinţelor dominaţiei austriece şi maghiare asupra vieţii economice, sociale şi culturale a românilor. Amintim, din acest grup de lucrări, pe cele mai semnificative-Silviu Dragomir, „Vechimea elementului românesc şi colonizările străine în Banat", publicată în „Anuarul Institutului de Istorie Naţională al Universităţii din Cluj"[13], Patriciu Dragalina, „Din istoria Banatului Severin, vol. III, 1658-1767"[14] şi Gheorghe Popovici, „Istoria românilor bănăţeni"[15]. O tratare specială a problemei colonizării întâlnim în lucrările: Traian Simu, „Colonizarea şvabilor în Banat"[16], Ilie Ghenadie, „Colonizările în Banat în secolele XVIII-XIX", în „Analele Banatului"[17], Ştefan Manciulea, „Elemente etnice străine aşezate în Banat între anii 1000-1870"[18], Traian Topliceanu, „Românii şi minoritarii din judeţul Timiş-Torontal"[19], Ioan Boroş, „Regularea comunelor în judeţul Caraş, 1784-1796"[20], Augustin Bunea, „Istoria regimentelor grănicereşti[21]. Tot cu privire la regimentele grănicereşti sunt importante lucrările lui Coriolan Buracu, „Din istoria Banatului Severin. Batalionul românesc, 1768-1775, Regimentul grăniceresc româno-banatic nr. 13, 1838-1872, Regimentul de infanterie nr. 43, 1872-1918"[22]. Alte lucrări combat teza Banatului pustiu, emisă de Fr. Griselini şi reluată de o mare parte din cercetătorii germani şi maghiari. În acest ciclu sunt cuprinse lucrările: dr. Cornel Grofşoreanu, „Banatul de altădată şi de totdeauna. Sinteza problemelor istorice şi social-politice" şi "Istoricul colonizărilor germane în secolul al XVIII-lea"[23].

Lucrările de sinteză realizate de istoricii germani în perioada interbelică pun accentul pe obiectivele politice şi strategice urmărite de Imperiul habsburgic prin colonizarea Banatului, apreciind cu deosebire realizarea unei provincii multiculturale, precum şi la buna înţelegere între etniile conlocuitoare din Banat, trecând sub tăcere politica de deznaţionalizare la care a fost supusă populaţia autohtonă sub dominaţia habsburgică şi maghiară. Autorii acestor lucrări-K. Schunemann, „Oesterreichichen Bevolkerungspolitik unter Maria Theresia"[24], E. Schimska, „Technick und Methoden der theresianischen Besiedlung des Banats"[25], Fr. Staglica, „Die Auswanderung der Lothringer in das Banat und die Baschka im 18

[13] Silviu Dragomir, *Vechimea elementului românesc şi colonizările străine în Banat*, în *Anuarul Institutului de Istorie Naţională al Universităţii din Cluj*, an III, 1924-1925.

[14] Patriciu Dragalina, *Din istoria Banatului Severin*, partea I-II, 1658-1767, Caransebeş, 1902.

[15] Gheorghe Popovici, *Istoria românilor bănăţeni*, Lugoj, 1904.

[16] Traian Simu, *Colonizarea şvabilor în Banat*, Timişoara, 1924.

[17] Ghenadie Ilie, *Colonizările în Banat în secolele XVIII-XIX*, în *A.B.* (serie veche), Timişoara, an III, 1930, apr.-iun., p. 43-56.

[18] Ştefan Manciulea, *Elemente etnice străine aşezate în Banat între anii 1000-1870*, în RISBC, nov.-dec., 1945, p. 329-392.

[19] Traian Topliceanu, *Românii şi minoritarii din judeţul Timiş - Torontal*, Timişoara, 1934.

[20] Ioan Boroş, *Regularea comunelor în judeţul Caraş, 1784-1796*, în *A.B.* (serie veche), an III, apr.-iun., 1930, p. 28-42.

[21] Augustin Bunea, *Istoria regimentelor grănicereşti*, Timişoara, 1941.

[22] Coriolan Buracu, *Din istoria Banatului Severin. Batalionul românesc, 1768-1775*; *Regimentul de infanterie nr. 43, 1872-1918*, Caransebeş, 1932.

[23] Dr. Cornel Grofşoreanu, *Banatul de altădată şi de totdeauna. Sinteza problemelor istorice şi social-politice*, Timişoara, 1946; *Istoricul colonizărilor germane în secolul al XVIII-lea*, în RISBC, iul-dec., 1946.

[24] K. Schunemann, *Oesterreichichen Bevolkerungspolitik unter Maria Theresia*, Berlin, 1935.

[25] Ernest Schimska, *Technick und Methoden der theresianischen Besiedlung des Banats*, Wien, 1939.

https://biblioteca-digitala.ro

Jahrundert"[26] şi Joseph Kallbruner, „Deusche Erschliesung des Sudostens, Die Banater Kolonisation unter Karl VI und der jungen M. Theresia bis 1753"[27] - se referă, în special, la primele două valuri de colonizare şi motivează acţiunea de expansiune spre est a imperiului austriac prin necesitatea îndepărtării otomanilor de la Dunăre, obiectivele urmărind deopotrivă scopuri politice, economice şi sociale de anvergură.

În aceeaşi perioadă istorică s-au publicat o seamă de studii privind operaţiunile de colonizare în contextul expansiunii spre est a marilor puteri europene. Citām, dintre acestea, lucrările: Johann Wessely, „Der Banater Bergbau von 1717 bis 1780 und seine bevolkerungspolitische Bedeutung"[28]; Joseph Schmidt, „Die deutschebomen im Banat"[29] şi Hans Herrschaft, „Das Banat. Ein deutsches Siedlungs gebit in Sudoesteuropa"[30].

După al doilea război mondial, problema colonizărilor austriece şi, ulterior, a celor maghiare în Banat a fost tratată diferit de istoriografia germană, maghiară şi română, în funcţie de obiectivele politice ale autorilor, unii insistând asupra influenţei civilizatoare pozitive a elementelor colonizate, iar alţii demonstrând politica de expansiune şi exploatare urmărită de imperiul austriac şi regatul maghiar. Acum se redactează şi studiile bibliografice privind operaţiunea cunoscută în istorie sub numele de *Drang nach Oestern*, cuprinzând un număr impresionant de titluri[31], dar şi studii etnografice privind cultura materială şi spirituală a şvabilor bănăţeni, tematică abordată şi în perioada interbelică în câteva lucrări[32]. De un real interes pentru lucrarea de faţă sunt şi monografiile de localităţi, care ajută la înţelegerea diferenţierilor locale care apar între diferitele localităţi în care s-au aşezat coloniştii şvabi[33].

---

[26] Fr. Staglica, *Die Auswanderung der Lothringer in das Banat und die Baschka im 18 Jahrundert*, Frankfurt am Main, 1934.

[27] Joseph Kallbruner, *Deusche Erschliesung des Sudostens, seit 1683*, Jena, 1938; *Die Banater Kolonisation unter Karl VI und der jungen M. Theresia bis 1753*, München, 1936.

[28] Johann Wessely, *Der Banater Bergbau von 1717 bis 1780 und seine bevolkerungspolitische Bedeutung*, Wien, 1937.

[29] Joseph Schmidt, *Die deutschebomen im Banat*, Temeswar, 1938.

[30] Hans Herrschaft, *Das Banat. Ein deutsches Siedlungs gebit in Sudoesteuropa*, Berlin, 1942.

[31] *Donauschwäbische Bibliographie (1935-1965)* - alcătuită de un colectiv de istorici germani, cuprinzând peste 6770 de titluri de lucrări apărute până în anul 1965. De atunci şi până astăzi lista s-a mai îmbogăţit cu câteva mii de volume, mai ales că, după plecarea şvabilor din Banat, intelectualii lor, organizaţi în asociaţia *Landsmannschaft*, au alcătuit şi publicat monografii pentru majoritatea comunelor bănăţene colonizate în secolul al XVIII-lea.

[32] H. Hagel, *Die Lebensformen der Banater Schwaben. Sitten und Gebreuche. Banat. Das Deutschum im rumänischen Banat*, Dresden, 1926; H.W. Hockl, *Volkskundlische Spiele aus dem Banat*, Viktoria Buchdruckerei, Temesburg, 1941; J. Kunzig, *Deutsche Volkslieder aus dem rumänischen Banat mit Bildern und Weisen*, Berlin - Leipizig, 1935; A.P. Petri, *Kulturgeschichtliches Wortgut in dem Munarten der Donauschwaben*, in *Donauschwaben Schrifttum*, Heft, 10, 1965; A. Schenk und Kollektiv, *Interetnik und sozialer Wandel in einem mehrsprachligen Dorf des rumänischen Banats*, Marburg, 1973; A. Zănescu, D. Demşa, *Muhlen mahlten auf der Marosch*, in *Neue Banater Zeitung*, 23 febr. - 7 martz, 1972. La acestea se adaugă culegerile de studii îngrijite de Hans Gehl: *Heide und Hecke*, Timişoara, Ed. Facla, 1973; *Handwerk und Brauchtum*, Timişoara, Ed. Facla, 1975; *Schwäbischer Jahreslauf*, Timişoara, Ed. Facla, 1978; *Schwäbische Familie*, Timişoara, Ed. Facla, 1981; *Schwäbischer Volksgut*, Timişoara, Ed. Facla, 1984.

[33] F. Demele, *Temesgyarmat. Ein Beitrag zur Entstehung und Entwiklung dieser Gemeinde und Pfarre*, Innsbruck, 1913; N.H. Hockl, *Alexanderhausen. 1833-1933*, Arad, 1933; N.H. Hockl, *Die Herkunft der*

https://biblioteca-digitala.ro

Colonizarea şvabilor în Banat

După pacea de la Passarowitz, Banatul a fost administrat ca domeniu propriu al împăratului. A fost încredinţat mai întâi unei administraţii militare, subordonată Consiliului de Război şi Camerei Aulice, apoi din anul 1751, Banatul a trecut sub administraţie civilă, în frunte cu un guvernator. În anul 1778, Banatul a fost încorporat Ungariei, fiind împărţit, un an mai târziu, în trei comitate: Caraş, Timiş şi Torontal. În comparaţie cu Transilvania, situaţia din Banat a fost mult deosebită.

În momentul cuceririi provinciei bănăţene, curtea imperială dispunea de experienţă privind organizarea şi administrarea unor teritorii cucerite precum Ungaria şi Transilvania, pe care o va valorifica în Banat. O va valorifica prin refuzul de a permite restauraţia vechilor stări de dinaintea cuceririi turceşti. La 21 octombrie 1716, prinţul Eugeniu de Savoia propune împăratului Carol al VI-lea ca Banatul să fie organizat şi guvernat în aşa fel, încât să aducă folos casei imperiale. Astfel, se deschide calea pentru colonizări necesare atât din raţiuni strategico-politice de extindere a imperiului, dar importante şi pentru repopularea şi revigorarea Banatului, vlăguit economic şi demografic de războaiele austro-turce.

Decizia Casei de Austria s-a înfăptuit prin acordarea statutului de *„Ţară de Coroană”* acestei provincii coordonate direct de la Viena şi a continuat apoi cu realizarea cu insistenţă a acelor condiţii care să permită experienţe reformiste libere, nestingherite de vreo autonomie sau imunitate feudală. Aceste două lucruri vor dirija construcţia bănăţeană pe parcursul veacului al XVIII-lea conform unui proiect trasat după principii iluministe[34].

Cauze militare şi religioase determinate de necesitatea întăririi graniţelor şi rearea unei mase de populaţie catolică pe care să se sprijine monarhia habsburgică au condus la o colonizare masivă a Banatului cu populaţie germană[35].

Fără îndoială, factorii de mediu sunt importanţi în mişcările de populaţie, fie ele spontane sau dirijate. Cu toate acestea, în cazul colonizărilor petrecute în Banat în secolele XVIII-XIX, motivaţia nu era exclusiv determinată de mediul geografic propice, ci şi alţi factori au concurat la realizarea acestei colonizări masive. În primul rând se încerca o atenuare demografică a centrelor suprapopulate din Imperiul Habsburgic, marcate de o profundă criză economică şi socială, după perioada războaielor religioase, iar pe de altă parte, având în vedere facilităţile extraordinare de care beneficiau coloniştii, se urmărea crearea unei zone-tampon, care să stăvilească eventualele atacurile turceşti şi să bareze pătrunderea lor spre centrul Imperiului[36].

Ansiedler der Gemeinde Lenauheim, in *Deutsche Forschung im Sudostern*, II, Ig., 1943, Heft I; E. Manner, *Guttenbrunn. Has Odenwelder Dorf im rumänischen Banat*, München, 1958; P. Martin, *Die Geschichte von Hatzfeld, Banater Buchverlag, N Andwerden und Sohn*, Temesburg, 1943; A.P. Petri, *Neubeschenowa. Geschichte einer moselfranckischen Gemeinde im rumänischen Banat*, freilassing, 1963; G, I, Jg., 1935-1936, Heft, 2; P. Schiff, Mer. Reiser, *Wandlungen der Ortchaft Mercydorf. Beitrag zur Siedlungsgeschichte des Banats*, in *Neue Heimatbletter Orcydorf. 1734-1934*, Buchdruckerei, in *Sonntagsblatt*, Temesburg, 1934; J. Schmidt, *Die Deutsches bohmen im Banat. Ein Hiematbuch zur Jahrhundert wende*, Temesburg, 1938; J. Stitzl, *Aus der Vergangenheit und Gegenwart der Grossgemeinde Rekasch*, Temeswar, *Buchdruckerei der Schwäbischen Verlags - Aktiengeselchaft*, 1924.

[34] C. Feneşan, *Administraţie şi fiscalitate în Banatul imperial, 1716-1778*, Timişoara, Editura de Vest, 1997, p. 14-19.

[35] Remus Creţan, *Etnie, confesiune şi opţiune electorală în Banat*, ed. a II-a, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2006, p.71.

[36] C. Feneşan, *op. cit.*, p. 17-21.

https://biblioteca-digitala.ro

Resursele pe care le oferea Banatul constituiau un alt motiv pentru realizarea colonizărilor. Grăitoare, în acest sens, sunt numeroasele studii ale ţinutului realizate în intervalul 1718-1778, care urmăreau stabilirea potenţialului economic al regiunii, scopul final fiind acela de a completa resursele secătuite ale statului în perioada de agonie a absolutismului.

Germanii au fost colonizaţi în Banat după anul 1716, când, după alungarea turcilor, această provincie a revenit Imperiului Habsburgic. Cauze militare şi religioase, determinate de necesitatea întăririi graniţelor şi crearea unei mase de populaţie catolică pe care să se sprijine monarhia habsburgică, au condus la o colonizare masivă a Banatului cu populaţie germană, dar şi de alte naţionalităţi (italieni, spanioli, francezi, bulgari etc.). Aceste colonizări au fost efectuate mai ales în secolul al XVIII-lea, când acest proces s-a desfăşurat cu maximă intensitate şi când au luat fiinţă cele mai multe localităţi germane, dar au continuat şi în secolul următor, însă în măsură mult mai mică.

Germanii bănăţeni sunt cunoscuţi sub numele de *şvabi* datorită faptului că o bună parte din ei sunt originari din Suabia Bavareză şi Wurttemberg şi vorbesc un dialect şvăbesc, dar populaţia colonizată a fost colectată din cele mai diverse regiuni ale imperiului.

Numele impropriu de „*şvabi*" îi defineşte pe toţi locuitorii de etnie germană din Banat, aşezaţi aici în special în secolul al XVIII-lea, în cursul celor trei mari etape colonizatoare: carolină (1717-1740), tereziană (1763-1775) şi iosefină (1782-1787). Deşi denumiţi „*şvabi*", coloniştii nu au venit numai din Suabia (Schwabenland), ci şi din Austria, Boemia, Bavaria, Franconia etc. Cercetătorii avizaţi îi împart în patru ramuri diferite, dintre care doar una este şvăbească (este drept, cea mai importantă). Ea era formată în perioada contemporană din locuitorii germani ai judeţelor Timiş şi Arad, un număr mai redus existând şi în Caraş-Severin. Este vorba de locuitorii oraşelor Timişoara, Arad, Lugoj, Jimbolia, Sânnicolau Mare, Deta etc. şi ai satelor învecinate. Ca şi saşii, aceşti şvabi nu sunt nici ei şvabi autentici, ci sunt mulţi de origine francονă. Cele mai răspândite dialecte printre ei sunt cel francon din părţile Rinului şi cel francon din părţile Mosellei. Locurile lor de baştină sunt: Palatinatul Renaniei, Alsacia şi Lorena, precum şi părţi din Pădurea Neagră[37].

Pe lângă obiectivele generale, colonizările germane din prima jumătate a secolului al XVIII-lea aveau şi obiective imediate, determinate de condiţiile istorice din acea vreme. Acestea erau de natură economică, politico-militară şi religioasă.

Pentru a putea stăpîni Banatul, Curtea trebuia să-şi îndrepte atenţia spre o dezvoltare într-un ritm mai viu a economiei bănăţene, atât cu ajutorul coloniştilor, cât şi cu cel al băştinaşilor şi al coloniştilor sârbi, aşezaţi anterior stăpânirii habsburgice sau în timpul acţiunilor ei de colonizare. O economie mai dezvoltată putea asigura întreţinerea numeroaselor trupe din garnizoanele bănăţene şi a celor în marş, aprovizionarea lor în caz de război, dată fiind importanţa Banatului în sistemul militar habsburgic. De asemenea, mărirea puterii economice contribuia ferm la întreţinerea aparatului de stat şi el destul de numeros, la furnizarea de materii prime pentru provinciile de vest precum şi la obţinerea unor venituri pentru erariul ce alimenta numeroasele războaie din secolul al XVIII-lea.

Spre deosebire de alte provincii unde exista o nobilime stăpânitoare de domenii şi unde colonizările şi avantajele acordate depindeau şi de aceasta - referindu-ne la colonizările pe domeniile particulare şi nu la cele de pe bunurile camerale din Ungaria - în Banat singurul proprietar funciar era împăratul care îşi exercita, prin

[37] Monica Barcan, Adalbert Millitz, *Naţionalitatea germană din România. Documentar*, Bucureşti, 1977, p. 36-37.

https://biblioteca-digitala.ro

Administrația bănățeană, atât puterea sa politică ca suveran, cît și cea care decurgea din calitatea sa de mare proprietar feudal. Neavând de întâmpinat vreo împotrivire din partea unei clase nobiliare sau a congregațiilor comitatense până spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, când se scot în vânzare prediile, acțiunea de colonizare s-a desfășurat avându-se în vedere interesele Curții.

Realitățile bănățene permiteau realizarea obiectivelor economice: existența unui pământ fertil, posibilitatea de a elibera terenuri prin drenări, asanări, îndiguiri, dând astfel naștere la noi întinderi agricole, un subsol bogat, forță de muncă la îndemână - țăranii bănățeni devenind iobagi ai Curții, au obligații de robotă pe lângă multe altele. La acestea urma să se adauge o experiență mai înaintată în exploatarea subsolului a coloniștilor mineri, a specialiștilor din manufacturi și, în economia agricolă, a țăranilor germani colonizați.

Pe lângă obiectivele economice urmărite prin colonizarea Banatului, privind în ansamblu această acțiune, se reliefează în mod vădit și interesele politico-militare. Acestea au determinat ca, în acest secol, Austria care era încurcată în numeroase războaie, cu vistieria sleită de eforturile militare pe care le făcea, să investească totuși sume mari în colonizarea Banatului, care urmau să dea roade economice, să mărească veniturile erariului, mult mai târziu decît atunci când avea nevoie stringentă de bani.

După înlăturarea stăpînirii turcești și instaurarea celei habsburgice, noua stăpânire declarând Banatul ca provincie a Coroanei, a căutat să-l transforme într-un puternic bastion al politicii expansioniste habsburgice și un sprijin pentru a ține Transilvania și Ungaria sub ascultare. Acest fapt se evidențiază mai ales după pacea de la Belgrad (1739), cînd Austria restituie Oltenia și nordul Serbiei, dar păstrează Banatul care rămîne astfel cea mai înaintată provincie din cadrul imperiului, spre sud-est, la granița cu Imperiul Otoman, situație ce îi conferea o importanță strategică deosebită.

Populația Banatului nu putea constitui un sprijin pentru politica habsburgică. În special românii băștinași, care formau majoritatea absolută a populației bănățene, nu puteau fi folosiți pentru scopurile politice ale noului stăpânitor, care îi supuse la o exploatare și mai nemiloasă decât turcii. După două decenii de stăpânire și exploatare, lupta românilor, care până atunci se desfășura sub forme inferioare, se declanșă sub forma marii răscoale antihabsburgice din 1738 care cuprinse mare parte a Banatului, îndeosebi părțile estice și sudice.

Intenția de a transforma Banatul într-un puternic sprijin al politicii habsburgice apare chiar de la încorporarea lui, însuși Eugeniu de Savoia, comandantul trupelor imperiale în războiul cu turcii din 1716 - 1718, opinează pentru a-l încorpora Curții, pe motiv că nu e prudent ca, după lupte grele împotriva nobilimii ungare răsculate și aliate cu turcii, să lase această provincie de la graniță în mâinile nobilimii și ale unei administrații comitatense și de natură parlamentară.

Colonizarea germanilor urmărea să înfrângă opoziția băștinașilor față de noua stăpânire, să întărească catolicismul, să constituie o masă germană care să fie strâns legată de Curtea Imperială. Se spera în posibilitatea germanizării și catolicizării băștinașilor, politică fără eficiență în sânul populației bănățene aflată la instaurarea stăpânirii noi.

În prima perioadă de colonizare (1718 - 1740) se afirmă în mod deosebit considerente de natură militară. Un mare număr de emigranți germani au fost colonizați în părțile sudice ale Banatului, la granița dunăreană, pentru a forma un fel de cordon cu scop de protecție a regiunii nordice și a împiedica în caz de război o legătură directă la graniță între turci și români, considerați predispuși a se înțelege cu turcii. Pe drumul de legătură a acestui cordon nord-dunărean cu Timișoara -

https://biblioteca-digitala.ro

Arad şi de acolo cu poziţiile fortificate de la nord de Mureş, au fost aşezaţi colonişti germani în diferite localităţi, pentru a uşura deplasarea, cartiruirea şi aprovizionarea trupelor în marş.

La aşezarea acestor colonişti germani în localităţile din punctele şi de pe căile strategice folosite îndeosebi din considerente militare, au contribuit şi factorii naturali; această zonă a primei colonizări se afla pe un teren mai ridicat, aşezat la răsăritul regiunilor mlăştinoase şi în vestul celei muntoase, unde clima era considerată mai suportabilă pentru noii veniţi, solul mai fertil, iar subsolul, în părţile muntoase, bogat. Curtea mai urmărea să aibă şi un material uman credincios care să poată fi recrutat pentru armată sau să opună rezistenţă unei eventuale invazii turceşti, printr-o strânsă colaborare cu unităţile militare. Acest ultim obiectiv nu a putut fi atins în prima perioadă; în războiul din 1736 - 1739 şi în timpul răscoalei antihabsburgice, coloniştii au părăsit satele din sud, fără a opune o rezistenţă sesizabilă, stabilindu-se în satele cu colonişti din centrul şi nordul Banatului sau în cele din Ungaria.

Obiectivele de natură religioasă erau, de fapt, subordonate celor politice, urmărindu-se întărirea poziţiei habsburgilor catolici în această provincie de graniţă. Chiar de la cucerire, scopul politicii Austriei, declarat pe faţă, a fost transformarea Banatului într-un *„avanpost al creştinismului"*, înţelegând prin aceasta al catolicismului, românii şi sârbii ortodocşi fiind consideraţi *„schismatici"*.

Recunoscînd existenţa masivei populaţii ortodoxe bănăţene, pentru care făceau eforturi să o atragă la catolicism, în instrucţiunile trimise Administraţiei bănăţene sau recrutorilor de colonişti, Curtea atrăgea mereu atenţia că, în afară de credinţa ortodoxă a populaţiei Banatului, toţi coloniştii recrutaţi trebuiau să fie catolici. O atenţie deosebită se dădea luptei împotriva protestanţilor; convoaiele de protestanţi - numiţi în documentele Administraţiei bănăţene *„eretici"* - erau îndreptate sub escortă pentru colonizare în Transilvania. Existau temeri ca nu cumva protestanţii, persecutaţi şi colonizaţi de multe ori forţat, să facă cauză comună cu băştinaşii sau cu ungurii predispuşi la răscoale împotriva noilor stăpânitori, sau chiar cu turcii, slăbind astfel poziţiile habsburgilor catolici în această provincie atât de însemnată în sistemul militar al monarhiei. Această interdicţie a fost păstrată până în penultimul deceniu al secolului, când Iosif al II-lea, dând edictul de toleranţă, permite aşezarea protestanţilor în Banat.

Pentru transformarea noii achiziţii într-un avanpost al habsburgilor, Curtea a folosit în decursul timpului toate mijloacele care îi stăteau la dispoziţie, persuasive şi coercitive, politice, economice, religioase sau culturale, atât faţă de colonişti cât, mai ales faţă de băştinaşii pe care căutau cu multă perseverenţă să-i atragă spre susţinerea politicii ei[38].

Intenţia Curţii de a coloniza în Banat familii de ţărani germani era arătată prin dispoziţiile date de Carol al VI-lea, în septembrie 1720, referitor la anii de scutire *"înainte de toate să se tindă ca prin aceasta, provincia să fie mai populată, iar numeroasele ogoare pustii şi părăginite şi viile să fie cultivate, prin urmare Banatul să progreseze mai bine şi mai cu folos şi în acest mod să poată creşte veniturile noastre camerale"*. În vederea aducerii coloniştilor se dau instrucţiuni, prin acelaşi act din 1720, referitoare la construcţia de cazărmi pentru miliţie, care, urma să fie scoasă din casele unde se afla cartiruită, pentru a uşura pe locuitori; se cerea să se comunice locurile unde urmau să fie aduşi coloniştii, dacă aceştia urmau să fie colonizaţi în

[38] Aurel Ţintă, *Colonizări habsburgice în Banat, 1716-1740*, Timişoara, Editura Facla, 1982, p.39-46.

https://biblioteca-digitala.ro

satele băştinaşilor sau separat în anumite sate, cum şi unde să se măsoare loturile pentru colonişti, bineînţeles în părţile cele mai fertile ale satelor[39].

În această privinţă Administraţia bănăţeană, prin serviciile districtuale, caută să afle locurile cele mai potrivite pentru colonizare; în acest scop se cere unui fost ofiţer la serviciul transporturi, Johann Albrecht Craussen, numit apoi "*Oberverwalter*", considerat cunoscător al Banatului, să facă propuneri în acest sens. Craussen avea legături cu regiunea văii Rinului şi Moselei, de unde era originar şi de unde adusese şi colonizase în perioada 1719-1721 mai multe sute de familii în părţile Belgradului pe temeiul unor necesităţi de ordin militar. El pleacă în diferite districte bănăţene, culege date de la serviciile districtuale cu care se consultă şi înaintează Administraţiei un raport asupra posibilităţilor de colonizare. Propunerile lui vizau mai mult centre de districte, localităţi miniere bine populate şi mai puţin regiunea în care s-au efectuat colonizări cu familii de ţărani în această etapă. La indicarea locurilor de colonizare se ţinea cont de existenţa apei potabile considerată ca "*indispensabilă pentru o bună şi prosperă gospodărie şi totodată pentru sănătate*".

Ca urmare a acestor propuneri, contele Mercy, guvernatorul Banatului, cere Curţii la 15 decembrie 1721, încredinţarea acţiunii de recrutare şi transportare a coloniştilor lui Craussen şi eliberarea paşapoartelor imperiale de călătorie pentru el şi pentru familiile ce vor fi aduse, astfel ca acestea să-şi poată transporta fără piedici lucrurile pentru necesităţile gospodăriei şi proviziile necesare traiului pe timpul călătoriei. În acelaşi an, Craussen a întocmit în numele celor care voiau să se colonizeze în Banat, un memoriu conţinând cererile acestora, pe care îl supune aprobării Administraţiei bănăţene. Aceasta dă o rezoluţie, cu observaţii atât la propunerile lui Caussen, cât şi la memoriul cererilor coloniştilor, pe care o înaintă Curţii în decembrie 1721; rezoluţia, semnată de guvernatorul Mercy şi consilierul administrative Rebentisch, oglindeşte o oarecare reţinere faţă de propunerile îndrăzneţe făcute de Craussen.

Memoriul întocmit de Craussen în numele coloniştilor germani cuprinde scutirile şi avantajele cerute de aceştia, sintetizate în următoarele puncte:

- Cere ca în regiunile de colonizare să fie aşezări separate de români şi sârbi;
- Un paşaport prin care coloniştii să-şi poată aduce averea mobiliară, lucrurile casnice şi proviziile necesare traiului, cu scutire de orice vamă sau taxă;
- Repartizarea gratuită a terenului necesar pentru casă, livadă, ogor, fânaţ, vie şi păşune pentru vite.
- Împărţirea gratuită a pădurii, pentru lemn de construcţie şi de foc;
- Câţiva ani de scutire de impozite, de toate contribuţiile, de cartiruiri militare şi de robotă;
- Permisiunea de a tăia piatră, de a arde var, cărămizi şi ţigle pentru construirea de case mai bune şi ieftine.
- Să li se permită producerea berii, a ţuicii şi construcţia de mori fără a plăti impozite pe ele;
- Libertatea comerţului după achitarea vămii şi impozitului;
- În oraşele sau satele unde se vor aşeza să nu se aşeze sau să nu se aducă nici un evreu;
- Să se aibă grijă de un preot şi de construcţia unei case parohiale;
- La 100 familii, să fie un preot, însă unde sunt 200 sau mai multe, pe lângă preot să se aprobe şi să se salarizeze şi un capelan;

[39] *Ibidem*, p.94.

https://biblioteca-digitala.ro

- Familiilor amintite să li se aprobe să-şi aducă cu ele din imperiu primul lor preot;
- Să fie ajutaţi să-şi construiască biserică.

Petiţia fusese întocmită de Craussen care era în acelaşi timp şi funcţionar administrativ; se constată grija pentru cele spirituale, biserica romano-catolică fiind una din mijloacele folosite pentru consolidarea stăpânirii habsburgice în această provincie de graniţă cu o populaţie ortodoxă[40].

Administraţia provincială propune Curţii, prin rezoluţia dată colonizarea familiilor în provincie. Pentru aducerea averii mobiliare, a lucrurilor casnice şi a proviziilor necesare traiului pe timpul călătoriei să se elibereze paşapoarte, iar cele de mai sus să fie scutite de vamă. Coloniştii să primească gratuit loc de casă, livadă, ogor, vie şi păşune pentru vite, însă casele să şi le construiască singuri, să li se împartă gratuit lemn de construcţie şi de foc din pădure. Se cere scutire pe trei ani de toate contribuţiile, de încărturiri militare şi de robotă. Mai propune să nu li se acorde permisiunea de a tăia piatră, a arde var, cărămizi, ţiglă, acestea constituind drepturi regaliene; ei însă îşi pot procura aceste materiale la preţuri mici, prin intermediul administraţiei.

Prin instrucţiunile din 18 martie 1722, Curtea aprobă colonizarea în localităţile propuse prin rezoluţia Administraţiei provinciale din 15 decembrie 1721. Curtea arată că, în principiu, în toate cazurile să se procedeze cu înţelepciune, respectându-se particularităţile băştinaşilor; repartizarea loturilor coloniştilor germani să se facă "*cu toate menajamentele astfel ca locuitorii actuali să nu fie puşi în situaţia de a purta ură împotriva naţiunii germane* ("*wider die Teutsche Nation nicht etwa einiges odium zufassen*"). Toţi coloniştii germani să fie îndemnaţi a-şi păstra tot timpul limba germană şi portul, iar conducătorii lor şi directorii şcolilor să fie germani. Se aprobă paşapoarte de liberă trecere pentru colonişti pe tot drumul până în Banat la locul de aşezare, cu scutire de orice vamă sau alte taxe a averii mobiliare, a lucrurilor de uz casnic şi proviziilor necesare pe durata călătoriei fără ca aceştia să poată aduce mărfuri sau alte produse supuse vămii[41].

Coloniştilor li se acordă gratuit teren de construcţie pentru gospodărie pe o suprafaţă stabilită după o normă universală care va fi măsurată; în caz că cineva dorea mai mult, acestuia să i se dea la un preţ convenabil. Se lasă la latitudinea Administraţiei provinciale să stabilească suprafaţa de teren pentru o gospodărie întreagă, pentru o jumătate şi un sfert şi ceea terenului pentru arat, pentru fânaţ şi vie, care să fie proporţional cu mărimea gospodăriei. Pe durata celor trei ani de scutire, calculaţi din momentul sosirii la locul de destinaţie, li se vor da lemn de foc şi de construcţie.

În privinţa scutirii de sarcinile fiscale şi publice, Curtea precizează că "*deşi cei trei ani de scutire se acordă, ce-i drept, tuturor locuitorilor străini care se aşează în Banat, după care aceştia vor fi impuşi la contribuţii şi celelalte sarcini pe care le prestează toţi ceielalţi supuşi*", pentru familiile germane " *ca o îngăduinţă deosebită pentru uşurarea şi prosperarea acestora*", s-a hotărât ca pe timpul celor trei ani să fie scutite de toate obligaţiile contribuţionale şi de încărtiruiri. În următorii trei ani, contribuţia va fi astfel repartizată, ca aceştia, în primul an de impunere să plătească o treime, în al doilea an două treimi iar în al treilea, întreaga contribuţie. Nu li se aprobă arderea ţiglei şi varului, ci îşi vor procura acestea la preţul de cost, fără vreun câştig pentru erariu, cum, de asemenea, nu li se permite facerea berii şi a ţuicii, acestea fiind arendate sau monopolizate, constituind venituri camerale. Li se acordă

---

[40] *Ibidem*, p.96.

[41] *Ibidem*, p.97.

https://biblioteca-digitala.ro

dreptul de a-şi construi în sate mori, însă cu plata unui impozit anual. La fel şi transportul sării, libertate pentru meşteşuguri, comerţ, bineînţeles după plata vămii şi a impozitelor în vigoare. Se admitea numirea de preoţi şi întreţinerea lor după necesităţi şi numărul de familii, de asemenea aducerea din locurile de origine a primului preot; acestuia i se prevedea o cotă din decima percepută de la aceste familii şi un salariu din veniturile erariului pe cheltuiala căruia să se construiască şi o casă parohială. Administraţia provincială urmând să stabilească cuantumul decimei (zeciuelii) şi salariul cuvenit fiecărui preot; decima să se repartizeze pe satele de colonişti, iar salariul să se plătească din veniturile erariului.

Patenta de colonizare a fost difuzată în vestul şi sud-vestul Germaniei, de unde mase mari de ţărani erau dispuse să emigreze din cauze economice şi a regimului absolutist instaurat de principii laici şi clerici. Recrutarea de colonişti pentru Banat a fost încredinţată lui Craussen care, la începutul anului 1722, pleacă în regiunea de recrutare unde, în scurt timp, reuşeste să strângă circa 600 de familii pentru care cere paşapoarte în luna martie 1722[42].

Colonizarea a fost o acţiune complexă şi complicată, necesitând învingerea a unor mari obstacole, în primul rând rezistenţa principilor, care să admită plecarea de locuitori din domeniile lor, apoi transportul din locurile de origine până la centrele de recrutare, situate de multe ori la sute de km distanţă, apoi nesiguranţa transportului făcut cu plute sau, în cel mai bun caz, cu mici corăbii.

Anul 1722 reprezintă începutul colonizării organizate a Banatului, unde sunt colonizate primele familii de ţărani germani, care, spre deosebire de cei ce se vor coloniza în următorii ani, călătoriseră pe cont propriu, fără a primi ajutoare din veniturile erariului, ci doar care de transport pentru a-şi aduce bunurile, date de către băştinaşi în cadrul obligaţiilor de robotă, de la punctul de debarcare până la locul de aşezare. O constatare care se impune a fi semnalată este aceea că, începând cu primii ani ai colonizării, mare parte din colonişti germani s-au aşezat pe un fond demografic existent, fie mărind vechile aşezări, fie mutând locuitorii existenţi în alte sate sau în altă parte a aşezării, fapt care de multe ori a fost trecut uşor cu vederea.

Germanii aşezaţi în Banat în întâia jumătate a veacului al XVIII-lea erau originari din: Koblenz, Danzig, Brandeburg, Konlgsberg, Pforzhelm, Main, Posnan, Breisgern, Darmstadt, Graubrundten, Franconia, apoi din Austria, Boemia, Moravia şi de pe teritoriul altor provincii ale Imperiului Austriac.

Agendele colonizării sunt încredinţate în anul următor lui F. Falck care ia măsuri ca repartizarea şi aşezarea noilor veniţi să se facă după un plan sistematic. Pentru a nu fi îngrămădiţi prea mulţi într-o localitate şi pentru a fi feriţi de locuri neigienice şi neprielnice agriculturii, un ofiţer împărătesc a fost încredinţat cu cercetarea amănunţită a satelor. Constatările făcute la faţa locului le raporta curţii imperiale, arătând starea materială a fiecărei comune, numărul locuitorilor, condiţiile de trai şi muncă, precum şi numărul coloniştilor care ar fi putut fi aşezaţi alături de populaţia băştinaşă.

Germanii aşezaţi în Banat la 1724, au venit, în special, din părţile sudice şi sud-vestice ale Provinciilor renane, având de îndurat mari greutăţi atât în lungul drumului, cât şi după sosirea în satele destinate lor.

Raportul guvernatorului Mercy înaintat curţii din Viena în acel an, arată greaua situaţie materială a coloniştilor, dintre care o mare parte solicită sprijinul administraţiei militare, fără de care nu puteau vieţui. Împăratul pentru a pune capăt acestei stări de lucruri, comunică principilor germani de pe Rin, adică celor din Vorms, Speier, Stornberg, Lataringia, Pialz, Baden, Hessen-Kassel, Wassau etc. că pe

---

[42] *Ibidem*, p.98.

https://biblioteca-digitala.ro

viitor să permită venirea în Banat şi Ungaria numai acelor colonişti, care vor primi încuviinţarea de plecare de la curtea Imperială şi de la principii locali[43].

Satele ridicate din nou aveau 40 - 50 case clădite din pământ bătut cu câte una sau două camere, acoperite cu paie ori cu trestie, nepăstrând nici un fel de ordine în aşezarea clădirilor sau în dispoziţia generală a străzilor. În fruntea fiecărei comune se afla un jude numit „*Schulthess*" sau „*Schulz*" ales de popor pe timp de un an, la propunerea administratorului districtului. El era obligat - la anumite zile - să încaseze de la colonişti darea şi zeciuiala pe care o vărsa casieriei districtului, purtând despre strângerea acestor impozite un registru. Datoria lui era apoi să aplaneze diferitele neînţelegeri cari s-ar fi putut ivi între colonişti. Judele, pe timpul cât îndeplinirea această funcţiune, era scutit de orice contribuţie, de zilele de lucru şi de zeciuială.

Cancelaria aulică - pentru a ajuta înjghebarea gospodăriilor germanilor - a subvenţionat pe colonişti cu bani ca să-şi poată procura unelte agricole, seminţe şi animale de lucru, apoi le-a dăruit gratuit lemne de construcţie şi combustibil, scutindu-i de dări pe timp de 4 ani. Mulţi dintre cei veniţi nu cunoşteau agricultura, aşa încât pământurile primite le lăsau în părăsire ori le întrebuinţau pentru păşunat, cauzând însemnate pagube administraţiei şi dând pildă rea celorlalţi conaţionali. Generalul Mercy s-a văzut nevoit să ia măsuri contra lor, obligându-i cu forţa de multe ori la lucrarea ogoarelor. Tratamentul maşter şi nedreptăţile îndurate au îndemnat de mai multe ori pe români să pună la cale adevărate revolte îndreptate contra coloniştilor, pe care-i vedeau favorizaţi atât de mult, scutiţi de dări, şi împământeniţi în ţinuturile cele mai roditoare.

Administraţia pentru liniştea populaţiei a hotărât, după 1729, să supună şi pe colonişti la o dare anuală de 3 - 6 florini, dacă însă anul agricol era slab li se iertau aceste impozite, fiind datori în schimbul lor să lucreze câteva zile pe pământul erariulul, apoi să ajute la construirea drumurilor şi a şoselelor la secarea mlaştinilor şi la canalizarea apelor[44].

Greutăţile întâmpinate de organele administrative cu ocazia colonizărilor şvăbeşti până la 1740, au fost în mare măsură înlăturate sub domnia Măriei Terezia. Decretele împărăteşti au hotărât ca fiecărui colonist aşezat pe moşiile erariului să i se ridice o casă, să primească gratuit lemne de foc şi construcţie, agricultorii să fie scutiţi timp de 6 ani de orice impozit, iar industriaşii 10 ani. Împărăteasa întemeiază la 1766 aşa numita „*comisie de colonizare*" cu sediul la Viena, care avea să soluţioneze toate chestiunile în legătură cu aşezarea şvabilor în Banat. Membrii ei au cutreerat îndeosebi ţinuturile: Koln, Ulm, Regensburg şi Frankfurt, recrutând noi grupuri de colonişti. O a doua comisie cu sediul la Timişoara a împărţit Banatul în mai multe regiuni, fiecare membru având să îngrijească de ţinutul care-i era repartizat, căutând să dea o mare atenţie dezvoltării satelor şi ridicării celor noi în forme corespunzătoare cu nevoile coloniştilor. Sub supravegherea acestei comisii iau fiinţă cele mai multe sate germane. Dispoziţiile împărăteşti prevedeau până în cele mai mici amănunte, cum să se clădească satele, pe ce fel de terenuri să fie aşezate, casele cum să fie zidite, unde să fie construite casa parohială, biserica, şcoala, primăria etc. şi casele câte camere să aibă. Satele noi întemeiate aveau de regulă 200 gospodării, străzile principale o lăţime de 18-20 stânjeni, iar cele laterale de 6-8 stânjeni, în fiecare stradă coloniştii fiind obligaţi să sape mai multe fântâni. Fiecare colonist era dator să planteze în fata casei cel puţin 20 plopi şi 12 duzi, iar în

[43] Şt. Manciulea *Elemente etnice străine aşezate în Banat între 1000—1870,* în „Banatul de altădată", Timişoara, 1944. p.354.

[44] *Ibidem,* p.355-357.

https://biblioteca-digitala.ro

grădini pomi roditori. Decretul împărătesc de la 26 iulie 1766 dispune ca fiecare comună nou înfiinţată să aibă preot şi învăţător, iar pentru câte patru comune să fie desemnat un medic. Pământ arabil, fânaţ şi păşune li se dădea coloniştilor atâta cât puteau lucra împreună cu familiile lor[45].

În anul1763 în Banat începe cea de-a doua etapă a colonizărilor, numită cea tereziană, iar administraţia îi numeşte pe Knoll, administratorul districtului Timişoara, Laff controlor al districtului Cenad, von Neumann de la cămara sării din Lipova şi consilierul administrativ Hildebrand să organizeze temeinic această colonizare prin care se vor înfiinţa zeci de sate noi şi se vor popula şi alte sate cu colonişti[46].

Situaţia colonizărilor în Banat se schimbă aproape radical odată cu anul 1765, când Iosif II ajunge pe tronul Austriei. Executorul colonizărilor iosefine a fost consilierul Hildebrand. Trei sisteme de colonizare puteau fi întrebuinţate pentru plasarea şvabilor în Banat: a) sistemul adăugirii, b) sistemul de transfere şi c) întemeiere de comune noi. Întâiul sistem nu s-a aplicat decât în o foarte mică măsură, fiindcă satele, cu timpul, au ajuns la un maxim de populaţie în raport cu disponibilităţile lor de trai, aşa încât nu mai îngăduiau aşezarea de noi colonişti pe teritoriul lor. Şi sistemul de transferare la rândul lui, nu era just, căci populaţia băştinaşă trebuia scoasă din vetrele lor străbune şi deplasată în alte localităţi. Operaţiunea aceasta însă era asociată cu multe greutăţi şi mai ales cu nemulţumiri mari, produse cu aceste ocazii în sufletele autohtonilor. De aceia Hildebrand a preferat sistemul de întemeiere de sate noi[47].

Administratorul habsburgic Hildebrand a fost un energic organizator, înfiinţând prin colonizare numeroase comune noi. S-a constatat că doar după asocierea la domnie din 1764, când Iosif II este numit coregent sau Mitregent, respectiv asociat la domnie, colonizările au fost mai intense. În numai patru ani (1764-1767), au fost înfiinţate 21 de sate, dar anul cel mai bogat în colonizări a fost 1771, când se construiesc 12 sate. În intervalul 1765-1785 sunt înfiinţate 64 de localităţi, cu aproximativ 50.000 de colonişti. La 1768, Clary de Altringen devine guvernatorul provinciei şi efectuează o nouă împărţire a moşiilor coloniştilor, continuând opera de secare a mlaştinilor pentru obţinerea terenurilor arabile, asigurând astfel la condiţii mai bune de sănătate şi de igienă a populaţiei. Acţiunile de canalizare şi de desecare s-au efectuat cu forţă de muncă românească şi mai puţin germană[48].

Urmaşul lui Hildebrand, Neumann, o fire mai domoală, a utilizat mai mult sistemul colonizării prin transferare. El a calculat întinderea de teren necesară fiecărei comune, obligând satele ca surplusul pământului de care dispuneau, să-l pună la îndemâna coloniştilor. Astfel de surplusuri de pământ au fost luate din aşa numitele *„aşezări de pădure"* ale populaţiei băştinaşe şi cedate coloniştilor germani[49].

Politica lui losif II în legătură cu problema colonizărilor germane din Banat a avut câteva ţeluri precise. Împăratul căuta întâi să colonizeze regiunile mai slab populate, dar bogate şi salubre. Aşa se explică mulţimea coloniilor înfiinţate în

[45] Şt. Manciulea,*op. cit.*, p.359-360.

[46] *Din cronologia judeţului Timiş*,(vol. colectiv coordonat de Vasile Dudaş) Editura Mariniasa, Timişoara, 2004, p. 161.

[47] Şt. Manciulea, *op., cit.*,p.361.

[48] Eusebiu Narai, *Aspecte privind situaţia minorităţii germane în judeţele Caraş şi Severin în anii 1944-1948*, în Analele Banatului, serie nouă, Arheologie-istorie, XVI, 2008, Timişoara, p.309.

[49] Şt. Manciulea, *op. cit* ., p.361.

https://biblioteca-digitala.ro

vremea domniei lui peste zona de câmpie mai ridicată, uscată, sănătoasă şi fertilă a Banatului. Pentru a da un mare impuls colonizării în Banat, Iosif II lansează o proclamaţie adresată elementului german de se aşeza în acest colţ de ţară, asigurând coloniştii de totală libertate religioasă, scutirea de dări pe 10-15 ani şi restituirea cheltuielilor pe cari le vor fi avut cu ocazia stabilirii lor aici. Noilor veniţi urma să li se dea casă şi moşie variind între 8-34 jugăre, iar agricultorii mai primeau o pereche de boi sau cai, o vacă, un plug şi alte ajutoare în natură. Industriaşii erau scutiţi de impozit timp de 5 ani, iar pentru a-şi procura uneltele şi sculele necesare meseriei, primeau un ajutor de 50 fl. Rezultatul a fost că până la 1784 s-au aşezat în Banat colonişti în număr de 30.000, plasaţi în 18 localităţi mai vechi, şi 14 sate clădite din nou, sub domnia împăratului. Iosif II, în anul 1788, a căutat să dea Banatului o altă împărţire administrativă. Judeţele au fost suprimate, şi în locul lor s-a creat o singură provincie, cu centrul la Timişoara. Reforma aceasta a avut în vedere o exploatare economică, cât mai raţională a Banatului. Provincia a fost împărţită în două mari regiuni: a) şesul, b) una de deal şi de munte. Conform dispoziţiilor împărăteşti, şesul urma să fie întrebuinţat pentru agricultură şi creşterea animalelor mari, iar dealul şi muntele pentru creşterea oilor şi exploatarea bogăţiilor minerale şi a pădurilor. Gândul monarhului era ca şi coloniştii germani să fie repartizaţi după aptitudinile lor| în una sau alta din aceste zone. Înainte de moarte Iosif II a desfinţat aceste măsuri şi a hotărât să fie introdusă din nou împărţirea administrativă pe judeţe.

Colonizarea Banatului a fost o acţiune pe scară largă, sistematică şi plănuită în minime detalii de către administraţia austriacă. Sate, oraşe şi străzi au fost desenate pe planşetă într-o simetrie care reflecta cultura absolutismului în construcţii din acea perioadă. Coloniştii veniţi în Banat au găsit aici un ţinut mlăştinos şi chiar ostil. În primii ani s-au confruntat cu epidemii, febră şi foamete. Însă în două-trei generaţii, cu mult efort, cu numeroase victime şi multe obstacole, a avut succes. Şvabii bănăţeni au găsit cel mai bine caracterizarea efortului lor în zicala "*Primilor moartea, următorilor sărăcia, ultimilor pâinea*" (*Den Ersten der Tod, den Zweiten die Not, den Dritten das Brot*). Crucială pentru succes a fost secarea mlaştinilor a fost drenarea şi canalizarea râurilor care aveau pe atunci numeroase braţe. Terenul astfel câştigat s-a dovedit extrem de bogat, justificând bunăstarea provinciei din secolul al XIX-lea. Banatul a fost practic transformat în grânarul Imperiului Austro-Ungar în perioada imediat următoare.

Cercetătorii care au studiat colonizările habsburgice din Banat au constatat că în secolul al XIX-lea numărul etnicilor germani din Banat a crescut substanţial, fapt datorat nu atât noilor colonizări care au fost de mai mică amploare, cât sporului natural al populaţiei germane şi migraţiilor interne care au dus la întărirea elementului german în satele cu populaţie mixtă.

S-a constatat, de asemenea, că, începând cu anul 1890, numărul germanilor bănăţeni era în scădere ca urmare a emigrării lor în Germania şi SUA, cea mai mare parte din ei nerevenind în Banat. Totodată, trebuie amintit faptul că, până prin anul 1970, germanii reprezentau cea mai numeroasă minoritate a Banatului. Menţionăm că dintre toţi coloniştii aduşi în Banat, germanii au contribuit în cea mai mare măsură la dezvoltarea economică a provinciei.

În perioada 1930-1941 continuă să scadă numărul germanilor, el reducându-se cu 14.000 de persoane, iar în anul 1944 emigrează din Banat în Germania şi Austria câteva mii de germani. A urmat deportarea germanilor în URSS, precum şi deportarea unor familii de germani în Bărăgan, ceea ce a contribuit la scăderea populaţiei. Scăderea numerică continuă, accentuându-se după anul 1970 şi atingând

https://biblioteca-digitala.ro

apogeul în ultimul deceniu al secolului al XX-lea, prin emigrarea etnicilor germani în Germania.

Şvabii din Banat au fost cu precădere agricultori, crescători de animale, meşteşugari, muncitori în industrie etc. Ei au obiceiuri şi port popular specifice, dansurile lor tradiţionale sunt valsul, polca. Au învăţământ propriu, astăzi cea mai reprezentativă instituţie şcolară a lor fiind *Liceul german N. Lenau* din Timişoara, o *Catedră de limba şi literatura germană* în cadrul Facultăţii de Litere, Istorie şi Teologie de la Universitatea de Vest din Timişoara, ziare, reviste, teatru în limba germană la Timişoara. Germanii din Banat au dat câteva personalităţi culturale de marcă, printre care amintim pe poetul Lenau, compozitorul Limmer, istoricii Bohm, Milleker, scriitori remarcabili, Adam Muller Gutenbrunn, Herta Muller ş.a. Cei mai mulţi germani bănăţeni sunt de religie romano-catolică şi, într-un număr mai mic, baptistă sau evanghelică (de confesiune *augustană*). Din punct de vedere politic, reprezentanţii germanilor sunt reuniţi în FDGR (Forumul Democrat al Germanilor din România).

Ca o concluzie, Nicolae Iorga, vizitând satele şvăbeşti, scria: *„Şvabii au case bune, albe, care seamănă desăvârşit una cu alta... Satele şi târguşoarele lor nu samănă deloc cu ale saşilor Ardealului, precum nici sufleteşte aceste două feluri de nemţi nu samănă între sine. Unii sunt foarte vechi aici, alţii foarte noi; unii au venit ca nişte cetăţeni, alţii ca o ţărănime model. Unii sunt negustori şi meşteri, alţii au pornit de la plugărie. Sasul s-a făcut luteran de acum trei sute de ani, şvabul a rămas catolic"*[50].

Ansiedlung der banater schwaben

Zusammenfassung

Die Deutschen wurden in Banat nach dem Jahre 1716 angesiedelt, als, nach der Vertreibung der Türken, diese Provinz dem Habsburger Reich angegliedert wurde. Militärische und religiöse Ursachen, die von der Notwendigkeit der Befestigung der Grenzen und die Bildung einer katholischen Bevölkerungsmasse, worauf die Habsburger Monarchie sich unterstützte, bestimmt wurden, führten zu einer massiven Ansiedlung von Banat mit einer deutschen Bevölkerung, aber auch andere Nationalitäten (Italiener, Spanier, Franzosen, Bulgaren usw.) Diese Ansiedlungen erfolgten insbesondere im 18. Jahrhundert, als dieser Prozess mit maximaler Intensität erfolgte und als die meisten deutschen Ortschaften entstanden, aber sie fuhren auch im nächsten Jahrhundert fort, aber viel weniger. Der unangemessene Name von „Schwaben" definiert alle deutsche Einwohner in Banat, die hier insbesondere im 18. Jahrhundert im Laufe der drei großen Ansiedlungsphasen: Karolingische (1717-1740), Teresianische (1763 – 1775) und Josephinische Ansiedlung (1782-1787) angesiedelt wurden. Obwohl sie „Schwaben" heißen, kamen die Ansiedler nicht nur aus Schwabenland, sondern auch aus Österreich, Böhmen, Bayern, Franken. Die Forscher teilen sie in vier verschiedene Zweige, woraus nur eine schwäbisch ist (es ist wahr – das ist die wichtigste). Sie besteht heutzutage aus den deutschen Einwohnern der Kreise Timis und Arad und eine kleinere Anzahl existiert auch in Caras-Severin. Es handelt sich um die Einwohner der Städte Timisoara, Arad, Lugoj, Resita, Jimbolia, Sannicolau Mare, Deta usw. und der benachbarten Dörfer. Im Unterschied zu anderen Provinzen, wo ein Adel, der Domänen beherrscht, und wo die Ansiedlungen und die gewährten Vorteile

[50] Monica Barcan, Adalbert Millitz, *Naţionalitatea germană din România. Documentar*, Bucureşti, 1977, p. 35.

https://biblioteca-digitala.ro

auch davon abhingen, war in Banat der einzige Landeigentümer der Kaiser, der durch die Banater Verwaltung seine politische Macht als Souverän sowie die Macht, die aus seiner Eigenschaft als großer feudaler Landeigentümer übte. Da er keinen Widerstand seitens einer Adelklasse oder der Kongregationen der Landkreise bis Ende des 18. Jahrhunderts fand, als die Großgrundbesitze zum Verkauf vorgelegt wurden, wurde die Ansiedlung vom Hof gefördert.

Die Banater Realität erlaubte die Verwirklichung der wirtschaftlichen Ziele: ein fertiler Boden existierte, es gab auch die Möglichkeit, neue Gelände durch Entwässerungen, Trockenlegung, Eindämmungen zu gewinnen, und so entstanden neue Landwirtschaftsflächen, ein reicher Boden, verfügbare Arbeitskräfte – da die Banater Bauer zu Leibeigenen des Hofes wurden, haben sie Arbeitspflichten außer vielen anderen. Zu diesen letzten fügte sich eine fortgeschrittenere Erfahrung in der Ausnutzung des Untergrundes der Ansiedler, die Bergarbeiter, Spezialisten in Fabriken waren, und die Erfahrung in der Landwirtschaft der deutschen angesiedelten Bauer hinzu. Die Absicht, Banat in einen starken Unterstützungspunkt der Habsburger Politik umzuwandeln, erschien sogar bei dessen Angliederung, Eugen von Savoyen, der Kommandant der Truppen im Krieg gegen die Türken (1716—1718) war der Meinung, dass die Gegend dem Hof angegliedert werden soll, da es nicht weise ist, nach schweren Kämpfen gegen den ungarischen Adel, die aufstand und mit den Türken sich alliierten, diese Grenzprovinz in den Händen des Adels und einer Landkreisverwaltung und des Parlamentes überzulassen.

In der ersten Ansiedlungszeit (1718—1740) stehen insbesondere militärische Elemente hervor. Eine große Anzahl von Einwanderern wurde im südlichen Teil von Banat bei der Donaugrenze angesiedelt, um eine Art von Schutzschnur mit Ziel den Schutz der nördlichen Gegend zu bilden.

Zu der Ansiedlung dieser deutschen Ansiedler in den Ortschaften und Punkten auf den strategischen Wegen, die insbesondere militärisch verwendet wurden, leisteten einen Beitrag auch die natürliche Elemente; diese Gegend der ersten Ansiedlung befand sich auf einem erhöhten Gelände, gelegen östlich von den Sumpfgegenden und westlich von den Gebirgsgegenden, wo das Klima ertragbarer für die Neuankömmlingen, der Boden fertiler, und der Untergrund in den Gebirgsgegenden reicher angesehen wurden. Der Hof hatte auch die Absicht ein treues menschliches Material zu haben, der für die Armee angeworben wird oder Widerstand in strenger Zusammenarbeit mit den Einheiten der Armee gegen eine mögliche türkische Invasion leistet.

Die religiösen Ziele waren eigentlich den politischen Zielen untergeordnet, und die Verstärkung der Stelle der katholischen Habsburger wurde in dieser Grenzprovinz beabsichtigt. Für die Umwandlung des neuen Ankaufs in einen Vorposten der Habsburger hat der Hof Im Laufe der Zeit alle Überredungs- und Zwangsmittel, politische, religiöse oder kulturellen Mittel, die ihm zur Verfügung standen, zu den Ansiedlern sowie insbesondere zu den Eingeborenen, die sie mit großer Beharrlichkeit zur Unterstützung deren Politik anzuziehen versuchten, verwendet.

Die Absicht des Hofes in Banat deutsche Bauerfamilien anzusiedeln wurde durch die Anordnungen von Karol der 4. im September 1720 gezeigt. Zwecks des Bringens der Ansiedler werden Hinweise durch dasselbe Dokument in 1720 angegeben, über das Bauen von Kasernen für die Miliz, die aus den Häusern, wo sie einquartiert wurde, auszubringen war, um die Situation der Einwohner zu erleichtern; man verlangte es, die Plätze gemeldet zu werden, wo die Ansiedler zu bringen waren, wenn sie in den Dörfern der Eingeborener anzusiedeln waren oder

https://biblioteca-digitala.ro

getrennt in manchen Dörfern, wie und wo die Gelände für Ansiedler zu messen waren, bestimmt in den fertilsten Teile der Dörfer.

In dieser Hinsicht versucht die Banater Verwaltung durch die Kreisdiensten die angemessenen Plätze für Ansiedlung zu erfahren, dafür wird es von einem früheren Offizier beim Transportdienst, Johann Albrecht Craussen, der später "*Oberverwalter*" benannt wurde, der als Kenner von Banat angesehen wurde, Vorschläge dazu vorzulegen.

Craussen hatte Beziehungen mit der Region des Rheintals und der Mosel, woraus er stammte und woher er zwischen 1719-1721 mehrere Hunderte Familien in die Gegend von Belgrad aufgrund von manchen militärischen Bedürfnissen gebracht und angesiedelt hatte. Er fährt zu verschiedenen Banater Bezirken, sammelt Daten von den Bezirksdiensten, mit denen er Gespräche hat, und legt der Verwaltung einen Bericht über die Ansiedlungsmöglichkeiten vor. Seine Vorschläge betrafen mehrere Bezirkszentren, gut bevölkerte Bergbauorte und weniger die Region, in der Ansiedlungen mit Bauerfamilien in dieser Phase erfolgten. Beim Anzeigen der Ansiedlungsplätze wurde die Existenz des Getränkwassers, die als „unumgänglich für eine gute und erfolgreiche Verwaltung und auch für die Gesundheit angesehen wurde", berücksichtigt.

Die Provinzverwaltung schlägt dem Hof durch die vorgegebene Entscheidung die Ansiedlung der Familien in der Provinz vor. Für das Bringen des Mobiliars, der Hausgeräte und der dem Leben während der Reise notwendigen Vorräte, sollen Pässe ausgestellt werden, und die o.g. Sachen von der Zahlung der Zollgebühren befreit werden. Die Ansiedler sollen kostenlos Plätze zum Bauen der Häuser, Baumgarten, Acker, Weingarten und Viehweide, aber die Häuser sollen von denen selbst gebaut werden, Bauholz und Feuerholz aus dem Wald soll denen kostenlos aufgeteilt werden. Eine Befreiung aller Beiträge, von Zwangsarbeit und Militäreinquartierung wird verlangt. Er schlägt auch vor, dass ihnen nicht erlauben Stein zu schneiden, Kalk, Backsteine, Ziegel zu brennen, da diese Königsrechte sind; sie können aber diese Materialien zu kleinen Preisen durch die Verwaltung einkaufen. Durch die Richtlinien vom 18. März 1722 bewilligt der Hof die Ansiedlung in den durch die Entscheidung der Provinzverwaltung vom 15. Dezember 1721 vorgeschlagenen Orten. Der Hof zeigt, dass man im Prinzip, in allen Fällen mit Vernunft unter Einhaltung der Besonderheiten der Eingeborenen verfahren soll; die Verteilung der Gelände zu den deutschen Ansiedlern soll *„mit allen Schonungen, so dass die aktuellen Einwohner nicht in der Lage sind die deutsche Nation zu hassen"* erfolgen. Alle deutschen Ansiedler sollen ermuntert werden die ganze Zeit die deutsche Sprache und ihre Trachten beizubehalten, und deren Führer sowie die Direktoren der Schulen sollen deutsch sein. Pässe für freien Durchgang für Ansiedler auf dem ganzen Weg bis ins Banat zu denen Ansiedlungsplatz, mit Befreiung von der Zahlung jeder Zollgebühr oder anderer Gebühren für Vermögen, der Hausgeräte und der während der Reise notwendigen Vorräten werden bewilligt, ohne dass sie Waren oder andere zollpflichtige Produkte bringen dürfen.

Die Ansiedlung war ein komplexer und schwieriger Prozess und bedurfte die Überwindung von großen Hindernissen, erstens dem Widerstand der Häuptlingen, die das Weggehen der Einwohner von deren Domänen zulassen, dann Transport von den Herkunftsorten bis zu den Anwerbungszentren, die viele Male mehrere Hunderte Kilometer entfernt lagen, dann die Unsicherheit des Transportes, der mit Flößen oder am besten mit kleinen Schiffen erfolgte.

Das Jahr 1722 ist der Anfang der organisierten Ansiedlung des Banats, wo die ersten deutschen Bauernfamilien angesiedelt wurden, die im Unterschied zu denjenigen, die in den nachfolgenden Jahren angesiedelt wurden, auf den eigenen

https://biblioteca-digitala.ro

Kosten verreist sind, ohne Hilfe von den Einkommen des öffentlichen Verwaltung zu erhalten, nur Transportkarren, um deren Güter zu bringen, die von den Eingeborenen innerhalb deren Arbeitspflichten seit dem Ausschiffungspunkt bis zum Ansiedlungspunkt gegeben wurden. Eine Feststellung können wir hier machen und das ist jene, dass großer Teil der deutschen Ansiedler, seit den ersten Ansiedlungsjahren auf einer existierenden Bevölkerung angesiedelt wurde, entweder vergrößerten sie die alten Orte, oder die existierenden Einwohner zu anderen Dörfern umgezogen wurden, und das wurde viele Male leicht übersehen. Die erneut errichteten Dörfer hatten 40-50 Häuser, die auf geschlagenem Boden mit einem oder zwei Zimmern gebaut wurden, mit Stroh oder Halm bedeckt, und sie hielten keine Ordnung im Platzieren der Gebäude oder in dem Bauen der Strassen ein. An der Spitze jeder Gemeinde befand sich ein Führer, der „Schulthess" oder „Schulz", der von der Bevölkerung für ein Jahr auf Vorschlag des Bezirksverwalters gewählt wurde. Er war gezwungen - zu bestimmten Tagen - von den Ansiedlern die Gebühren und den Zehnt zu sammeln, die er in die Kasse des Bezirkes einzahlte, und trug diese Steuern genau in einen Register ein. Seine Aufgabe war es dann verschiedene Missverständnisse aufzuklären, die zwischen den Ansiedlern auftreten konnten. Der Führer wurde von jedem Beitrag, von den Arbeitstagen und dem Zehnt während dieser Funktion befreit.

Die Kaiserliche Hofkanzlei - um die Zusammensetzung der Haushalte der Deutschen zu helfen - hat den Ansiedlern mit Geld geholfen, so dass sie Landwirtschaftsgeräte, Saatgut und Arbeitstiere einkaufen, dann hat sie ihnen kostenlos Arbeitsholz und Wärmestoff geschenkt und sie von den Steuern für 4 Jahre befreit.

Im Jahre 1733 begann die Umsetzung der Pläne des Gouverneurs Graf Florimund Mercy, der als Ziel die Begründung des Reisbaues hatte; für die Erzielung dieses Projektes werden erfahrene Landwirte und Handwerker gebracht, insbesondere Italiener.

Die Schwierigkeiten der Verwaltungsbehörden gelegentlich der schwäbischen Ansiedlungen bis 1740 wurden größtenteils unter der Herrschaft von Maria Theresia weggeschoben. Die kaiserlichen Erlasse haben entschieden, dass für jeden Ansiedler angesiedelt auf den Geländen der Verwaltung ein Haus gebaut wird, jeder Ansiedler kostenlos Feuer- und Bauholz erhält, die Bauer für 6 Jahre und die Industrielle für 10 Jahre von jeder Steuer befreit werden. Die Kaiserin begründet 1766 die so genannte „Ansiedlungsausschuss" mit Sitz in Wien, der alle Anliegen über die Ansiedlung der Schwaben in Banat erledigen ist. Dessen Mitglieder sind insbesondere in den Regionen Köln, Ulm, Regensburg und Frankfurt gewandert, und warben neue Gruppen von Ansiedlern an. Ein zweiter Ausschuss mit Sitz in Temeschwar hat Banat in mehreren Regionen eingeteilt, jedes Mitglied sollte die Region betreuen, die ihm zugeteilt wurde, mit der Absicht, eine große Aufmerksam der Entwicklung der Dörfer und dem Errichten von neuen Dörfern in Formen, die den Bedürfnissen der Ansiedler angemessen sind, zu geben. Unter Überwachung dieses Ausschusses entstanden die meisten deutschen Dörfer. Die kaiserlichen Anordnungen sahen bis in den kleinsten Einzelheiten vor, wie die Dörfer erbaut werden sollten, auf welche Böden gelegt werden sollten, wie die Häuser gemauert werden sollten, wo das Pfarrhaus, die Schule, das Rathaus erbaut werden sollten, wie viele Zimmer die Häuser haben sollten. Die neu errichteten Dörfer hatten im Allgemeinen 200 Haushalte, die Hauptstrasse hatten eine Breite von 18—20 Lachtern und die Nebenstrassen 6-8 Lachtern, und in jeder Strasse waren die Ansiedler gezwungen mehrere Quellen zu bauen. Jeder Ansiedler hatte die Aufgabe vor dem Haus mindestens 20 Pappel und 12 Maulbeerbäume zu pflanzen, und in

https://biblioteca-digitala.ro

den Gärten Fruchtbäume. Der kaiserliche Erlass vom 26. Juli 1766 ordnet an, dass jede neu errichtete Gemeinde Pfarrer und Lehrer hat, und für jede 4 Gemeinden einen Arzt benannt wird. Ackerland, Weide und Matte wurden den Ansiedlern gegeben, wieviel sie zusammen mit deren Familien arbeiten konnten.

Im Jahr 1763 startet in Banat die zweite Etappe der Regelungen, Theresianischen genannt, und die Verwaltung ernennt Knoll, der Verwalter des Landkreises Temeschwar, Laff der Aufseher des Landkreises Tschenad, von Neumann von dem Salzlagerhaus aus Lipova und der Verwaltungsberater Hildebrand diese Regelung solid zu organisieren, durch die Duzende von neuen Dörfer gegründet werden und auch andere Dörfer mit Kolonisten bevölkert werden. Die Situation der Regelungen in Banat ändert sich radikal im Jahr 1765, als Joseph II auf dem österreichischen Thron ankommt. Der Exekutor der Josephinen Regelungen war der Verwaltungsberater Hildebrand. Drei Regelungssysteme wurden gebraucht für die Erteilung der Schwaben in Banat: a) das System des Anhangs; b) das System der Übertragungen und c) die Gründung der neuen Gemeinden. Das erste System wurde nur wenig angewendet, weil die Dörfer zu einem Maximum der Bevölkerung angekommen sind, im Verhältnis mit den Verfügbarkeiten ihres Lebens, so dass sie die Behausung der neuen Kolonisten auf ihrem Gebiet nicht mehr ermöglichten. Auch das Transfersystem war nicht gerade, denn die eingeborene Bevölkerung musste aus der Stelle der Vorfahren ausgeschlüpft werden und in anderen Orten umgezogen. Aber dieser Betrieb war mit anderen Belastungen verbunden, besonders mit großer Unzufriedenheit, eingebracht mit diesen Gelegenheiten in den Seelen der Inländischen. Darum, bevorzugte Hildebrand das System neue Dörfer zu gründen.

Der Habsburgische Verwaltungsberater Hildebrand war ein energischer Organisator, der neue Gemeinde durch Kolonisierung gründete. Es wurde festgestellt, dass nur nach der Verbindung an der Regierung im Jahr 1764, als Joseph II Mitregent ernannt wurde, beziehungsweise verbunden an der Regierung, war die Kolonisation intensiver. In nur vier Jahren (1764-1767) wurden 21 Dörfer gegründet, aber das Jahr, in welchem die meisten Kolonisationen stattfanden, war 1771, als 12 Dörfer gegründet wurden. Zwischen 1765-1785 wurden 64 Ortschaften gegründet, mit ungefähr 50,000 Ansiedlern. 1768 wurde Clary de Altringen der Gouverneur der Provinz und leistet eine neue Verteilung der Zustände der Ansiedler, fortführend das Trocknen der Sümpfe um Ackerland zu erhalten, versichernd bessere Gesundheits- und Hygienekonditionen der Bevölkerung. Die Handlungen für Abwasserentsorgung und Trockenlegung wurden mit rumänischer Arbeitskraft geleistet, und weniger mit deutscher.

Der Nachkomme Hildebrands, Neumann, ein langsamerer Charakter, verwendete mehr das System der Kolonisation durch Übertragung. Er kalkulierte die notwendige Landfläche für jede Gemeinde, verpflichtend, dass die Dörfer den Überschuss ihres Landes auf die Hand der Ansiedler setzen sollten. Solche Überschusse des Landes wurden von den so genannten "Waldbehausungen" der eingeborenen Bevölkerung genommen und den deutschen Kolonisten aufgegeben.

Die Politik des Kaisers Joseph II betreffs das Problem der deutschen Kolonisation in Banat, hatte einige genaue Ziele. Der Kaiser wollte zuerst die schwach bevölkerten, aber reichen und sauberen Regionen kolonisieren. So werden es erklärt die vielen während seiner Regierung gegründeten Siedlungen über die trocknere, gesunde und fertile Zone der Banater Hochebene. Um ein großes Impuls der Kolonisation in Banat zu geben, startete Joseph II eine Proklamation adressiert zu dem deutschen Element, um in diesem Land zu bleiben, versichernd den

https://biblioteca-digitala.ro

Ansiedlern von religiösen Freiheit, Befreiung von Steuern und Gebühren auf 10-15 Jahre und Rückzahlung der Kosten, die sie hatten, als sie hier gekommen sind.

Die Neugekommenen erhielten ein Haus und Land zwischen 4-17 Hektaren, und die Landarbeiter erhielten auch eine Paare Ochsen oder Pferden, eine Kuh, ein Pflug und andere Hilfsmittel in Natur. Die Branchen waren steuerfrei für 5 Jahre, und um die für das Handwerk notwendigen Werkzeuge zu beschaffen, erhielten sie eine Hilfe von 50 fl. Das Ergebnis war, dass bis 1784 30,000 Kolonisten in Banat festgestellt sind, aufgestellt in 18 älteren Ortschaften, und in 14 neu gebauten Dörfern, unter die Regierung des Kaisers.

Die Kolonisation in Banat war eine große systematische Tätigkeit, geplant in Detail von der österreichischen Verwaltung. Dörfer, Städte und Strassen wurden auf Zeichenbrett gezeichnet, in einer Symmetrie, die die Kultur des Absolutismus in dieser Zeit reflektierte. Die in Banat gekommenen Kolonisten fanden hier ein sumpfiges und feindliches Land. In ersten Jahren haben sie sich mit Epidemien, Fieber und Hunger gegenübertraten.

Aber in zwei-drei Generationen, mit viel Bemühung, mit vielen Opfern und Hindernisse, hatten sie Erfolg. Die Banater Schwaben fanden die beste Charakterisierung für ihre Bemühung in der Sage " *Den Ersten der Tod, den Zweiten die Not, den Dritten das Brot*". Entscheidend für den Erfolg war das Trocknen der Sümpfe, die Entwässerung und das Abwasser der Flüsse, die viele Arme hatten. Das so gewonnene Land war sehr reich, rechtfertigend der Wohlstand der Provinz im 19. Jahrhundert. Banat war praktisch in den Getreidespeicher des österreichisch-ungarischen Reichs in der nächsten Zeit transformiert.

Die Forscher, die die habsburgischen Kolonisationen in Banat studierten, erfunden, dass die Zahl der deutschen Bevölkerung in Banat im 19. Jahrhundert wesentlich gewachsen ist, nicht wegen den neuen Kolonisationen, die wenig bedeutender waren, sondern wegen der natürlichen Sprung der deutschen Bevölkerung und der internen Migrationen, die zu der Verstärkung des deutschen Elements in den Dörfern mit gemischter Bevölkerung angefahren sind.

Es wurde auch festgestellt, dass die Zahl der Banater Deutschen beginnend mit dem Jahr 1890 abgenommen war, nach ihrer Auswanderung in Deutschland und USA, der größte Teil von denen ist nie wieder zurückgekommen. Es muss auch erinnert sein, dass bis im Jahr 1970 die Deutschen die größte Minderheit in Banat repräsentierten. Von allen in Banat gebrachten Kolonisten, trugen die Deutschen am meisten zur wirtschaftlichen Entwicklung der Provinz bei.

Nicolae Iorga, während sein Besuch in den schwäbischen Dörfern, schrieb: "*Die Schwaben haben gute, weiße Häuser, die sehr ähnlich zu einander sind... Ihre Dörfer und Messen ähneln sich nicht mit denen der Sachsen in Siebenbürgen, so wie diese zwei Arte von Deutschen sich seelisch nicht zu einander ähneln. Einige sind sehr alt hier, andere sehr neu; einige sind als Bürger gekommen, andere als vorbildliche Bauer. Einige sind Kaufmänner und Hürdenläufer, andere sind von dem Pflug gekommen. Der Sachse ist Lutheraner vor dreihundert Jahren, der Schwabe blieb Katholik*".

https://biblioteca-digitala.ro

Aşezări germane din Transilvania în grafică de secol XIX[1]

Claudia M. BONŢA

Cuvinte cheie: populaţia germană, Ardeal, vedere, biserică, mănăstire, imagini.

Este indiscutabil aportul substanţial pe care populaţia germană a exercitat-o asupra dezvoltării spaţiului transilvan. O probă elocventă în acest sens o constituie şi amprenta germană asupra peisajului arhitectonic transilvănean. Până pe la mijlocul secolului al XIV-lea majoritatea oraşelor din Transilvania erau predominant germane[2], datorită valului de colonişti veniţi la chemarea regalităţii maghiare, spre a întări stăpânirea acesteia în zonă şi a impulsiona dezvoltarea economică, oaspeţii străini organizându-se preponderent în spaţii mai mici şi mai uşor de apărat[3]. Chiar dacă în secolele XV-XVI maghiarii se vor impune în unele oraşe în faţa patriciatului săsesc devenit minoritar[4], aceste aşezări şi-au păstrat osatura urbană de bază şi implicit influenţa germană primordială, structura specifică aşezărilor germane şi profilul arhitectural caracteristic pentru casele, anexele sau clădirile importante ale urbei. Este vorba în principal despre oraşe structurate conform unor planuri radiarconcentrice, organizate în jurul unei pieţe rectangulare ce adăpostea biserica parohială dinspre care pornea spre toate direcţiile o reţea regulată de străzi, dar şi despre aşezări rurale organizate pe două fronturi continue de-a lungul unei străzi principale, aşezări dominate de bisericile plasate în centru, biserici ce erau adesea fortificate întrucât invazia mongolă din 1241 şi devastările repetate ale spaţiului transilvan au determinat populaţia să ia măsuri şi să recurgă la fortificarea oraşelor şi satelor cu ziduri puternice, menite să asigure protecţia locuitorilor şi bunurilor acestora. Ingeniozitatea germană a lăsat în urmă un şir impresionant de fortificaţii urbane sau rurale care, dincolo de destinaţia pragmatică ce le-a emanat, impresionează prin estetismul lor aparte. Călătorii ce au străbătut teritoriul transilvan au remarcat originalitatea peisajului arhitectonic, iar în secolul al XIX-lea, la momentul la care turismul începea să devină un adevărat fenomen, apar şi primele lucrări menite să prezinte publicului larg exotismul aşezărilor din Transilvania. Între acestea, se remarcă lucrarea apărută la Darmstadt la mijlocul veacului al XIX-lea, *Ungaria şi Transilvania în imagini*[5] de Ludwig Rohbock[6], realizată în colaborare cu J. Hunfalvy. Seria cuprindea desenele şi

---

[1] Participarea a fost posibilă prin finanţarea oferită de Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanţat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU 89/1.5/S/61104.

[2] Ioan Aurel Pop, *Voievodatul Transilvaniei şi părţile vestice în sec. XII-1541*, în *Istoria României. Transylvania*, vol. I, Ed. George Bariţiu, Cluj-Napoca, p. 451-543; Ioan Aurel Pop, *Românii şi maghiarii în secolele IX-XIV. Geneza statului medieval în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1996, p. 156-158.

[3] Colonizarea de populaţie ce se ascunde sub termenul *hospites* nu se referă exclusiv la germani însă aceştia au fost cei mai mulţi sau mai impunători, vezi Adrian Andrei Rusu, *Castelarea Carpatică*, Cluj-Napoca, 2005, p. 348.

[4] I. A. Pop, *Voievodatul...*, p. 156-158.

[5] *Ungaria şi Transilvania în imagini* conţinea informaţii despre Ungaria (volumul I, apărut în anul 1856 şi volumul II, 1863), respectiv despre Transilvania (volumul III, 1864). Lucrarea a fost reeditată mai târziu.

[6] Ludwig Rohbock (cca 1820-1880) pictor şi desenator german, autor al unor desene şi acuarele înfăţişând vedute din bazinul Rin-ului, din Ungaria şi Transilvania, surprinse în perioada dintre 1852-

https://biblioteca-digitala.ro

acuarelele realizate după natură de Ludwig Rohbock de-a lungul periplului său prin Ungaria şi Transilvania, imagini care surprind cu minuţiozitate topografică locurile, prezentând panorame urbane şi rurale, însoţite de texte care descriau succint istoricul aşezărilor. Volumul al III-lea al lucrării, dedicat Transilvaniei, prezenta publicului larg un spaţiu prea puţin cunoscut prin intermediul descrierilor şi al desenelor multiplicate cu ajutorul unor gravuri realizate în oţel. Gravurile din volum au fost prezentate grupat, pe arii geografice gravitând în jurul unor importante centre urbane. Fiecare gravură[7] are precizat în chenarul alb, sub imagine, numele desenatorului, editura, gravorul şi dedesubt titlul scris cu majuscule în limba maghiară şi în limba germană. Între aceste instantanee grafice am selectat din Colecţia grafică aflată în patrimoniul Muzeului Naţional de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca câteva gravuri care prezintă aşezări germane din Transilvania[8].

Itinerariul grafic are drept punct de pornire Sibiul, *Hermannstadt*, cea mai importantă aşezare germană din Transilvania, centru tradiţional al germanismului transilvănean şi în secolul al XXI-lea. Menţionat în preajma invaziei tătare din 1241 drept *civitatem dictam Hermanni villam*[9], Sibiul apare în documente din anul 1367 cu rangul de *civitas*[10] şi va cunoaşte o perioadă de maximă înflorire în perioada de apogeu a influenţei austriece asupra provinciei, din 1692 până în 1790, când oraşul devine capitala Transilvaniei. Cele trei gravuri care descriu Sibiul din secolul al XIX-lea în lucrarea lui Rohbock gravitează în jurul reperelor spirituale ale aşezării, fiecare dintre imagini având drept nucleu Biserica: *Vedută cu Biserica luterană din Sibiu*, *Biserica şi mănăstirea Ursulinelor din Sibiu* şi *Vedere din Sibiu*. Muzeul clujean are în patrimoniu două din aceste gravuri:

Vedere din Sibiu (*planşa 1*)[11]. O panoramă a Sibiului desfăşurată elegant sub turlele bisericilor care punctează ritmic spaţiul. Imaginea surprinde cu abilitate atuurile zonei: arhitectura elegantă a oraşului şi natura spectaculoasă, cu ape, munţi şi păduri. La marginea oraşului, pe spectaculosul fundal muntos se conturează o mică scenă de gen, ferm încadrată de copacii înfrunziţi de pe malul Cibinului ale cărui ape sunt traversate de un atelaj tras de patru cai. Ţăranul ce mână caii cu biciul ridicat, copilul păzind turma de vite care se adapă ori femeile ce spală rufe sunt detalii savuroase care descriu un moment oarecare al zilei.

Biserica şi mănăstirea Ursulinelor din Sibiu (*planşa 2*)[12]. Fosta biserică a călugărilor dominicani, transformată în biserică luterană iar în anul 1728 trecută în

---

1875. Colaborează mai ales cu editura G.G. Lange care imprimă şi popularizează gravurile realizate după desenele sale, lucrări care conţin date topografice şi istorice: *Berlinul şi împrejurimile sale*, Darmstadt, 1854, în colaborare cu Ludwig Rellstab; *Regatul Saxonia, Thuringia şi Anhalt*, Darmstadt, 1862; *Ungaria şi Transilvania în imagini*, vol. I-III, Darmstadt, 1856-1864, în colaborare cu J. Hunfalvy.

[7] Gravurile au dimensiunile standard de 25x16,6 cm.

[8] Unele fragmente din descrierile gravurilor au fost preluate din lucrarea Claudia M. Bonţa, *Ludwig Rohbock*, Cluj-Napoca, 2009.

[9] *Annales Erphordenses*, 1242, în *Catalogus fontium historiae Hungariae*. I. Ed. F.A.Gombos, Budapestini, 1937, p. 127, apud. A. A. Rusu, *Castelarea...*, p. 353.

[10] A. A. Rusu, *Castelarea...*, p. 354.

[11] *Nagy-Szeben. Hermannstadt. Gravură multiplicată de G.G. Lange în Darmstadt, după un desen de L. Rohbock, gravat de J. Richter*. Această gravură se găseşte în dublu exemplar în colecţiile muzeului clujean, nr. inv. M 5708, respectiv M 5709.

[12] N*agy-Szeben, az orsolyaszüzek temploma és kolostora. Hermannstadt kirche und kloster der ursuliner nonnen. Gravură multiplicată de G.G. Lange în Darmstadt, după un desen de L. Rohbock, gravat de gravat de J.M. Kolb şi Knopfmacher. Nr. inv.* M 5710.

https://biblioteca-digitala.ro

posesia ordinului religios al ursulinelor de zeloasa politică imperială de recatolicizare după intrarea Transilvaniei sub dominaţie austriacă, prezintă profilul compozit al unui locaş construit iniţial în stil gotic şi refăcut radical în stil baroc în epoca ferventelor restaurări posttrinitariene. Recunoaştem rapid reminiscenţele gotice în silueta exterioară a bisericii întărite cu contraforţi. Alături de clădirea rectangulară a mănăstirii cu decor baroc şi elemente eclectice[13], biserica domină masiv arhitectura din jurul său, rivalizând cu bucla de vegetaţie descrisă pe două laturi ale imaginii. Veduta prezintă siluetele celor două clădiri emblematice din depărtare, dintr-un unghi izolat care permite construirea unei imagini ce marşează pe ideea de contrast, atât de dragă perioadei romantice: arhitectura pretenţioasă şi elegantă de centru prezentată în opoziţie cu clădirile modeste de la periferie, cu garduri de lemn şi ziduri în ruină. Precum majoritatea lucrărilor lui Rohbock, gravura este animată de prezenţa discretă a câtorva personaje, drumeţi ce sosesc sau părăsesc grăbit oraşul.

Împrejurimile Sibiului sunt atent explorate, cu popasuri în punctele de interes zonale:

Biserica din Cisnădioara (*planşa 3*).[14] Fortificaţia datată la finele secolului al XIII-lea ori în primele decenii ale veacului următor a apărut după construirea bisericii cu hramul sfântul Mihail care era dăruită în anul 1223 mănăstirii Cârţa[15]. O perspectivă îndepărtată a bisericii romanice construită pe înălţime la Cisnădioara, *Michelsberg* se constituie într-un prilej de atentă observaţie a vegetaţiei din zonă ce pare că se înstăpâneşte asupra aşezării de la poalele fortificaţiei. Un copac golaş despică imaginea separând casele şi biserica din Cisnădioara de vechea fortificaţie romanică izolată pe platoul stâncos din vârful dealului. Prezenţa unui cerb în colţul stampei salvează peisajul de impresia dezolantă creată de omniprezenta vegetaţie.

Vedere cu pasul Turnu Roşu (*planşa 4*)[16]. Construcţia defensivă ce supraveghea defileul Oltului la graniţa cu Ţara Românească a fost construită în a doua jumătate a secolului XIV[17]. Imaginea aşezării este observată de la înălţime, cu clădirile impozante, turnul şi zidul ce flanchează poarta de trecere. Un atelaj tras de cai, trei personaje minuscule şi două siluete schiţate vag în timp ce se îndepărtează pe drum însufleţesc imaginea îndulcind fin solemnitatea peisajului.

Pasul Turnu Roşu şi Lotrioara (*planşa 5*)[18]. Munţii maiestuoşi din defileul Oltului încadrează protector *Rother Thurmpass*. Înfăţişarea tihnită a aşezării de pe malul Lotrioarei este descrisă detaliat la ceas de seară printr-o serie de elemente banale precum ancadramentele ferestrelor, acoperişurile cu forme diferite, fumul alb ce iese din horn, bolovanii din albia pârâului, vitele care trec alene pe uliţă spre casă sau călăreţul care traversează ţanţoş podul de piatră.

---

[13] Adrian Andrei Rusu (coord.), *Dicţionarul mănăstirilor din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş*, Cluj-Napoca, 2000, p. 234-235, 241.

[14] *a kisdisznódi templom erdélyben. Michelsberg in Siebenbürgen. Gravură multiplicată de G.G. Lange în Darmstadt, după un desen de L. Rohbock, gravat de G. Hels.* Această gravură se găseşte în triplu exemplar în colecţiile muzeului clujean, nr. inv. M 5713, M 5714, M 8873.

[15] A. A. Rusu, *Castelarea...*, p. 511-512.

[16] *A verestorony-szoros, nyugati vége. Der rothe-thurmpass, westliches ende. Gravură multiplicată de G.G. Lange în Darmstadt, după un desen de Rohbock, gravat de J. Falkner.* Nr. inv. M 5711.

[17] Un turn este atestat la 1396 iar pe un plan de la începutul secolului XVIII apare un turn cu baza pătrată înconjurat de un zid în formă de potcoavă, prelungit în valea Oltului, vezi A. A. Rusu, *Castelarea...*, p. 540.

[18] *A verestorony-szoros a lotrioara pataknál. Rother thurmpass am lotrioara-bach. Gravură multiplicată de G.G. Lange în Darmstadt, după un desen de L. Rohbock, gravat de A. Fesca.* Nr. inv. M 5712.

https://biblioteca-digitala.ro

Al doilea punct major de interes îl reprezintă Braşovul, *Kronstadt*, cel mai mare centru urban din Transilvania, punct în care saşii şi-au păstrat vreme îndelungată preponderenţa, prezent în colecţiile muzeale prin mai multe planşe dintre care am selectat trei.

Vedere asupra Braşovului (*planşa 6*)[19]. Desenul apare structurat pe trei planuri orizontale ce descriu cu migală cerul plin de nori, munţii cu creste ascuţite şi planul terestru, dominat de vegetaţie. Raportul dintre cetatea fortificată de pe înălţime[20] şi oraşul de la poalele ei este intermediat de silueta luminoasă a unei biserici. Studiu de peisaj mai degrabă, această perspectivă îndepărtată a Braşovului se concentrează asupra împrejurimilor oraşului cu drumul noroios, mărginit de garduri, ce duce înspre aşezarea copleşită de munţii masivi din jur.

Vedere din partea de sud-vest a Braşovului (*planşa 7*)[21]. Imagine panoramică de la înălţime a Braşovului cu biserici şi case, turnuri şi ziduri într-o vedută ce impresionează prin migala cu care sunt observate aşezările îndepărtate, situate aproape de linia orizontului. Oraşul îşi desfăşoară clădirile în limita vechilor fortificaţii, sub Turnul Alb ce străjuieşte localitatea dominată de silueta Bisericii Negre. Două personaje străbat spaţiul larg, un drumeţ care coboară spre oraş şi un altul care se odihneşte la umbră, după urcuşul greu. Poza degajată a celui din urmă înviorează imaginea şi stârneşte zâmbetul.

Oraşul vechi şi cetatea din Braşov (*planşa 8*)[22]. Altstadt, oraşul vechi, localizat sub cetatea Braşoviei de pe Tâmpa, a fost punctul central al aşezării în care s-a localizat o reşedinţă administrativă ţinând de comitele secuilor[23]. Imaginea şerpuieşte de la înălţimea crestelor Carpaţilor spre Cetate, continuându-şi parcursul spre biserica care veghează de la înălţime şi apoi spre oraşul vechi, cu o stradă frumos aliniată la poalele cetăţii în faţa unui pârâu. Reproducerea plastică a caselor îngrijite, cu ferestre mari şi porţi înalte tipic săseşti, a acoperişurilor străpunse de hornuri şi lucarne este înviorată de prezenţa câtorva personaje, a cailor care se adapă la pârâu admiraţi de un **pierde-vară ce leneveşte la umbra copacilor înconjurat de copii.**

Punctele gravitând în jurul Braşovului prezintă vedute din Prejmer, *Tartlan* şi Bod, *Brenndorf.*

Biserica din Prejmer (*planşa 9*)[24]. Cetăţile ţărăneşti[25] *Bauerburg*, adevărate insule de apărare ce ofereau protecţie comunităţilor sunt general considerate drept specifice populaţiei germane[26]. Dincolo de dezbaterile tehnice, comunităţile săseşti au stăpânit aceste construcţii veacuri de-a rândul legându-şi numele de fenomenul

[19] *Brassó a kápolnahegygyel. Kronstadt, nordseite mit dem kapellenberge. Gravură multiplicată de G.G. Lange în Darmstadt, după un desen de L. Rohbock, gravat de J. Falkner.* Nr. inv. M 5716.

[20] La Braşov au existat două cetăţi, cetatea Brasovia pe Tâmpa, la sud-estul oraşului actual şi cetatea din Şprenghi, vezi A. A. Rusu, *Castelarea...*, p. 506-507.

[21] *Brassó a délnyugati oldalról. Kronstadt von der südwestlichen seite. Gravură multiplicată de G.G. Lange în Darmstadt, după un desen de L. Rohbock, gravat de J. Poppel.* Nr. inv. M 5718.

[22] *Brassó az óváros és vár. Altstadt und festung kronstadt. Gravură multiplicată de G.G. Lange în Darmstadt, după un desen de L. Rohbock, gravat de J. Richter.* Această gravură se găseşte în dublu exemplar în colecţiile muzeului clujean, nr. inv. M 5719 respectiv M 5720.

[23] A. A. Rusu, *Castelarea...*, p. 350-351.

[24] *A prásmári templom erdélyben. Kirche zu tartlan in siebenbürgen. Gravură multiplicată de G.G. Lange în Darmstadt, după un desen de L. Rohbock, gravat de A. Rottmann.* Această gravură se găseşte în dublu exemplar în colecţiile muzeului clujean, nr. inv. M 5724, M 8874.

[25] Referitor la denumirea generică de *cetăţi ţărăneşti* vezi A. A. Rusu, *Castelarea...*, p. 254-258.

[26] Referitor la denumirea generică *cetăţi săseşti* vezi A. A. Rusu, *Castelarea...*, p. 401-412.

https://biblioteca-digitala.ro

bisericilor fortificate țărănești. Una dintre cele mai bine păstrate dintre acestea se găsește în localitatea Prejmer, *Tartlan*. Veduta surprinde un grup de personaje angrenate în activități uzuale, desfășurare proiectată pe masiva incintă fortificată a bisericii care domină imaginea prin zidurile groase și bastioanele puternice. Gurile de foc fixate în ziduri, arcadele oarbe ale curtinelor, colonada elegantă sau poarta maiestuoasă conferă cetății o eleganță plastică ce reușește să eclipseze chiar și arhitectura deosebită a bisericii.

Biserica din Bod (*planșa 10*)[27]. Interiorul fortificației, cu portalul nordic al bisericii construite la începutul secolului al XIX-lea, turnul și curtinele, este descris în prezența a trei personaje în straie populare. Câțiva bușteni depozitați în dezordine, tufișul înflorit și zidurile părăginite pe care a crescut neglijent vegetația descriu succint spațiul ce poartă urmele vizibile ale distrugerilor provocate de cutremurul din 1802 care a distrus biserica veche și mare parte din fortificația acesteia.

Un alt nucleu german de mare importanță se raportează la Sebeș, *Muhlbach*, întemeiat încă din secolul al XII-lea de sașii veniți la chemarea regalității ungare, primul oraș din spațiul transilvănean ce era complet apărat de o centură fortificată din zidărie[28].

Vedere din centrul Sebeșului (*planșa 11*)[29]. Panoramă a pieței într-o zi de târg având drept fundal biserica emblematică a orașului, pretext arhitectonic pentru desfășurarea unei mici scene de gen surprinse parcă de un obiectiv fotografic. Detaliile minuscule alcătuiesc o imagine mustind de viață care ademenește privitorul în freamătul târgului. Câteva stângăcii (proporțiile incorecte în cazul unor personaje) nu afectează până la urmă reușita ansamblului.

Vedere din Sebeș (*planșa 12*)[30]. Vedere de ansamblu a orașului Sebeș observat de pe o colină din apropiere. Cuprins între fundalul muntos și pâlcurile de copaci care împresoară orașul, Sebeșul este redat îngrijit, cu puzderia de clădiri și biserici între care se remarcă desigur semeața biserică evanghelică. Conceput în secvențe orizontale succesive desenul nu păcătuiește prin linearitate excesivă mulțumită ingeniosului artificiu obținut prin vegetația arcuită din planul apropiat. În bucla formată de aceasta țăranul ce ară cu plugul tras de boi formează elementul de diversiune care sparge monotonia descriptivă.

Din arealul ce gravitează în jurul Sighișoarei, Colecția grafică a muzeului clujean se bucură de prezența a două gravuri dedicate aceleiași așezări, Albești, *Weisskirchen*.

Albești (*planșa 13*)[31]. Parcul din Albești se deschide spectaculos oferind priveliștea castelului elegant oglindit în luciul de apă al lacului străbătut lin de

---

[27] *A botfalvai templom. Erdélyben. Befestigte kirche in brenndorf. Siebenbürgen. Gravură multiplicată de G.G. Lange în Darmstadt, după un desen de L. Rohbock, gravat de A. Rottmann.* Nr. inv. M 8886.

[28] Sebeșul, una din cele mai importante cetăți ale Transilvaniei, este orașul la care se cunoaște cea mai veche autorizare expresă de ridicare a zidurilor de incintă acordată unui oraș din Transilvania, în anul 1387, vezi A. A. Rusu, *Castelarea...*, p. 352-353, 532.

[29] *Szászváros főplacz és templom. Mühlbach, markt und kirche. Gravură multiplicată de G.G. Lange în Darmstadt, după un desen de L. Rohbock, gravat de Joh. Poppel.* Nr. inv. M 5702.

[30] *Szász-Sebes. Mühlbach. Gravură multiplicată de G.G. Lange în Darmstadt, după un desen de L. Rohbock, gravat de F. Hablitschek.* Nr. inv. M 5703.

[31] *A fejéregyházi kastély és park erdélyben. Weisskirchen schloss und park in siebenbürgen. Gravură multiplicată de G.G. Lange în Darmstadt, după un desen de L. Rohbock, gravat de L. Thümling.* Nr. inv. M 8879.

https://biblioteca-digitala.ro

câteva lebede şi o bărcuţă. Două personaje minuscule reflectă scara la care a fost realizat desenul proiectat pe impozantul fundal muntos.

Biserica din Albeşti (*planşa 14*)[32]. Ivită brusc în mijlocul vegetaţiei abundente, biserica din Albeşti domină mica răspântie de drumuri străbătută de căruţe, trăsuri, cai, câini şi oameni. Văzută dinspre apus, clădirea îşi etalează corul poligonal sprijinit de contraforţi puternici, ferestrele cu ogive şi turnul simplu, rectangular. Silueta suplă, elongată a bisericii şi casele răsfirate, drumul larg şi pata de vegetaţie creionează imaginea idilică a satului transilvănean.

Arealul nordic al Transilvaniei este reprezentat printr-o singulară imagine dedicată oraşului **Sighetul Marmaţiei** (*planşa 15*)[33]. Centrul Maramureşului istoric, *Marmaroschsiget*, „insula" delimitată clar de râurile Tisa, Iza şi Ronişoara se prezintă grupat, un spaţiu dens din Depresiunea Maramureşului judicios compartimentat de turlele bisericilor ce ritmează spaţiul urban. Sighetul pare a gravita în jurul bisericii romano-catolice Sfântul Carlo Borromeo, polul central al aşezării. Munţi, dealuri, ape şi păduri cuprind oraşul într-o privelişte de basm pigmentată cu o pereche în straie populare care pozează stângaci în plan apropiat.

Întregul lot de imagini prezentat se înscrie în seria vedutelor arhitectonice combinate cu descrieri ale naturii, animate de prezenţa discretă a unor personaje în straie caracteristice, în ideea de a surprinde specificul locului. Cele două dimensiuni, minuţie topografică şi instantaneu cotidian, compun cu măiestrie imaginea de un autentic absolut al momentului surprins. Pe fundalul unei naturi grandioase, aşezările se prezintă în interiorul unor decupaje standard realizate prin curbe de vegetaţie ce compun medalioane vii în jurul spaţiului construit. Germanul Ludwig Rohbock îşi demonstrează măiestria alegând inspirat punctul de observaţie şi unghiul de redare, construind cu un ochi format imagini care rezistă probei timpului. Dincolo de valoarea documentară, descrierile se constituie în imagini emblematice care redau într-un mod spectaculos aşezarea vizată. Peisajele explorează spaţiul, descriu cu precizie topografică locurile, alcătuind cu minuţiozitatea unui miniaturist veritabile hărţi în relief ale Transilvaniei care se constituie în *informaţie şi invitaţie*[34] totodată. Prezentarea de faţă se doreşte un modest omagiu adus câştigului cultural obţinut de Transilvania prin colonizarea germană. Importanţa de necontestat a influenţei germane asupra peisajului arhitectural transilvănean reprezintă doar unul dintre argumentele cele mai vizibile în sprijinul acestei afirmaţii. Colonizările germane au constituit un factor activ de urbanizare a spaţiului Transilvaniei, iar influenţa benefică a acestor centre s-a răsfrânt asupra unor spaţii întinse, depăşind graniţele *Siebenburgen*-ului. Chiar dacă germanii nu au fost întotdeauna constructorii atestaţi[35] nu le poate fi contestat meritul de a fi fost depozitarii conştiincioşi ai acestor construcţii, cei care le-au păstrat, conservat şi transmis posterităţii care le-a aplicat eticheta de ctitorii săseşti, omagiind astfel preluarea de către colectivitatea săsească care le va deţine şi întregi arhitectonic. Uriaşul efort depus de colonişti este vizibil peste ani în tradiţiile culturale vii şi în amprenta germană solidă, inconfundabilă, care a marcat comunitatea istorică a regiunii.

---

[32] *A fejéregyházi templom erdélyben. Kirche zu weisskirchen in siebenbürgen. Gravură multiplicată de G.G. Lange în Darmstadt, după un desen de L. Rohbock, gravat de F. Foltz.* Nr. inv. M 8883.

[33] *Mármaros-Sziget. Gravură multiplicată de G.G. Lange în Darmstadt, după un desen de L. Rohbock, gravat de G. Hets.* Nr. inv. M 8888.

[34] Malcolm Andrews, *Landscape and Western art*, Oxford, 1999, p. 77.

[35] Asupra acestui subiect vezi A. A. Rusu, *Castelarea...*, p. 401-412.

https://biblioteca-digitala.ro

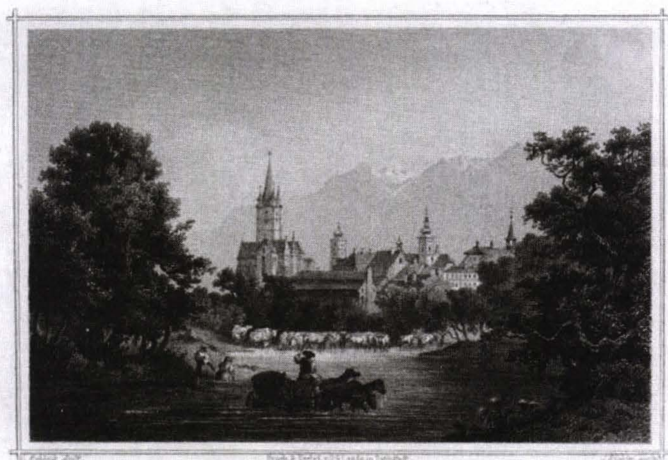
Bibliografie:
Malcolm Andrews, *Landscape and Western art*, Oxford, 1999.
Claudia M. Bonța, *Ludwig Rohbock*, Cluj-Napoca, 2009.
Ioan Aurel Pop, *Voievodatul Transilvaniei și părțile vestice în sec. XII-1541*, în *Istoria României. Transylvania*, vol. I, Ed. George Barițiu, Cluj-Napoca.
Ioan Aurel Pop, *Românii și maghiarii în secolele IX-XIV. Geneza statului medieval în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1996.
Ludwig Rohbock, J. Hunfalvy, *Magyarország és Erdély eredeti képekben. Tőrténelmi és helyirati szöveggel*, vol. I-III, Darmstadt, 1856-1864.
Adrian Andrei Rusu, *Castelarea Carpatică*, Cluj-Napoca, 2005.

Siebenbürgisch-Deutsche Siedlungen in Grafiken des 19. Jahrhunderts
Zusammenfassung

Das Thema unserer Arbeit ist der wesentliche Beitrag der deutschsprachigen Bevölkerung Siebenbürgens zur Entwicklung dieses Gebietes, vor allem in architektonischer Hinsicht. Der deutsche Erfindergeist hinterließ eine bedeutende Anzahl von städtischen und ländlichen Befestigungen, die über ihre praktische Funktion auch durch ihre besondere Schönheit sehr faszinierend sind. Die architektonische Landschaft Siebenbürgens wurde wegen ihrer Einzigartigkeit von den Durchreisenden sehr geschätzt. Am Ende des 19. Jahrhunderts, als der Tourismus zu einem wirklichen Phänomen wurde, erscheinen solche Werke (Schreiben), die die Exotik der siebenbürgischen Siedlungen darstellen. Besonders erwähnenswert unter ihnen ist das Werk von Ludwig Rohbock mit dem Titel: *Magyarország és Erdély eredeti képekben (Ungarn und Siebenbürgen in Originalbilder)*, veröffentlicht in Darmstadt, in der Mitte des 19. Jahrhunderts, die Texte wurden von János Hunfalvy geschrieben. Diese Serie von Zeichnungen und Aquarellen - die städtischen und ländlichen Landschaften mit topografischen Genauigkeiten darstellen - wurde von Ludwig Rohbock, während seiner Reisen in Ungarn und Siebenbürgen gefertigt. Die Zeichnungen wurden mit Begleittexten versehen, die eine kurze Geschichte und die bedeutenden Sehenswürdigkeiten der betreffenden Städte und Dörfer enthalten.

In unserer Arbeit wählten wir solche Rohbock-Zeichnungen aus, die auch im Besitz des Nationalen Historischen Museums Siebenbürgens gefunden werden können. Diese stellen solche deutsche Siedlungen oder solche architektonische Meisterwerke dar, die unter deutschem Einfluss entstanden sind: in Hermannstadt, Kronstadt, Mühlbach, Michelsberg usw.

https://biblioteca-digitala.ro

Vedere din Sibiu (*planşa 1*)

https://biblioteca-digitala.ro

H 5710

Biserica și mănăstirea Ursulinelor din Sibiu (*planșa 2*)

H 5713

Biserica din Cisnădioara (*planșa 3*)

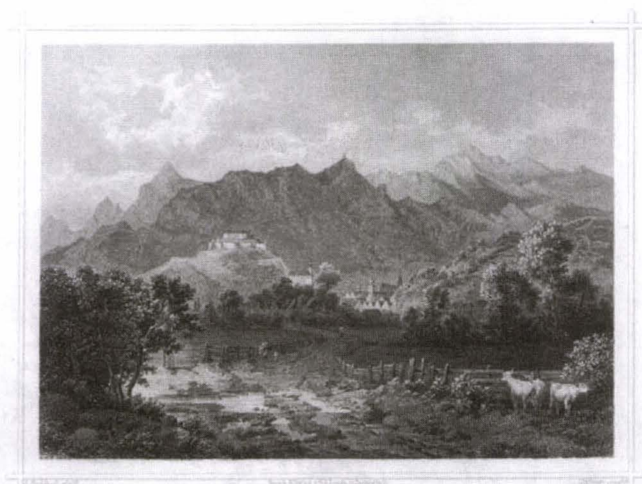
https://biblioteca-digitala.ro

Vedere cu pasul Turnu Roşu (*planşa 4*)

Pasul Turnu Roşu şi Lotrioara (*planşa 5*)

Vedere asupra Braşovului (*planşa* 6)

Vedere din partea de sud-vest a Braşovului (*planşa* 7)

https://biblioteca-digitala.ro

Oraşul vechi şi cetatea din Braşov (*planşa 8*)

Biserica din Prejmer (*planşa 9*)

https://biblioteca-digitala.ro

Druck & Verlag v. G. G. Lange in Darmstadt.

A BOTFALVAI TEMPLOM, ERDÉLYBEN.

BEFESTIGTE KIRCHE IN BRENNDORF, SIEBENBÜRGEN.

Lauffer és Stolp bizományában Pesten.

Biserica din Bod (*planşa 10*)

SZÁSZVÁROS FÖPIACZ ÉS TEMPLOM. MÜHLBACH, MARKT UND KIRCHE.

Vedere din centrul Sebeşului (*planşa 11*)

Vedere din Sebeş (*planşa 12*)

https://biblioteca-digitala.ro

Albești (*planșa 13*)

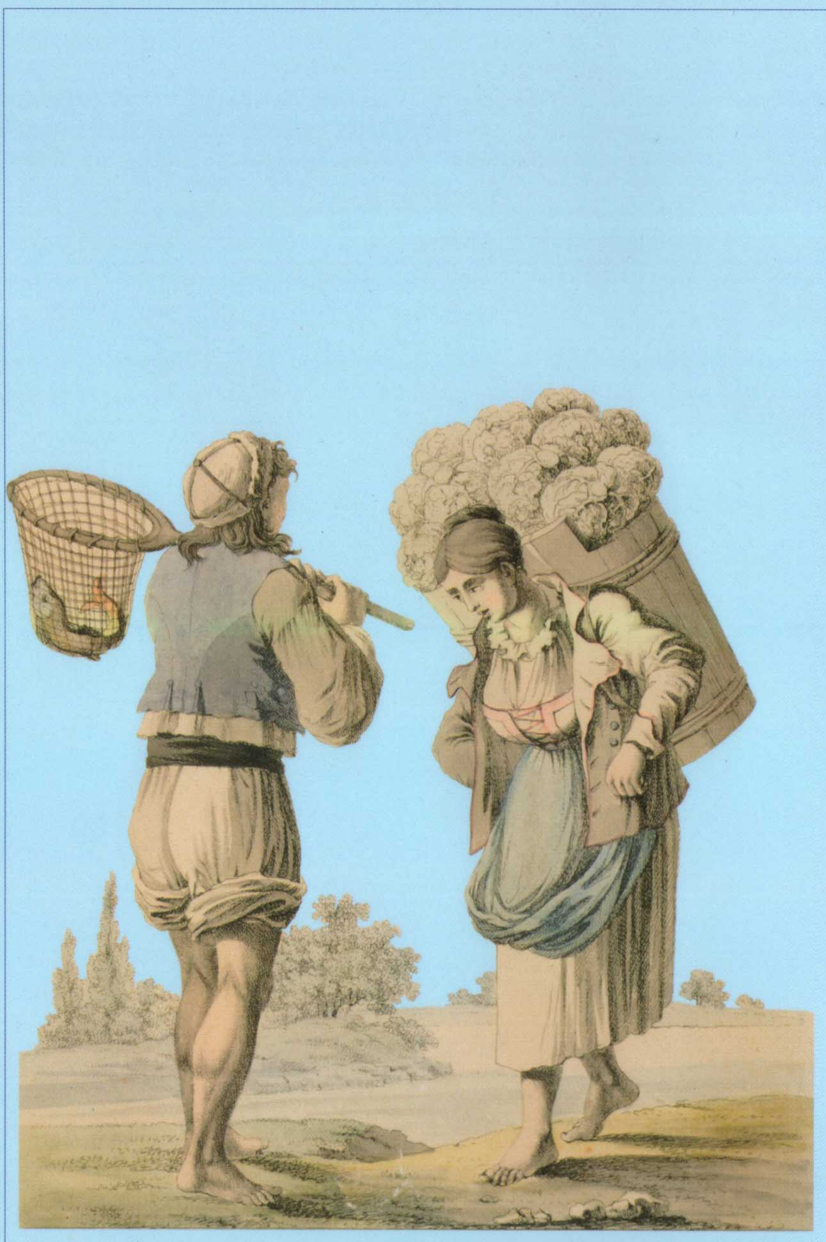
Biserica din Albești (*planșa 14*)

https://biblioteca-digitala.ro

Sighetul Marmației (*planșa 15*)

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro